Închisoarea noastră cea de toate zilele

* * *

* *

ION IOANID

Editura Albatros

Coperta de MIRCEA MUNTENESCU

Lucrare apărută cu sprijinul
Băncii COLUMNA

ION IOANID

ÎNCHISOAREA NOASTRĂ CEA DE TOATE ZILELE

VOLUMUL V

EDITURA A[illegible]

BUC[illegible]

ISBN 973-24-0405-1

MOTTO

„Poate că, în ultimul moment, când totul ne va părea pierdut, vom evada, ne vom înălța, vom învinge."

Eugen Ionescu,
Prezent trecut, trecut prezent

„Unele amintiri se împuținează, scad în importanță, se pipernicesc, se vlăguiesc până la dispariție, altele, dimpotrivă, sporesc, se luminează din ce în ce mai intens, capătă înțelesuri noi, la care nu ne-am gândit niciodată, se transformă uneori în obsesii."

Octavian Paler,
Viața ca o coridă

Deși mi-am propus să vorbesc cât mai puțin despre mine și cât mai mult despre cele ce se petreceau în jurul meu, voi fi nevoit ca, în această primă parte a descrierii drumului parcurs cu duba de la Aiud la Brăila, să nu notez aproape nimic despre alții și numai câteva scurte impresii cu privire la starea mea, de care nu am luat decât sporadic cunoștință. Într-adevăr, din momentul urcării în vagonul-penitenciar și de-a lungul drumului început în noaptea aceea, care avea să se prelungească și în ziua și noaptea următoare, copleșit de febră cum eram, nu mai luam decât din când în când contact cu realitatea.

Dacă la început am realizat că mă găseam în compartimentul mare al vagonului, presat și înghesuit până aproape de înăbușire, că nu stăteam în picioare decât datorită densității corpurilor ticsite ca sardelele, au urmat momente de inconștiență și divagare, din care mă trezea fie strânsoarea lanțurilor în jurul gleznelor umflate, fie senzația de sufocare din cauza plămânilor strânși ca într-o menghină de trupurile celor care se chinuiau și ei în jurul meu. Apoi, simțurile îmi intrau din nou în adormire și alunecam iar în inconștiență.

Eram tot numai sudoare, din cap până în picioare, obrajii și fruntea îmi ardeau ca focul și limba în gură mi-era uscată ca iasca. Am simțit cum, de câteva ori, cineva mi-a șters fața cu o cârpă udă și cum, prin înghesuiala de corpuri, a ajuns până la mine o cană cu apă clocită, care mie mi s-a părut de izvor. Efectul a fost de scurtă durată, trezindu-mi și mai tare setea. Dar și de chinul setei mă salva tot căderea în semiadormirea care îmi amorțea toate durerile.

Cred că printre cei care încercau să mă ajute era Lie și Gioga Parizianu, dar nu eram în stare să-i identific cu certitudine. Știu apoi că, la un moment dat, au inițiat, în masa compactă de corpuri, o mișcare de rotație, care, centimetru cu centimetru, m-a apropiat de grătarele și sita de sârmă care acopereau mica deschidere de aerisire din peretele de metal al vagonului. Parcă am respirat de câteva ori un vag curent de aer

mai proaspăt sau poate a fost numai o impresie. Apoi, simțurile și imaginile s-au tulburat iar, și n-am mai știut de mine o vreme. Timpul care se scurgea nu mi se mai părea nici lung, nici scurt. Îi pierdusem noțiunea. Prin minte mi se perindau tot felul de gânduri. Unele în legătură cu situația în care mă aflam, altele disparate și fără nici o legătură cu prezentul.

După o noapte, o zi și iar o noapte întreagă, am ajuns, în zori, la Brăila. Cum am coborât din vagon, am fost urcat într-un camion și apoi îmbarcat în burta unui bac fără punte, nu mai știu.

Răcoarea dimineții, aerul curat și ieșirea din înghesuiala suferită în vagon m-au trezit. Poate că îmi scăzuse și febra. Deși mă durea tot corpul și mai ales mă strângeau brățările lanțurilor de la glezne, mă bucuram din nou de contactul cu realitatea. Eram în mijlocul camarazilor care îmi purtaseră de grijă în dubă și care se mirau de înviorarea mea.Tolăniți pe fundul bacului, cu picioarele umflate așezate mai sus pe pereții vasului, nu vedeam decât cerul senin de primăvară și vârfurile pomilor.

De sus, de pe marginile bacului și de pe mica porțiune puntată de la provă, soldați, cu pistoalele automate îndreptate spre noi, ne supravegheau, strigându-ne, din când în când, să stăm așezați, să nu ne sculăm în picioare.

Ni s-a dat hrana rece pe ziua aceea și am mai întârziat o mulțime de vreme până ce a venit remorcherul, iar bacul s-a pus în mișcare în susul Dunării.

În afară de zgomotul înfundat al motorului remorcherului și de clipocitul apei, pe coca șlepului nostru domnea numai liniștea naturii, întreruptă doar de țipătul câte unui bâtlan sau de fâlfâitul unui stol de rațe sălbatice, dar, din păcate, din timp în timp, și de glasul răstit al unui soldat.

Uneori, navigam mai aproape de mal, pe sub sălciile pletoase, făcând să crească vigilența paznicilor noștri. Culcat pe spate, pe fundul șlepului, priveam în adâncul cerului albastru până ce reușeam să văd în înălțimile lui, rotindu-se în cercuri, vulturul, al cărui țipăt ascuțit ajungea până la urechile noastre. Am mai văzut și un stol de pelicani trecând peste noi la înălțime mare, folosind curenții de aer și plutind în zborul lor fără nici o bătaie de aripi.

Băieții din jurul meu tăcuseră și ei. Se lăsa seara, și vietățile bălților Dunării prindeau, treptat, viață. Strigătele stridente, ca de spaimă, ale păsărilor de apă umpleau văzduhul.

Când am acostat la locul de debarcare, se făcuse întuneric. Ajunsesem la Salcia, în Balta Brăilei.

Deodată, ca la o comandă, și comandă a și fost, s-a dezlănțuit un concert asurzitor de răcnete, ordine și înjurături, însoțit de lătrat de câini. Abia când ne-am cățărat pe scara ce ne-a fost coborâtă de soldați și am

ajuns să privim peste bord, am realizat ce primire de zile mari ni se pregătise.

Împleticindu-ne în lanțurile care ne limitau lungimea pasului, am pornit zorăind pe cei doi dulapi alăturați (scânduri groase), întinși între bordul bacului și mal, în chip de punte. Aici ne așteptau o sumedenie de gardieni, înarmați cu felinare și ciomege cu care, pe lângă răcnete și înjurături, ne îndemnau să ne aliniem în rânduri strânse de câte cinci sau șase inși.

O dată toată lumea debarcată și coloana formată, tot în urlete s-a dat comanda de pornire. Prin jurul nostru, în imediata apropiere, mișunau în susul și în josul coloanei gardieni cu ciomegele într-o mână și în cealaltă cu felinarele pe care le ridicau, din când în când, deasupra capului pentru a supraveghea mai bine alinierea rândurilor. Mai la distanță, însoțindu-ne coloana și înaintând o dată cu noi, mergea cordonul de ostași din batalioanele de intervenție ale Securității, înarmați cu pistoale automate. Câțiva aduceau în lesă câini-lupi, care, atâțați de zarva produsă, lătrau fără încetare.

Cred că nu am avut de mers mai mult de un kilometru. După câteva sute de metri de teren plat, am urcat și coborât apoi un mal înalt de pământ, care nu era altceva decât faimosul dig, la ridicarea căruia muncise ră și muriseră atâția deținuți în anii precedenți. De pe dig se vedea, la alte câteva sute de metri, incinta lagărului, iluminată electric și măturată de fasciculele luminoase ale reflectoarelor din prepeleacurile de pază.

Drumul, relativ scurt, a durat mult în ciuda zbieretelor și amenințărilor gardienilor. Slăbiciunea oamenilor, oboseala și lanțurile care ne împiedicau și ne răneau picioarele umflate erau motivele principale ale încetinelii cu care ne deplasam, pe lângă cel calculat de deținuți de a nu merge mai repede decât cel dintre noi care înainta cel mai greu. Unul dintre aceștia eram eu, care, deși menținut vioi de tensiunea momentului și de curiozitatea în fața necunoscutului, abia mă mai țineam pe picioare.

Când, în sfârșit, târându-ne mai mult decât mergând, am intrat pe poarta lagărului, chinurile noastre erau departe de a se fi terminat. Singura ușurare de care am avut parte a fost tăierea lanțurilor. În rest, timp de câteva ore până târziu în noapte, am fost victimele obișnuite ale luării noastre în primire de o mână de ofițeri secondați de gardieni, pe cât de zeloși pe atât de obtuzi și de certați cu număratul, cu cititul numelor proprii și cu simțul organizării.

Ținuți la nesfârșit pe „platou", terenul de adunare din mijlocul lagărului, am fost numărați și renumărați de mai multe ori, până ce le-a ieșit socoteala, și apoi strigați după o listă nominală și identificați. În cele din urmă, am fost repartizați în prima baracă de pe partea dreaptă, când intrai pe poarta lagărului. Fusese, de altfel, golită în așteptarea noastră.

Toți deținuții care se aflau în lagăr fuseseră închiși în barăcile lor și supravegheați să nu ia contact cu noi. Era în virtutea acelei inexplicabile măsuri de carantină în care trebuia ținut orice nou-venit, chiar dacă această izolare nu avea să dureze decât câteva ore, cum era cazul nostru. După ce că era stupidă, măsura mai era și ineficace, deoarece, sub pretextul diferitelor servicii ce trebuiau îndeplinite, la bucătărie, la tăiatul lemnelor de foc, la adusul apei de la cișmea etc., un număr destul de mare din deținuții lagărului, dându-se drept membri ai echipelor de corvezi, au început să circule prin curte, căutându-și printre noi prietenii și cunoscuții. Așa m-a găsit și pe mine Iosif Ripan, de care mă despărțisem la Timișoara. Ne-am bucurat de reîntâlnire, dar aceasta ne-a fost întreruptă de chemarea noastră, pe rând, la magazia de efecte pentru a ne preda așa-zisul bagaj personal și îmbrăcămintea civilă. Ni s-au dat haine de doc vărgate, cămăși, izmene, obiele, bocanci și bonetă. Din nou o operație de lungă durată, gardianul fiind supus la proba scrisului, nevoit să consemneze efectele preluate și cele predate, pentru care trebuia să semnăm. A mai urmat, cu formalități similare, primirea „cazarmamentului": pătură, cearșaf și fața de pernă. Paturile cazone, suprapuse, din baracă, erau dotate cu saltele și perne umplute cu paie.

Eram atât de zdrobit de oboseală, nesomn și, mai ales, de durerea din spate, încât mă deplasam ca prostit de la un loc la altul unde eram chemat, îndeplinind automat toate formalitățile de predare și preluare, ce mi se cereau. Când în fine, am crezut că totul s-a terminat și m-am trântit pe patul din baracă, n-am apucat să adorm. Afară, un gardian a început să bată toaca și să strige cât îl ținea gura: „Deșteptarea!". Era ora 3.

În primul moment ne-am gândit că ordinul nu ne privea pe noi, cei proaspăt sosiți cu bacul, care nici nu apucasem să dormim, ci numai pe deținuții mai vechi ai lagărului. Am fost însă repede lămuriți de un gardian, care, din ușa barăcii, ne-a strigat să ieșim afară la spălat și la cafea.

Chiar în fața barăcii noastre se afla un jgheab de tablă cu o serie de robinete dispuse de-a lungul unei țevi instalate deasupra lui. Gurile de apă erau mult prea puține față de numărul oamenilor, care, pe deasupra, erau și zoriți în permanență, de răcnetele gardienilor, așa că spălatul nu era nici el decât tot o formalitate, la care aveai dezavantajul de a putea renunța.

Cafeaua, o apă neagră și călâie, și o bucată de pâine pe care le-am primit, le-am mâncat cum am apucat fiecare, fie așezați pe paturi, fie în picioare, fie așezați chiar în curte, pe jos.

Cu toată graba pe care căutau să o imprime gardienii programului, spălatul și băutul cafelei cred că a durat mai bine de o oră pentru cei aproximativ o mie de deținuți, care formau efectivul lagărului.

A urmat un alt răcnet: „Încolonarea pe brigăzi!"

Deocamdată, în prima zi de lucru, lotul nostru, venit de la Aiud, forma o brigadă.

Fiecare brigadă avea câte un șef, zis brigadier, nume devenit odios de pe vremea lucrărilor de la Canal, unde în marea lor majoritate erau numiți de administrație, care îi recruta pe sprânceană dintre cei mai ticăloși turnători sau chiar dintre criminalii de drept comun.

Între timp, lucrurile se mai schimbaseră, brigadierii de la Salcia fiind propuși de deținuți și aprobați de administrație. Postul era oricum ingrat, pentru că trebuia să dovedești totuși că urmărești interesul administrației de a îndeplini norma și că îndemni deținuții la muncă, dar atâta vreme cât brigadierul se punea de acord cu oamenii pentru a încerca să împace și capra și varza, lucrurile mergeau bine. Administrația trebuia să-și primească satisfacția numai în măsura în care deținuții nu erau împinși la muncă istovitoare.

De multe ori, brigadierii erau băgați la carceră pentru munca nesatisfăcătoare a brigăzii, dar politica muncii, dusă de aceștia de conivență cu deținuții, rămânea și pe mai departe aceeași. Câtă vreme am stat eu la Salcia, pot spune că am asistat la reabilitarea noțiunii de brigadier.

N-a fost decât o singură excepție: brigadierul Dogărăscu, fost învățător, iar acum unul din turnătorii notorii, care, la întoarcerea brigăzii de la lucru, preda ofițerului de serviciu lista nominală a deținuților care, după părerea lui, nu munciseră cum trebuia. Urmările denunțului erau represaliile obișnuite: ziua la muncă, noaptea la carceră, pe o durată stabilită de direcție. Dogărăscu era cel mai izolat deținut din lagăr, nu avea nici un prieten și nimeni nu stătea de vorbă cu el. Singura recompensă pentru atitudinea lui:primea în fiecare lună pachet cu alimente de acasă și drept la carte poștală.

Începea să mijească de ziuă, când, încolonați pe brigăzi în curtea lagărului, din dreptul porții ce fusese deschisă, ofițerul de serviciu a început să strige brigăzile după numărul pe care îl purtau, indicându-le totodată și punctele de lucru unde aveau să muncească: „brigada X la Stoenești!" sau „brigada Y la tarlaua de la S.M.T.!".

Și oricât de paradoxal ar părea, la un moment dat, ofițerul striga: „brigada Z la contele de Roma!". Era vorba de terenul care aparținuse moșiei familiei contelui de Roma și care își păstrase numele. De altfel, în fostul conac era instalată direcția și administrația fermei Comitetului Central al Partidului, vecină cu lagărul nostru.

Rând pe rând, după cum erau strigate, brigăzile ieșeau pe poarta lagărului, sub ochiul atent al ofițerului care număra rândurile pe măsură ce treceau prin fața lui. Pe stânga și pe dreapta brigăzii se înșirau ostașii înarmați din batalioanele de intervenție ale M.A.I., care însoțeau coloana până la locul de muncă, în jurul căruia formau un cordon de pază. În

fruntea fiecărei brigăzi, în funcție de efectivul ei, ieșea și câte un gardian sau doi, care, la locul de muncă, rămâneau alături de deținuți în interiorul cordonului, pentru a forța oamenii la muncă și a-i nota, pentru a fi pedepsiți, pe cei care nu reușeau să țină ritmul.

Când am ieșit cu brigada mea pe poartă, depășisem de mult ceea ce se putea numi istovirea maximă. Mergeam în virtutea inerției, datorită unui mecanism independent de voința mea, care mă făcea să pun un picior în fața altuia. Cred că am parcurs vreo trei kilometri pe un drum de tarla, până ce am primit ordinul să ne oprim.

Între timp, se luminase și la orizont se ridica soarele. Cât vedeai cu ochii de jur-împrejur, terenul era drept ca-n palmă și plantat cu porumb. Eram în luna Mai, și plantele, puțin mai înalte de o palmă, așteptau prima prașilă. Pornind de la drumul de tarla pe care venisem, ni s-a dat fiecăruia dintre noi câte un rând de porumb în primire.

În brigada noastră se aflau tot felul de oameni care în viață avuseseră îndeletniciri diferite. Un singur lucru aveau în comun: majoritatea trăiseră în ultimele luni sau chiar ani numai în celule. Mai toți erau slăbiți, cu mușchii topiți de lipsa oricărui exercițiu fizic. Pentru cei mai mulți, numai drumul de la lagăr și până la locul de muncă fusese un efort, care le pusese puterile la grea încercare.

Pentru țăranii din brigadă, prășitul nu reprezenta nici o problemă. Mânuiau sapa cu aceeași îndemânare cu care o făcuseră o viață întreagă. Doar randamentul muncii pretinse de administrația lagărului lăsa de dorit, din cauza slăbiciunii și stării de anemie produse de regimul pe care îl suportaseră în penitenciar.

Printre intelectualii din brigadă se aflau mai multe categorii. Domina numărul celor care nu puseseră în viața lor mâna pe o sapă. Erau însă destul de mulți care, în lungii ani de pușcărie, mai avuseseră ocazia să lucreze la câmp, prin diverse alte lagăre de muncă prin care trecuseră. În ceea ce mă privea, mă puteam considera, dacă nu ageamiu, măcar amator în domeniu. Crescut fiind la țară, învățasem cum se umblă și cu sapa și cu coasa, dar nici nu prășisem și nici nu cosisem o zi întreagă pentru a fi căpătat rutina acestor munci.

Celor nepriceputi le-au arătat cei doi gardieni, care ne însoțeau, cum să procedeze, prășind chiar ei câteva tufe, după care i-au repartizat pe rânduri de porumb, în vecinătatea altor deținuți care știau cum se lucrează.

De la aceștia din urmă am primit primele lecții practice: să nu strângi mâinile pe coada sapei, pentru a evita bătăturile și chiar tendinitele care îți anchilozau degetele. Dacă din greșeală atingeai cu sapa tulpina plantei și o tăiai, să nu atragi atenția nimănui, să înfigi din nou planta în mușuroiul ei de pământ și să prășești mai departe. Astfel de greșeli erau pedepsite la întoarcere cu carceră și uneori chiar cu bătaia, în poarta

lagărului, la sosire. Faptul că a doua zi, privind rândurile prășite, puteai vedea, ici și colo, printre plantele verzi și viguroase, câte unele pălite și cu frunzele plecate la pământ, nu mai putea fi imputat nimănui. Cine mai putea ști care deținut prășise rândul cu pricina?

A treia lecție era să nu ții seama de răcnetele gardienilor, care îți cereau să te grăbești. Totul era să nu rămâi cu rândul în urma celorlalți, dar nici să nu-i depășești.Cei mai mulți deținuți aveau rutina și experiența muncii forțate și își drămuiau munca în așa fel, încât niciodată să nu-l depășească pe cel mai neputincios, pentru a nu-l expune represaliilor, fiindcă nu ține pasul la muncă.

Pe măsură ce se ridica soarele, creștea și căldura. Către prânz era caniculă. Domici de razele soarelui, pe care atâta vreme nu le văzuseră decât strecurate printre zăbrelele și jaluzelele sau obloanele de la ferestrele celulelor, mai toți deținuții își scoseseră cămășile pentru a le simți binefacerile. Își expuneau astfel nu numai pieile albite sau îngălbenite ca pergamentul în umbra celulelor umede, lipsite de aer și lumină. Căldura și soarele aveau efecte miraculoase și asupra nevralgiilor, a durerilor reumatice și a articulațiilor anchilozate, datorate ședерii ani în șir între pereții igrasioși ai temniței sau datorate betonului rece pe care dormiseră în camerele de pedeapsă și frigului îndurat în celulele neîncălzite.

În primele săptămâni de prașilă, mulți au scăpat de dureri și s-au refăcut fizic, pentru ca, după câteva luni de muncă neîntreruptă decât de cele câteva ore din noapte, insuficiente pentru odihnă, să slăbească și să li se șubrezească din nou sănătatea. Foarte mulți nu mai erau tineri și executaseră ani grei de închisoare.

Am fost unul din primii care mi-am scos cămașa, convins fiind că și pentru durerea mea din spate tot soarele avea să fie leacul cel mai bun. Nu știu cum am rezistat efortului și am prășit onorabil până la ora prânzului, când gardienii au fluierat adunarea la drumul de tarla de la care începusem lucrul. Sosise masa. Trei hârdaie, încă aburinde, de ciorbă destul de consistentă, fuseseră aduse de căruța cu cai a lagărului, mânată de un deținut escortat de un gardian. Am primit gamele și linguri și ne-am înșirat în rând câte unul pentru a ne primi porția.

Unul din gardienii care urma să ne servească a luat cu o mână polonicul și cu cealaltă a ridicat capacul primului hârdău. Întâi nu mi-a venit să-mi cred ochilor: toată suprafața ciorbei era neagră de muște moarte! Aveam să aflu că era un lucru obișnuit, care nu mai uimea și nici nu mai scârbea pe nimeni. Nu se găsise soluția de a stârpi roiurile de mii și mii de muște, care năpădiseră bucătăria lagărului. Singurul mijloc de combatere a lor, la îndemâna administrației, ar fi fost praful de DDT, care nu putea fi însă întrebuințat în bucătărie și în preajma alimentelor.

Ca de la sine înțeles și chiar cu adevărată măiestrie în mânuirea

polonicului, gardianul a început să-l plimbe peste suprafața hârdăului, culegând astfel o bună parte din stratul compact de muște. A repetat de mai multe ori operația, bătând de fiecare dată cu coada polonicului în loitra căruței pentru a-i scutura conținutul. O dată cu muștele culese se degresa astfel și ciorba, untdelemnul aflându-se și el la suprafața hârdăului. Când grosul mușteior a fost înlăturat, nemaivăzându-se decât ici-colo câte una, în afara celor care se mai aflau în fundul hârdăului, gardianul a scufundat polonicul în ciorbă și a început să o amestece pentru a o omogeniza. Apoi, rând pe rând ne-a umplut gamelele.

O dată serviți, ne-am așezat cum am apucat pe taluzul drumeagului și am început să pescuim cu lingura mușteie restante, care se nimeriseră să ne pice în gamelă. Și apoi, bineînțeles, ne-am mâncat ciorba, chiar dacă printre cartofii și morcovii din gamelă s-ar fi putut să mai fie vreo muscă.

Pauza de masă a fost scurtă. Gardienii ne grăbeau, făcându-și iluzii că vom ajunge cu prășitul până la un alt drum de tarla, paralel cu cel pe care venisem. Brigada noastră își cam irosise puterile în prima parte a zilei. Slăbiți, și în majoritatea lor neobișnuiți cu munca câmpului, deținuții, istoviți, se opreau tot mai des din prășit pentru a-și trage sufletul, dezlănțuind insultele și amenințările gardienilor.

În ceea ce mă privea, automatismul de robot, cu care îmi începusem prima zi de muncă, părea să se mențină și după prânz, deși junghiul din spate devenea tot mai insuportabil, depășind treptat toate celelalte suferințe provocate de oboseală, nesomn și de efortul muscular neobișnuit de mare pe care îl făceam după aproape zece ani de viață petrecuți în celulă. Mintea nu-mi mai funcționa, gândurile nu mi se mai închegau. Nu mai aveam decât obsesia fierului sapei, care nu trebuia să atingă firul de porumb. La un moment dat, șirul de plante dinaintea mea a început să-mi joace în fața ochilor, imaginea s-a tulburat și nu mi-am dat seama că sapa mi-a scăpat din mâini. Câteva clipe mai târziu, mi-am revenit în fire și am realizat că eram întins pe jos și înconjurat de câțiva deținuți, între care mai ales Gioga Parizianu își dădea osteneala să-mi strecoare sub cap o cămașă împăturită în chip de pernă. Cuprins de o bruscă slăbiciune, căzusem din picioare și nu mai aveam puterea să mă ridic.

Răcnetele gardianului, furios că deținuții se opriseră din prășit și că unii își părăsiseră chiar rândul pe care lucrau și se adunaseră în jurul meu, n-au avut nici un efect. Ba chiar dimpotrivă! Când s-a apropiat și el de locul unde căzusem, a fost întâmpinat cu murmure reprobative, iar Gioga l-a acuzat de lipsă de omenie, cerându-i să fiu dus înapoi și internat în spitalul lagărului.

S-a iscat o lungă controversă pe care n-am putut-o urmări decât în parte. Am înțeles doar că cei doi gardieni, care se convinseseră că,

într-adevăr, nu mai eram capabil să-mi reiau munca, nu aveau posibilitatea să mă trimită în lagăr, nedispunând de escorta care să mă însoțească, așa cum prevedea regulamentul.

Aveam să aflu mai târziu că ostașii din trupele M.A.I. nu erau la dispoziția direcției lagărului. Ei primeau ordine numai de la superiorii lor direcți, care îi detașau zilnic să escorteze și să asigure paza brigăzilor scoase la muncă. Gardienii noștri nu-i puteau determina să cedeze un ostaș din pază, pentru a mă escorta până în lagăr. Cazul meu complica și mai mult lucrurile, pentru că nu mă puteam ține pe picioare, necum să mai și străbat distanța de câțiva kilometri până la lagăr.

În cele din urmă, gardienii au decis ca Gioga și încă un deținut să mă ducă înapoi la drumul de tarla, unde să aștept sfârșitul zilei de muncă sub paza ostașului din cordonul de pază care se afla acolo. Am fost luat pe sus și culcat pe marginea drumului de tarla, lângă unul din soldați. Cele câteva ore cât a mai durat munca am rămas întins pe jos, numai pe jumătate conștient. Cu toate că Gioga îmi pusese din nou cămașa pe mine și soarele dogorea ca în plină vară, transpiram și eram, totodată, și scuturat de friguri.

Primprejur nu era pic de umbră. Îmi amintesc că priveam cu jind la un rug care crescuse la marginea drumului, la numai câțiva pași de mine. Nu avea decât trei mlădițe aproape desfrunzite, dar râvneam la cele trei dungi de umbră pe care le făceau pe drum.

Nu mai știu cât am zăcut așa la marginea drumului, somnolând și gemând, când junghiul din spate, din partea dreaptă, devenise mai dureros. Dacă uneori mai deschideam ochii, din poziția în care mă aflam, nu vedeam decât șleaurile uscate ale drumului, rugul cu cele trei mlădițe și cizmele soldatului din cordonul de pază.

M-am dezmeticit din toropeală la auzul strigătelor repetate de:„adunarea și încolonarea pe drum!". Era încă lumină, deși soarele mai avea puțin și scăpăta la orizont.

De la locurile de muncă, brigăzile plecau spre lagăr în așa fel încât să nu le apuce întunericul pe drum. Era o măsură de vigilență luată de comandamentul trupelor de pază M.A.I., spre nemulțumirea profundă a administrației lagărului, interesată să prelungească cât mai mult ziua de muncă.

Aproape de fiecare dată, când comandantul escortei anunța încetarea lucrului și ordona adunarea, gardienii protestau și îi cereau să-și mai amâne o vreme ordinul, pretinzând că era încă devreme. N-am auzit însă de vreun caz în care comandantul ostașilor din cordonul de pază să fi cedat. Dimpotrivă, ținea să dovedească că, în această privință, hotărârea lui prevala.

Era unul din motivele pentru care adversitatea dintre gardieni și soldați ajunsese să ia chiar aspectul unei dușmănii vizibile. Șicanele reciproce pe care și le făceau avantajau, în general, pe deținuți, ba chiar se putea spune că soldații ne simpatizau. Explicația acestei situații era la îndemână: soldații din batalioanele de intervenție și pază ale M.A.I. erau ostași în termen, recrutați în cea mai mare parte de la țară, ca și cei din trupele M.F.A. (Ministerul Forțelor Armate). Principalul criteriu de selecție pentru trupele M.A.I. era originea socială cât mai sănătoasă a recrutului, care, în concepția partidului, trebuia să asigure fidelitatea acestuia față de regim. Ori, pe vremea aceea, chiar țăranii cei mai săraci erau refractari la ademenelile partidului. De altfel, nu o dată s-a întâmplat, când împrejurarea a permis-o, ca un ostaș să-l întrebe în mod discret pe un deținut dacă nu a întâlnit în închisoare pe un anume X, care îi era rudă sau consătean.

În câteva minute, brigada noastră era încolonată pe drum și aștepta ordinul de plecare spre lagăr. Nemulțumirea celor doi gardieni, care considerau că nu ne îndeplinisem norma, s-a revărsat asupra noastră sub forma invectivelor și amenințărilor obișnuite. După ce ne-au numărat și nu le-a ieșit calculul din cauza mea, care cu brațele petrecute pe după umerii lui Gioga Parizianu și Copaciu (un alt macedonean) formam un grup de trei care strica socoteala, ne-au scos din rând și ne-au așezat la coada coloanei.

Nu pot spune că am făcut eu însumi mulți pași pe drumul de întoarcere. Cei doi m-au dus mai mult pe sus. Cu toate astea, pentru mine a fost un drum care nu se mai termina. Și totuși, la un moment dat am ajuns la capătul lui și am intrat pe poarta lagărului. Dacă nu aș fi fost atât de buimăcit, aș fi putut observa mai bine interiorul lagărului. Deși se înserase, cerul era încă luminos.

Debarcasem la Salcia pe întuneric și plecasem la muncă câteva ore mai târziu, când negurile nopții abia începuseră să se risipească, așa că nu apucasem să văd mai nimic din înfățișarea locului. Abia acum, intrând pe poartă, am văzut pe partea stângă clădirea spitalului cu mica curticică din fața lui. Era ca o enclavă în perimetrul lagărului. Cei doi camarazi, care mă susținuseră pe drum, m-au dus direct la portița și ușa de acces la cabinetul de consultații, unde mai așteptau câțiva deținuți. Așezat pe trepte, am așteptat și eu să-mi vină rândul.

Cabinetul în care am intrat nu era o încăpere prea spațioasă. Avea un pat de consultații într-o parte și în cealaltă încă un scaun, iar în față o măsuță în dreptul căreia am fost poftit să stau jos. La patul de consultație, un doctor în halat alb se ocupa de deținutul care intrase înaintea mea. În spatele măsuței la care fusesem invitat să mă așez stătea,

de asemenea, un doctor în halat alb, care consemna într-un registru numele, datele personale, boala, tratamentul și medicamentele ce i se dăduseră pacientului. Cum nu apucasem să mă informez – sau mai bine zis nu fusesem în stare să ascult și să înțeleg ceea ce îmi spusese Gioga pe drum despre situația din spital –, mă miram acum că la consultații nu era de față nici un medic oficial M.A.I. Un singur gardian mai intra din când în când să se informeze dacă mai durează mult consultațiile, pentru că se apropia ora adunării pentru „număr". Când se striga în lagăr adunarea pe brigăzi și alinierea pentru numărătoare, activitatea cabinetului înceta și deținuții care nu apucaseră să fie văzuți de doctor erau trimiși la baracă.

Doctorul de la măsuța pe care se găsea registrul era un om mai în vârstă. Înalt, cu un torace cu aspect emfizematos, care îl făcea să-și țină umerii mai ridicați, cu un nas mare, coroiat, avea înfățișarea unui bătrân vultur pleșuv dintr-o menajerie, care își mai păstrase încă privirea ageră, mândră și dominatoare.

S-a uitat la mine peste ochelarii cu ramă groasă neagră, care îi stăteau la jumătatea nasului, și, cu tocul ridicat, pregătit să noteze, m-a întrebat cum mă cheamă. Auzindu-mi numele, a lăsat tocul jos și, examinându-mă mai atent, a exclamat:

– Nu cumva ești băiatul lui Tilică și al Lenuței?

– Ba da.

– Erai mic și nu-ți mai poți aduce aminte de mine când veneam cu nevastă-mea la Ilovăț. N-am să uit niciodată zilele petrecute acolo și partidele de bridge pe care le-am jucat împreună cu părinții dumitale!

Mi-a spus apoi că este doctorul Antoniu și că prietenii îi spuneau Sisel.

Sisel Antoniu era unul din chirurgii de renume ai Bucureștiului, ca și tatăl lui, care înființase spitalul din capitală care îi purta numele:Spitalul Dr. Antoniu, devenit sub regimul comunist Spitalul de Urgență pentru arsuri provocate de incendii.

În timp ce și-a notat datele mele în registru, mi-a dat un termometru să-mi iau temperatura.Aveam peste 39 de grade! Vorbindu-i de durerea din spate, i-a spus unui alt doctor, care intrase pe ușă:

– Cheamă-l pe dr. Savu!

Apoi s-a întors spre mine:

– Să nu ai nici o grijă. Te internăm în spital și te facem bine. Vei fi îngrijit.

Între timp, a sosit și dr. Savu. Era tânăr, slab și repezit la vorbă și în gesturi. Profilul lui mi-a amintit imediat de portretul lui Savonarola, făcut de un pictor al Renașterii, a cărui reproducere era pe unul din pereții casei de la Ilovăț și care mă impresionase de mic copil. Această primă și succintă imagine a lui Savu avea să se îmbogățească foarte

curând cu alte trăsături și calități care aveau să mă facă nu numai să-l apreciez, dar și să-l iubesc ca pe un bun prieten.

Savu mi-a spus să-mi scot cămașa și, renunțând la stetoscop, a început să mă asculte direct cu urechea, aplicându-și-o cu mișcări bruște și nervoase, când mai sus, când mai jos, când într-o parte, când într-alta a locului dureros din spate.

– Are pleurezie cu foarte mult lichid, care trebuie scos imediat. Trebuie să-i fac o puncție! – i-a spus lui Antoniu.

– Fă ce știi, dar ai grijă de el. Am fost prieten cu părinții lui și îl știu de când era mic.

Savu m-a trecut într-un fel de antecameră alăturată, spunându-mi să nu-mi fie teamă de puncție, fiindcă nu va fi dureroasă și că, de îndată ce-mi va extrage lichidul format între pleure, mă voi simți mai bine. Apoi l-a rugat pe un alt doctor, Budeceanu, de asemenea tânăr, să-l ajute.

Am fost așezat călare pe un scaun cu fața spre spetează, pe care mi-am sprijinit brațele și capul. O anestezie simplă, locală, m-a făcut să nu simt pătrunderea unui ac foarte gros de seringă până în spațiul dintre pleure. Lichidul care a început să țâșnească a umplut foarte repede tăvița renală ținută de dr. Budeceanu. Și nu numai pe prima, ci și pe următoarele, pe care le-a deșertat pe rând într-un vas mai mare. Recolta finală a fost de 800 de grame de lichid. Nu numai că m-am simțit ușurat în urma extracției, dar mi-a scăzut sensibil și febra.

Dr. Savu, care era și ftiziolog, m-a condus pe un coridor până la ușa salonului TBC, unde erau paturile bolnavilor lui. Cred că avea vreo opt sau zece paturi, din care unul era liber. Eram așa de frânt de oboseală și sleit de puteri, încât am adormit imediat. Nu știu cât timp a trecut până ce Savu m-a trezit pentru a-mi face o injecție.

Voi întrerupe aici șirul povestirii, pentru a da niște lămuriri care vor ajuta la o mai bună înțelegere a urmării ei.

Mai întâi, câteva cuvinte despre spital. Era o clădire destul de întinsă, cuprinzând, în afară de cele trei sau patru saloane pentru bolnavi (dintre care două mai mari), cu un total de aproximativ 30-35 de paturi, următoarele încăperi: cabinetul de consultații, de care am vorbit mai înainte, dormitorul doctorilor, un cabinet ORL, unul dentar, camera farmaciei, camera laboratorului de analize, o încăpere destinată radiologiei, dar care avea să fie dotată cu un aparat Röntgen abia peste două-trei luni după sosirea mea, și așa-zisul „bloc operator", prevăzut cu masă de operație și dulapuri cu instrumente. Într-o cameră alăturată erau autoclavele pentru sterilizare. Clădirea nu avea decât un singur nivel, dar era ridicată la mai bine de un metru deasupra solului. Coridoarele și sala de operații erau cu mozaic pe jos, iar în saloane era pardoseală de scândură.

Acoperișul era de tablă. Întreaga clădire era îngrijit construită (tot de deținuți, cum aveam să aflu). Nu mi-a venit să cred când mi s-a spus că era din chirpici!

Ministerul de Interne prevăzuse ca spitalul să deservească toate lagărele de deținuți politici din Balta Brăilei. Cele treizeci și ceva de paturi erau însă departe de a acoperi necesitățile de internare și îngrijire a deținuților care se îmbolnăveau. Fiecare lagăr din baltă avea un efectiv variind între 300 – 400 până la aproape o mie de deținuți, cum era cazul la Salcia. Totuși, așa cum era, și mai ales datorită devotamentului și abnegației de care au dat dovadă medicii deținuți, spitalul a salvat multe vieți și a alinat multe suferințe.

Câtă vreme am fost internat, personalul medical al spitalului era următorul: dr. Sisel Antoniu, chirurg, dr. Rădulescu Ion, internist, fost asistent al profesorului Dinischiotu, dr. Octav Rociu, ORL-ist (care, în libertate, lucrase împreună cu dr. Aurel Marin), dr. Mihai Savu, ftiziolog, dr. Picu (Anton) Ionescu, dermatolog, dr. Frățilă, dr. Budeceanu și dr. Niculescu, dentist. Acesta din urmă avea să părăsească spitalul, postul de dentist desființându-se. Nu se mai făceau deci tratamente dentare, ci se recurgea, ca în toate pușcăriile, numai la extracții.

Medicul-șef al spitalului era dr. Lacrămă, ofițer M.A.I., evreu, originar, din câte am aflat, din Brăila. Existența acestui dr. Lacrămă, care, din spusele doctorilor noștri, trecuse prin facultatea de medicină cum trece câinele prin apă, a fost marele noroc al deținuților din spital.

Mic și pirpiriu, cu părul blond, creț, din câte îmi amintesc, Lacrămă era atât de impresionat și de copleșit de reputația și personalitatea medicilor deținuți pe care îi avea în subordine, încât nu ieșea din vorba lor, necum să ia vreo hotărâre, fără să se consulte mai întâi cu ei. Mai ales dr. Antoniu îi impunea în mod deosebit, de când asistase la o operație făcută de el. Nu mai puțin era și în admirația măiestriei cu care opera dr. Rociu. Încrederea căpătată în seriozitatea doctorilor noștri îl făcea pe dr. Lacrămă să-și vadă de treburile lui personale și să nu treacă cu zilele pe la spital. Iar doctorii noștri, la rândul lor, profitau să pună în practică o politică a internărilor și scutirilor medicale de muncă sub pretextul unor diagnostice imaginare, pentru a veni în ajutorul deținuților mai în vârstă, slăbiți și istoviți de muncă și a le da astfel posibilitatea de a se odihni și a-și recăpăta puterile.

Când totuși comandantul lagărului sau vreun ofițer se sesizau de numărul prea mare de scutiri de muncă acordate de cabinetul medical, Lacrămă venea la spital, verifica cazurile de scutire sau internare și, convins sau nu de autenticitatea diagnosticelor, le confirma și le susținea în fața comandantului furios. După plecarea acestuia, Lacrămă îi cerea lui Antoniu să nu exagereze cu numărul de scutiri, pentru a nu-i crea neajunsuri din partea administrației.

Ca toate întreprinderile comuniste, nici chiar cele depinzând de M.A.I. nu erau scutite de contradicțiile inerente sistemului. Referitor, de pildă, la planificarea medicamentelor, desigur că policlinicile, spitalele și toate unitățile subordonate Ministerului de Interne, instituție privilegiată, se bucurau de un regim mai avantajos al repartițiilor. Așa se făcea că de multe ori, în cota trimestrială de medicamente pe care le primea spitalul lagărului, apăreau mèdicamente rare, străine, care în același timp nu erau de găsit nici în farmaciile și nici în spitalele din țară. Ceea ce nu însemna că nu puteau lipsi din aceeași cotă trimestrială medicamentele cele mai banale, dar absolut necesare.

Același haos domnea și în distribuția cantității diferitelor sortimente. Medicamente puțin întrebuințate veneau în cantități mari, în timp ce altele, mult mai cerute, nu veneau câteodată chiar deloc. În general însă, aprovizionarea cu medicamente era sub necesarul spitalului, astfel că se întâmpla ca la sfârșitul trimestrului să nu mai fie în farmacie nici vată, nici pansamente, în timp ce în paturi zăceau oameni proaspăt operați.

Voi încheia această digresiune pentru a relua firul povestirii întrerupte în momentul în care Savu venea să-mi facă o injecție, menționând că am fost fericitul beneficiar al haosului care domnea în aprovizionarea trimestrială cu medicamente.

Nu numai că avusesem norocul să fiu internat când spitalul tocmai primise cota de medicamente, dar printre acestea, spre uimirea doctorilor noștri, se găsea și o cutie de fiole de hidrocortizon, produs al laboratoarelor franceze Dr. Roussel. Era unul din paradoxurile sistemului: pe de o parte, voia să ne distrugă prin muncă forțată, istovitoare și pe de altă parte, ne punea la dispoziție un medicament străin care nu se găsea nici afară!

Deși nu avusese încă ocazia să întrebuințeze acest produs, dr. Savu se hotărâse să-mi aplice tratamentul cu hidrocortizon. Prin puncția pe care mi-o făcuse, eliminase cantitatea de lichid acumulată între pleure, dar tendința de a produce și reține un nou lichid nu fusese oprită, ci persista. Tratamentul cu cortizon era indicat în cazul reținerii de apă în țesuturi. Studiind prospectul care însoțea fiolele, dar temându-se, totodată, de posibilele efecte secundare ale cortizonului, care nu erau încă bine cunoscute, Savu mi-a inoculat o doză redusă din preparatul primit. Efectul a fost de-a dreptul spectaculos. În următoarea jumătate de oră, febra mi-a scăzut complet, iar Savu, care m-a consultat de mai multe ori până seara, a constatat dispariția totală a lichidului, ca și a predispoziției de a se reface. În noaptea aceea am dormit neîntors.

A doua zi dimineață însă, temperatura mi s-a ridicat din nou și lichidul a început iar să se adune între pleure. De data asta, Savu mi-a făcut o injecție cu doza maximă de cortizon prevăzută în prospect, și minunea s-a repetat: febra mi-a scăzut și lichidul s-a resorbit definitiv, fără să mai recidiveze. Speram deja că în câteva zile să mă pun pe

picioare și să mă pot întoarce în lagăr, alături de prietenii de care mă despărțisem. Dar nu a fost așa.

Doctorul Savu avea o bănuială pe care nici unul din colegii lui nu o împărtășea. Era convins că pleurezia pe care o făcusem era de natură tuberculoasă. Savu își susținea cu înverșunare teoria, mai ales că pretindea că, ascultându-mă, descoperise și existența unui infiltrat TBC plasat subclavicular, dreapta. La insistența lui, și dr. Antoniu, și dr. Rădulescu s-au perindat pe la patul meu și m-au ascultat cu stetoscopul la locul indicat de Savu, dar n-au perceput nimic. Totuși, dr. Antoniu, vrând să mă favorizeze, i-a spus lui Savu că e de acord să-mi pună diagnosticul de TBC pulmonar, pentru a mă putea ține cât mai mult internat în spital și a mă scăpa de munca grea din lagăr. De altfel, chiar după o pleurezie, munca grea în plin soare era contraindicată medical, dar asemenea recomandări nu erau recunoscute de administrație, mai ales în perioada campaniei de prașilă, care cerea cât mai multe brațe de muncă.

Așa s-a făcut că am fost declarat tuberculos, singurul convins de acest diagnostic fiind Savu. Îl susținea cu atâta patimă, încât a reușit să mă convingă și pe mine. Între timp, tot ocupându-se de mine, am și stat mult de vorbă și ne-am simpatizat reciproc, am ajuns destul de repede la relații prietenești.

Îmi amintesc și acum de vorbele lui pe care încerc să le reproduc mai jos, cu aproximație:

– Eu sunt sigur de diagnosticul meu, care mai târziu, când se va ivi ocazia, va fi confirmat radiologic. Tratamentul actual este hidrazida, care a înlocuit PAS-ul. Tabletele minuscule de hidrazidă nu prezintă nici un neajuns la înghițit și nu produc nici un fel de efecte secundare. Drajeurile de PAS, în schimb, sunt foarte mari și greu de suportat, în primul rând, din cauza cantității progresive care trebuie luată și care te obligă să înghiți zilnic, cu pumnul, câteva zeci de drajeuri. Partea cea mai neplăcută însă este că, pe toată durata tratamentului, PAS-ul dă fenomene de balonare abdominală, cu crampe în intestine, cu senzații de greață și lipsă de poftă de mâncare. Multă lume nu suportă PAS-ul. Totuși, din experiența mea, dă rezultate foarte bune la vindecarea tuberculozei.

Ți-am spus toate astea ca să hotărăști singur ce tratament preferi, pentru că, deocamdată, avem în farmacie și hidrazidă, și PAS.

– Tu pe care mi-l recomanzi? – l-am întrebat.

– Dacă te simți în stare să-l suporți, eu ți le-aș recomanda pe amândouă concomitent. PAS combinat cu hidrazidă. Tratamentul cu PAS durează mai puțin. Hidrazidă va trebui să iei timp de câteva luni. Dacă-mi urmezi sfatul, îți garantez că la anul poți merge la mare să faci plajă!

Încrederea pe care mi-o inspira m-a făcut să-i urmez sfatul. Primele două săptămâni, cât am luat PAS, am avut de suportat toate efectele

neplăcute despre care mă avertizase Savu. Colicile intestinale și greața permanentă mi-au tăiat cheful de a mă întreține cu colegii mei de salon. Nu-mi părăseam aproape deloc patul, unde, când crampele deveneau mai acute, mă făceam covrig de durere. Eram însă hotărât să le suport. Număram totuși zilele care le mai aveam până la sfârșitul tratamentului cu PAS.

Savu venea zilnic de câteva ori în salonul nostru și se oprea și la patul meu, pentru a mă consulta și încuraja în privința evoluției bolii. Era din generația medicilor mai tineri, pentru care tuberculoza nu mai era flagelul de la începutul secolului, nemaifiind o maladie incurabilă. Nu mai era nici adeptul vechiului tratament care prescria statul în pat, odihnă și supraalimentație. Mai mult chiar, după ce am încetat să mai înghit drajeurile de PAS și am scăpat de efectele secundare pe care mi le provoca, Savu m-a întrebat dacă sunt fumător. Răspunzându-i afirmativ, mi-a cerut să fac o vreme efortul de a fuma mai puțin. M-a sfătuit să reduc fumatul la maximum trei țigări pe zi, formulă pe care am respectat-o cu strictețe. Cred că dacă mi-ar fi interzis total țigările, aș fi continuat să fumez pe ascuns! N-a fost însă și părerea lui Antoniu, care m-a văzut stând pe coridor în dreptul unei ferestre deschise și trăgând dintr-o țigară. Aflând că aveam autorizația lui Savu, indignat, s-a dus să-i ceară socoteală. Răspunsul lui Savu, pe care mi l-a repetat și mie a fost:

– Cu Ioanid n-am nici o grijă. Ăsta va învinge boala numai cu moralul pe care îl are.

Savu, care avea un sistem nervos mai șubred, suferea de insomnii, dureri de cap, fiind predispus la momente de deprimare, era în admirația echilibrului meu nervos, a permanentei mele bune dispoziții și a optimismului care nu mă părăsea niciodată.

În privința țigărilor de care am pomenit, trebuie să spun că nu le-am dus aproape niciodată lipsa, nici în spital și nici mai târziu în lagăr. Deținuții din brigăzile care reușeau să-și facă norma aveau dreptul în luna respectivă să scrie acasă o carte poștală pentru a cere să li se trimită un pachet cu alimente și țigări. Ori, indiferent dacă erau fumători sau nu, toți cereau țigări, iar nefumătorii le împărțeau apoi la cei care nu primiseră pachet de acasă.

După ce efectele PAS-ului au dispărut, mi-a revenit și buna dispoziție și neastâmpărul care mă făcea să nu pot sta locului. Deși nu eram încă bine întremat fizic, am început să cutreier spitalul dintr-un capăt într-altul, intrând în legătură cu doctorii și cu pacienții și chiar cu deținuții din lagăr, când veneau la cabinetul de consultații. Căutam să nu fiu surprins de gardianul care venea să-și facă tura prin spital, pentru că internaților le era interzis contactul cu deținuții din lagăr. Era una din acele măsuri de vigilență, fără justificare logică, luate de ofițerul politic. Mulți din cei care voiau să-și viziteze prietenii internați în spital se

prezentau la cabinetul de consultații și, cu complicitatea doctorilor, intrau pe coridor sau chiar în saloane, unde se întâlneau cu ei. Așa pătrundeau în spital și țigările, și veștile din lagăr, și informațiile politice pe care deținuții mai reușeau, din când în când, să le obțină.

Cu timpul aveam să-i cunosc pe doctorii din spital mai de aproape. Pe Sisel Antoniu, care se vroia aspru și cinic, dar care avea un suflet de aur, pe dr. Rădulescu, prea puțin comunicativ, fiind un fel de rob obsedat al meseriei lui, pe dr. Octav Rociu, un adevărat artist al operațiilor de nas, gât și urechi, cu vădit interes și sensibilitate pentru literatură și artă. Cu Octav am ajuns la relații foarte apropiate, prietenești. Pe dr. Frățilă l-am cunoscut mai puțin, fiind transferat de la Salcia, la scurtă vreme după internarea mea. Știu că se bucura de aprecierea tuturor. Dr. Picu (Anton) Ionescu era și el simpatizat de toată lumea, făcând, totodată, și hazul tuturor cu proverbiala lui distracție. Era bunătatea întruchipată, dar un pătimaș comentator al știrilor politice pe care le afla. Cea mai dubioasă sau neînsemnată știre care îi ajungea la ureche, o dată trecută prin interpretarea lui, devenea o informație de primă importanță pentru soarta țării și a noastră.

O ispravă a lui Picu Ionescu a rămas celebră în spitalul din Salcia. Era de serviciu la cabinetul de consultații și examina un deținut care suferea de hemoroizi. Picu îl pusese să stea în genunchi sau, mai bine zis, în patru labe, pe canapeaua de consultații, cu partea cu pricina în sus. Omul, un țăran mai simplu și mai rușinos, s-a executat totuși fără să crâcnească, din respectul pentru „domnul doctor". Nenea Picu, cum îi zicea, i-a spus omului să stea nemișcat, pentru că îl va unge cu o alifie care îi va face bine. Constatând însă că nu avea alifia la îndemână, s-a dus să o aducă de la farmacie, care era în celălalt capăt al spitalului. Asta n-ar fi fost nimic, dacă nu s-ar fi întâlnit pe coridor cu un deținut din lagăr care se strecurase în spital să-și vadă un prieten și să-i spună ultima informație care circula printre deținuți. Întrebat de Picu dacă știe vreo noutate, i-a spus-o și lui, ceea ce i-a dat apă la moară doctorului, care a început să o comenteze și să tragă tot felul de concluzii optimiste, profitând să mai oprească și alți deținuți internați care treceau pe lângă el, pentru a le împărtăși și lor informația. De aici nu a mai fost decât un pas până la o discuție aprinsă stârnită de unii care nu erau de acord cu interpretarea lui Picu. Se pare că a trecut mai bine de un sfert de oră până ce ceilalți doctori din cabinetul de consultații s-au sesizat de poziția puțin obișnuită și prelungită în timp a omului de pe canapea. L-au întrebat ce e cu el și de ce stă așa, iar omul le-a răspuns că domnul doctor i-a spus să stea așa și să aștepte. Și ar mai fi stat așa mult și bine dacă unul din doctori nu s-ar fi dus să-l cheme pe Nenea Picu, care, în focul discuției, uitase și de alifie, și de omul cu hemoroizi.

Chiar în primele zile ale internării mele a venit la patul meu doctorul Budeceanu, care, spre surprinderea mea, m-a întrebat dacă la arestare locuiam tot în blocul Malaxà, de pe Bulevardul Brătianu.

– Nu-ți mai aduci aminte de mine?

Am recunoscut că nu. Abia când mi-a povestit că luasem cu el lecții de matematică, mi-am amintit. Avea pe vremea aceea 17 ani și nu mai semăna acum cu tânărul de atunci. Iar eu eram prin clasa a treia sau a patra de liceu și eram foarte slab la matematică, în pericol chiar să rămân corigent. Pentru a mă scoate la liman, mama a hotărât să-mi ia un meditator. S-a gândit să apeleze chiar la secretariatul liceului pentru a-i recomanda un elev mai nevoiaș din cursul superior, care să fie bun la matematică. Și așa a ajuns Budeceanu să-mi dea de două ori pe săptămână câte o oră de meditație, până ce mi-am îmbunătățit cunoștințele la matematică. Budeceanu, fiind băiat sărac, dar bun la carte, era bursier și își mai completa nevoile dând lecții particulare. Mi-a spus că, după ultima lecție de matematică pe care mi-a dat-o, când și-a luat rămas bun de la noi, mama i-a dăruit o trusă de piele cu un creion cu mină și un stilou Mont Blanc, de care a fost foarte mândru și nu s-a despărțit decât la prima arestare, când i-a dispărut. Fiind legionar, avusese de mai multe ori de-a face cu securitatea. În cele din urmă, a intrat în clandestinitate. A reușit să stea câțiva ani ascuns, sfârșind totuși prin a fi prins și condamnat.

În afară de el, dintre medicii spitalului mai erau legionari doctorii Frățilă, Rădulescu, Rociu și Niculescu. Pe acesta din urmă nu l-am apucat decât scurtă vreme ca dentist în spital, dar suficient pentru a-mi da seama că era considerat de toată lumea, pe drept cuvânt, o lichea.

Unul dintre deținuții din lagăr, care a venit special să mă caute, a fost Doru Stroescu. Ne cunoșteam de copii. Doru era fiul preotului Stroescu din comuna Șovarna, fin de-al tatălui meu. Înrudit cu preotul Titu Teodorescu din Ilovăț, Doru venea deseori pe la el și, cum eram cam de aceeași vârstă, jucam mereu fotbal împreună. Apoi au trecut anii și nu ne-am mai văzut. Nu știam că era legionar. Urmase medicina veterinară și era doctor. M-am bucurat să-l revăd și, mai ales, să aud vorbindu-se de el numai de bine.

Doru devenise un uriaș, foarte înalt și bine legat. Deși erai tentat să vezi la el numai forța fizică, privindu-i figura rămâneai derutat. Trăsăturile feței radiau numai veselie și bunătate, iar ochii mari și extraordinar de albaștri te priveau cu o candoare și seninătate copilărească. Vocea, și ea nepotrivită cu statura, mai subțire decât te-ai fi așteptat și foarte catifelată, venea să accentueze impresia de blândețe cu care te cucerea. Abia când îl cunoșteai mai bine și îi urmăreai atitudinea și activitatea, îi descopereai și o altă latură. Inteligent, cu picioarele pe pământ, abil și descurcăreț, ca să nu zic oltean șmecher, Doru reușise să

ridice aceste ultime noțiuni la rangul de calități pozitive, punându-le numai în slujba colectivității noastre și a unor scopuri morale.

Doru Stroescu era brigadier la „interior". „Interiorul" era plasat în exteriorul perimetrului lagărului (o nouă mostră de logică securistă!). De fapt, era un fel de enclavă în curtea fermei partidului cu care se învecina lagărul. Acolo se afla grajdul pentru cele două perechi de cai ai lagărului, șopronul sub care erau adăpostite căruțele și camera în care dormeau Doru cu brigada lui, care se compunea din exact trei deținuți. Toți trei aleși și ceruți de Doru, pe motivul că se pricepeau la îngrijitul cailor. Cel de-al doilea motiv, nemărturisit de Doru, era că toți trei erau oameni de nădejde, de absolută încredere și aveau să-i fie devotați trup și suflet. De numele unuia din ei nu-mi mai amintesc, dar, de ceilalți doi, cine din cei care au fost la Salcia să-i fi putut uita?

Erau doi frați Mihai, mocani din Dobrogea, cunoscuți în comuna lor nu numai ca buni gospodari, dar și ca participanți la luptele, zise turcești, care se organizau în regiune. Un fel de trântă liberă, la care luptătorii se prezentau goi până la brâu și unși cu untdelemn. Pe lângă cei doi frați Mihai, care, deși nu erau gemeni, erau greu de deosebit, Doru Stroescu părea un slăbănog. Oricum, cei patru deținuți din brigada de la „interior" arătau de departe cu mult mai bine decât cei din celelalte brigăzi. Nu se poate spune că prestau o muncă forțată până la epuizare, ca cei din lagăr, deși uneori erau obligați să depună eforturi mari, pe măsura fraților Mihai și a lui Doru.

Cei patru erau mai toată ziua pe drumuri, cu căruța, pentru tot felul de transporturi cu diferite destinații.Căruța lor apărea de câteva ori pe zi în lagăr, aducând fie alimente, fie lemne pentru bucătărie, fie paie de umplut saltelele, fie alte materiale. Tot ei transportau la punctele de lucru hârdaiele cu mâncare pentru deținuți sau aduceau de la o distanță mai mare de câțiva kilometri buni, de la Piatra sau Ostrov (nu mai știu exact), câte un cal legat de căruță, care urma să fie sacrificat și băgat la cazan pentru hrana deținuților. Lângă una din aceste două localități se afla un țarc, care împrejmuia un izlaz de câteva pogoane, în care erau aduși cai din toate regiunile țării.

Voi deschide aici o paranteză pentru a istorisi povestea acestor cai.

Regimul decretase mecanizarea agriculturii și declarase un război necruțător cabalinelor, care nu mai puteau fi bune decât pentru hrana unei alte categorii de ființe, destinată și ea exterminării: deținuții politici. Doru și frații Mihai mi-au povestit grozăvia care se petrecea cu caii din țarc, cărora nu li se dădea nici de mâncare, nici de băut. La început, primii cai au mai dus-o cum au dus-o, păscând iarba din izlaz. Dar, pe măsură ce timpul trecea și erau aduși mereu alți cai, întregul izlaz ajunsese un teren sterp cu pământul bătătorit, în care nu mai creștea un fir de iarbă.

Capacitatea de consum a lagărelor din Balta Brăilei, care erau aprovizionate cu carne din țarc, era extrem de redusă față de afluxul de cai. Ca să nu mai vorbim că nici administrația lagărului de la Salcia nu era dispusă să ne supraalimenteze și nu aducea decât un cal pe săptămână și chiar la două săptămâni, pentru aproape o mie de oameni.

Treptat, caii din țarc au început să slăbească, să nu se mai țină pe picioare și, în final, să-și dea duhul. Așa că, așa-zisa carne din alimentația noastră consta mai mult din piei și tendoane. Unde mai pui că atunci când căruța noastră venea să ia un cal, acesta era ales de un milițian care era magazionerul mărfii din țarc și care nu-l dădea decât pe cel mai slab, care abia mai sta în picioare. Proceda după același vechi principiu în virtutea căruia, în toate închisorile prin care am trecut, erau băgați în cazan mai întâi cartofii stricați. În condițiile de depozitare în pivnițe umede sau expuși gerului, cartofii continuau să se strice, așa că, în cele din urmă, deținuții nu mâncau decât cartofi stricați sau degerați.

Culmea aprovizionării cu carne a fost atinsă în ziua în care, în mod excepțional, lagărul nostru a primit doi cai. Au fost aleși de același milițian din țarcul care emana împrejur un miros pestilențial din cauza cadavrelor de cai, morți și neîngropați. Căruța, cu cei doi cai legați în urma ei, a pornit spre lagăr, dar pe la jumătatea drumului unul din cai a căzut și nu s-a mai ridicat. Milițianul care întotdeauna însoțea căruța de la „interior", având răspunderea celor doi cai ridicați pe care trebuia să-i predea în lagăr, a luat hotărârea de rigoare. Dând și el o mână de ajutor căruțașului, care era unul din frații Mihai, au încărcat animalul muribund în căruță.

Și așa și-au făcut apariția la Salcia, cu un cal șchiopătând la remorcă și cu altul culcat pe spate în fundul căruței, cu cele patru copite depășind înălțimea loitrelor. Cel din căruță, deși scăpase de chinuri fiindcă murise pe drum, n-a scăpat și de cazan. Nu mai știu care deținut spunea că decretul de desființare a cailor de muncă fusese totuși acceptabil pentru noi. Se temea însă de ziua în care se va renunța prin decret la mecanizare și se întreba dacă va trebui atunci să mâncăm tractoare.

Revenind la cei patru deținuți din brigada de la „interior" și la buna lor condiție fizică, aceasta se datora și faptului că beneficiau de accesul la alimente, la care deținuții din lagăr nici nu visau. Făcând zilnic transporturi la ferma partidului, obțineau lapte de la deținuții de drept comun care îngrijeau vacile fermei. În cărăușia lor aveau de-a face și cu grădina de zarzavat, de unde reușeau să sustragă legume crude, proaspete: morcovi, ardei, roșii, castraveți, ceapă. Unul din cei patru venea aproape zilnic la spital, la Savu, la farmacie, unde își deșerta conținutul mânecilor de la haina de zeghe, ținută pe umeri. Mânecile legate la capete formau doi saci plini cu roșii, ardei și castraveți, pe care Savu le distribuia bol-

navilor, care aveau mai multă nevoie de vitamine și de o alimentație mai sănătoasă.

Marea reușită a lui Doru Stroescu era că se bucura de încrederea tuturor gardienilor și ofițerilor lagărului, care îi dădeau o mai mare libertate de mișcare în zona fermei, a stației și atelierelor S.M.T., ca și a satului care se înjghebase în jurul acestor obiective. Deseori, Doru circula cu căruța fără gardian însoțitor.

O bună parte din casele satului erau locuite de gardienii lagărului și de familiile lor. Erau case-tip, din chirpici, cu două camere, bucătărie și baie, construite cândva tot de deținuți. Toți aveau în jurul casei și o ogradă, în care își creșteau câteva păsări și chiar câte un porc. Nevoile de hrană pentru aceste animale se aflau la originea simpatiei și încrederii de care se bucura Doru Stroescu printre ofițerii și gardienii lagărului.

Cele mai frecvente și importante transporturi pe care le făceau căruțele de la „interior" erau destinate fermei partidului. Era vorba de saci de orz, ovăz, porumb și chiar grâu, care veneau cu bacul pe Dunăre pentru a fi descărcați la Salcia. Specialitatea lui Doru și a oamenilor lui era ca la trecerea prin sat căruțele încărcate să azvârle din mers, peste gard, în ograda milițienilor, câte un sac plin cu grăunțe. Cu majoritatea din ei afacerea era discutată și stabilită dinainte. Dar Doru mi-a povestit pățania cu un plutonier, nou-venit la Salcia, care se dovedea incoruptibil. Era aspru, conștiincios la treabă și pus să se evidențieze ca atare față de tovarășii lui. După ce plutonierul și-a adus familia la Salcia și și-a încropit gospodăria, Doru a avut ocazia să-l întrebe de ce nu-și procură de la fermă porumbul pentru porcul pe care îl creștea. Plutonierul s-a arătat indignat de ideea de a obține porumbul în mod necinstit, și Doru n-a mai insistat, dar și-a schimbat tactica. De câte ori avea prilejul să treacă mai pe înserat cu căruța cu porumb prin sat, fără să fie văzut de nimeni, arunca câte un sac în curtea plutonierului. După primul sac s-au reîntâlnit, dar nici unul, nici altul nu au pomenit ceva despre misterioasa lui apariție în ogradă. Abia după al doilea sau al treilea, plutonierul i-a spus că știe că numai el putea să-i arunce sacii cu porumb în curte și că i-au prins foarte bine.

– Viața e scumpă, și am văzut că aveți și dumneavoastră familie grea, copii – i-a spus și Doru, ca să-i ușureze conștiința.

Gheața fusese spartă, iar plutonierul a intrat și el în rândul celorlalți gardieni. Doru Stroescu, corupătorul de gardieni, își folosea cu tact victimele, fără să bruscheze relațiile, și ajungea, treptat, să obțină informații politice și chiar și posibilitatea de a citi câte un ziar.

Închei amintirile mele despre brigada de la „interior" cu două exemple, pentru a vă da seama de talia, greutatea și forța celor doi uriași, care erau frații Mihai.

Într-o noapte, foarte târziu, dr. Savu a venit la patul meu să mă trezească și să mă roage să vin să-l ajut. M-am îmbrăcat și am ieșit pe coridor, unde mi-a explicat despre ce era vorba. Cu câteva minute mai înainte, în toiul nopții, un gardian i-l adusese pe unul din frații Mihai, care abia se mai ținea pe picioare de durere. Avea un calcul renal pe care nu-l putea elimina și care îi provoca dureri cumplite. Savu i-a spus gardianului că era cazul să fie internat, și acesta plecase lăsându-l pe Mihai în sala de consultații, unde Savu îi făcuse o injecție cu morfină pentru a-i calma durerile.

Mihai căzuse într-un somn profund, iar Savu s-a găsit în situația de a fi nevoit să-l ducă într-un salon și a-l culca într-un pat liber. Orice încercare ar fi fost însă zadarnică, Savu fiind mult prea slab pentru a urni din loc pe Mihai, care era o impresionantă masă de mușchi, cântărind cel puțin 100 de kilograme. Chemându-mă pe mine, cred că împreună echivalam greutatea lui Mihai, ceea ce nu însemna însă că ne-a venit ușor să-l cărăm, mai mult târându-l de-a lungul coridorului până la salonul cu patul liber. Pe drum, la fiecare trei-patru metri, ne opream să ne tragem sufletul, înainte de a-l transporta mai departe. În pat l-am suit cu ajutorul altor câțiva bolnavi mai valizi din salon, care se treziseră la intrarea noastră, gâfâind și icnind sub greutatea lui Mihai. În ziua următoare, Mihai a eliminat piatra și a părăsit spitalul pe propriile-i picioare.

Al doilea exemplu menit să ateste forța fizică a lui Mihai avea să se repete de câteva ori, câteva luni mai târziu, când mă aflam din nou în lagăr. Ori de câte ori intra cu căruța în curtea lagărului și mă nimeream în calea lui, Mihai se apleca spre mine și din trapul cailor mă apuca de subsuoară, mă ridica ca pe un fulg de jos și mă așeza lângă el pe capră. O demonstrație de forță, care făcea și hazul gardianului de serviciu, nedându-și seama că Mihai profita să-mi transmită câte o informație aflată de Stroescu sau să-mi strecoare în sân câte o roșie sau un ardei gras.

De când terminasem tratamentul cu PAS trecuse deja o bucată de vreme și începusem să mă întremez, să mă simt bine și plin de vitalitate. Mă plictiseam însă din lipsă de activitate și stăteam de vorbă cu alți deținuți.

În salonul TBC, în care îmi aveam patul, erau câțiva bolnavi cronici pe care Savu îi interna periodic pentru a le da posibilitatea de a se odihni și reface, spre a putea apoi rezista din nou o vreme vieții dure din lagăr. Erau mai ales legionari mai în vârstă care executaseră mulți ani de pușcărie, și sub Carol al doilea, și sub Antonescu, înainte de a fi închiși de comuniști. Unul din ei, cu care stăteam zilnic de vorbă, era Tudor Goilav. Nenea Tudorică, cum i se spunea, era mic de talie, extrem de slab și cu pieptul scobit, din care se pornea din când în când o tuse seacă,

prelungită, care îi întrerupea vorba. Figura îi trăda în mod aproape caricatural originea armenească. Pasiunea pe care o avea pentru muzică era și ea o trăsătură specifică neamului său. Mai tot timpul când era singur fredona încet, abia perceptibil, numai pentru sine, câte o bucată de muzică clasică.

Îmi vorbea mult de principiile morale ale doctrinei legionare, care l-au atras de tânăr și se înduioșa când pomenea de numele câte unui prieten care pierise în timpul prigoanei, pe vremea lui Carol, sau în ultimii ani de închisoare.

Văzându-mă că nu-mi găsesc locul, dr. Savu mi-a propus să-i dau o mână de ajutor la farmacia spitalului, care se afla în sarcina sa. Am fost încântat. În fiecare zi, sub supravegherea lui Savu, pregăteam tăvile cu medicamente prescrise de doctori pentru bolnavii din cele trei sau patru saloane ale spitalului. În scurtă vreme m-am familiarizat cu denumirile medicamentelor și cu locul lor din rafturile camerei de farmacie.

Cel mai mult aveam de-a face cu dr. Picu Ionescu, care, dermatolog fiind, îmi cerea să-i pregătesc anumite alifii și unguente care nu se găseau gata preparate. Sub îndrumarea lui, cântăream cantitățile diferitelor substanțe componente, care se găseau în borcane, și le frecam într-un mojar până ce deveneau o masă omogenă. Nu mai țin minte denumirile latine ale substanțelor pe care le întrebuințam, dar n-am s-o uit niciodată pe una din ele, o pastă groasă, consistentă, de culoarea smoalei, care răspândea un miros îngrozitor, exasperându-l pe Savu și pe ceilalți doctori, când Picu îmi cerea s-o folosesc la pregătirea unei alifii.

Tot în acea vreme a fost internat în salonul unde îmi aveam patul un tânăr din București, Nelu Dumitrescu, care avusese cândva o infecție tuberculoasă și începuse acum să facă din nou acea febră mică, specifică bolii nevindecate definitiv. Bănuiesc că încercarea mea de a descrie stadiul bolii lui Nelu Dumitrescu în termeni amestecați, și profani, și medicali, lasă de dorit, dar cunoștințele mele în domeniu nu-mi permit s-o fac mai bine. Oricum, cu Nelu Dumitrescu, care era și tânăr, activ și foarte săritor, am sfârșit prin a face un fel de echipă permanentă, gata oricând să dăm o mână de ajutor unde și când era vreo nevoie.

Între timp intrasem în vară, și canicula de afară se făcea simțită și în spital. Nu puteam dormi de căldură și noaptea ieșeam pe coridor și deschideam fereastra spre grădinița spitalului. Grădina era cuprinsă pe trei părți între laturile clădirii, pe cea de-a patra fiind un gard de sârmă ghimpată, care o despărțea de curtea lagărului. Constituia singurul petec de verdeață din perimetrul lagărului, în care nu găseai decât pământ bătătorit și prăfuit, care la prima ploaie se transforma într-o mocirlă în care îți pierdeai bocancii.

Aplecându-mă peste pervazul ferestrei, puteam prinde ceva din răcoarea nopții și chiar câte o adiere de briză, care, când mă retrăgeam din nou în interior, îmi făcea și mai insuportabil aerul supraîncins din salonul TBC. Din păcate, gardianul de serviciu, în turele lui de noapte prin spital, nu admitea statul sau plimbatul pe coridor după stingere, așa că nu puteam să trag câte o gură de aer proaspăt de afară, decât pe apucate. O dată cu stingerea, nu mai aveai voie să părăsești salonul.

De verdeața din grădină se ocupau doctorii în timpul lor liber. Plantaseră diferite flori, aduse la intervenția lor pe lângă dr. Lacrămă și comandantul lagărului. Cel care se îngrijea în mod special de grădină era însă dr. Rociu. Octav reușise să planteze câteva straturi de tufănică, pe care le plivea de buruieni și le uda în fiecare zi, după scăpătatul soarelui. Crescuseră dese și înalte până la brâu. Rociu nu le îngrijise numai de dragul florilor. Crizantemele lui mai aveau rostul să-i acopere escapadele nocturne pe care le făcea în grădină, la răcoare. Octav potrivise în așa fel straturile, încât să-și amenajeze între ele un loc de refugiu, în care se întindea pe o pătură și unde nu putea fi văzut de la nici o fereastră a spitalului.

Secretul mi l-a împărtășit și mie, așa că, seară de seară, luându-ne toate măsurile să nu fim văzuți, ieșeam pe singura ușă de acces în curte, ne furișam aplecați printre tufele de crizanteme până la locul lui Rociu, unde ne găseam la adăpost de orice privire. Luam cu noi o pătură, ne întindeam pe spate unul lângă altul și stăteam de vorbă, cu ochii pierduți în înaltul cerului înstelat, identificând cele câteva constelații pe care le cunoșteam și urmărind trecerea sateliților, pe care îi vedeam pentru prima oară. Vorbeam pe șoptite până ce, prin ferestrele coridorului, îl vedeam pe gardian făcându-și tura prin spital. Știam atunci că pentru o vreme nu mai eram în pericol și Rociu, care avea o voce plăcută, începea să fredoneze romanțe vechi românești sau să recite versuri. Era o adevărată încântare să simți răcoarea nopții și să respiri aerul proaspăt cu izul amărui al frunzelor de crizantemă, după ce transpirasem toată ziua în căldura de cuptor a spitalului. Abia când mă pridea somnul, cu aceeași grijă să nu fiu surprins, făceam cale întoarsă spre etuva din salonul TBC, unde, de oboseală, reușeam în cele din urmă să adorm.

Doctorul Octav Rociu, ca și ceilalți colegi ai lui, aveau de dus o luptă permanentă cu conducerea lagărului, care îi supunea la tot felul de presiuni, fie pentru a-i determina să nu mai acorde atâtea scutiri de muncă, fie legându-se de numărul prea mare de deținuți internați în spital. Doctorii rezistau amenințărilor cu carcera sau cu trimisul în lagăr, la muncă, ajungând până la urmă să declare ei că, dacă nu sunt lăsați să-și facă meseria, preferă să meargă la muncă.

Comandantul îl trăgea la răspundere și pe dr. Lacrămă care, speriat, încerca fără succes să facă uz de autoritatea lui de medic-șef oficial al spitalului, pentru a obține măcar câteva concesii din partea doctorilor noștri. Când situația devenea prea încordată, se proceda la o verificare a fișelor și a stării bolnavilor și se făceau câteva externări. Câteva zile mai târziu, când furtuna trecea, se revenea la situația de dinainte, și oamenii erau din nou internați.

Așa cum am mai povestit și cu altă ocazie, în spital nu erau internați numai deținuții grav bolnavi sau accidentați, incapabili de a se mai deplasa cu brigada până la locul de muncă, cum ar fi dorit administrația.

Doctorii noștri știau că majoritatea deținuților din lagăr, chiar dacă nu sufereau de vreo boală anume, erau slăbiți și istoviți peste măsură, aflându-se la ultima limită a rezistenței fizice. Era motivul pentru care, în afara cazurilor grave, internau pe rând, sub pretext medical bine argumentat, pe deținuții care își consumau ultimele puteri la muncă și se aflau pe punctul de a se prăbuși. După câteva zile de odihnă în spital, unde primeau și un tratament întăritor, erau din nou trimiși în lagăr. În locul lor erau internați alții, din aceleași motive. Numai când se întâmpla să vină câte o comisie medicală de control a Ministerului de Interne, cazurile acestor internați erau controversate și uneori diagnosticele doctorilor noștri puse sub semnul întrebării. Ceea ce nu-i împiedica pe ai noștri ca, după plecarea comisiei, să continue practica internărilor pentru refacere.

Doctorul Rociu era singurul căruia nu i se punea în dubiu starea bolnavilor internați în salonul lui. Toți bolnavii lui fiind operați, nu putea fi vorba de contestarea diagnosticelor pe care le pusese. Numai că și majoritatea acestor operații erau cu cântec!

În specialitatea lui, Rociu era cel mai des confruntat cu cazurile de sinuzită, rezultat al diferitelor munci și corvezi pe care deținuții erau obligați să le execute iarna pe viscol, la temperaturi până la 15-20 de grade sub zero. În iarna 1963-1964 aveam să-i fiu și eu pacient pentru același motiv.

Mai rar se iveau cazuri de amigdalită sau altele cu totul speciale, în care Rociu trebuia să intervină cu bisturiul. Cei mai numeroși pacienți ai lui Rociu erau însă internați sub diagnosticul de deviere de sept. Octav mi-a explicat că la marea majoritate a oamenilor se putea constata o deformație a septului nazal, datorită celor mai banale și neluate în seamă, la vremea lor, lovituri primite în nas când erau copii. Prin devierea septului, respirația nu se mai face în mod egal pe cele două nări, una fiind în mai mare sau mai mică măsură obturată, fapt de care aproape niciodată, nici unul din cei afectați nu-și dă seama. Numai în cazul unei devieri grave, omul are dificultăți de respirație și se adresează doctorului.

Ori, de îndată ce Octav avea liber câte unul din cele câteva paturi ce-i erau repartizate într-unul din saloane, profita să pună și el în practică programul tacit de refacere a deținuților care din punct de vedere fizic nu mai puteau rezista eforturilor ce li se cereau la muncă.

Când era de serviciu la cabinetul de consultații, Rociu avea prilejul să descopere printre cei care se prezentau la vizită cazurile cele mai avansate de slăbiciune și extenuare. Dacă deținutul venise să se plângă de vreo eczemă sau de dureri reumatice, primea alifia sau tabletele respective, dar Rociu îi examina și nasul. Chiar dacă nu constata decât o deviere de sept mai puțin importantă, pentru care afară, în libertate, nimeni nu s-ar fi supus unei intervenții chirurgicale, Rociu îi explica exact situația și îi propunea să-l opereze, internându-l pentru cel puțin o săptămână, urmată de alte câteva zile de scutire de muncă în lagăr, timp în care se va putea odihni, recuperând noi forțe.

Între munca epuizantă din lagăr și neplăcerile postoperatorii pe care Rociu i le semnala, omul nu șovăia să facă alegerea, gândindu-se la fericirea de a se putea odihni câteva zile într-un pat din care nimeni nu va veni să-l scoale în răcnete pentru a-l scoate la muncă. În acest fel, Rociu a realizat impresionanta performanță de a fi făcut la Salcia peste 200 de operații, majoritatea de sept. Faptul dovedește cu prisosință cât de greu încercați și epuizați erau deținuții supuși la munci peste puterile lor, dacă preferau să suporte o operație, nu neapărat necesară, dar care le acorda un răstimp de odihnă de câteva zile.

Pe lângă aceste operații de rutină, care au salvat însă mulți deținuți de la prăbușire, Rociu a mai făcut și câteva intervenții chirurgicale spectaculoase. L-a operat pe un pictor de al cărui nume nu-mi mai amintesc, care își pierduse complet auzul la ambele urechi. O operație grea și delicată de mastoidită cronică. Pictorul și-a recăpătat parțial auzul.

Un alt nume pe care l-am uitat este al deținutului care venise să fie consultat pentru răgușeala care nu-i mai trecea și căruia Rociu i-a descoperit cauza: o tumoare pe corzile vocale. Insistențele repetate făcute la comandantul lagărului pentru trimiterea bolnavului la un spital de specialitate s-au lovit toate de refuz. Cum operația nu putea suferi întârziere, Rociu s-a decis să îndrăznească să o facă chiar și în condițiile de la Salcia. Îi lipseau însă instrumentele mai speciale necesare. Nici intervențiile de a le obține prin administrație și dr. Lacrămă n-au dat rezultat. Lui Rociu nu i-a mai rămas decât soluția de a recurge la calea clandestină. L-a pus în temă pe Doru Stroescu de la brigada de la „interior", care în drumurile lui cu căruța transporta materiale și la atelierele S.M.T., unde își făcuse anumite relații. Pe scurt, Octav a desenat pe o foaie de hârtie (în spital era permisă folosirea creionului și hârtiei), cele două instrumente de care avea nevoie, dându-le toate detaliile și dimensiunile. Unul din ele era destul de complicat. Din momentul în care foaia de hâr-

tie scrisă părăsea spitalul și era descoperită, devenea corp delict și dădea naștere la consecințele știute: anchete, cercetări nesfârșite și pedepsirea de rigoare a celor implicați. Cu abilitatea lui Doru nu aveau însă să se întâmple asemenea necazuri.

Câteva zile mai târziu, Doru apăru din nou la cabinetul de consultații cu cele două instrumente forjate din cămăși de rulmenți de oțel. Unul din instrumente, cel mai complicat, nu fusese executat cu exactitate conform schiței și a trebuit corectat. După alte două zile însă, amândouă instrumentele se găseau în dulapul din cabinetul ORL. Nu se putea spune că la aspect se prezentau ca niște autentice instrumente medicale. Erau de culoarea fierului forjat, negru-cenușiu, cum sunt potcoavele de cai! Și totuși, fierte și sterilizate în autoclavă, și-au îndeplinit misiunea! Operația a fost o reușită.

L-am revăzut pe Octav, la München, când a venit să-și viziteze fata. Mi-a spus că l-a mai întâlnit pe fostul deținut operat de tumoare, că vorbea normal și era perfect sănătos. Mi-a mai povestit că la eliberarea din lagăr reușise să ia cu el cele două instrumente forjate la Salcia și că le ține la loc de cinste în micul lui muzeu personal, în care mai are câteva relicve din pușcărie.

La Salcia, din lipsă de soră medicală, dr. Rociu luase obiceiul să mă cheme pe mine să-l ajut la operații. M-a învățat să cunosc cele câteva instrumente de care dispunea și cum să i le dau când mi le cerea. Mai mult chiar, la anumite operații de sept, când avea amândouă mâinile ocupate, îmi cerea să lovesc eu cu ciocanul în dalta pe care o ținea la locul potrivit pentru a desprinde câte o așchie din osul deformat. La început aveam o senzație neplăcută și nu îndrăzneam să lovesc decât foarte ușor în daltă, dar cu timpul m-am obișnuit, mai ales că, datorită anesteziei locale, pacientul nu simțea nimic.

Mi-aduc și acum aminte de ciocanul pe care îl foloseam, care nu făcea parte din instrumentarul unui cabinet ORL. Era o improvizație a lui Rociu. Un ciocan de încercat reflexele, pe care îl folosea și doctorul Rădulescu, internistul. Trebuia să lovesc în daltă cu partea laterală, metalică, pentru că cele două capete erau de cauciuc!

În noua mea calitate de „soră medicală" am avut într-o zi ocazia să-i dau o mână de ajutor lui Octav la operația de polipi a unui pacient mai puțin obișnuit. Era vorba de copilul colonelului comandant de la Ostrov. S-ar putea să-l fi chemat Vulcu, dar nu sunt sigur. Cunoscându-i reputația lui Rociu, colonelul preferase să-și dea copilul pe mâna unui „bandit" de deținut politic, decât să-l ducă la policlinica M.A.I. din Brăila, unde, după chiar spusele lui, nu era un doctor bun. Cadrelor M.A.I. le era interzis să recurgă la serviciile medicale ale unui doctor deținut, dar, fiind vorba de sănătatea copilului, probabil că ofițerul își asumase riscul de a fi turnat de vreun „tovarăș" de-al lui sau avea poate o poziție mult prea solidă în partid pentru a se teme de consecințe.

Chemat împreună cu Nelu Dumitrescu, am pătruns în cabinetul lui Rociu, unde, spre uimirea noastră, am văzut un colonel M.A.I., ținând de mână un copil de vreo 6-7 ani. Sub îndrumarea lui Rociu și ajutați de colonel, care cu o blândețe înduioșătoare căuta să-și liniștească copilul speriat și dând să plângă, l-am înfășurat pe acesta peste brațe într-un cearșaf. Odată copilul imobilizat, m-am așezat cu el în brațe pe scaunul de consultații, ținându-l strâns la piept. Copilul începuse să plângă. Peste capul copilului care îmi ajungea până la bărbie puteam vedea figura îngrijorată a lui tată-su. Rociu l-a asigurat că operația va dura numai câteva clipe, că e foarte ușoară, deși s-ar putea să-l impresioneze din cauza unei scurte hemoragii. Văzându-l cât era de emoționat, l-a întrebat dacă nu vrea să stea între timp în antecamera cabinetului. Colonelul a refuzat.

Octav mi-a făcut semn să-l țin pe pacient bine strâns la piept. Pe Nelu Dumitrescu l-a pus să-i țină capul drept, iar el a început prin a-i vorbi copilului spunându-i să nu-i fie teamă, că nu vrea decât să se uite la el în gât și să-i sufle o substanță care nu doare. A reușit astfel să-i pulverizeze în gât anestezicul cu cocaină. I-a arătat apoi, pentru a-i câștiga încrederea, paleta de metal, asemănătoare unei cozi de lingură, pe care o ținea în mâna stângă, explicându-i că voia numai să-i apese cu ea limba pentru a vedea mai bine fundul gâtului. Între timp, ținea dosită în mâna dreaptă chiureta pe care avea s-o întrebuințeze.

Când copilul a deschis gura, totul nu a durat decât o fracțiune de secundă. Rociu i-a introdus chiureta în gură și, dintr-o singură mișcare rapidă, i-a chiuretat polipii din fundul gâtului, ferindu-se imediat și tot așa de repede într-o parte. În aceeași clipă, o dată cu un acces de tuse, din gura copilului a țâșnit un jet de sânge împreună cu polipii extirpați. În momentul în care a izbucnit țipătul copilului, l-am văzut pe colonel pălind brusc la față, pierzându-și echilibrul și prăbușindu-se la pământ. Norocul lui a fost că Rociu a reușit la timp să-i sprijine capul înainte de a atinge dușumeaua. Colonelul leșinase de-a binelea!

– Luați-l și duceți-l pe canapeaua de consultații din antecameră și lăsați, că de copil mă ocup eu! – ne-a strigat Rociu.

Recunosc că nu i-am purtat colonelului de grijă, cum făcuse Rociu ferindu-i capul de contactul cu podeaua. Ba chiar m-am înțeles din ochi cu Nelu și l-am și scăpat o dată pe jos în antecameră, înainte de a-l întinde pe canapea. Aveam o acoperire: colonelul, înalt, voinic și bine hrănit, era mult prea greu de ridicat pentru noi, care eram slabi și bolnavi. Colonelul n-a dat însă nici un semn de viață. Remușcări pentru fapta noastră nu am avut, știind cum același colonel, atât de sensibil la suferința copilului lui, fusese în stare să bată și să calce în picioare deținuți care nu-și îndepliniseră norma la muncă. E știut că și fiarele își iubesc prăsila!

Când Rociu i-a dat pe la nas cu amoniac, colonelul și-a revenit. Și-a luat copilul în brațe și, înainte de a ieși pe ușă, s-a întors spre Rociu și i-a mulțumit. Se vedea că i-a venit greu s-o facă. Redevenise ceea ce, de fapt, era: un M.A.I.-st.

În spitalul din Salcia erau internați, din când în când, și deținuți din alte lagăre din Balta Brăilei. Așa s-a întâmplat ca într-o zi să fie adus,din lagărul de la Grădina, Ivan Ghica.

Deși mult mai în vârstă ca mine, mi-aduceam aminte că îl cunoscusem în București și îi reținusem și figura, și numele din cauza proastei reputații pe care o avea. Era un fel de oaie neagră a „lumii bune" din București, care îi tolera prezența în mijlocul ei datorită familiei onorabile din care provenea.

Fratele lui, Vladimir Ghica, era boier adevărat, stimat de toți cunoscuții. Ivan, în schimb, avea toate tarele care în vremuri normale îl făceau să fie considerat nefrecventabil. În expresia acelor vremuri era calificat drept „un stricat". Că Ivan era un bețiv și un afemeiat, n-ar fi fost nimic. Ivan își tocase partea de avere în orgii și la jocuri de noroc, atât în țară, cât și în străinătate. Ajuns la fundul sacului, a început să trăiască din împrumuturi, pe care nu le mai restituia, și din diferite expediente, nefăcându-și nici-un fel de scrupule în privința unor afaceri necinstite. Toate aceste apucături nu-l împiedicau să se prezinte ca „un om de lume" și să fie chiar simpatic, nefiind lipsit nici de inteligență, nici de umor. Cam asta era imaginea pe care mi-o făcusem despre el cu mulți ani în urmă, când eram încă un tânăr care abia începusem să frecventez „ceaiurile" celor mai în vârstă, unde avusesem ocazia să-l întâlnesc de câteva ori.

Nu-mi amintesc pentru ce fusese internat, dar țin minte și acum vorbele lui Sisel Antoniu, de la care am aflat de sosirea lui Ivan în spital:

– Ghici ce nou pacient ne-a venit de la Grădina? – și, râzând, a răspuns tot el:

– Pramatia de Ivan Ghica!

Ne-am dus împreună la patul lui să-l vedem. Nu l-aș fi recunoscut! Nu mai era nimic din tânărul zvelt și arătând destul de bine, cum îmi rămăsese în minte. Nu mai era așa de înalt cum mi se păruse cu vreo 20 de ani în urmă. Era mai degrabă scund, bine legat, cu articulații noduroase și foarte musculos. Avea acum constituția unui hamal de port. Pe figura lui arsă de soare, trăsăturile vag asiatice, de altădată, se accentuaseră până la a-l face să semene acum cu un năvălitor tătar.

Am aflat de la el, ceea ce mi-au confirmat și alții, că la Grădina făcea minuni de vitejie la muncă, fiind un adevărat stahanovist, bine văzut din acest motiv de administrație. Știu că nuanța de mândrie cu care vorbea despre performanțele pe care le realiza la muncă, depășindu-i la vârsta

lui pe alții mult mai tineri, mi-a displăcut. N-am stat mult cu el de vorbă, dar n-am surprins în poveștile lui nici o aluzie la vreo antipatie pe care ar fi avut-o față de oamenii administrației, ba chiar atunci când pomenea de ei le spunea „domnul comandant" sau „domnul plutonier". Mi-a lăsat un gust amar, și nu m-am mai dus să-l văd.

Aveam să aud peste vreo săptămână că, deși se însănătoșise, dintr-un fel de solidaritate de clasă, Sisel Antoniu găsise un pretext să-i prelungească lui Ivan internarea pentru a-i acorda un timp mai lung de odihnă. O zi mai târziu însă, l-am auzit pe Sisel Antoniu, vociferând furios pe coridor. Ce se întâmplase?

Dimineața, la vizita pe care tot grupul de medici în frunte cu Sisel Antoniu o făcea prin saloane, când ajunseseră la unul din saloanele mai mici, unde se afla Ivan Ghica, acesta i s-a plâns în gura mare, arătând cu mâna spre ceilalți câțiva bolnavi din cameră:

– Vă rog să mă mutați în alt salon! M-ați băgat aici într-o cameră numai cu bandiți legionari, care toată ziua nu discută decât despre Căpitan, despre Mișcarea Legionară și despre răsturnarea regimului!

Sisel i-a replicat prompt:

– Să-ți faci bagajul, pentru că îți fac imediat externarea!

Și, într-adevăr, chiar în aceeași zi, Ivan Ghica a fost trimis înapoi la Grădina.

Indignarea lui Sisel față de lipsa de solidaritate și camaraderie a lui Ivan nu mai avea margini. Nu-l mai văzusem niciodată așa de furios. Și trebuie să menționez că Sisel Antoniu nu numai că nu era legionar, dar nici nu-i simpatiza. Era însă un om de caracter.

Între timp, deși mă întremasem și mă simțeam perfect sănătos și doream tot mai mult să mă întorc în lagăr, unde aveam mai mulți prieteni și cunoscuți, doctorul Savu nu era de acord cu externarea mea. Chiar și atunci când, de mai multe ori s-a pus de către administrație chestiunea scoaterii și trimiterii la muncă a deținuților internați de prea multă vreme în spital, printre ei numărându-mă și eu, Savu s-a luptat de fiecare dată din răsputeri să obțină o amânare a externării mele. Ținea morțiș să nu mă expun încă la dogoarea soarelui și la munca extenuantă din lagăr, până când nu voi fi perfect restabilit. Continua să mă consulte foarte des, urmărind procesul de cicatrizare a leziunii TBC, pe care numai urechea lui o sesiza. Am mai rămas, așadar, în spital până aproape de sfârșitul verii, continuându-mi tratamentul cu hidrazidă și căutând să mă fac util în orice împrejurare celor din jurul meu, fie doctori, fie pacienți.

În afară de mâna de ajutor pe care i-o dădeam lui Savu, la farmacie, lui Picu Ionescu, la prepararea alifiilor sau lui Rociu, la operațiile de sept, mai făceam, împreună cu Nelu Dumitrescu, o mulțime de alte tre-

buri care îmi ocupau timpul, dar îmi dădeau și satisfacția de a ști că eram de folos și altora. Astfel, una din treburile care ne fusese încredințată era pregătirea sălii de operație înaintea unei intervenții chirurgicale. Dacă aerisirea încăperii, spălatul mozaicului de pe jos și ștersul lui cu o soluție dezinfectantă, pe care o foloseam și pentru masa de operație, și pentru clanța de la ușă, constituiau măsuri normale în astfel de împrejurări, la Salcia mai intervenea o măsură în plus, specifică condițiilor locale: eliminarea muștelor! Pentru asta, prima operație pe care o făceam era să închidem ermetic camera și, înarmați fiecare cu o pompă de flit, să le pulverizăm conținutul până la suprasaturarea atmosferei din încăpere și până la propria noastră sufocare. Apoi, ieșeam tușind și cu ochii lăcrimând și închideam repede ușa după noi. După vreo zece minute de așteptare, ținându-ne respirația, intram iar, deschideam larg fereastra și ieșeam din nou în sală, așteptând să se aerisească.

La a treia noastră intrare în sală, chiar dacă mirosul înțepător al insecticidului mai persista, închideam numai cele două canate ale ferestrei prevăzute cu plasă deasă de sârmă și, neținând seama de cele câteva muște care, fie supraviețuiseră atacului cu flit, fie mai intraseră între timp pe fereastră, ne apucam să măturăm cadavrele sutelor de insecte de pe jos și să le adunăm și pe cele căzute pe masa de operație și pe dulapurile cu instrumente medicale. Abia după îndepărtarea urmelor masacrului începea partea sportivă a vânătorii de muște. Nu mai aveam de-a face cu masa de muște proaste de la început, ci cu câteva exemplare cu experiență, versate în lupta cu omul. Înarmați fiecare de astă dată cu un „plici", cum botezasem acest instrument flexibil, cu coadă, având la capăt un dreptunghi din plasă deasă de sârmă, am pornit la o luptă mai puțin inegală decât aceea cu pompa de flit, urmărind cu îndârjire cele câteva muște rutinate, care ne dădeau mult de furcă. Zburau de colo-colo, fie în *rase-mottes* și, din când în când, dispăreau fără urmă, pitindu-se și stând nemișcate în cele mai neașteptate locuri. Vânătoarea dura, dar nu ne lăsam până ce nu stârpeam ultimul exemplar.

Muștele de la Salcia erau un adevărat flagel. Începeai să înțelegi acele populații, din anumite zone ale Africii, care trăiesc în bună înțelegere cu muștele, lăsându-le să li se așeze și să le umble pe față, fără să facă vreun gest pentru a le alunga. Noi nu am reușit această performanță, continuând să ne enerveze și să ne dăm palme ori de câte ori ni se așezau pe față. Un pas în direcția bună îl făcusem însă: mai înghițeam din când în când câte una din ciorba de la cazan și nu ne mai era scârbă. Multe din infecțiile și epidemiile care apăreau în lagăr se datorau acestor roiuri de milioane de muște, care pătrundeau peste tot și, mai ales, făceau o navetă permanentă între bucătărie, WC-uri, lada de

gunoi a spitalului, grajdurile fermei partidului și groapa de gunoi din afara incintei, unde se deșertau toate murdăriile.

Una din operațiile grele, făcute de Sisel Antoniu, a suportat-o inginerul Antohi. Suferea de ulcer de mulți ani de zile și îl trata cu medicamente și cu un regim alimentar strict, pe care în închisoare însă nu-l putea respecta. La una din crizele avute la Salcia, a fost internat în spital. Atât dr. Rădulescu, cât și dr. Antoniu l-au sfătuit să se lase operat, deoarece în caz contrar riscă să facă în orice moment un ulcer perforat, care, în condițiile din lagăr îi putea fi fatal. Inginerul Antohi a refuzat intervenția, iar două sau trei luni mai târziu avea să cadă pe câmp și să fie adus de urgență la spital. Ulcerul îi perforase stomacul, așa cum prevăzuseră doctorii. A fost imediat operat de Sisel Antoniu, dar câteva zile situația bolnavului a rămas foarte critică. Doctorii au făcut apel la donatori de sânge voluntari, pentru transfuzie, și aproape toți deținuții din lagăr s-au prezentat la cabinetul medical, unde le-au fost luate probe de sânge pentru a fi găsită grupa sanguină potrivită. Timp de câteva zile, doctorii au stat pe rând zi și noapte la căpătâiul bolnavului și au reușit să-l salveze.

Cam la un an după eliberarea din închisoare, m-am întâlnit cu inginerul Antohi pe stradă, în București. Am băut împreună o cafea la „Expresso", în blocul pe care îl numeam tot ARO, de pe fostul Bulevard Brătianu. Inginerul era fericit. Mi-a spus că de când fusese operat era alt om. Nu mai avea nici o suferință la stomac și, după o viață întreagă de regim de abstinență, acum putea mânca și bea orice.

Și pentru el, ca și pentru mine și mulți alții, spitalul din Salcia, așa cum era el, fusese salvator. Parte din lipsurile grave de care suferea (lipsa periodică de medicamente, de instrumente și de igienă) erau în mare măsură compensate de inventivitatea, conștiința și calitatea profesională a doctorilor noștri. Supuși în permanență presiunilor din partea administrației, și-au asumat întotdeauna riscul de a rămâne solidari cu interesele camarazilor lor din lagăr. Le-au venit în ajutor și vremurile, care se mai schimbaseră. Părea că intențiile regimului față de deținuții politici nu mai erau chiar de exterminare, cu toate că muncile la care ne supuneau erau la fel de istovitoare și duritatea gardienilor neschimbată.

Am rămas cu convingerea că dispozițiile pornite de la centru, de a ni se aplica un tratament mai uman, se diluau pe drum, iar o dată ajunse la Salcia sufereau modificări de interpretare, datorită intereselor și abuzurilor conducerii locale. Ce exemplu mai elocvent putea fi decât acela de acordare de prime, pentru îndeplinirea și depășirea „planului", cadrelor de conducere a lagărului, de către ferma de stat sau a partidului, al cărei teren îl lucram? Era cel mai eficient stimulent pentru niște oameni de teapa celor de la conducerea lagărului pentru a forța fără milă deținuții la muncă și a-și asigura astfel dobândirea primei. Continuam,

așadar, să fim la cheremul abuzului local și să nu beneficiem decât prea puțin de efectele dezghețului care începuse să se simtă afară.

Un eveniment important pentru spitalul din Salcia a fost dotarea lui cu un tub Röntgen, importat din RDG. Tubul a zăcut câteva săptămâni în camera de radiologie, fără a putea fi întrebuințat din lipsa mesei, ecranului și întregului dispozitiv la care urma să fie atașat. În cele din urmă, ne-a sosit de la Brăila o instalație care cred că data de la începutul secolului. Era o adevărată piesă de muzeu. Așa cum era însă, avea să-și îndeplinească scopul. Cu mijloace locale, aș zice artizanale, instalația a fost montată, iar Savu a inaugurat-o făcându-mi mie prima radioscopie. După ce m-a răsucit de câteva ori în spatele ecranului, doar că n-a strigat *evrika*! Aparatul îi confirmase diagnosticul. Mi-a descoperit infiltratul subclavicular dreapta. Un nodúl aproape complet fibrozat. Și, pe drept cuvânt, Savu n-a rezistat tentației de a-și lua revanșa pentru neîncrederea și glumele colegilor pe seama auzului lui. I-a chemat pe toți să se convingă „de visu" despre ceea ce el descoperise cu urechea încă din primele zile, când îmi ascultase plămânii. Starea leziunii justifica, totodată, și justețea tratamentului aplicat, și continuarea lui încă o vreme.

La intrarea în funcție a cabinetului Röntgen, dr. Savu m-a folosit ca un fel de ajutor radiolog. Primeam și eu un șorț de protecție, asistam la toate radioscopiile pe care le făcea și consemnam într-un registru tot ceea ce constata și îmi dicta. Într-o primă campanie, dr. Savu a inițiat un examen pulmonar al tuturor deținuților din lagăr. Rezultatul a fost departe de a demonstra grija purtată sănătății deținuților politici din închisoare. La rugămintea lui Savu, dr. Lacrămă i-a adus câteva tratate de radiologie generală. Savu și-a reîmprospătat astfel cunoștințele de dinaintea specializării lui și a început să facă și radioscopii la stomac și intestine, nu numai la plămâni.

Și eu petreceam acum cea mai mare parte din timp în sala Röntgen, ținând în ordine registrul cu însemnări și aducându-i lui Savu bolnavii pe care voia să-i examineze. Sala prezenta și un aspect cu totul excepțional în închisoare. Avea o ușă care se încuia pe dinăuntru și un bec roșu pe coridor, care se aprindea pentru a semnala că nu se poate intra, fiindcă se face un examen radiologic.

După ce ani de zile am trăit în spatele unor uși fără clanță în interior și care se încuiau numai pe dinafară, faptul că aici puteam încuia ușa din interior te făcea să te simți înzestrat cu dreptul unui om liber. Era o adevărată plăcere să-i strigi din interior unui gardian care încerca clanța ușii încuiate:

– Nu se poate intra! Așteaptă!

Camera de radiologie devenise din acest motiv și loc conspirativ. De

câte ori un deținut din lagăr avea vreo informație politică culeasă de la vreun „civil" de la fermă sau atelierele S.M.T., cu care avusese ocazia să intre în legătură și venea să o împărtășească și celor din spital, era introdus în sala aparatului Röntgen, unde puteam vorbi în voie. Se încuia ușa și, spre mai mare siguranță, deținutul își dezbrăca cămașa pentru a părea că a fost expus razelor, în cazul în care totuși vreun ofițer sau gardian aștepta în fața ușii, pe coridor, sfârșitul examenului. Când deschideam apoi ușa, îl vedea pe deținut îmbrăcându-și cămașa și nu avea nici o bănuială.

Tot la radiologie se citea și câte o foaie de ziar sau chiar un ziar întreg, atunci când vreun deținut reușea să și-l procure. Îmi amintesc însă de două evenimente de-a dreptul senzaționale, legate de cabinetul radiologic. Un deținut, care lucra la descărcatul bacurilor pe malul Dunării, se împrietenise cu pilotul unui șlep, care, la fiecare cursă pe care o făcea de la Brăila la Salcia, îi transmitea ultimele știri de la radio sau îi aducea chiar și un ziar. Într-o bună zi i-a adus însă celebrul număr 2 al revistei *Probleme economice*, în care era criticat planul de totală aservire economică a României de către Uniunea Sovietică. Era vorba de „planul Valev", care a provocat o tulburare temporară în relațiile româno-sovietice. Revista a fost adusă cu toate riscurile în lagăr, introdusă în spital și ascunsă în autoclavă, unde nici la percheziții gardienii nu îndrăzneau să caute, fiind avertizați de doctorii noștri că înăuntru se află instrumente sterilizate.

În zilele următoare s-a perindat pe la radiologie un număr destul de mare de deținuți de absolută încredere, înscriși pe o listă de către Savu, pentru a se prezenta la un control medical. Culmea a constituit-o faptul că oamenii de pe lista predată ofițerului de serviciu au fost căutați chiar de el prin bараci și apoi escortați pe rând de un gardian până la cabinetul de radiologie. Aici, o dată ușa încuiată, Savu îi cerea fiecăruia să citească cât mai repede paginile interesante din revistă, pentru a face loc următorului pe care avea să-l aducă gardianul.

Și așa, în câteva zile, tot lagărul a fost pus în temă cu celebrul plan Valev, sursa informației nefiind cunoscută decât de cei care fuseseră chemați la spital pentru un nou control pulmonar.

Cea de-a doua întâmplare mai deosebită, petrecută tot la radiologie, i s-a datorat, fără știința lui, doctorului Lacrămă.

În discuțiile în care se lăsa antrenat cu doctorul Savu, care îi câștigase într-o oarecare măsură încrederea, Lacrămă nu reușea să mai respecte regulile vigilenței și nici ale secretului, două adevărate obsesii ale oamenilor securității. Așa se face că într-o zi, stând de vorbă cu Savu, i-a destăinuit că peste câteva luni avea în perspectivă o călătorie în Franța. Era însă necăjit din cauza serviciului în Balta Brăilei, care nu-i lăsa timpul

necesar să stea în Brăila, unde ar fi vrut să găsească un profesor, pentru a lua câteva lecții de franceză și a-și însuși câteva cunoștințe elementare de limbă. Lui Savu i-a venit imediat ideea să-i propună să profite de vizitele lui la spital pentru a lua lecții de franceză de la un deținut care cunoștea bine limba și pe a cărui discreție se putea conta. Persoana recomandată de Savu eram eu.

Obiecțiile și ezitările lui Lacrămă față de soluția propusă au fost destul de repede înlăturate de argumentele lui Savu, care i-a explicat că lecțiile le va putea lua la radiologie, unde el ne va încuia luând cheia din ușă și căutându-și de lucru în farmacie. De acolo va fi în măsură să afle din timp dacă apare vreun ofițer și va veni să ne descuie. În cele din urmă, Savu l-a lăsat pe Lacrămă la radiologie și a plecat în căutarea mea. Pe drum mi-a spus despre ce era vorba și am fost imediat de acord să-i fiu profesor lui Lacrămă, știind că în felul acesta ne va fi și mai binevoitor, complicitatea cu noi legându-l și mai strâns de interesele noastre.

O dată prezentat lui Lacrămă, am stabilit împreună programul. Spunându-mi că în următoarele câteva zile va fi plecat la Brăila, l-am rugat să aducă la întoarcere manualul de limbă franceză pe care și-l procurase. O săptămână mai târziu, Savu ne-a încuiat la radiologie și i-am dat prima lecție de franceză lui Lacrămă. Mi-am dat seama că elevul meu era departe de a vrea să învețe în mod serios și metodic. Voia doar să-și însușească un număr de noțiuni elementare și expresii curente, așa cum apar în ghidurile turistice, și să le învețe pronunția. Nu voi fi fost un profesor calificat, dar nici cu elevul nu-mi era rușine. Nu numai că memora greu cele câteva cuvinte pe care ar fi trebuit să le rețină zilnic, dar la eforturile de pronunție pe care le făcea aveam impresia că risca în orice moment să-și scrântească limba sau să-și fractureze maxilarul. Pe la jumătatea primei lecții, îl simțeam deja înclinat spre descurajare și îmi dădeam toată silința să-l îmbărbătez, spunându-i că face progrese și că în scurtă vreme se va obișnui și îi va veni mult mai ușor să pronunțe corect cuvintele.

Evenimentul de care pomeneam mai înainte s-a petrecut în cursul celei de-a doua lecții, când Savu a descuiat ușa și l-a anunțat pe Lacrămă că e căutat de comandantul lagărului, care îl așteaptă în cabinetul de consultații. Grăbit să răspundă la chemare, Lacrămă a ieșit val-vârtej din cameră, lăsându-și servieta lângă piciorul mesei la care stătuse. Tentație mult prea mare ca să-i pot rezista!

Doctorul Savu s-a plasat în cadrul ușii deschise pentru a avea sub ochi coridorul, iar eu m-am grăbit să deschid servieta, sperând să găsesc un ziar. Speranță spulberată la prima privire pe care mi-am aruncat-o în servietă! Nu erau în ea decât dosare și vreo două broșuri medicale. M-am

decis totuși să examinez mai de aproape tot conținutul și am scos la iveală o broșură de câteva zeci de pagini, care mi-a atras atenția prin calitatea hârtiei și a copertei de carton, contrastând flagrant cu aspectul mizerabil și sărăcăcios al publicațiilor din acele vremuri. Aveam să fiu și mai surprins când i-am privit coperta bleu, având tipărită într-un colț, cu litere roșii, mențiunea „strict secret". Broșura se intitula, dacă țin bine minte, *Revista medicală a M.A.I.*, având dedesubt altă mențiune:„Numai pentru uz intern".

Stând în picioare, împreună cu Savu, în pragul ușii, cu un ochi pe coridor și altul în paginile revistei, nu ne-a fost posibil să le parcurgem în liniște cuprinsul. De teama de a fi surprinși la întoarcerea lui Lacrămă, ne-am grăbit să răsfoim revista, citind numai titlurile capitolelor și, ici și colo, câte un pasaj ce ne atrăgea atenția în mod special din cauza tabelelor cu cifre pe care le conținea.

Întreaga revistă se ocupa de o singură temă: epidemia de leptospiroză (o formă de holeră), care izbucnise cu vreo doi sau trei ani în urmă în lagărul de la Salcia. Numărul victimelor apărea în tabele cu rubrici care menționau în cifre: cazurile de îmbolnăvire, cazurile de vindecare și cazurile de deces. Toate aceste cazuri erau la rândul lor împărțite și înscrise tot în cifre, în patru coloane, care semnalau categoria din care făceau parte cei afectați de boală. Nu mai țin minte denumirea exactă sub care apăreau primele trei categorii. Era însă vorba de: ostașii din corpul de gardă (din trupele M.A.I.), de gardienii care făceau de serviciu în interiorul lagărului și de populația civilă. Cea de-a patra categorie apărea sub denumirea de „incinta". Nu ne-a fost greu să deducem că în spatele acestei formulări discrete erau ascunși deținuții. Coloana cu „incinta" cuprindea cele mai mari cifre în rubricile de care am vorbit mai sus, numărul morților fiind de ordinul zecilor.

Revista mai cuprindea și o serie de rapoarte ale comisiilor medicale care se deplasaseră la Salcia pentru a analiza cauzele care provocaseră epidemia. Prima comisie stabilise că apa de băut, adusă din Dunăre cu sacalele, era una din cauzele principale, urmată de lipsa de igienă a toaletelor, de existența șobolanilor și a muștelor. Comisia ceruse remedierea de urgență a acestor stări de lucruri. După o vreme, cu toate că lagărul anunțase îmbunătățirile aduse mai ales în privința apei potabile și a canalizării, epidemia nu fusese stăvilită. O nouă comisie medicală sosită la fața locului avea să constate în raportul ei următoarele: pompa nou instalată, care trimitea pe conducte apă din Dunăre în lagăr, nu avea o instalație adecvată de filtrare. Apa era supusă doar unui proces simplu de decantare. Dar nu numai atât! Comisia mai descoperise că locul în care tuburile de canalizare își vărsau conținutul în Dunăre, deși se afla în aval de punctul de unde era pompată apa de băut în lagăr, se găsea

într-un cot al fluviului unde curenții produceau un fel de vârtej care amesteca scurgerea din canalizare cu apa pe care o absorbea pompa.

Din alte rapoarte pe care le-am parcurs în fugă reieșea că serviciile medicale românești intraseră în legătură cu OMS-ul (Organizația Mondială a Sănătății). Mai mult n-am putut citi, pentru că la capătul coridorului apăruse Lacrămă. Am pus repede revista în servietă și servieta lângă piciorul mesei, acolo unde o lăsase la plecare.

Dr. Lacrămă se întorsese numai pentru a-și lua servieta. Lecția de franceză a amânat-o, având ceva de rezolvat cu comandantul lagărului. A doua zi aveam să aflăm și noi despre ce era vorba și să facem haz de întâmplare.

Cu o zi înainte fusese prins, nu departe de Salcia, un deținut care evadase dintr-un lagăr de muncă pentru condamnați de drept comun, din Balta Brăilei. Era un delincvent de mai multe ori recidivist, un veteran al pușcăriilor, familiarizat cu moravurile și practicile din închisorile de drept comun. Având o constituție fizică atletică și fiind violent din fire și recalcitrant, cei doi milițieni călări care îl prinseseră, deși i-au pus cătușe, n-au îndrăznit să facă calea întoarsă cu el până la lagărul din care fugise, care era mult mai departe. Pentru mai mare siguranță, l-au încredințat pazei lagărului nostru, aflat în apropiere. Comandantul a dat ordin să fie închis într-una din cele două celule ale arestului, care se găseau în incinta lagărului. Nu numai că nu i-au scos cătușele, dar din cauza agresivității și a rezistenței opuse la intrarea în celulă, i s-au bătut și lanțuri la picioare. A fost nevoie de vreo 5-6 gardieni pentru a-l stăpâni, deținutul zbătându-se și înjurând mai abitir decât cei care căutau să-l imobilizeze. Cu greu au reușit să-l închidă în celulă. Seara i s-a împins pe jos o gamelă cu mâncare și o lingură. Dimineața au constatat că deținutul rupsese lingura, lăsându-i în gamelă numai coada. Căușul lipsea, iar deținutul, făcut ghem lângă tinetă, în colțul din fundul celulei, se ținea cu mâinile încătușate de burtă și gemea. Gardienii noștri, care în cariera lor își făcuseră stagiul și prin închisori de drept comun, au înțeles imediat ce se întâmplase. Deținutul înghițise căușul lingurii!

Mai auzisem vorbindu-se de asemenea isprăvi, dar nu fusesem înclinat să le dau crezare. Ori, printre cei mai înrăiți deținuți de drept comun, în general recidiviști cu condamnări mari, care nu mai aveau nimic de pierdut, obiceiul de a înghiți obiecte care nu puteau fi eliminate pe cale naturală era bine cunoscut. Era cel mai sigur procedeu pentru a fi transferat la un spital spre a fi operat. Deținutul respectiv scăpa astfel pentru o vreme, fie de un penitenciar cu regim prea aspru, fie de munca grea de lagăr, sau, în cazul deținutului nostru, de represaliile la care se aștepta ca urmare a evadării. De altfel, s-a aflat din dosarul adus de escorta care venise să-l ia că deținutul mai fusese operat de două ori pentru a i se

scoate de fiecare dată din stomac câte un căuș de lingură.

Descoperind fapta, gardianul raportase cazul comandantului, care îl chemase pe dr. Lacrămă pentru a constata cele întâmplate și a recomanda, ca medic, soluția potrivită. Deschizând ușa arestului, l-au găsit pe deținut stând în aceeași poziție, în colțul celulei. Se pare că nu numai că avea o figură de brută primitivă, dar era și încruntat și arunca priviri fioroase spre cei din cadrul ușii. Vrând să-l ia cu binișorul pentru a-l putea examina de aproape, dr. Lacrămă i s-a adresat pe un ton blând, asigurându-l că e doctor și nu-i vrea decât binele. Încurajat de tăcerea deținutului și crezând că introducerea lui își făcuse efectul, a înaintat cu un pas spre el și l-a întrebat cum îl cheamă. În mod neașteptat, deținutul a ieșit din tăcerea lui încăpățânată și și-a spus numele, ceea ce l-a făcut pe Lacrămă să prindă și mai mult curaj și să încerce să întrețină dialogul început. Vrând să-și arate interesul pentru cauza interlocutorului lui, s-a informat pe același ton părintesc:

– Pentru ce ai fost condamnat?

Cu o voce groasă și pe un ton agresiv, făcând, totodată, o mișcare ce i-a scuturat zalele lanțurilor de la picioare, deținutul i-a răspuns răstit:

– Pentru crimă! E bine?!

A doua zi, chiar Lacrămă ne-a povestit la spital de spaima prin care trecuse. Se speriase în așa hal, încât țâșnise pe ușă afară, busculându-l pe comandant, care îi stătea în cale.

– Uitasem că era în lanțuri și am crezut că sare să mă ia de gât!

De soarta deținutului care înghițise lingura n-am mai aflat nimic. A fost luat chiar în acea zi din lagăr.

Un fapt cu totul ieșit din comun, care a provocat mai întâi numai senzație, dar apoi și emoție în spital, a fost trecerea în sus și în jos, pe drumul din fața porții lagărului, a unei motociclete. Obișnuiți să auzim numai motorul câte unui camion sau tractor al fermei partidului, exploziile eșapamentului de motocicletă ne-au atras imediat atenția. Ridicându-ne din pat, puteam vedea prin fereastra salonului TBC, peste gardul de incintă, o scurtă porțiune din drumul care trecea prin fața lagărului. De data asta n-am zărit mare lucru, viteza motocicletei și scurta bucată de drum pe care ni s-a arătat nedându-ne timpul să-l distingem pe conducător. Am remarcat doar că nu era în uniformă militară, lucru de mirare în Balta Brăilei, unde civilii nu puteau pătrunde fără autorizație specială. Un camarad de salon pretindea că a văzut foarte clar că pe motocicletă se aflau două persoane, din care una era o femeie. Alții, printre care și eu, am fost siguri că se înșelase și nu l-am crezut.

Am ieșit pe coridor, unde se auzea o agitație neobișnuită. Doctorii comentau excitați apariția motocicletei. O văzuseră și ei pe fereastră, din

camera lor. Surpriza fusese completă abia când s-a aflat că persoana cu motocicleta fusese Claire, soția doctorului Savu, pe care nu l-am mai văzut niciodată așa de emoționat ca atunci. De altfel, tot spitalul era în admirația curajului femeii, care îndrăznise să spargă zidul secretului și să ajungă pe insula lagărelor M.A.I.

Mai târziu s-a aflat chiar de la gardienii lagărului că soția lui Savu venise până la poarta lagărului și ceruse insistent să i se permită să-și vadă bărbatul. Bineînțeles că i se refuzase cererea și nu reușiseră decât cu greu să o facă să plece. Cu vreun an, doi în urmă, o astfel de aventură s-ar fi terminat cu arestarea și condamnarea temerarului.

Doctorul Savu a avut cu această ocazie și o altă dovadă că regimul nu mai era dispus să aplice cu aceeași rigoare nici măcar propriile lui hotărâri. Pe lângă anii de închisoare, sentința de condamnare a lui Savu prevedea și confiscarea întregii averi. Ori, era evident că motocicleta nu-i fusese confiscată.

Am mai putut remarca în acea vreme și alte semne mărunte, dar semnificative, care veneau în contradicție cu munca istovitoare din lagăr, cu pedepsele și brutalitatea gardienilor și care păreau din ce în ce mai mult să dăinuie numai în virtutea inerției. Poate că și comisia de control venită să măsoare radioactivitatea din sala Röntgen să fi fost și ea un astfel de semn al unei preocupări neobișnuite: sănătatea deținuților! Constatarea comisiei a provocat îngrijorare: atât în sala Röntgen, cât și în salonul vecin s-a constatat o radioactivitate mărită, depășind cifra admisă. Dispozițiile de remediere însă au fost pe măsura primitivismului științific atât de caracteristic sistemului: bolnavii din salonul învecinat să fie evacuați și camera condamnată, iar sala Röntgen, după un număr de radioscopii, să fie bine aerisită!

Vara se apropia de sfârșit, deși soarele mai pripea încă și zilele continuau să fie călduroase. Venise vremea să părăsesc spitalul și, la recomandarea insistentă a doctorului Savu, am fost mai întâi repartizat la o muncă ușoară, unde nu eram expus la soare.

Închei acest capitol al internării mele cu o schiță sumară, din memorie, a spitalului din Salcia, întocmită la rugămintea mea de doctorul Savu, și cu o schiță a întregului lagăr, desenată de dl Ilie Berghezan, contemporan cu mine la Salcia.

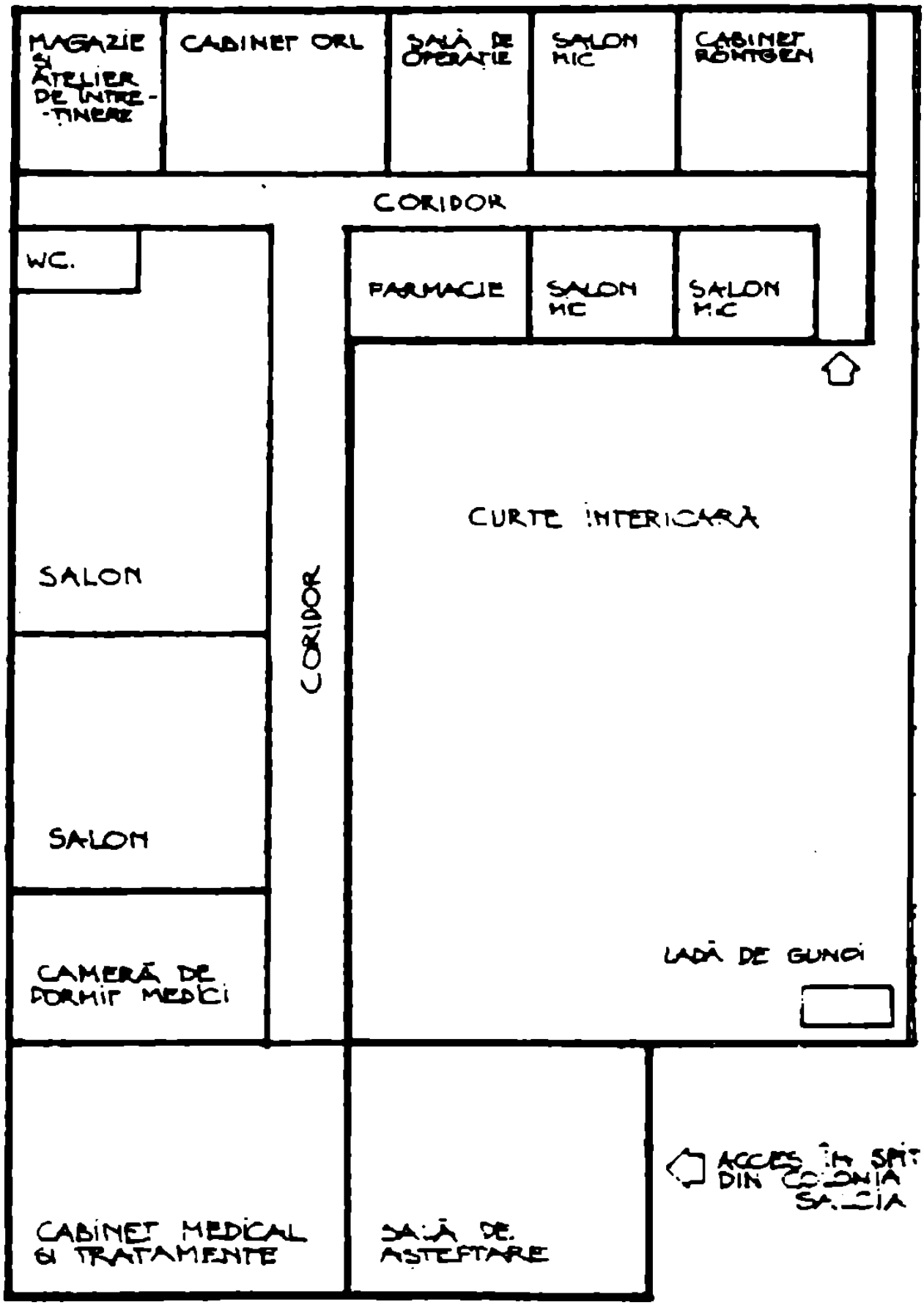
MAGAZIE ȘI ATELIER DE ÎNTREȚINERE
CABINET ORL
SALĂ DE OPERAȚIE
SALON MIC
CABINET RÖNTGEN
CORIDOR
WC.
FARMACIE
SALON MIC
SALON MIC
CURTE INTERIOARĂ
SALON
CORIDOR
SALON
CAMERĂ DE DORMIT MEDICI
LADĂ DE GUNOI
ACCES ÎN SPIT DIN COLONIA SĂLCIA
CABINET MEDICAL ȘI TRATAMENTE
SALĂ DE AȘTEPTARE

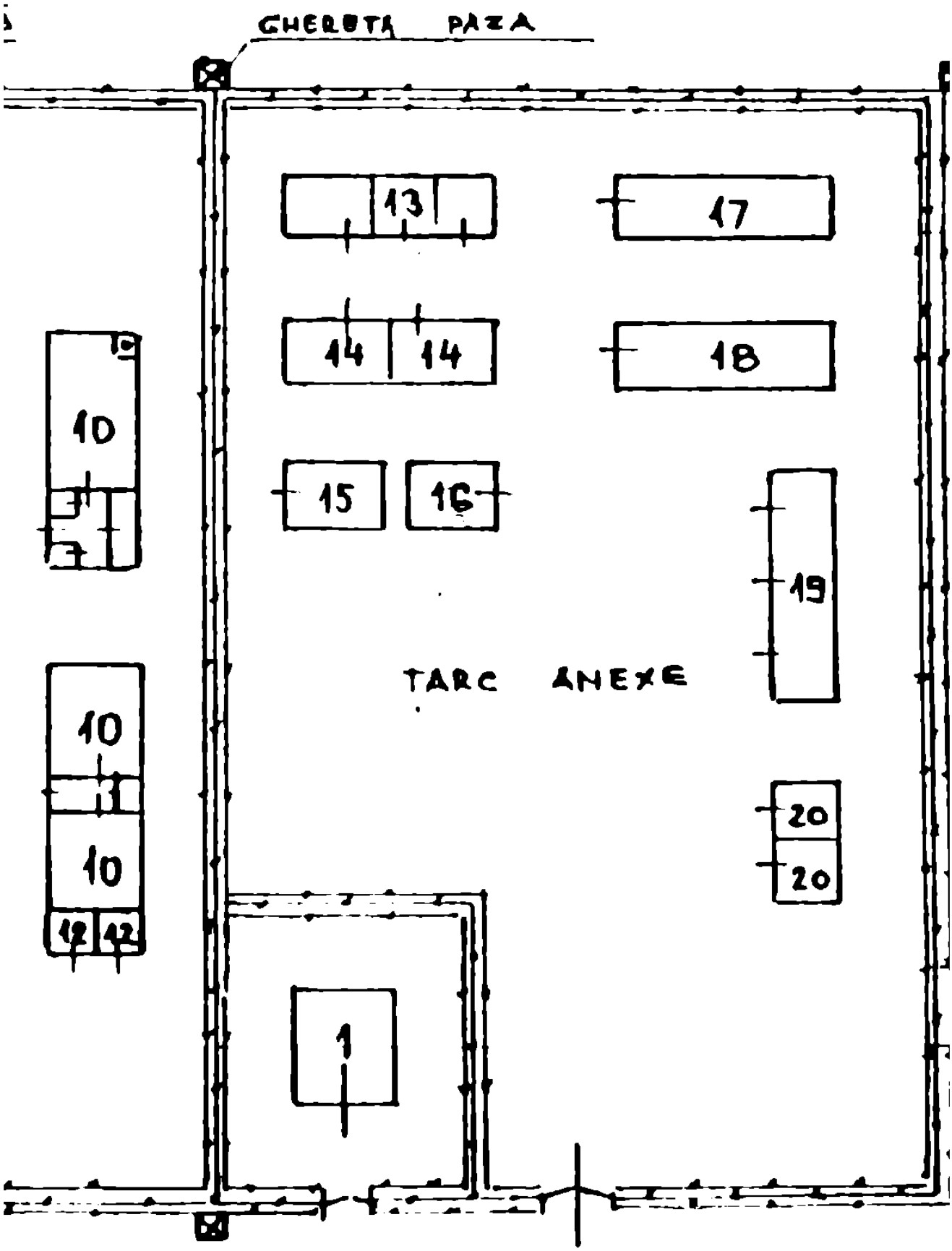

SCHIȚA LAGĂRULUI SALCIA

Înainte de a începe noul capitol despre viața petrecută în lagăr după ieșirea din spital, voi prezenta mai întâi lista de nume, mai mult decât incompletă, a deținuților cu care am fost contemporan la Salcia. Cu efortul de memorie făcut, nu am mai izbutit să-mi amintesc decât de un număr foarte mic din deținuții cu care am stat în acea perioadă:

1) *Alupoaie*. Fost student. Trecut prin reeducare. Mi s-a părut a fi prototipul moldoveanului domol și blajin.

2) *Inginer Antohi*. Cel care fusese operat de ulcer perforat.

3) *Apetrei*, doctor. Mai în vârstă. Executase mulți ani de închisoare. Nu mai avea nici un dinte în gură. Tipul moldoveanului hâtru, care ne făcea deseori să râdem. Mi-amintesc că la apelul nominal care se făcea pe platoul lagărului, fiecare când își auzea numele răspundea prezent, numai doctorul Apetrei răspundea „Hău!" Gardienii îl cunoșteau, îl considerau cam nebun și nu se mai formalizau. Îl lăsau în plata Domnului, chiar și la muncă, unde nimeni și nimic nu-l putea scoate din ritmul lui. Carcera nu avea nici un efect asupra lui, așa că renunțaseră să-l mai pedepsească.

4. *Ardeleanu*. Fost procuror.

5. *Baicu Ion*. Șeful lotului din care făcusem și eu parte la procesul din Timișoara.

6. *Berghezan Ilie*

7. *Becherescu*. Inginer din Oltenia.

8. *Bonea*. Inginer.

9. *Balaban Octavian*

10. *Brach*. Contabil. Șvab din Banat.

11. *Bucescu Costache*

12. *Bucescu*... Frate cu cel dinainte.

13. *Bumbac*... Preot din Constanța.

14. *Caratană*... Armân din Dobrogea. Poet. Era aproape complet surd.

15. *Căpriță*... Din Galați.

16. *Copaciu Stere*... Fost ofițer. Armân.

17. *Coteț Ion*. Croitor. Din lotul lui Baicu.

18. *Covali*... Croitor. Din lotul lui Baicu.

19. *Dimitriu Radu*. Inginer. Înalt, extrem de slab și cu nasul neobișnuit de mare, motiv pentru care i se spunea Cyrano. Bun camarad, veșnic gata să-ți sară în ajutor. Vesel și mereu dispus la glumă, chiar dacă comporta riscuri. Era mai vechi în lagărul din Salcia. Rămăsese celebră o ispravă de-a lui, în timp ce se afla la carceră.

Murind un deținut, în așteptarea venirii medicului ca să constate moartea și să semneze certificatul de deces, cadavrul fusese depus pe culoarul din fața celulelor de pedeapsă. Se lăsase noaptea, când doctorul,

împreună cu comandantul, ofițerul de serviciu și cei doi gardieni de serviciu au deschis ușa arestului. Nici unul nu știa că una din celulele de pedeapsă era ocupată. Printr-o gaură din ușă, Radu Dimitriu urmărea însă scena. Când l-a auzit pe doctor cerând gardienilor să dezbrace mortul, spunându-le apoi să-l întoarcă pe o parte și pe alta, Radu Dimitriu n-a mai putut rezista tentației și, potrivindu-și o voce groasă, cavernoasă, a strigat din celula lui:

– Nu vă jucați cu morții!

Succesul glumei macabre a fost deplin: într-o clipă, fără să mai țină seamă de grade și ierarhie, toți s-au bulucit pe ușă afară.

Când s-au lămurit despre ce era vorba, și-au revenit din spaimă, iar Radu Dimitriu a aflat că va mai sta încă o săptămână la izolare.

20. *Dogărăscu*... Profesor. Brigadier. Se declara pe față omul administrației, fiind ocolit de toți deținuții.

21. *Dumitrescu Ion*. Inginer agronom.

22. *Dumitrescu Nelu*. Am stat cu el în spital. În lagăr am continuat să fim împreună în diferite echipe de lucru. M-a ajutat foarte mult să fac față unor munci mai speciale, la care nu mă pricepeam deloc. Datorită lui am devenit sobar și apoi instalator.

23. *Ghica Ion*. A stat scurtă vreme în spital, fiind retrimis în lagărul de la Grădina, chiar de dr. Antoniu, care îl protejase și pe care l-a indignat lipsa lui de caracter. În 1964 a reapărut la Salcia, împreună cu cea mai mare parte a deținuților de la Grădina.

24. *Gheorghe Ștefan (Fane)*. Din lotul lui Baicu.

25. *Goilav Tudor*. L-am pomenit printre deținuții pe care i-am cunoscut în spital.

26. *Grecu*... Avocat. Cred că era din Brăila.

27. *Grünblatt*... A fost imediat rebotezat. Nu i se mai spunea decât „Foaie Verde". Se număra, ca și mine, printre puținii nelegionari din lagărul de la Salcia. „Foaie Verde" era evreu. S-a dovedit a fi un bun camarad, fiind simpatizat de toți cei care l-au cunoscut.

28. *Hercu*... Negustor din Lugoj. Un om de nădejde, prieten nedespărțit cu Iosif Ripan.

29. *Iacob Pintilie*. Ne-am cunoscut și împrietenit la Aiud, de unde am plecat împreună la Salcia.

30. *Iliescu Virgil*. Unul din frumoasele caractere ale tineretului legionar din lagăr.

31. *Ionescu Miltiade (Mache)*. Trecuseră aproape zece ani de când ne despărțisem în „zarca" din Aiud. Bucuria revederii unui prieten, în închisoare, căpăta o cu totul altă dimensiune decât afară, în libertate. Transferul lui Mache la Salcia a avut loc în 1964, cu puțin timp înainte de eliberarea noastră.

32. *Iubu Mihai*. Doctor de nas, gât și urechi din Cluj. O somitate în specialitatea lui, care acum își bătătorise palmele prășind la porumb în Balta Brăilei.

33. *Jebeleanu*... Din Banat. Îl cunoscusem la penitenciarul din Timișoara.

34. *Meicu Constantin*. Din Constanța.

35. *Micu*... Meseriaș:

36. *Mihai*...

37. *Mihai*... Cei doi frați dobrogeni din brigada de la „interior".

38. *Musceleanu Mihai*. Transferat în 1964 de la Grădina. Un entuziast și un mare optimist. Am avut ocazia să-l revăd mulți ani mai târziu la Paris, unde ne-am reamintit de viața din Balta Brăilei.

39. *Nacu Constantin*. Avocat. Armân.

40. *Neculcea Ion*. Contabil.

41. *Parizianu Gioga*

42. *Popovici*

43. *Păzitoru Gheorghe*. Fost polițist. Un veteran al închisorilor, însumând la eliberare 24 de ani de detenție.

44. *Perdichi Gheorghe*. Profesor din Constanța. Armân.

45. *Pufan*. Din Turnu Severin.

46. *Ripan Iosif*

47. *Sârbu Ion (zis „Iomis")*. Din Peciuișca, în apropiere de Băile Herculane.

48. *Stanciu*... negustor din Turnu-Severin.

49. *Stănescu Ilarion*. Fost prizonier în Rusia. Condamnat de un tribunal sovietic pentru opoziția făcută recrutării prizonierilor în divizia „Tudor Vladimirescu".

50. *Steinhausen*... Din Baia Mare. Fost medic M.A.I. Adus la Salcia în 1964, din lagărul de la Stoenești.

51. *Stroescu Doru*. Medic veterinar.

52. *Suciu*... Medic veterinar.

53. *Tănase*... Armân din Dobrogea.

54. *Teodoru Romeo (Romică)*. Făcea parte, din câte îmi amintesc, dintr-un grup de tineri care trecuseră prin închisoarea de la Târgșor și rămăseseră foarte legați între ei. Romică era un băiat slăbuț, purtător de ochelari și, deși chinuit de mai multe operații de stomac și hernii abdominale, plin de curaj și de energie, mereu vesel și bine dispus.

55. *Tifrea Constantin*. Din lotul lui Baicu.

56. *Tufeanu*...

57. *Vânătoru*... La eliberare avea să împlinească 24 de ani de închisoare.

58. *Voiculescu Ion (Nuțu)*. Ne-am împrietenit la Salcia și ne-am

revăzut și după eliberare, în București și apoi la München, în 1990, când a venit în vizită.

Din păcate, în ceea ce privește lista de mai sus, amintirile mele se opresc aici, deși, când mă gândesc la lagărul din Salcia, îmi mai trec și acum prin fața ochilor multe figuri și siluete cunoscute, ale căror nume mi s-au șters din minte. Obsedat de acest lapsus, am apelat la memoria câtorva foști camarazi de detenție de la Salcia, care mi-au trimis o listă mult mai completă a deținuților din Balta Brăilei, cuprinzând însă și nume de deținuți care nu se mai aflau în lagăr la sosirea mea în Salcia. Este motivul pentru care nu am folosit numele de pe lista primită, pentru a o completa pe a mea. O voi adăuga însă la sfârșitul amintirilor mele din Salcia, pentru a putea servi cândva la cercetările care vor trebui să ducă la stabilirea unor date complete privind numele și numărul celor care au populat GULAGUL românesc sub regimul comunist.

Lunga mea internare în spital m-a împiedicat să cunosc mai îndeaproape un număr mare de deținuți din lagăr și deci să le memorez numele. Nici după revenirea mea în mijlocul lor nu am avut această ocazie, fiind mereu repartizat la diferite munci în cadrul unor echipe de cel mult doi-trei inși. Deși m-am reîntors în patul meu din baraca pe care o părăsisem cu câteva luni în urmă, nu prea apucasem să stau de vorbă cu ceilalți locatari. Făcând parte din aceeași brigadă, toți părăseau încă din zori baraca și nu se mai întorceau în dormitor decât seara, după o zi de muncă istovitoare. Puțini mai erau în stare să întrețină relații sau să stea de vorbă. Majoritatea se grăbeau să-și înghită porția de mâncare de seară, pentru ca apoi, imediat după „număr", frânți de oboseală, să se culce și să doarmă neîntorși cele câteva ore care îi despărțeau de următoarea zi de muncă.

Dimineața, după deșteptare, când deținuții din lagăr, încolonați pe brigăzi, ieșeau la munca câmpului sau la diferite alte puncte de lucru, lăsau în urma lor barăcile pustii. Nu mai rămâneau în lagăr decât bucătarii, un număr de infirmi folosiți ca ajutoare la bucătărie și curățenie și cei câțiva deținuți care aveau pentru ziua aceea scutire de muncă de la cabinetul medical și care, cu toate astea, erau vânați cu sadism de gardieni pentru a fi puși la diverse corvezi, în general inutile.

Părăsind spitalul, timp de vreo zece zile am rămas și eu în lagăr după ieșirea brigăzilor pe poartă. Făceam parte dintr-o echipă de vreo patru deținuți care, la adăpostul unui șopron improvizat, aveam sarcina de a vopsi toate paturile din lagăr. Ni s-au dat pensule și câteva bidoane de vopsea verde cu care să ne facem treaba. Unul din camarazii mei la vopsit era avocatul Grecu din Brăila. Un om voinic, mai înalt cu un cap

decât mine. Fusese numai temporar repartizat la vopsitul paturilor, pentru a se reface de pe urma unui accident de muncă suferit pe malul Dunării, unde lucra la descărcatul bacurilor. Îmi spunea că accidentul fusese o adevărată binefacere pentru el, dându-i prilejul să se mai odihnească câteva zile la vopsitul paturilor. Obișnuit cu munca grea de la încărcatul și descărcatul șlepurilor, demontatul și căratul paturilor din barăci până la șopronul nostru i se părea un fleac, ca să nu mai vorbim de vopsitul în sine, care era mai mult prilej de stat la taifas. Îmi spunea mereu să-l las numai pe el să transporte paturile, iar eu să rămân la vopsit, fiindcă sunt mai slab. Nu-l ascultam, mai ales că simțeam cum pe zi ce trecea îmi recăpătam puterile și mi se refăcea musculatura topită în toți anii de inactivitate în celulă. Faptul că stăteam toată ziua în aer liber contribuia și el în mare măsură la întremarea mea fizică, dar și morală. Aproape zece ani stătusem numai între patru pereți și nu văzusem cerul decât prin crăpătura oblonului de la fereastră!

Pe avocatul Grecu îl puneam mereu să-mi povestească despre locul lui de muncă de pe malul Dunării, unde linia orizontului nu se oprea la sârma ghimpată și nici privirea nu ți se poticnea în turnuri de pază cu mitraliere și reflectoare, ca în lagăr. Jinduiam și eu să ajung la malul Dunării, dar nu știam cum să-mi realizez dorința. E drept că mă încerca și un gând ascuns: îmi închipuiam că munca pe malul apei trebuia să ofere și posibilitatea unei evadări, cu șanse mai mari de reușită, neavând de înfruntat nici gardul înalt, nici prepeleacul cu ostaș înarmat, nici sârma ghimpată din jurul lagărului. Nu-mi puteam închipui Dunărea ca un obstacol, ci dimpotrivă mai degrabă ca o cale de fugă.

Zilnic, cât eram împreună, îl descoseam pe avocat despre configurația locului, iar când pleca să mai aducă câte un pat și rămâneam singur la vopsit, dădeam frâu liber imaginației să facă tot felul de presupuneri.

Serile, când brigăzile se întorceau de la muncă, erau singurele scurte momente în care apucam să mă întâlnesc și să mai schimb câte o vorbă cu prietenii și cunoscuții din alte barăci. Timp mai mult aveam numai duminicile, în care nu se lucra și toți deținuții rămâneau în lagăr. În toiul verii, duminicile libere erau destul de rare. Se lucra fără întrerupere pentru „îndeplinirea" și chiar „depășirea planului"! Nici duminicile nelucrătoare nu aveam însă liniște. Aveam „program administrativ", ceea ce însemna scoaterea și scuturarea păturilor și saltelelor în curtea lagărului și spălatul pe jos în dormitoare. De multe ori, această campanie de curățenie era precedată de o percheziție devastatoare, în urma căreia numai cu mare greutate ne mai găseam lucrurile.

Pentru cineva care nu a avut de-a face cu viața din închisorile comuniste e greu să-și imagineze cum arăta curtea lagărului de la Salcia, în

care câteva sute de oameni își scuturau păturile și saltelele de paie, învăluiți în nori de praf și stimulați de strigătele sălbatice ale gardienilor, care supravegheau desfășurarea operației. Între barăci și curte era un du-te-vino permanent de deținuți, care fie ieșeau cu saltelele afară, fie intrau cu ele înapoi, urmăriți de privirile vigilente ale gardienilor care cereau ca toată această mișcare să se facă în pas alergător. Se crea astfel un haos de nedescris și o confuzie totală, de care puteam profita pentru a sta de vorbă cu prietenii, fie la adăpostul norului de praf stârnit în curte, fie ascunzându-ne într-un dormitor și prefăcându-ne că luăm sau aducem salteaua când apărea vreun gardian.

Una din ideile fixe ale celor care ne păzeau era să nu stăm de vorbă. De câte ori vedeau doi sau mai mulți deținuți stând de vorbă, puteai auzi aceeași formulă stereotipă din dicționarul de expresii M.A.I.:

– Ce aveți, bă, de discutat acolo?!

Tot stereotip era și răspunsul nostru stupid, pe care îl dădeam înainte de a ne împrăștia:

– Nimic, domnule sergent!

Într-una din zile i-am vorbit lui Doru Stroescu despre dorința mea de a lucra în aer liber pe malul Dunării, la descărcatul bacurilor.

Doru, împreună cu toți ceilalți brigadieri, lua parte la ședințele din fiecare seară, la care subofițerul însărcinat cu producția stabilea planul de lucru pentru a doua zi. Se hotărau punctele de lucru ale fiecărei brigăzi și se făceau eventuale mutări de deținuți pentru a mări efectivul brigăzilor acolo unde era mai mult de lucru sau acolo unde treaba trebuia terminată mai repede. Fiecare brigadier raporta situația de la punctul lui de lucru și încerca să susțină interesele oamenilor din brigadă, explicând dificultățile pe care le întâmpină la locul de muncă și motivând întârzierile în îndeplinirea planului din ziua respectivă.

Fiind la curent cu dispozițiile date de subofițer la ultimele ședințe, Doru mi-a explicat că administrația redusese numărul descărcătorilor de bacuri, repartizând o parte din ei la alte munci mai urgente. Mi-a spus că nu aveam altă posibilitate de a ajunge la malul Dunării, decât recurgând la un schimb, făcut prin bună înțelegere cu unul din deținuții care munceau la descărcatul bacurilor. Doru m-a asigurat că, în acest caz, va putea obține acordul brigadierului de la echipa care lucra la malul Dunării și va face schimbul de nume și pe fișele de lucru, fără să-l mai informeze și pe subofițer.

Atâta mi-a trebuit! A doua zi, avocatul Grecu, care între timp își reluase lucrul pe malul Dunării, nu a mai scăpat de mine până ce nu a consimțit să facem schimbul. S-a lăsat greu, pretinzând că era necinstit din partea lui să facă un schimb din care numai el avea de câștigat, în

timp ce eu eram dezavantajat. La insistențele mele a sfârșit prin a ceda.

Ziua următoare, în zori, mă aflam încolonat între cei care lucrau la malul Dunării, așteptând ieșirea pe poarta lagărului. De data asta aveam să parcurg în sens invers drumul pe care îl făcusem cu câteva luni în urmă, pe întuneric și cu lanțuri la picioare. Acum însă nu mai eram bolnav și la marginea disperării, ca atunci. Dimpotrivă, eram vesel, mă simțeam bine în răcoarea dimineții și mă bucuram de tot ce vedeam în jurul meu. Drumul coloanei noastre trecea peste malul înalt al digului de pământ, ridicat cu câțiva ani mai înainte de primele valuri de deținuți trimise în Balta Brăilei. Dincolo de dig, până la Dunăre, mai era o fâșie de pământ de câteva sute de metri lățime, cuprinzând partea cea mai joasă a malului Dunării Vechi, prevăzută a fi cedată inundațiilor în cazul creșterii nivelului apelor.

Ajunși pe culmea digului și coborând pe celălalt versant al lui, deși se luminase de-a binelea, priveliștea ce ni se oferea ochilor era a unei mări nesfârșite de ceață, străpunsă doar ici și colo de coroana mai înaltă a unei sălcii sau a unui plop. Pe măsură ce coboram, ceața din fața noastră se destrăma, dezvăluindu-ne zăvoiul din Lunca Dunării, cu desișul lui de lăstari de salcie și răchită, depășit pe alocuri în înălțime de câte un anin mai gros sau de o salcie bătrână, cu trunchiul răsucit și scorburos. În schimb, Dunărea nu ni s-a arătat nici când ne-am apropiat de mal. Deasupra apei plutea o pânză de aburi care a început să se ridice și să se împrăștie numai sub lumina primelor raze ale soarelui, ce se înălța la orizont din Câmpia Dobrogei.

Vraja acelei dimineți o mai simt și acum. Atunci însă eram ca fermecat. Sorbeam cu toate simțurile aerul libertății, din natura înconjurătoare. Și, deși eram numai ochi și urechi pentru a nu scăpa nimic din minunatul spectacol la care asistam, răcnetele și ordinele celor doi gardieni însoțitori ai coloanei nu mai pătrundeau până la mine. Nu am luat act de existența lor, decât când ne-am oprit din mers.

Ajunsesem la poarta de acces în țarcul de sârmă ghimpată, unde aveam să muncim. Țarcul îngrădea un teren de aproximativ 250-300 de metri lungime și 200 de metri lățime. Una din laturile lungi era constituită chiar de malul Dunării, iar cealaltă trecea printr-o perdea destul de rară de tufe, lăstari de arbori de esențe moi, plopi și sălcii. În interiorul terenului, aproape de poartă, se aflau câteva ateliere, magazii și o cameră-birou a gardienilor. La celălalt capăt, pe malul Dunării, o mică baracă de scânduri adăpostea motorul pompei care alimenta lagărul cu apă. Iată o schiță aproximativă, din memorie, a acestui teren:

O dată intrați pe poarta țarcului, cei câțiva deținuți „meseriași" s-au

ȚARCUL DE PE MALUL DUNĂRII

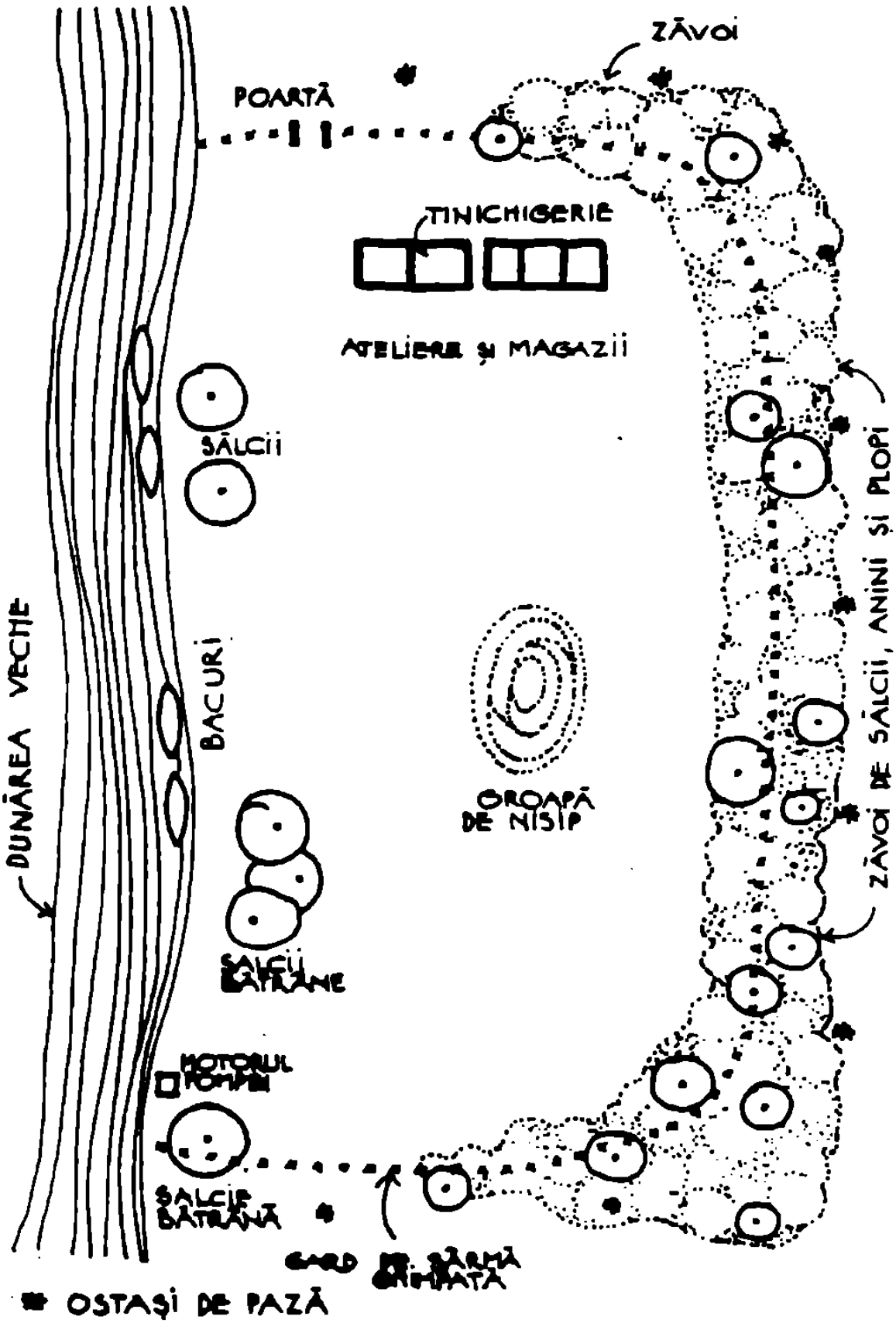

îndreptat spre atelierul de fierărie și tinichigerie, iar „mecanicul" s-a dus să vadă de motorul pompei de apă. Cei mai mulți dintre noi, fiind repartizați la descărcări, am pornit spre locul în dreptul căruia erau trase la mal și ancorate două șlepuri, care mie mi s-au părut uriașe. Nu mai țin minte câte tone se spunea că au. Remorcherul care le adusese plecase, urmând să se întoarcă să le ia când vor fi golite. Unul din șlepuri, încărcat cu balast, fusese golit pe jumătate în zilele precedente, celălalt, încărcat cu blocuri de piatră, era încă intact. Cei doi gardieni, care ne însoțeau, și-au început imediat activitatea întrecându-se unul pe altul în răcnete și îndemnuri la grabă. Aveam să continuăm descărcarea balastului.

Împărțiți în două grupe, ne-am urcat pe cele două punți care legau șlepul de mal. Cei doi dulapi de scândură alăturați, lungi de câțiva metri, sprijiniți cu un capăt pe bordul vasului și cu celălalt pe mal, formau un plan tot mai înclinat pe măsură ce șlepul era golit de conținut și, ușurat de greutate, se ridica mai la suprafața apei. Pe această punte urma să coborâm cu roabele pline de balast și să le deșertăm pe mal. Operația cerea nu numai putere pentru a ridica de jos roaba plină și a o reține cu forța brațelor pe panta înclinată spre a nu lua prea mare avânt, dar și o anumită îndemânare. Sub greutatea roabei și a pașilor noștri apăsați, puntea de dulapi începea să se legene, arcuindu-se când în jos, când în sus, într-o cadență crescândă, riscând să te arunce cu roabă cu tot jos în Dunăre. La suirea pe bac, gardianul ne prevenise că cine intră sau cade în Dunăre este împușcat fără somație. Era motivul pentru care, de-a lungul malului patrula câte un ostaș înarmat cu pistol automat.

Sus pe șlep erau dispuși transversal, cu capetele sprijinite pe cele două borduri, alți doi dulapi, pe care stăteai cu roaba până ce-ți era umplută de deținuții coborâți în burta vasului. De acolo, aruncau cu lopețile balastul în roabă. Cu cât însă nivelul balastului din fundul vasului scădea, cu atât mai anevoioasă era mânuirea lopeților prevăzute cu cozi mai lungi decât în mod obișnuit. Era o adevărată performanță, și de forță, și de jonglerie, să arunci cu lopata de jos, din fundul vasului, balastul în roabă.

În ziua aceea am trecut prin toate felurile de munci de la descărcatul bacului. Am cărat și cu roaba și am dat și la lopată. La început cu greu și fără spor, apoi încetul cu încetul cu ceva mai multă îndemânare. Și toate astea sub ploaia neîncetată de ordine și invective ale gardienilor care zbierau cât îi ținea gura:

– Dă-i drumul mai repede! Ce stai, bă?! Ce? Ai venit să te odihnești?! Mișcă mai repede, că îți fac raport!

La care se mai adăugau dogoarea soarelui și zăpușeala din fundul șlepului. Ușoara boare de vânt care abia făcea să tremure frunza sălciilor nu apuca să te răcorească atunci când coborai cu roaba încărcată pe mal

sau urcai cu ea înapoi, în pas alergător. Eram tot timpul lac de apă, iar în pauza de prânz, când ni s-a dat masa, de oboseală, abia mi-am putut mânca porția. Eram pe punctul de a regreta că nu-l ascultasem pe avocatul Grecu, dar ambiția mă făcea să alung acest gând.

În ziua aceea nu am avut răgazul să stau de vorbă cu cei câțiva prieteni sau cunoscuți din echipa de lucru și nici pofta să mă las încântat de priveliștea din jur. Seara, m-am întors în lagăr răpus. Abia mă mai țineam pe picioare.

În vreme ce așteptam cu nerăbdare „numărul", ca să mă pot culca, a venit la mine avocatul Grecu să-mi propună să ne reluăm locurile de muncă avute înainte de a fi făcut schimbul. I-am mulțumit pentru buna lui intenție, dar am refuzat spunându-i că îmi convine mai mult munca la bacuri, decât la vopsitul paturilor – ceea ce cred că l-a făcut să aibă dubii în privința deplinei mele sănătăți mintale.

A doua zi dimineața, când s-a dat deșteptarea, abia m-am putut da jos din pat. Efortul din ziua precedentă îmi provocase o febră musculară în tot corpul. Mă dureau picioarele, umerii, brațele și spatele și-mi simțeam toate încheieturile înțepenite. Mi-a venit greu să mă scol, să mă încalț, să ies la spălătorul din fața barăcii, dar încetul cu încetul mișcările făcute m-au dezmorțit. Când am ieșit cu brigada pe poarta lagărului și am pornit la drum, m-am încălzit și chiar dacă încordarea musculară mai persista, durerile se calmaseră.

În cea de-a doua zi de muncă la descărcatul balastului, ca și în următoarele, de altfel, am făcut tot posibilul să-mi menajez forțele. Mi-am dat seama că munca de la bac era cu mult peste puterile mele încă nerefăcute. Trecuseră prea mulți ani de când nu mai făcusem cel mai mic exercițiu fizic și aveam nevoie de timp pentru a-mi refface musculatura atrofiată. Luând exemplu de la ceilalți camarazi de muncă și urmându-le sfaturile, am uzat de toate ocaziile ce mi se ofereau pentru a-mi economisi puterile. Profitam de orice moment de neatenție a gardianului sau de îndepărtarea lui de la locul nostru de muncă pentru a sta de vorbă cu ostașul de pază sau pentru a fuma o țigară la umbra sălciilor de pe mal. În timp ce ne vedeam de treabă, eram cu ochii pe el. Cum întorcea capul, cum lăsam roaba jos sau lopata din mână, iar dacă eram în fundul bacului, foloseam răgazul întinzându-ne pe spate pe balastul care mai păstra din răcoarea înmagazinată în timpul nopții. Datorită aplicării acestei tactici a economiei de forțe, în următoarele zile, cât a mai durat descărcarea balastului, am reușit să-mi stabilesc un echilibru și să mă adaptez muncii cu roaba și cu lopata, fără să mă mai întorc așa de zdrobit în lagăr. Oboseala nu putea fi însă înlăturată. Ba, dimpotrivă, se acumula, și pot spune că era un fenomen general, resimțit de toți deținuții...

Când i-a venit rândul bacului cu piatră să fie descărcat, munca noastră a devenit și mai anevoioasă. Era vorba de bolovani de diferite dimensiuni, care trebuiau urcați pe niște dulapi așezați la fel ca cei de pe bacul cu balast, unde erau încărcați în roabe și transportați pe mal.

În funcție de mărimea lor, într-o roabă încăpeau cel mult trei sau patru bolovani sau, în cel mai rău caz, unul singur. Spun în cel mai rău caz, pentru că nu era deloc ușor să urci din burta vasului (mai ales când acesta era deja pe jumătate gol) un bloc de piatră de o asemenea greutate. Era o treabă la care ne înhămam câte doi-trei inși, pentru a reuși să-l rostogolim în sus, pe panta înclinată a unor dulapi, care cu un capăt stăteau pe pietrele din șlep, având-l pe celălalt proptit pe dulapii transversali unde așteptau roabele.

Unghii strivite, degete zdrobite și mâini și brațe zdrelite erau mici accidente la ordinea zilei. De mai multe ori au fost și accidente mai grave, dar nu în perioada în care am lucrat eu la descărcat.

Pe de o parte însă, tocmai datorită acestor diferențe de dimensiune și greutate a pietrelor, nu ni se putea stabili o normă de lucru, ca la descărcatul de nisip sau de pietriș. Gardianul încerca și aici să ne stimuleze cu îndemnuri la grabă, dar o făcea fără convingere, dându-și seama că în asemenea condiții ritmul descărcării nu putea fi mărit. Răcnea mai mult ca să fie auzit de vreun eventual ofițer venit în control.

Din câte îmi amintesc, nu am lucrat decât câteva zile la descărcatul de piatră. Iosif Ripan, lângă care, pentru a mai sta de vorbă, mergeam în coloană, și la plecarea din lagăr, și la întoarcere, mi-a propus într-una din acele zile o alternativă mult mai plăcută.

Iosif lucra la atelierul de tinichigerie, unde îl vizitasem de câteva ori în timpul pauzei de la ora mesei. Lucra singur la o comandă ocazională, pe care urma să o execute în câteva zile. Se întorcea apoi la munca câmpului, în cadrul brigăzii lui. Iosif învățase meseria de tinichigiu la Aiud, într-una din perioadele lui de detenție.

Munca în atelier se apropia tocmai de sfârșit, când a fost anunțat că va mai avea de lucrat la o nouă comandă, mai mare și, mai ales, urgentă. Când i s-au dat amănunte despre lucrare, Iosif a explicat că nu o va putea executa de unul singur în timpul cerut. Pretinzând că avea nevoie de ajutor, Iosif mi-a spus că se gândise la mine. Ofițerul îi aprobase cererea, zicându-i să-și caute singur un deținut care să cunoască meseria. Desigur că propunerea îmi surâdea, pentru că puteam fi din nou împreună și nu părăseam nici malul Dunării, către care mă simțeam atras în continuare. Totuși nu înțelegeam cum își închipuia Ripan că îl voi putea ajuta, când nu aveam habar de tinichigerie. Iosif mi-a explicat însă că va trebui doar să mă prefac că lucrez atunci când va intra în atelier vreun gardian, pentru că lucrarea o va putea executa și singur. Iosif a reușit să-mi înlăture atât scrupulele pe care mi le făceam la gândul că neputându-l ajuta efec-

tiv el va trebui să lucreze și pentru mine, cât și teama că vreun membru al administrației va descoperi că nu eram de meserie. Deși încă cu o oarecare îndoială, am sfârșit prin a accepta propunerea.

Ajunși în lagăr, Iosif s-a dus să-l anunțe pe brigadier că își găsise un tovarăș de muncă ce se pricepea la tinichigerie și i-a dat numele meu pentru a-mi face mutarea de la bacuri la atelier.

Și așa am ajuns să fiu uns tinichigiu! În primele zile mi-am dat toată osteneala să fiu un ucenic model, care să-și servească prompt meșterul, întinzându-i scula de care avea nevoie, aducându-i foile de tablă zincată pe bancul de lucru sau încălzindu-i la flacăra lămpii de benzină ciocanul de lipit cu cositor. Sub îndrumarea lui Iosif, am început să fac și anumite operații mai simple, tăind cu foarfeca bucăți de tablă de diferite forme sau chiar ondulând cu un clește special marginile unor piese deja confecționate.

Comanda cuprindea un număr destul de mare de lighene și căni de turnat apă pentru spălătoarele ce se întrebuințau atunci când nu era apă curentă. Am aflat că erau destinate familiilor gardienilor, care locuiau în Salcia. Canalizarea și instalațiile sanitare fiind defectuoase și nefuncționând permanent, spiritul gospodăresc și inventiv al administrației descoperise un remediu specific progresului socialist în acea vreme, recurgând la o instalație paralelă, de spălătoare primitive de altădată. Calitatea și aspectul lor nu dezmințeau valoarea materialului din care erau confecționate: tablă zincată ordinară! De altfel, întreaga operație a decurs după tipicul bine cunoscut care hotăra soarta producției în țara socialismului biruitor: cam pe la jumătatea lucrării s-a terminat tabla și nu s-a mai obținut altă repartiție, așa încât planul de confecționare a spălătoarelor a fost abandonat, iar Iosif Ripan și cu mine am fost trimiși, cu încă alți câțiva deținuți, să descărcăm un bac cu brichete (ouă) de cărbuni.

În închisoare, viața noastră zilnică era în mare măsură influențată de atitudinea gardianului care era de serviciu. Putea să decurgă în mod pașnic, fără ca liniștea și monotonia să-i fie tulburate, dacă gardianul de zi nu-și făcea simțită prezența decât la ora „programului" ori la împărțirea mesei sau putea deveni un adevărat chin, dacă pe coridor era de serviciu o brută sadică, care își găsea satisfacția în suferința provocată celor din celulă și în numărul cât mai mare de zile de izolare împărțite cu nemiluita.

În decursul anilor însă, Ministerul de Interne reușise să creeze un tip de gardian aproape standardizat, care, în funcție de fluctuațiile politicii regimului față de deținuți, putea fi, la ordin, azi bun și mâine rău. Aici însă, în Balta Brăilei, la capătul pământului și departe de centru, ordinele primite sufereau influența conducerii locale, care își permitea anumite

abateri, fie prin delăsare, fie prin luarea de inițiative particulare. De asemenea, puterile și libertatea de acțiune acordate gardianului din Balta Brăilei, pus să ne supravegheze și să ne forțeze la muncă, erau cu mult mai mari decât ale gardianului din penitenciar, expus atât controlului permanent al superiorilor din direcție, cât și inspecțiilor frecvente ale trimișilor Ministerului de Interne. Simțindu-se învestit cu drepturi de stăpân absolut, pentru a obține randamentul maxim la muncă din partea deținuților ce-i erau încredințați, gardianul din Balta Brăilei era, în general mai brutal, mai lipsit de milă și mai abuziv. De un astfel de exemplar am avut parte când am început să descărcăm bacul cu cărbuni.

Echipa noastră de vreo șapte-opt inși a fost luată în primire de răcnetele gardianului ce aveau să ne însoțească la muncă încă din momentul încolonării noastre în curtea lagărului. Nimic nu-i plăcea și totul era motiv de critică, de invective și insulte. Ba nu eram bine aliniați, ba vorbeam în front, ba nu stăteam drepți! Nici pe drum nu ne-a slăbit cu cuvintele lui de ocară:

– Ține, bă, cadența! Ce te uiți, bă, în lături?N-ai nimic de văzut! Stai cu ochii la cel din față!

Când am ajuns pe bac, nici nu am apucat bine să punem mâna pe roabe și pe lopeți că ne-am trezit că-i cere numele unuia dintre noi pentru a-i face raport că nu muncește. La murmurul nostru de indignare față de o asemenea nedreptate, a mai cerut un nume, la întâmplare, pentru a-i face raport de indisciplină.

Văzându-l atât de turbat, ne-am decis la prudență. Ne-am văzut de treabă în tăcere, fără să ne mai lăsăm provocați de insultele pe care le profera, fapt care l-a înfuriat la culme, făcându-l să-și mărească debitul de înjurături, răcnind mai des și mai tare formulele consacrate:

– Mișcă, bă, mai repede! Ce stai? Dă-i bătaie!

Pe bac am împărțit munca cu Ripan, trecând pe rând, când unul, când altul, fie la lopată, fie la roabă. Ca și la celelalte bacuri, unul arunca cu lopata din fundul vasului în roaba de pe dulapii așezați transversal, iar celălalt ducea roaba pe puntea înclinată până la mal, unde o deșerta. Munca era aproape la fel de grea ca la balast, dar mai murdară. Eram negri din cap până-n picioare de praful de cărbune care se ridica din brichetele încinse de soare, când înfigeai lopata în grămadă și când îi aruncai conținutul în roabă.

N-am fost scutiți de gura gardianului nici pe drumul de întoarcere, iar la poarta lagărului i-a raportat ofițerului de serviciu numele celor doi camarazi ai noștri care, așa murdari de cărbune cum erau, au fost duși pentru trei zile la „izolare", cu regimul cunoscut: noaptea la izolare și ziua la muncă. Primele două zile nu primeau nimic de mâncare, iar la stingere li se dădea o rogojină și o pătură cu care să doarmă pe pardoseala de beton. Noi ne-am spălat destul de greu și numai în parte de

praful gros și lipicios de cărbune, care ne-a provocat toată noaptea mâncărimi de piele.

Și a doua zi am lucrat în aceeași echipă și cu același gardian. De data asta ne-am pregătit mai bine pentru a ne apăra de praful de cărbune. Am improvizat fiecare din ce am avut în bagajul nostru de zdrențe câte un fular pe care ni l-am legat la gât sau chiar ne-am îmbrobodit cu el. Prevederea noastră s-a dovedit însă utilă numai în primele câteva ore de muncă. Briza, la început plăcută, care abia adia de-a lungul malului Dunării, s-a tot întețit în cursul dimineții. Către prânz s-a prefăcut într-un vânt puternic care sufla în rafale și în fața căruia fularele noastre n-au mai servit la nimic. Tot bacul împreună cu noi eram învăluiți într-un nor de praf de cărbune, căruia nu-i mai stătea nimic în cale. Degeaba căutam să ne înfășurăm capul și fața, nelăsându-ne decât ochii liberi. Broboadele noastre nu rezistau în bătaia vântului, începeau să fluture, ne descopereau fețele și praful în care eram învolburați ni se lipea pe obraji și ni se strecura pe lângă gât și ceafă, până sub cămașă.

Prin rafalele de vânt nu mai parveneau la urechile noastre decât frânturi din răcnetele gardianului, care, neobosit, își debita fără încetare îndemnurile la muncă, amenințările și insultele. Nimeni nu-l mai băga în seamă. Eram preocupați numai de lupta noastră cu praful care ne orbea și, deși ne schimbam din timp în timp locul de muncă, de la lopată la roabă și invers, nu era chip să ne ferim de el. În fundul bacului eram expuși vârtejului de praf ridicat din grămada de cărbuni de îndată ce înfigeai lopata în ea, iar pe punte, pe lângă praful spulberat din roaba plină cu cărbuni, mai aveau de înfruntat și vântul. Întrucât vântul sufla puternic și cu întreruperi, riscai în orice moment să-ți pierzi echilibrul, în timp ce împingeai roaba pe podul înclinat de dulapi, și să cazi în Dunăre.

N-am realizat decât după o vreme că înțepăturile pe care le simțeam în ochi, în jurul nasului și în fundul gâtului nu se datorau unei simple iritații. Când, în pauza de prânz, ne-am adăpostit cu gamelele în mână în spatele barăcilor-atelier și ne-am uitat unii la alții, eram de nerecunoscut. Ne-am speriat când am văzut cum arătam, cu ochii roșii, cu pleoapele umflate și toată pielea feței tumefiată. Ne-am înțeles cu toții să refuzăm să mai muncim în asemenea condiții și, la sfârșitul mesei, i-am cerut gardianului să cheme ofițerul de serviciu, pe care tocmai îl văzusem intrând pe poarta țarcului.

Furios că nu-i ascultăm ordinul de a ne sui pe bac și a ne apuca de lucru, gardianul s-a răstit la noi, amenințându-ne că ne va face raport pentru indisciplină. Am încercat să-i atragem atenția asupra halului în care arătam, dar nu am găsit la el nici o înțelegere. Dimpotrivă, s-a stropșit la noi și mai amenințător:

– Dă-i drumu' la muncă și nu mai „comenta", că te ia mama dracului!

– Până nu chemați ofițerul de serviciu, nu ne mișcăm de aici!

Și pentru a întări spusele, ne-am și așezat pe jos, atitudine care și-a atins scopul. Fără să-și poată stăpâni gura, s-a dus totuși să-l cheme pe ofițer.

Între timp, starea noastră se înrăutățise. Înfățișarea noastră excludea necesitatea oricărei pledoarii. Mai ales pleoapele ni se umflaseră atât de tare, încât ochii ne erau aproape închiși și ne lăcrimau fără încetare. Deși ațâțat pe drum de gardian, când ne-a văzut, ofițerul nu a avut decât o scurtă ezitare, după care a dat dispoziție să nu se mai lucreze în ziua aceea la cărbuni, iar nouă ne-a spus să ducem lopețile și roabele la magazia de unelte și să facem ordine în încăpere. Ca prin farmec, gardianul a tăcut. Ne-a privit piezîș, dar până la plecarea spre lagăr nu i-am mai auzit gura. Pe drumul de întoarcere însă a vrut să ne dovedească că totuși nu-i pierise glasul. Și a reușit!

Când ne-am prezentat la cabinetul medical, doctorii noștri s-au speriat. Ne-au tamponat pe față cu apă oxigenată pentru a înlătura stratul de praf de cărbune. A ieșit la iveală o piele roșie și iritată, care ne provoca usturimi tot mai insuportabile. Alifiile doctorului Picu Ionescu ne-au alinat usturimile, dar iritația pielii a mai persistat câteva zile.

Cel mai grav afectați au fost ochii. Pe pielea pleoapelor umflate se produseseră crăpături foarte fine, dar extrem de dureroase, iar ochii, injectați și plini de lacrimi, au favorizat la câțiva dintre noi apariția unor cazuri destul de rebele de conjunctivită. Iosif Ripan și cu mine am scăpat de această consecință, dar usturimile de ochi și față ne-au chinuit câteva zile.

Toată echipa noastră de „carbonari" a fost scutită de muncă trei zile, timp în care mergeam de două ori pe zi la spital pentru a ni se pune picături în ochi și pentru a ne fi tratate pleoapele și conjunctivitele.

În 1963, ca și în 1964, am făcut de mai multe ori parte din echipele de descărcare a bacurilor. Memoria nu mă mai ajută însă să stabilesc nici de câte ori am muncit la descărcări și nici succesiunea cronologică a ieșirilor mele cu brigada care lucra pe malul Dunării.

Am pomenit până acum despre unele din aceste perioade, de câte 3-4 zile sau chiar o săptămână, lucrate la descărcatul bacurilor, fără pretenția de a le fi putut preciza data și deci ordinea în care s-au succedat. Voi proceda de aici înainte la fel și cu diferitele episoade ce mi-au rămas în amintire și despre care voi relata, având ca singur reper de a le plasa cu aproximație în timp, doar vremea de afară indicându-mi anotimpul.

Țin astfel minte că, de câte ori am muncit la bacuri, vremea a fost frumoasă și, în general, am suferit de căldură și nu de frig. O singură dată am avut parte de o ploaie torențială de vară, care în câteva clipe ne-a udat până la piele. Debitul cascadei de apă ce se prăvălea din cer a redus

în așa măsură vizibilitatea, încât paznicii noștri s-au alarmat și au fluierat încetarea lucrului și adunarea noastră sub una din sălciile bătrâne de pe mal. În ziua aceea lucram pe un bac ce adusese orz pentru animalele de la ferma partidului.

O parte din noi, coborâți în burta vasului, puneam orzul în saci, iar alții îi cărau pe mal și îi deșertau în lada unui camion cu remorcă. Cele două operațiuni, una grea, iar cealaltă mult mai ușoară, le făceam prin rotație. Ridicatul pe umeri și căratul cu spinarea a unor saci de circa 70 de kilograme greutate, în ritmul impus de strigătele gardianului care ne grăbea întruna, era pentru cei mai mulți o muncă grea, care le solicita un efort prea mare pentru puterile lor slăbite.

Ploaia care s-a dezlănțuit ne-a venit în ziua aceea în ajutor, pauza de lucru pe care a provocat-o prinzându-ne bine. Când stropii au început să se rărească, și cerul s-a mai luminat, gardienii s-au grăbit să ne trimită la muncă pe bac, neașteptându-se la noul ropot de ploaie ce s-a pornit când tocmai dădeam să ne apucăm de lucru. Mai întâi au ezitat, dar apoi au fluierat iar adunarea pe mal.

Nu apucaserăm să coborâm de pe bac decât o parte din noi, când, părându-li-se că ploaia va înceta, s-au răzgândit și au contramandat ordinul. Au reușit astfel să creeze câteva minute de haos, în care o parte din deținuți, care nu auziseră ultimul ordin, continuau să coboare pe mal, în timp ce alții voiau să se urce pe bac.

Profitând de ruperea de nori și de momentele de zăpăceală produse, Nelu Dumitrescu s-a strecurat fără să fie văzut până la cabina de scânduri ce se afla pe partea puntată de la pupa șlepului. Făcuse incursiunea din simplă curiozitate și din dorința de a explora un spațiu în care accesul deținuților era interzis. Eu mă urcasem tocmai pe bac și mă pregăteam să cobor în burta vasului, când mi-a atras atenția un fluierat. Pitit după cabina de la pupa șlepului, Nelu Dumitrescu îmi făcea semn cu degetul să vin la el. Bănuind că descoperise ceva interesant, am pornit spre el, de-a lungul bordului vasului, dinspre Dunăre. Mergeam în patru labe pentru a nu fi observat de gardianul de pe mal, a cărui nehotărâre, după felul în care privea mereu la norul negru și amenințător de deasupra lui, se vedea că mai dăinuia încă.

Am ajuns cu bine lângă Nelu, care, șoptindu-mi că are o surpriză pentru mine și făcându-mi semne să-l aștept, a dispărut într-o clipă pe ușa întredeschisă a cabinei din spatele lui. Tot atât de iute a reapărut iar lângă mine, așezând pe jos între noi o farfurie de tablă smălțuită, cu două bucăți de pește prăjit, încă calde. Cum nu aveam timp de pierdut, le-am mâncat amândoi aproape pe nerăsuflate, neputându-ne bucura în liniște de gustul unui pește pe care și oamenii așa-ziși liberi din țară îl uitaseră demult: gustul de cegă! Bătusem de-a dreptul un record, mâncând cegă în închisoare!

Între timp, cerul se luminase, zăpăceala de du-te-vino dintre bac și mal se calmase, și gardianul redevenise atent. Am reușit totuși să ne strecurăm neobservați până la locurile noastre de muncă, unde Nelu mi-a povestit cu amănunte aventura lui de pe bac și secretul bucăților de cegă.

Nelu se dusese la cabina din capătul bacului, când se pornise potopul și rămăsese acolo câtă vreme ținuse ploaia. Intrând în cabină, avusese surpriza să dea peste cârmaciul șlepului, care, văzându-l, doar că n-a sărit în Dunăre de spaimă. Nelu s-a priceput însă să-l liniștească și chiar să-i câștige încrederea. Cârmaciul și-a dezlegat limba cu mult peste așteptările lui, dându-i informații de tot felul despre viața de afară. I-a dat și ultimul număr din *Scânteia*, a cărei pagină cu știri externe Nelu a citit-o pe loc, memorând ceea ce i s-a părut mai important.

Cârmaciul nu voise să părăsească șlepul pe durata descărcării orzului și fusese instruit de ofițerul de serviciu să nu iasă din cabină în timpul zilei, când lucrau deținuții. Îi atrăsese, totodată, atenția că orice contact ar lua cu deținuții îl va costa ani grei de închisoare. Amenințat în acest fel, omul nu ieșea din cabină decât seara, după ce deținuții părăseau țarcul pentru a se întoarce în lagăr. Profita atunci să pescuiască, aruncând în Dunăre pripoane cu mai multe cârlige pentru prins somn, pe care le scotea din apă dimineața devreme, înainte de sosirea deținuților.

În dimineața aceea găsise prinsă într-un cârlig o cegă, pe care tocmai o prăjise în tigaie. Oferindu-i lui Nelu să guste din peștele prins, acesta i-a spus că vrea să ia bucata cu el ca să o împartă cu un camarad de închisoare. Cârmaciul s-a împotrivit intenției lui Nelu, fiindu-i teamă că va fi prins cu peștele și se va afla de la cine l-a primit. Așa s-a făcut că Nelu m-a chemat lângă cabină pentru a mânca peștele pe loc, după dorința marinarului.

Vorbindu-i lui Nelu despre felul cum pescuia cu priponul, omul i s-a plâns că nu mai are săpun de rufe. Văzându-l că nu înțelege legătura dintre pescuit și săpun, cârmaciul i-a explicat că cea mai bună momeală la care mușcă somnul este săpunul de rufe. Era vorba de același mizerabil săpun de rufe, cu miros de petrol, produs după standardul statului comunist, care ni se dădea și nouă pentru spălat. Nelu i-a promis că va încerca să-i aducă câteva bucăți în ziua următoare.

La întoarcerea în lagăr ne-a prins numărătoarea de seară umblând din prieten în prieten prin dormitoare, pentru a colecta săpun de prins somni!

A doua zi, deși n-a mai plouat, am avut parte de un gardian obosit, care a stat mai tot timpul așezat la umbră, la picioarele unei sălcii, cu cozorocul chipiului tras pe ochi. Cred că nici nu se trezea atunci când ne pomeneam cu el strigând tam-nesam:

– Dă-i, bă, drumul mai repede!

N-am avut, așadar, nici o dificultate să ne prelingem de-a bușilea pe lângă bordul vasului până la cabina marinarului. I-am dat săpunul colec-

tat în seara precedentă și i-am mai pus câteva întrebări despre situația din țară. După vorbă mi-am dat seama că era oltean și l-am întrebat de unde e.

– Din Mehedinți, din comuna Batoți.

– Îl cunoști pe popa Justin Iorgulescu?

– Cum să nu-l cunosc? Doar mi-a fost naș!

Nu degeaba se spune că lumea e mică, și (aș adăuga eu) olteni sunt peste tot!

– Știți însă că l-au arestat acum câțiva ani și nu i-au mai dat drumul de atunci.

Nu știam, și vestea m-a întristat.

Prin 1946 sau '47 fusesem la Batoți împreună cu vărul meu George Boian, care urma să fie naș la căsătoria fetei preotului Justin Iorgulescu. Pe popa Justin îl știam de altfel de când eram copil, pentru că se întâlnea deseori cu tatăl meu, care nu avea decât cuvinte de laudă pentru el.

Într-una din zile, în timp ce munceam la descărcatul unui șlep, am avut ocazia să asistăm la un spectacol gratuit, oferit de gospodăria de stat din comuna Dăieni.

Gospodăria era situată vis-à-vis de Salcia, pe malul dobrogean al Dunării, cam la o jumătate de kilometru mai în amonte față de poziția țarcului nostru. Era o fermă specializată în creșterea rațelor, întreaga ei producție fiind destinată exportului. Deși distanța care ne despărțea era destul de mare, puteam vedea cu ochiul liber rațele fermei de pe celălalt mal. Punctele albe care se mișcau pe fondul verde al pajiștei deveneau și mai vizibile când erau mânate în apele de la malul Dunării, împrejmuite de un gard din plasă de sârmă.

În ultimele zile observasem că apele Dunării se umflaseră, erau mai tulburi, mai repezi și mai agitate. Până și bacul nostru, greu încărcat și ancorat lângă mal, se mișca în ritmul valurilor care îl săltau și-l coborau. Deși domoală, mișcarea făcea și mai anevoios drumul cu roaba pe dulapii flexibili și instabili, supuși și ei influenței ondulațiilor de la suprafața apei.

Nu știu cine a văzut primul ce se petrecea pe malul opus, dar îmi amintesc că, aproape concomitent, toată lumea care popula țarcul nostru, fără deosebire de statutul pe care îl avea, s-a transformat în public spectator, înșirându-se de-a lungul malului. Deținuți, gardieni și ostași de pază urmăreau cu toții spectacolul care se desfășura în fața noastră.

Apele crescute și învolburate ale Dunării rupseseră plasa de sârmă care îngrădea locul unde înotau rațele fermei. Prin breșa făcută, rațele începuseră să iasă în larg și erau acum purtate de apă către mijlocul Dunării, unde curentul era mai puternic. Până să prindă de veste oamenii fermei și să încerce să salveze ce mai era de salvat, toată suprafața apei era deja presărată cu câteva sute de rațe albe care nu păreau deloc

nemulțumite de întâmplare. Liniștite, majoritatea se lăsau duse în derivă de undele Dunării, fără să încerce să se opună curentului pentru a face cale întoarsă. Altele, dimpotrivă, se străduiau să învingă forța apei curgătoare și înotau către malul nostru, nebănuind că și aici era un țarc care îngrădea libertatea. Câteva au reușit să ajungă pe malul nostru, dar, spre dezamăgirea unor camarazi, care, animați mai degrabă de intenții practice, decât binevoitoare față de rațe, le așteptau lângă baraca unde era motorul pompei de apă, păsările evadate au acostat mai la vale, dincolo de gardul de sârmă ghimpată al țarcului.

Între timp, urcați în două luntre cu vâsle, oamenii fermei căutau să abată rațele scăpate pe apă, către malul dobrogean. Păreau să nu îndrăznească însă să se aventureze până spre mijlocul fluviului, probabil din teama de a nu fi duși de curentul apei mult prea departe de fermă. Rațele ajunse în larg le-am urmărit cu ochii cum se duceau pe apă la vale, până când petele lor albe s-au contopit în culoarea galben-murdară a apelor Dunării și au pierit în depărtare.

O dată cu dispariția lor ne-am trezit din nou la realitate. Nu numai noi. Din păcate și gardienii.

Câte rațe a pierdut ferma în ziua aceea și cine a fost tras la răspundere pentru paguba produsă nu am aflat. Nu ne-am îndoit însă nici o clipă că vinovatul va trebui să fie, conform șablonului, „un sabotor" și „un dușman de clasă", care va avea de-a face cu „organele puterii populare" și va înfunda pușcăria!

Într-o duminică, când nu am fost scoși la muncă, s-au distribuit cărți poștale deținuților din brigada care își îndeplinise norma în luna respectivă. Era brigada din care făcea parte și prietenul meu Lie (Iacob Pintilie).

Lie mi-a propus să folosesc eu ocazia în locul lui. Cu alte cuvinte, s-a oferit să-mi cedeze cartea lui poștală. Un gest pe care nu l-am putut uita niciodată și pentru care îi sunt și azi recunoscător. Avea să fie prima carte poștală primită de mama de la mine, după mai bine de zece ani!

Pentru a o duce la îndeplinire, generozitatea lui Lie mai avea însă un cleanci: trebuia ca substituirea de persoane pe care o implica să treacă neobservată. Riscul de a fi prinși nu putea fi complet eliminat. Nu aveam altă soluție, decât să mizăm pe neatenția ofițerului politic care se ocupa de verificarea și cenzura corespondenței. Ne-am dus, așadar, amândoi la camera din apropierea porții lagărului, în fața căreia se adunaseră toți cei cu dreptul de a scrie acasă în lumea aceea.

Ușa camerei era deschisă. Ofițerul politic și un gardian cereau pe rând numele fiecărui deținut care se prezenta în fața lor și, după ce îl identificau și îl bifau pe lista celor îndreptățiți să scrie acasă, îi dădeau cartea poștală și o ciosvârtă de creion chimic, nu mai lungă de 5-6 cen-

timetri. Totodată, îi arătau o hârtie afișată pe perete, care reproducea textul-tip al cărții poștale pe care urma să-l respecți întocmai:

„Dragă... Eu sunt bine, sănătos. Te rog să-mi trimiți un pachet de 5 kg cu (și aici indicai cele câteva produse alimentare admise) *slănină, marmeladă, miere, biscuiți, precum și 400 de țigări. Adresa mea este: Formațiunea 0957 Ostrov.*"

Cartea poștală se încheia cu semnătura. Orice vorbă în plus adăugată în conținutul cărții poștale ducea la anularea ei.

Pentru a termina mai repede treaba, ofițerul distribuia concomitent la cinci deținuți câte o carte poștală și câte un fragment de creion chimic. Aștepta apoi până ce terminau de scris, pentru a proceda la fel cu următorii cinci.

Cei care își primeau cartea poștală nu aveau voie să părăsească cu ea camera și și-o scriau cum puteau și pe unde apucau. Camera era mică și, în înghesuiala creată de prezența ofițerului, a gardianului, a celor cinci deținuți intrați în posesia cărților poștale și a celor cinci care urmau la rând, era greu de găsit un loc propice pentru scris. Doi aveau loc să-și pună cărțile poștale pe marginea mesei la care stăteau ofițerul și gardianul, dar ceilalți trei și le scriau din picioare, proptindu-le pe perete sau pe tocul ușii.

Când i-a venit și lui rândul, Lie și-a ales tocul ușii. Stătea astfel chiar pe prag, iar eu, lângă el, dar afară, printre cei care așteptau la coadă. Deținuții care se găseau deja în cameră stăteau paravan cu corpurile lor între ușă și cei doi M.A.I.-ști din fundul camerei, acoperindu-l pe Lie, fapt pe care contasem și de care am profitat.

Schimbând locul cu Lie, am scris eu cartea poștală, aplicând-o pe tocul ușii. Am scrisă-o repede, am semnat Pintilie Iacob și am ieșit afară. Lie a predat-o ofițerului care și-a aruncat doar în fugă ochii peste ea.

Câteva zile am trăit cu emoția că ofițerul politic va descoperi nepotrivirea dintre semnătura expeditorului (Pintilie Iacob) și numele adresantului (Elena Ioanid). Ofițerului i-a scăpat însă acest amănunt, fiind probabil atent numai la verificarea textelor propriu-zise ale cărților poștale.

De perspicacitatea mamei, că îmi va recunoaște scrisul și va înțelege subterfugiul la care am recurs, nu m-am îndoit. Nu mai aveam decât o singură teamă: să i se fi întâmplat ceva mamei, despre care nu mai știam de multă vreme nimic, sau să se fi mutat între timp la altă adresă.

Peste vreo zece zile aveam să mă liniștesc în toate privințele. Mi-au fost confirmate și lipsa de vigilență a ofițerului politic, și prezența de spirit a mamei, care locuia la aceeași adresă:Lie a fost chemat la poarta lagărului pentru a primi pachetul venit pe numele lui!

Știam acum, și mama, și eu, că eram, și unul, și altul, în viață.

În ziua aceea, la patul meu din baracă, ca și la paturile celor care mai

primiseră tot atunci pachete de acasă, a fost mare banchet. Împreună cu Lie, mi-am invitat toți prietenii mai apropiați să se înfrupte din bunătățile trimise de mama. A avut mare succes borcanul cu miere, în care pusese miezuri de nucă!

Au venit și Iosif Ripan, și Gioga Parizianu, și Nelu Dumitrescu și mulți alții. Printre ei și doctorul Ion Voiculescu, Nuțu, cum aveam să-i spun când prietenia noastră a devenit mai strânsă. Era un băiat vesel, dar totodată și serios, chibzuit în judecată și de un caracter integru. Ne-am simpatizat din primul moment și, în scurtă vreme, s-a legat între noi o prietenie trainică, nedezmințită nici prin trecerea vremii, nici prin distanța care ne-a despărțit mai târziu, când am părăsit țara.

Văzându-l mereu în tovărășia unui grup de legionari prahoveni, mai toți din comuna Pucheni, cu care se înțelegea foarte bine, am fost multă vreme convins că era și el membru al aceleiași mișcări. Nimic din atitudinea lui nu venea să-mi contrazică această părere. Eram deja buni prieteni, când, într-o zi, stând de vorbă, mi-am început o frază în felul următor:

– Spune-mi, Nuțule, tu, care ești legionar...

Nuțu a izbucnit în râs:

– De unde ai scos-o că sunt legionar? Eu nu am făcut niciodată politică, mi-am văzut numai de meserie!

Invitatul prietenilor „la masă", atunci când soseau pachetele de acasă, era un obicei generalizat, astfel încât și cei care nu avuseseră dreptul la carte poștală se puteau bucura de gustul unor alimente mai deosebite, iar fumătorii își primeau și ei tainul de țigări din pachetele nefumătorilor. Fiecare împărțea frățește cu prietenii conținutul pachetului primit, care se epuiza în câteva zile.

În funcție de regiunea țării din care fuseseră expediate, coletele de acasă soseau eșalonat. Între primul și ultimul care sosea în lagăr se scurgea un răstimp de aproape două săptămâni, timp în care, zilnic, un număr de deținuți își primeau pachetele și își pofteau cercul de prieteni la ospăț.

Era o perioadă în care deținuții, deși mai veseli, erau totuși mai îngânduraţi. Pachetul primit era semnul că cei de acasă – sau cel puțin expeditorul lui – erau în viață, dar le arăta, totodată, prin conținutul lui și starea lor materială. Multe din pachetele care soseau în lagăr, mai ales ale țăranilor, erau sărăcăcioase și aduceau primitorului mai multă mâhnire decât bucurie. Cele mai triste cazuri erau ale celor care își așteptau zadarnic pachetul și rămâneau îngrijorați și pradă incertitudinii și presupunerilor care le tulburau sufletul.

Undeva, nu departe de lagăr, o tarla a terenului agricol al fermei fusese cultivată cu morcovi. Am aflat de această cultură în ziua în care

administrația i-a convins pe o parte din bătrânii și inapții de muncă să renunțe la statutul lor de „scutiți" și să iasă la plivitul morcovilor. Li s-a spus că este o muncă ușoară, o muncă pentru femei, fiind ademeniți și cu perspectiva de a li se da voie să scrie acasă pentru a primi pachet dacă vor îndeplini norma.

S-a constituit astfel o echipă de oameni mai în vârstă, infirmi, chinuiți de dureri reumatice sau de alte suferințe, încât ți-era mai mare mila privindu-i a doua zi cum ieșeau pe poarta lagărului. Seara, la întoarcerea de la muncă, aspectul lor era și mai jalnic. Abia se mai târau!

Am stat de vorbă cu inginerul Becherescu, care mi-a povestit pățania lor.

Tarlaua cu morcovi, la care fuseseră duși, era, de fapt, un câmp năpădit de bălării înalte până la brâu. Buruienilor de tot felul le mersese bine în pământul mănos din Balta Brăilei. Se dezvoltaseră în voie, crescând în tufe dese, stufoase, cu tulpini groase și lemnoase, înăbușind sub ele morcovii, pe care invalizii noștri trebuiau să-i plivească cu mâinile goale.

Sărmanii oameni, betegi cum erau, se opinteau din răsputeri să smulgă din pământul uscat de arșița verii buruienile ale căror rădăcini, adânc înfipte, opuneau uneori o rezistență pe care nu reușeau să o înfrângă. Gardianul era însă acolo, la pândă, cu tot bagajul lui de insulte și amenințări, pentru a-i sili să nu lase nici o buruiană în urma lor.

Scormonind cu degetele pământul în jurul tufelor care nu se lăsau ușor smulse, reușeau până la sfârșit să le vină de hac și să treacă mai departe la următoarea buruiană. Deseori se nimerea să fie câte o pălămidă sau altă plantă cu ghimpi, de care erau obligați să tragă fără să se poată apăra de spini. Bătrânul inginer Becherescu mi-a arătat palmele lui însângerate care, ca și ale tuturor celorlalți din echipa de plivit morcovi, erau numai tăieturi și înțepături.

Singura consolare a bieților bătrâni era posibilitatea ce o aveau cu această ocazie: de a mânca pe săturate morcovi cruzi. Muncind aplecați, stând pe vine sau chiar așezați pe jos, printre buruienile înalte, erau de cele mai multe ori la adăpost de privirile gardianului și profitau să mai smulgă din pământ și câte un morcov pe care îl ștergeau de haină și îl mâncau. Cum terminau de mâncat, smulgeau altul și nu se opreau din mestecat decât la apropierea gardianului. Cam după o săptămână, morcovii i-ar fi putut da de gol: păreau toți bolnavi de icter! Fiind însă toți arși de soare și bronzați, faptul a trecut neobservat de gardieni. Unei priviri mai atente nu i-ar fi scăpat însă că, pe sub negreala produsă de soare, pielea și mai ales albul ochilor se pigmentaseră în galben.

După vreo săptămână de muncă fără spor, plivitul morcovilor a fost abandonat. Deținuții din brigăzile care, în drum spre punctul lor de muncă, treceau pe lângă lanul de morcovi ne-au povestit că locul a rămas

definitiv în paragină, buruienile recucerindu-și terenul pierdut și crescând nestingherite până în toamnă, când tarlaua a fost arată.

Venise toamna, cu zilele ei posomorâte și deprimante. Zile întunecoase, cu cerul mereu acoperit, cu vânturi care mânau tot mai repede și mai jos, pe deasupra lagărului, nori grei prevestitori de vreme rea.

Muncile la câmp se terminaseră. Dimineţile, nu mai ieșeau pe poarta lagărului decât câteva echipe de meseriași sau câte un grup de deținuți, repartizați la munci ocazionale de reparații și întreținere a drumurilor și clădirilor din incinta fermei partidului. Bacurile veneau și ele tot mai rar, până ce n-au mai venit deloc. Malul Dunării era mai toată ziua învăluit în ceață, ceea ce nu mai corespundea măsurilor de siguranță pentru a permite munca deținuților la descărcatul lor.

Marea majoritate a deținuților rămâneau în lagăr, unde administrația se străduia să ne facă viața cât mai insuportabilă. Percheziţiile, alarmele și controalele inopinate în dormitoare, măturatul, spălatul pe jos, scuturatul păturilor și saltelelor, ca și corvezile de tot felul în curtea lagărului se țineau lanț. Toți ofițerii și gardienii păreau obsedați de ideea că nu ne pot stăpâni decât ținându-ne mereu ocupați. Cum ne vedeau doi-trei laolaltă stând de vorbă, cum ne strigau:„Ce aveți acolo de discutat?" și ne găseau de lucru pentru a ne împrăștia. Manifestau o adevărată fobie față de orice grup de deținuți pe care îi vedeau stând de vorbă. Cele mai inofensive conversații le dădeau de bănuit că se urzesc comploturi și se constituie organizații subversive.

Una din corvezile la care ne venea destul de des rândul era spartul și stivuitul lemnelor pentru nevoile de iarnă ale bucătăriei. Cele două căruțe de la „interior" aduceau zilnic câteva buturugi enorme de sălcii care trebuiau despicate cu topoarele și mărunțite în bucăți de dimensiunea lemnelor de foc. Buturugile proveneau din fostele păduri de sălcii din Balta Brăilei, defrișate în favoarea terenului agricol. Nu știu ce destinație au primit trunchiurile și crengile copacilor. Știu însă că la noi în lagăr n-au ajuns decât niște buturugi uriașe, dezgropate din pământ cu rădăcini cu tot.

Câte patru-cinci deținuți împreună, înarmați cu joagăre, topoare și pene de fier, nu reușeam de multe ori să dovedim într-o singură zi o buturugă. Lemnul dens și noduros, cu fibrele răsucite, nu se lăsa despicat cu ușurință. La fiecare lovitură, toporul rămânea înfipt în lemn și nu-l mai puteai elibera din strânsoarea lui, decât bătându-i pe rând câteva pene în față pentru a lărgi crăpătura care-l ținea prizonier. Operația trebuia repetată de zeci de ori, lovind din răsputeri cu muchia toporului în pana de fier, până ce reușeai să desprinzi din buștean o țandără sau o bucată mai mare.

Nici cei care între timp tăiau cu joagărul capetele de rădăcini ce porneau din buturugă nu o duceau mai ușor. Dinții joagărului aveau

tendința să se înfunde în rumegușul câlțos, iar lama rămânea de multe ori înțepenită în lemn, până ce, în sfârșit, izbuteau să reteze o rădăcină.

După o zi de muncă la bușteni de salcie, curățatul cartofilor sub șopronul de lângă bucătărie ni se părea mai curând un timp de odihnă, decât o corvoadă. Sub șopron se dezvolta o plăcută atmosferă de șezătoare, gardianul nevenind decât rareori și numai în treacăt să ne tulbure întâlnirea la care se discuta, se comentau ultimele știri de afară pătrunse până la noi, se glumea și se fredonau în surdină melodii din România de altădată, care nu proslăveau nici macaralele, nici tractorul și nici alte mijloace de producție.

A mai trecut o vreme și au început ploile.

Primele au fost mai abundente și au saturat în câteva zile pământul cu apă, transformând toată curtea lagărului într-o mocirlă în care te cufundai până la glezne și îți pierdeai bocancii din picioare. Apoi au scăzut treptat în intensitate, și norii au început să cearnă de sus o bură măruntă și deasă, care n-a mai încetat săptămâni de-a rândul. Degeaba a dispus administrația să fie aduse câteva căruțe cu nisip, pe care ne-a pus să-l împrăștiem prin curte. Procedeul nu a remediat situația din lagăr. Nisipul s-a pierdut în adâncimea stratului de noroi, care, până la primul ger, a rămas în continuare stăpân peste terenul din curte.

Vremea se răcise și se așezase pe ploaie, când colonelul Gaftea (așa cred că îl chema pe comandantul centrului de la Ostrov al tuturor lagărelor de deținuți din Balta Brăilei) a hotărât redeschiderea lagărului de la Stoenești, desființat cu vreun an sau doi în urmă.

La reamenajarea lui avea să lucreze o brigadă în care, printre meseriașii selecționați, am fost și eu cu Nelu Dumitrescu. Întrebați fiind de meseria pe care o aveam, ne dădusem amândoi drept dulgheri și instalatori. Știam că la Stoenești se vor restaura barăcile și se va repune în funcțiune instalația de apă. Voiam cu orice preț să scăpăm de frecușul din lagăr și să ieșim la lucru, chiar cu riscul de a fi nevoiți să prestăm o muncă mai grea. Dorința ni s-a realizat. Câteva zile mai târziu ieșeam cu brigada noastră pe poarta lagărului, cu destinația „Punctul de lucru Stoenești".

Munca la Stoenești s-a dovedit mai puțin grea decât ne așteptasem. În schimb, drumul de câțiva kilometri până acolo era un adevărat calvar. Mergeam încolonați, sub amenințarea pistoalelor automate ale soldaților din cordonul de pază, care însă după primele sute de metri parcurși renunțaseră să ne mai pretindă să păstrăm cadența și alinierea pe drumul desfundat de ploi. Coloana se destrămase, fiecare din noi fiind în căutarea locului cel mai potrivit unde să ne punem piciorul. Abia reușeam să ne ținem echilibrul atunci când la fiecare pas trebuia să ne smulgem piciorul din nămolul clisos în care se înfunda până peste

gleznă. De multe ori, atunci când nu izbuteam să ni-l smulgem de la prima încercare, ne descumpăneam și, pentru a nu cădea, eram nevoiți să ne sprijinim cu mâinile în noroi. Ploaia, când mai deasă, când mai rară, ne însoțea tot drumul până la destinație, fie la dus, fie la întors.

Marșul anevoios și proba de echilibristică prin noroaiele drumului dintre cele două lagăre dura aproximativ o oră și jumătate. Ajungeam la Stoenești cu cămașa leoarcă de transpirație, cu zeghea nu mai puțin udă de ploaie și obosiți ca după o zi întreagă de muncă.

Fostul lagăr era căzut în paragină. Mai rămăseseră în picioare barăcile, dar cu acoperișurile găurite, cu ferestrele căzute din balamale și cu ochiurile sparte. Câte un stâlp ici și colo erau singurele rămășițe care mai aminteau de gardul împrejmuitor, a cărui sârmă ghimpată dispăruse, furată de localnicii din satul învecinat. Am aflat că și ușile barăcilor avuseseră aceeași soartă. Puțul cu apă din curtea lagărului mai exista și nu era înfundat. Îi lipsea însă găleata și lanțul. Am evitat să întrebuințez denumirea de „puț american", sub care era cunoscut înainte vreme acest tip de fântână cu pereții din tuburi de beton cu diametrul mic (care, de obicei, se fora acolo unde apa se găsea la mare adâncime), de teamă de a nu fi înțeles de cei mai tineri. O altă denumire pentru acest fel de puț nu cunosc. Regimul din țară, care în lupta lui pe viață și pe moarte împotriva imperialismului american a schimbat numele „alunelor americane" în „alune de pământ" și al „americii" în „pânza «muncitorului»", nu se poate să nu-i fi găsit ac de cojoc și „puțului american"!

Prima grijă a gardianului care ne însoțise a fost să ne pună să refacem gardul din jurul lagărului. Un camion adusese cele necesare: stâlpii, sârma ghimpată, cuiele și uneltele de lucru. După ce ne-am îngrădit singuri libertatea ridicând gardul, ne-am apucat să reparăm și un prepeleac cam șubred și aplecat într-o rână, pentru a ne asigura și de un post eficient de pază, din care, la nevoie, să putem fi mitraliați.

Reamenajarea lagărului de la Stoenești progresa încet. Munca era deseori întreruptă chiar de către gardian, când ploaia se întețea peste măsură. Ne adăposteam atunci cu toții în barăcile fără dușumele, fără uși și ferestre, prin care vântul subțire și rece sufla ca afară. Ni se dăduse voie să facem, în mijlocul încăperii, un foc cu scândurile ude și putrede smulse din pardosea. Pătrunși de frig și de umezeală, ne strângeam tremurând în jurul lui, cu nădejdea că ropotul de ploaie nu se va opri curând. Lemnele ude și putrede scoteau mai mult fum decât căldură. La pâlpâitul slab al flăcărilor reușeam totuși să ne dezmorțim degetele și să ne mai zvântăm hainele de pe noi. Eram învăluiți în fum și în mirosul de câine ud al aburului ce se ridica din hainele noastre jilave. Ne bucuram însă de răgazul oferit de ploaie. Mai aprindeam câte o țigară, mai schimbam o vorbă și, cu cât ploaia se întețea, cu atâta creștea și buna noastră dispoziție.

Drumul spre lagărul la a cărui restaurare lucram trecea printr-un sat. Era mai degrabă un cătun cu case mici și amărâte, potrivite peisajului trist în care își găsiseră așezarea. Coloana noastră trecea la numai câțiva metri de gardurile joase și strâmbe care le împrejmuiau ogrăzile. La primul nostru drum spre Stoenești ploua cu găleata și n-am văzut țipenie de om prin curțile caselor. O zi sau două mai târziu, deși ploua la fel, curțile prinseseră viață. Vestea apropierii noastre de sat fusese dată de un grup de copii care păreau să fi așteptat anume ivirea coloanei pentru a alerga să-i anunțe pe cei de acasă. Ca la o înțelegere, din fiecare casă a ieșit câte cineva la gard să ne privească trecând. Erau aproape numai femei, bărbații fiind probabil plecați la muncă. Ne priveau cu vădită compasiune, unele din ele, mai în vârstă, ștergându-și chiar ochii cu colțul basmalei. Pe una am văzut-o închinându-se.

Manifestarea lor tacită, de simpatie și milă pentru noi, ar fi trecut aproape neobservată, dacă gardianul, în aroganța lui, nu ar fi avut nefericita idee să le apostrofeze pe același ton răstit cu care ni se adresa și nouă:

– Ce stați și vă uitați, de parcă nu ați mai văzut deținuți?! Ce, nu aveți de lucru?! Ia duceți-vă să vă vedeți de treabă, că vă ia mama dracului!

Intervenția gardianului a dezlănțuit, ca la comandă, un val de proteste și recriminări din partea femeilor, indignate de obrăznicia cu care le vorbise. Surprins de îndrăzneala femeilor de a-l înfrunta și simțindu-se umilit în fața noastră, cât și a ostașilor din escortă, care, distrați de întâmplare, începuseră să râdă pe sub mustață, gardianul a vrut cu orice preț să-și impună din nou autoritatea știrbită, recurgând de data asta la amenințare. Se înroșise la față de necaz, îi tremura vocea de furie și chiar s-a bâlbâit de câteva ori, când s-a răstit la ele pentru a le face să tacă.

– Ce?Vi s-a urât cu binele?! Sau vreți să ajungeți lângă banditii ăștia?!

Nu și-a dat seama că, în loc să intimideze, reușise să toarne gaz peste foc! Glasul ascuțit al femeilor a izbucnit și mai tare într-un potop de ocări, care s-au dovedit în stare să-l facă de rușine chiar și pe un falnic purtător al uniformei Ministerului de Interne. Mai ales două din femeile cu curțile învecinate, mai întărâtate și mai bune de gură, se întreceau să-și împărtășească peste gard părerile despre cel care le amenințase. Într-un dialog vioi și plin de haz, se supralicitau în aprecieri batjocoritoare, adresate indirect gardianului care, copleșit de debitul lor verbal, a capitulat.

Năduful și l-a răcorit zbierând la noi să ținem alinierea și să grăbim pasul. Numai ieșind mai repede din sat scăpa de gura femeilor.

A doua zi, la trecerea noastră prin sat, femeile au ieșit din nou la gard să ne privească, ignorându-l de data asta pe gardian. Nici el nu părea dispus să le mai provoace. Mergea în fruntea coloanei noastre, fără să mai întoarcă capul spre ele, pentru a nu fi obligat să ia act de prezența lor la gard.

Capul coloanei depășise primele case ale satului, când, dintr-una din curți, cineva a aruncat spre noi un măr. În traiectoria lui, mărul trecuse peste capul unui ostaș din escortă și căzuse între rândurile noastre. Ostașul îl văzuse și îl urmărise cu ochii până ce dispăruse în buzunarul deținutului care îl ridicase de jos. N-a făcut însă nici o observație. Acestei încurajări tacite i-a urmat un al doilea măr și apoi încă câteva. Copilul care le arunca stătea pitit după gard și primea merele de la mamă-sa. Toate au căzut în mijlocul rândurilor noastre, ostașul prefăcându-se în continuare că nu vede nimic. Zâmbetul îi trăda însă satisfacția de a fi tolerat gestul copilului. Poate nu atât de dragul nostru, cât din plăcerea de a fi ajutat la înșelarea vigilenței gardianului, care nu observase manevra.

Adversitatea dintre soldații din escortă și gardienii din lagăr ieșea cu orice prilej la iveală!

În ziua următoare, scena cu merele s-a repetat întocmai, numai că de data asta gardianul a întors pe neașteptate capul și l-a surprins pe copil aruncând mărul. Într-o clipă a fost în mijlocul nostru, strigând:

– Lasă mărul jos!

S-a repezit apoi și l-a ridicat el. În acel moment, una din femeile de la gard, făcând apel la înțelegerea lui, i-a cerut să-i dea voie să ne împartă câteva mere...

– ... să mănânce și ei câte un măr, că n-or fi mâncat demult, săracii!

– Nu e voie!

Ca o sfidare la refuzul lui categoric, dintr-o altă curte au zburat spre noi vreo trei sau patru mere deodată. Gardianul a mai recuperat unul sau două și, furios, i s-a adresat șefului escortei:

– Tovarășe, dumneata ce păzești?! Nu vezi ce se întâmplă? Oprește-i să mai arunce mere deținuților!

– Dumneata, tovarășe, nu ai a-mi da mie ordine! Eu am dispoziția să păzesc deținuții să nu evadeze. Restul e treaba dumitale și nu mă privește! – i-a răspuns sergentul care comanda escorta.

Ne depărtaserăm bine de sat și cei doi tot mai continuau să se certe amenințându-se reciproc că vor raporta cazul superiorilor lor. Noi, între timp, gustaserăm fiecare câte o bucățică din merele primite. O altă ocazie de a mai mânca mere în închisoare nu am mai avut!

A doua zi când am intrat în sat, nici o femeie nu a mai ieșit la gard să ne petreacă cu privirea. Curțile erau goale, ușile și ferestrele caselor închise. De aici înainte, câtă vreme am mai lucrat la Stoenești, satul nu

avea să mai prindă niciodată viață la trecerea noastră prin el.

Cunoscând metodele statului polițist de a-și înfricoșa supușii, ne-a fost ușor să găsim explicația fenomenului.

Nu știu ce m-aș fi făcut fără Nelu Dumitrescu în ziua în care a trebuit să-mi trec examenul de meșter instalator, ca să-mi dovedesc priceperea în meserie.

La Stoenești fusese adusă o pompă de apă, veche și ruginită, pe care am fost însărcinați să o instalăm și să o punem în funcție adaptând-o la puțul american din curtea lagărului. Am muncit o zi întreagă numai ca să o curățăm de rugină și să-i improvizăm o garnitură lipsă. A doua zi am montat sorbul și conductele pe care le-am coborât prin tuburile de beton ale puțului până jos, sub nivelul apei.

Îndrumat de Nelu, am făcut față lucrului fără să-i dau de bănuit gardianului că eram la prima mea întâlnire cu o pompă de apă. Mai aveam de instalat pompa deasupra gurii puțului, așezând-o pe un stelaj metalic, care fusese comandat la atelierul de sudură al S.M.T.-ului din Salcia. N-am mai apucat însă să-l vedem adus la Stoenești, pentru că am fost din nou mutat și pus să-mi exercit cea de-a doua meserie pe care declarasem că o cunosc. Din fericire pentru mine, ordinul de mutare îl privea și pe Nelu Dumitrescu. Amândoi aveam să formăm echipa de sobari care trebuia să refacă complet sau numai să repare sobele din clădirile lagărului.

Eram în pragul iernii și munca noastră urma să se desfășoare în cea mai mare parte a timpului la adăpost de frigul și intemperiile de afară. Pe lângă acest avantaj, îl mai aveam și pe acela de a nu fi sâcâiți și hăituiți de gardienii din lagăr, care ne lăsau în pace să ne vedem de treabă. Din când în când, câte unul din ei mai venea să ne privească opera, fără să-și ascundă admirația și chiar cu oarecare respect pentru iscusința noastră.

Și aici, sprijinul lui Nelu Dumitrescu a fost pentru mine salutar, mai ales în primele zile. Cu timpul am deprins și eu meseria și, sub supravegherea lui, am sfârșit prin a lucra cot la cot cu el. Aveam la dispoziție câteva scule de zidărie și o roabă cu care, pe măsură ce aveam nevoie de ele, ne căram, când unul, când altul, la locul de muncă, cărămizile, lutul sau mortarul. Fiecare din aceste materiale se afla în curtea lagărului în locuri diferite, justificând drumurile noastre cu roaba prin întreaga incintă.

Am folosit, totodată, această libertate de mișcare pe care o aveam în interiorul lagărului pentru a ne vedea prietenii și a ne ține la curent cu ultimele știri și zvonuri colportate printre deținuți. Unul din izvoarele de informații era bucătăria, zilnic aprovizionată de căruța fraților Mihai, care aduceau tot felul de vești culese din exteriorul lagărului. Vești și zvonuri care, cu vremea, urmau să fie confirmate sau infirmate.

Pe această cale ne-a parvenit la începutul iernii și știrea asasinării lui Kennedy, care nu ne-a impresionat prea mult. Ne dezamăgise și el, ca și

înaintașii lui. Mai degrabă ne-am bucurat că vom putea investi noi speranțe în politica președintelui următor, care să ducă la eliberarea țărilor de sub dominația sovietică. Parte din deținuți renunțaseră însă să mai creadă în „eliberatorii americani" și nu-și mai împrospătau nădejdile cu ocazia fiecărei noi alegeri prezidențiale.

Începuseră să treacă vremurile în care traseul vieții ne fusese jalonat, din patru în patru ani, de alegerile americane.

Lucram la soba din dormitorul unei barăci, când am fost chemat să mă prezint de urgență la spital. I-am găsit pe doctori, în frunte cu Savu, într-o mare efervescență. Doctorul Lacrămă tocmai vorbise cu ei, anunțându-i că la Salcia sosise o comisie de la București, compusă din mai mulți ofițeri M.A.I. Ofițerii, între care un procuror și un doctor, se interesaseră de numele a trei sau patru deținuți, foști pacienți ai spitalului sau încă sub tratament, și îi ceruseră doctorului Lacrămă să le aducă fișele medicale. Printre fișele pe care venise să le ia de la spital fusese și fișa mea.

Ofițerii păreau bine intenționați față de soarta deținuților ale căror fișe voiau să le consulte, impresia lui Lacrămă fiind că s-ar putea să fi venit special spre a-și da avizul favorabil pentru o eliberare a lor din motive medicale. Savu mă chemase la spital pentru a-mi comunica vestea și presupunerea optimistă a lui Lacrămă. Totodată, m-a instruit cum să răspund la întrebări, dacă va trebui să mă prezint înaintea comisiei, pentru a lăsa impresia că nu mă restabilisem încă după boală.

În așteptarea eventualei mele chemări în fața comisiei, m-am întors la locul meu de muncă. Rămăsesem însă pe gânduri. Nu crezusem nici o clipă în ipoteza eliberării emisă de dr. Lacrămă și, ca atare, nu eram de părere să mă prefac încă bolnav. Riscam poate să fiu transferat la un penitenciar sau la spitalul de la Văcărești, perspective care nu-mi surâdeau deloc. Preferam să rămân la Salcia, unde închisoarea era mai largă, unde aveam prieteni și mă puteam bucura de aer, de lumina soarelui, de cerul albastru și chiar de ploaie și de zăpadă.

Către prânz, când însoțit de un gardian am ieșit pe poarta lagărului și am intrat în clădirea administrației pentru a mă prezenta în fața comisiei, hotărârea mea era luată. La ușă așteptau și ceilalți doi sau trei deținuți, cărora li se ceruseră fișele medicale. Nu-mi mai amintesc numele lor.

După o vreme am fost introdus în cameră. La o masă stăteau așezați patru sau cinci ofițeri. În fața mesei, la câțiva pași distanță, era un scaun liber. Mi s-a spus să stau jos și, după obișnuitele întrebări de identificare (numele, prenumele, data și locul nașterii), am fost întrebat despre boala de care am suferit și tratamentul primit. Tonul și limbajul ofițerului, care părea să fie doctorul, era neobișnuit de blând și civilizat. M-a ascultat fără să mă întrerupă, răsfoind între timp filele unui dosar pe care îl avea în față. Când am terminat, ofițerul a tras o concluzie care nu decurgea

deloc din relatarea mea, în care vorbisem în termeni pozitivi despre starea sănătății mele din acel moment, apreciind-o ca pe un rezultat al îngrijirii primite în spital:

– Înseamnă că tratamentul a fost incomplet și medicația insuficientă, și nu cea mai indicată!

Surprins de această lipsă de logică și de privirile aprobative schimbate între ofițerii de la masă, am încercat să protestez, spunând că, încă înainte de a fi părăsit spitalul, mă simțeam bine și că acum mă simt perfect sănătos.

Ofițerul s-a grăbit să-mi spună că nu trebuie să-mi fac iluzii, că tuberculoza nu se vindecă cu una, cu două.

– De la un infiltrat, chiar fibrozat, cum e la dumneata, infecția tuberculoasă poate fi oricând reactivată.

Pe parcursul dialogului care a urmat, mi-am dat seama că se petrecea o tot mai clară inversare de roluri, ofițerul situându-se pe o poziție pe care în mod normal ar fi speculat-o orice deținut, în timp ce eu mă străduiam să resping avantajele care ar fi putut decurge din statutul de bolnav, pe care el căuta să mi-l stabilească. Întrebările lui se asemănau cu cele ale profesorului care, la examen, vrea să-l ajute pe un elev slab să treacă clasa: „Tot mai faci febră, nu?" sau „nu-i așa că transpiri" sau „nu prea ai poftă de mâncare, nu?". Răspunsurile mele nu le-ar fi dat însă nici cel mai prost și nepregătit elev. Nu făceam nici febră, nici nu transpiram și poftă de mâncare aveam!

Ofițerul nu era însă dispus să se lase așa de ușor convins. A cerut un termometru pe care i l-a adus Lacrămă. Termometrul mi-a dat mie dreptate. Eșecurile suferite începuseră să-l descurajeze. A ținut totuși să remarce că lipsa de febră nu este concludentă, fiindcă nu era decât ora 12 și e știut că temperatura începe să se ridice abia după amiază, pe la ora 17!

În cele din urmă, ofițerul s-a hotărât să dea cărțile pe față. M-a întrebat dacă munca nu e prea grea pentru mine și dacă nu aș vrea să fiu mutat într-un penitenciar unde nu aș fi supus la eforturi fizice și unde aș primi o îngrijire medicală adecvată. I-am declarat că munca nu-mi face rău și că mă simt mai bine aici, la aer, decât închis într-o celulă.

Ajuns la capătul argumentelor, ofițerul i-a invitat din privire pe tovarășii lui să-și tragă scaunele mai aproape, pentru a putea sta de vorbă fără să fie auziți. Deși nu am reușit să prind nimic din ceea ce și-au spus pe șoptite, am înțeles după mimică și gesturi că erau de acord să nu mai insiste și să mă lase în plata Domnului.

Așa a și fost. Când și-au încheiat conciliabulul, ofițerul mi-a spus că pot să plec. Apoi a mai adăugat, lăsându-și fraza neterminată:

– Noi am încercat să te ajutăm, dar dacă dumneata...

M-am întors la soba mea, mulțumit de rezultat.

Totodată, venirea comisiei de ofițeri, ca și atitudinea binevoitoare pe

care o avuseseră, avea să constituie pentru noi un nou semn că guvernul comunist intenționa să umanizeze într-o oarecare măsură regimul deținuților politici din închisori. Dar, așa cum am mai spus, această tendință de evoluție nu se făcea simțită decât în măsurile venite direct de la centru, din București, nefiind perceptibilă în ordinele și dispozițiile locale, de la periferie.

Nu am aflat decât după eliberare că în cele câteva minute ale întrevederii cu ofițerii reușisem să contracarez eforturile și intervențiile făcute luni de zile de mama pentru a mă salva de la Salcia. Nu mai știu prin ce deținut eliberat primise vestea că mă îmbolnăvisem de tuberculoză. Fiind convinsă că munca forțată sub arșița soarelui de vară îmi putea fi fatală ajunsese, după multe refuzuri și umilințe, să obțină o audiență la nu mai știu ce neisprăvit din Ministerul de Interne, căruia i-a cerut să dispună mutarea mea din lagărul de muncă într-un penitenciar unde să primesc îngrijirea medicală necesară.

Intervenția ei și probabil și altele asemănătoare determinaseră deplasarea comisiei respective la Salcia.

Refacerea sobelor din lagăr ne-a luat destul de mult timp, mai ales că învățasem de la Nelu Dumitrescu că nu trebuie să ne grăbim. Câtă vreme eram ocupați cu făcutul sobelor, nu riscam să fim disponibili pentru a fi repartizați la cine știe ce alte munci mai neplăcute sau la corvezile din lagăr. Oricât ne străduiam să tărăgănăm lucrul, numărul sobelor din lagăr era totuși limitat, iar ziua în care ar fi urmat să ne apucăm de lucru la ultima nu mai era departe.

Când s-a împlinit sorocul și aprindeam tocmai focul la cea din urmă sobă, pentru a-i face proba fumurilor, am fost anunțați să ne prezentăm imediat la poarta lagărului. Ne aștepta ofițerul de serviciu care ne-a spus să ne pregătim pentru a doua zi sculele în vederea construirii unei sobe în afara lagărului. Dimineața, cu sculele puse în roabă, ieșeam amândoi pe poarta lagărului urmați la câțiva pași de doi ostași cu pistoalele automate sub braț. Ploile stătuseră și se făcuse frig. Noroiul se închegase, lăsând în drumul, până mai ieri o mocirlă, șleauri adânci și întărite de roți de căruță, prin care roaba noastră cu scule hodorogea zgomotos. Așa am mers printre casele satului până ce soldații ne-au oprit în dreptul uneia din ele. Pe jos, în fața intrării în ograda neîngrijită, erau depuse materialele de care aveam nevoie, cărămizile, nisipul, lutul și două găleți cu var.

Din casă ne-a ieșit în întâmpinare o femeie, încă tânără, dar ofilită și la fel de neîngrijită ca și ograda nemăturată și plină de gunoaie. Se putea spune că se prezenta armonios de șleampătă din cap până în picioare. Mergea târșâindu-și picioarele desculțe în niște galoși de cauciuc prea mari, purtând încă urmele noroiului din vremea zilelor ploioase. De frig, își strângea la piept cojocelul de oaie fără mâneci, îmbrăcat peste rochia înflorată, de finet, decolorată și cu tivul desprins, iar de sub basmaua de

pe cap, și ea de o culoare dubioasă, îi atârnau câteva șuvițe de păr blond spălăcit.

În timp ce unul din ostași a rămas cu noi afară, celălalt a intrat cu femeia în casă pentru a examina locul unde vom lucra. Apoi a ieșit iar, a dat ocol casei pe dinafară și, în funcție de așezarea ușii și a ferestrelor, a stabilit dispozitivul de pază. Într-o asemenea situație, regulamentul le interzicea ostașilor înarmați să intre în încăperea în care se găseau deținuții, pentru a nu risca să fie atacați și dezarmați. Era motivul pentru care și afară păstrau întotdeauna o distanță de câțiva metri între ei și deținuți. În cazul de față, această măsură de precauție ne avantaja, noi urmând să lucrăm în casă, la adăpost de frig și intemperii, în timp ce ostașii din escortă vor fi nevoiți să tremure de frig afară.

Din cuvintele schimbate cu ostașii, am aflat că femeia era nevasta unui gardian, care era plecat la serviciu. L-am putut chiar identifica când am intrat în casă și i-am văzut fotografia, în uniformă, prinsă într-o ramă de scoici. Nu era unul din cei deosebit de ticăloși, dar se remarcase totuși o dată, când îl pălmuise pe un deținut.

Ne-am apucat mai întâi să demontăm soba cea veche, căreia i se prăbușiseră cărămizile din interior, astupându-i fumurile. Era o sobă obișnuită de zid, țărănească, așa cum fuseseră și cele din lagăr. Între timp, femeia trebăluia în bucătăria de alături, unde alimenta focul în mașina de gătit. Casa era mică. În afară de bucătărie și camera cu soba, nu mai avea decât o încăpere mică, destinată băii.

De câteva zile, de când noaptea căzuse bruma și frigul se întețise, încălzise casa făcând focul în bucătărie și lăsând ușile dintre camere deschise. Îi spusese demult bărbatului să repare soba din casă, dar el nu o ascultase, și acum îi apucase frigul cu ea stricată.

Toate astea și multe altele ni le spunea în timp ce curăța niște cartofi. Noi, în schimb, eram cu ochii numai la foaia de ziar, pe care lăsa să cadă cojile.

Văzând-o vorbăreață și străină de orice idee de „vigilență", am întrebat-o dacă nu are niște ziare vechi, să le întindem pe jos pentru a nu murdări dușumelele. Ne-a răspuns tot așa de natural cum fusese și întrebarea că îl are pe cel de ieri și ni l-a și dat. L-am desfăcut și i-am întins foile pe jos în jurul sobei, întorcând pagina cu știri externe cu fața în sus, pentru a o putea parcurge în timp ce ne făceam de lucru în jurul ei. Nu-mi amintesc să fi fost vreo informație deosebit de interesantă, dar în închisoare numai faptul de a avea un ziar în mână și de a-l citi era un eveniment în sine, care îți dădea satisfacția de a fi înfrânt legea secretului, atât de scumpă Securității.

Femeia continua să trăncănească de-ale ei, plângându-se de serviciul bărbatului care o obligă să trăiască în pustietatea de la Salcia. Spera ca anul viitor să fie transferat la un penitenciar dintr-un oraș. Noi ne

vedeam de treabă, o ascultam, dar tăceam. Nu i-am adresat cuvântul decât pentru a-i cere ziarul sau apă într-o găleată, pentru a pregăti mortarul și a înmuia lutul. Femeia părea stingherită de tăcerea noastră voit distantă și mai ales intimidată de felul politicos în care îi vorbeam spunându-i „doamnă". Ne vorbisem amândoi să adoptăm o atitudine chiar deplasat de cuviincioasă, dar demnă și rezervată pentru a marca cu oarecare ostentație deosebirea dintre „noi deținuții" și „ei", cei care își câștigau existența din asuprirea noastră.

La un moment dat, făcându-ni-se sete, am rugat-o să ne dea apă de băut.

– Să vă dau ceva de mâncare, că v-o fi foame. Dar n-am în casă decât niște slănină și pâine!

– Nu. Mulțumim. Nu vrem decât apă de băut! – i-am răspuns amândoi pe un ton sec, aproape tăios.

Femeia a înțeles și a avut o ieșire sinceră de revoltă față de reprosul pe care îl ghicise în răspunsul nostru:

– Sau nu vreți să primiți de la mine fiindcă bărbatul meu e milițian?! Să știți însă că și noi suntem oameni! Bărbatul meu știe cât de greu o duceți, dar ce poate să facă?

– Poate să nu mai bată oamenii! – i-a sărit lui Nelu țandăra.

Renunțând să ne mai ținem de înțelegere, ne-am angajat în discuție cu femeia și i-am povestit cum ne tratează gardienii în lagăr. Ne-a mărturisit și ea că auzise de bărbată-su că se purta rău cu deținuții. Mai ales când pleca beat la serviciu.

– Mereu îi spun să se poarte omenește cu deținuții, că o să-l bată Dumnezeu, dar când se îmbată nu mai știe de el și mă bate și pe mine!

Cu încă câteva vorbe de acest fel, femeia a reușit să ne înmoaie inima și să ne dezarmeze. Îndârjirea noastră s-a topit, făcând loc unei mai mari înțelegeri pentru soarta nefericitei femei, în sufletul căreia, în ciuda aspectului ei mizerabil și a faptului că era nevasta unei brute de gardian, continua să pâlpâie flacăra omeniei.

Am încercat să comprim în numai câteva rânduri o discuție care s-a întins de-a lungul celor câteva ore cât am lucrat la sobă. M-am străduit însă să nu-i alterez conținutul, chiar dacă formularea și cuvintele diferă. Când, la o nouă insistență, nu am mai refuzat-o și am acceptat fiecare câte o bucată de pâine pe care am mâncat-o pe loc, ferindu-ne de soldații de afară, ochii umezi ai femeii exprimau o profundă emoție.

Amărâta aceea de femeie părea să-și fi asumat ea sentimentul vinovăției în locul bărbatului.

Iarna în acel an, la Salcia, a venit brusc, peste noapte. O iarnă aspră și cu geruri mari, chiar de la început.

Într-o dimineață, după ce toată noaptea viscolise, ne-am trezit cu

geamurile înghețate și cu ușa barăcii troienită. Am deschisă o luptând cu zăpada și crivățul, care ni se împotriveau. Veteranii lagărelor din Balta Brăilei ne-au spus că avusesem norocul să ni se dea din timp îmbrăcămintea de iarnă. Ne-au povestit cum în alți ani nu primiseră pufoaicele și pantalonii vătuiți decât după căderea zăpezii și că tremuraseră câteva săptămâni bune în hainele de doc, care se scorojeau pe ei sub ninsoarea și gerul de afară.

Marea majoritate a deținuților nu mai era scoasă din barăci decât pentru munci în interiorul lagărului.

Deși numai sporadic, echipa noastră de sobari și instalatori a continuat să fie solicitată și în cursul iernii. Când nu eram angajați în nici o lucrare de reparații de sobe sau conducte de apă, intram și noi în circuitul muncilor și corvezilor din lagăr, la tăiat lemne, la curățat de cartofi, la degajatul pârtiilor de zăpadă etc.

Cum la numărul mare al deținuților din lagăr ne venea destul de rar rândul la corvezi, ne rămânea și destul de mult timp liber pe care, oricât ar fi vrut gardienii să ni-l ocupe găsindu-ne de lucru, nu reușeau. Căutau totuși să ne restrângă pe cât posibil libertatea de mișcare, interzicând circulația între barăci. Cei mai câinoși dintre ei au încercat să ne încuie în barăci, ceea ce dădea naștere la proteste și scandaluri care se soldau cu pedepse de izolare. În cele din urmă, au renunțat la metoda de a ne mai bloca în barăci, mai ales că procedeul îi deranja și pe ei, obligați fiind să descuie ușa ori de câte ori un deținut se cerea la toaletă. WC-urile aflându-se într-o clădire aparte, în curte. Perseverența noastră de a bate din cinci în cinci minute la ușă pentru a fi lăsați să ne facem nevoile le venise de hac!

Cu toată prigoana dezlănțuită pentru a împiedica circulația între barăci, reușeam totuși prin diferite subterfugii să ne strecurăm în alte dormitoare și să ne întâlnim prietenii. Dacă, de pildă, luai un braț de lemne de la soba din dormitorul tău, te puteai duce cu el în altă baracă, trecând liniștit prin fața gardianului din curte, care te credea din echipa de corvoadă. Așa îmi luasem obiceiul să pornesc în vizită la Iosif Ripan, la Nuțu Voiculescu, la Lie sau la alți câțiva camarazi care locuiau în alte barăci și să mă întorc apoi nestingherit cu brațul de lemne înapoi la baraca mea.

Cele câteva sobe la care am mai lucrat în timpul iernii au fost toate în casele gardienilor. Într-o singură casă am găsit bărbatul acasă, când am venit la lucru. Un gardian pe care nu-l mai văzusem. Era nou-venit la Salcia și nu fusese de serviciu decât la „interior". În celelalte case ne-au primit numai nevestele, care toate, fără excepție, s-au arătat pline de solicitudine, nestiind cum să ne convingă să mâncăm câte ceva sau să acceptăm măcar câteva țigări. Atitudinea noastră era de fiecare dată aceeași. Refuzam mereu la fel de ostentativ, dar mulțumind în mod

politicos, ceea ce producea invariabil aceeași reacție, mai ales că luasem obiceiul să și spunem că nu primim nimic de la cei care ne prigonesc. Femeia începea să se plângă de serviciul ingrat al bărbatului. Apoi, când îi povesteam cum se purta cu deținuții, fie încerca să-și disculpe soțul, invocând ordinele pe care trebuia să le execute, fie își exprima dezaprobarea față de brutalitatea lui, spunându-ne că ea îl sfătuise întotdeauna să fie omenos cu deținuții și să nu și-i facă dușmani.

Pe măsură ce avansam în iarnă, meseria noastră de sobari era tot mai puțin căutată. În schimb, eram destul de solicitați ca instalatori.

Tot de la Nelu Dumitrescu am învățat mai întâi cum să mă descurc sau mai bine zis cum să las impresia că mă pricep. Abia după aceea am făcut primii pași în meserie, încumetându-mă sub ochii lui să folosesc câteva din sculele ce ni se dăduseră. După două-trei reparații făcute tot în casele milițienilor am ajuns un cârpaci destul de descurcăreț, care știa să-și dea aere de meșter când îl privea vreun ochi străin la lucru.

Cele mai frecvente defecte la instalațiile de apă din casele milițienilor se datorau gerului, proastei izolări împotriva frigului, calității materialelor, dar și primitivismului locatarilor, nefamiliarizați cu folosirea obiectelor sanitare din camera de baie.

În majoritatea cazurilor, când primeam ordinul să ne prezentăm la poartă cu roaba de scule, nu ni se spunea decât că vom fi escortați la o locuință unde nu mai curge apa. Când ajungeam la fața locului, constatam aproape de fiecare dată că apa înghețase pe țevi chiar în camera de baie, în care nu se făcea focul pentru că încăperea... nu prea era frecventată!

În general, camerele de baie pe care le-am văzut cu ocazia reparațiilor arătau într-un hal fără de hal. De cum intrai pe ușă, îți dădeai seama că atât chiuveta, cât și cada de baie, ori nu erau deloc întrebuințate, ori îndeplineau cu totul altă funcție decât cea pentru care fuseseră instalate. Cu greu puteai să le mai ghicești culoarea inițială, albă, a smaltului. În schimb, WC-ul nu era nici un dubiu că era folosit chiar pentru scopul pentru care fusese creat. Și se vedea cu prisosință, mai ales atunci când fusese onorat și după ce înghețase apa pe conducte.

Privirile indiscrete pe care am avut ocazia să le arunc în camerele de baie din casele gardienilor mi-au dat prilejul să văd la ce mai pot servi căzile de baie. În cele mai multe erau aruncate de-a valma tot felul de lucruri: îmbrăcăminte murdară, pantofi scâlciați, câte o cratiță veche, un borcan de murături, alături de cizme de cauciuc pline de noroi, și de sticle goale. Două din căzile pe care le-am văzut aveau însă o destinație mai precisă. Una servea de depozit pentru unelte de grădinărie: sapă, lopată, greblă, târnăcop și stropitoare. În cealaltă fuseseră puse la argăsit câteva piei de oaie. Alte câteva piei, atârnate pe țeava dușului de dea-

supra căzii își așteptau rândul să fie muiate în cada cu argăseală. Robinetele din camerele de baie le găseam cel mai adesea înțepenite de rugină. Apa de la chiuveta din bucătărie era, în general, singura folosită pentru toate nevoile casei.

Cazul petrecut la locuința unui gardian nu mai are nevoie de nici un comentariu pentru a demonstra ceea ce am afirmat mai sus.

Era către sfârșitul iernii. Câteva zile de moină fuseseră de ajuns pentru a dezgheța drumul satului și a-l readuce la starea de pe vremea ploilor de toamnă. Echipa noastră fusese chemată de urgență la poarta lagărului, de unde, mânați în grabă de la spate de cei doi ostași din escortă și de un gardian, am pornit spre sat plescăind și alunecând la tot pasul prin noroiul și băltoacele drumului. Mergeam chiar la casa gardianului care ne însoțea și care ne-a povestit că se trezise dimineața cu locuința inundată, fără să-și poată da seama de unde venea apa. Când am ajuns la fața locului, nu ne-a fost greu să descoperim unde era hiba! Inundația provenea din camera de baie, de la o țeavă de apă din perete, care se spărsese. Întrebându-l pe gardian dacă cu o zi înainte robinetele de apă funcționaseră normal, am aflat că nu umblase la ele toată iarna, din cauza frigului din camera de baie.

Era limpede deci că țeava de apă înghețase și plesnise încă de la primele geruri, de la începutul iernii, iar acum, o dată cu încălzirea vremii, se dezghețase și provocase inundația.

În toamnă, avusesem prilejul să văd în curtea fermei partidului aspectul dezolant prezentat de doi tăurași de cea mai pură rasă Pinzgau numai piele și os, murdari de bălegar și neteșălați. Aflasem de la Doru Stroescu că animalele fuseseră importate cu numai câteva luni în urmă din Germania sau Elveția și că, datorită neglijenței și lipsei de îngrijire, ajunseseră foarte repede în starea jalnică în care le zărisem în curtea „gospodăriei partidului".

Un alt aspect al aceluiași spirit gospodăresc mi-a fost dat să-l cunosc în cursul iernii, când împreună cu alți vreo douăzeci de deținuți, am fost scoși la muncă în incinta aceleiași ferme a partidului. Primisem fiecare câte o lopată și ni se spusese că vom avea de vânturat semințele de floarea-soarelui depozitate într-o magazie.

Nimeni nu mai auzise vreodată de o asemenea îndeletnicire legată de cultura florii-soarelui.

Se nimerise să fie una din cele mai geroase zile ale iernii. Deși distanța de la ieșirea din lagăr și până în curtea fermei era mică, pe drum ne-au înghețat picioarele în bocanci. Fața și buzele ne erau și așa arse și crăpate de ger încă de la începutul iernii.

Magazia, spre care ne-am îndreptat, era o hală lungă de 20-25 de metri, lată de aproximativ cinci metri și înaltă cam de patru. La mijloc,

pe latura ei lungă, era intrarea, a cărei poartă dublă era dată de perete. Pe ambele părți, sus, aproape de tavan, se aflau, din loc în loc, niște oberlihturi, având și ele ferestrele deschise.

Pe măsură ce ne apropiam de magazie și făceam aceste observații, ne izbea tot mai tare mirosul pe care îl emana prin toate deschiderile ei. O duhoare de fermentație, acră și înecăcioasă, asemănătoare cu cea a borhotului de sfeclă de la fabricile de zahăr, dar mult mai puternică și mai nesuferită. Când am ajuns la ușă, ne-am dat seama că putoarea venea de la depozitul din magazie. Pornind de la ușă spre stânga, până în fund și până la un metru de tavan, magazia era plină cu semințe de floarea-soarelui.

Gardianul care ne însoțise ne-a arătat ce aveam de făcut: urma să lopătăm semințele din partea stângă în partea dreaptă a magaziei, care era goală. La prima vedere, deși era vorba de o cantitate mare de semințe, ni s-a părut că va fi o treabă ușoară. Rămânea doar să ne obișnuim cu mirosul cumplit din magazie. În compensație,aveam să ne bucurăm că vom lucra la căldură, în magazie fiind o temperatură inexplicabil de ridicată, deși ușa și toate oberlihturile erau deschise și afară crăpau pietrele de ger.

Gardianul ne-a spus să ne apucăm de lucru și, la rugămintea noastră, a acceptat să ne lase ușa deschisă din cauza mirosului. Ne-a cerut însă să nu ieșim din magazie. Apoi, pentru a scăpa de miros, s-a îndepărtat și s-a oprit la douăzeci de metri distanță de ușa magaziei, unde și-a găsit de vorbă cu un alt gardian. Îmbrăcați în șubele lor lungi îmblănite și cu pâslarii trași peste cizme, nu le păsa de gerul de afară.

Primele lopeți, luate de la suprafața povârnișului din capătul masei de semințe înmagazinate, s-au lăsat ușor încărcate și aruncate în partea goală a halei. Adevărata situație a recoltei de floarea-soarelui (la care trudiseră atât și deținuții) nu a întârziat să se arate, de îndată ce am lopătat stratul de semințe încă intacte de la suprafață; un strat nu mai gros de 30-40 de centimetri. Mai jos, în adâncime, nu ne-a mai fost posibil să înfigem lopețile. Fierul se oprea într-o masă compactă, parcă cimentată, în care nu mai pătrundea, oricât ne-am fi opintit. Ne-am suit și pe mormanul de semințe ticsite în magazie, dar și acolo încercările noastre de a folosi lopețile au dat greș, efortul fiind și mai penibil, înălțimea tavanului nepermițându-ne să stăm decât aplecați sau în genunchi. Sus, în spațiul dintre tavan și suprafața masei de semințe, temperatura era și mai ridicată decât jos, iar miasmele grele și înecăcioase emanate de semințe îți produceau usturimi în gât la fiecare gură de aer inhalată.

Crezând că totuși nu era vorba decât de o crustă superficială, de un strat întărit, pe care nu-l puteam străpunge cu lopețile, dar sub care s-ar afla semințe nealterate, ne-am hotărât să-i cerem gardianului două caz-

male. Ni le-a adus, după care s-a retras din nou în afara zonei urât mirositoare.

Cu cazmalele și cu multă trudă am început să fărâmițăm și chiar să dizlocăm bucăți mai mari din masa compactă și dură de semințe aglomerate. Am săpat astfel o groapă de mai bine de un metru adâncime, fără să descoperim nici măcar o modificare de consistență, darmite vreun strat de semințe nealterate. Dimpotrivă, cu cât săpam mai adânc, cu atât întâlneam o masă mai densă și mai omogenă, în care forma semințelor nici nu se mai distingea. Ca să nu mai vorbim că în fundul gropii pereții ei erau atât de fierbinți, încât nu puteai ține mâna pe ei și te sufocau aburii pestilențiali pe care îi emanau.

Era limpede că întreaga recoltă de floarea-soarelui fusese compromisă. Semințele înmagazinate înainte de a fi fost complet uscate putreziseră și formau acum, de la un capăt la altul al halei, un singur bloc, care în partea de jos continua să fermenteze.

Față de cele constatate, era cât pe-aci să-l strig pe gardian pentru a-i arăta starea semințelor intrate în descompunere și deci inutilitatea oricărei încercări din partea noastră de a mai salva ceva. Printre noi s-au găsit însă unii mai puțin pripiți și mai chibzuiți în judecată, care m-au oprit să o fac. Nu am putut decât să le dau dreptate. De ce să ne grăbim – spuneau ei –, când aici, de bine, de rău, e mai acceptabil decât în gerul de afară? De ce să riscăm să fim puși la altă muncă mai grea, în curtea fermei sau la corvezi în curtea lagărului, unde era mereu ceva de făcut? Mai bine să întârziem aici până primim masa de prânz și abia după aceea anunțăm gardianul. Ora va fi atunci prea înaintată pentru a mai fi puși la altă muncă.

Cred că atunci când un pușcăriaș depășește prima lui perioadă de detenție, în care a ținut socoteala zilelor și renunță la răbojul scrijelit pe peretele celulei, înseamnă că și-a învins, totodată, și principalul dușman: timpul. Când ai ajuns să faci abstracție de trecerea timpului, ți-ai recâștigat, în parte, independența și te simți eliberat de povara apăsătoare a ceasurilor și zilelor care, în monotonia lor, se scurg la nesfârșit.

O dată ajuns la această maturitate în evoluția lui în închisoare, omului nu-i mai rămâne decât un pas de făcut pentru a deveni un pușcăriaș înțelept, și anume: să se obișnuiască să folosească cu orice ocazie factorul timp în favoarea lui, făcându-și-l astfel, din dușman, aliat.

Cu toate că numai după câteva săptămâni de la arestare renunțasem să mai țin contabilitatea zilelor, evoluția mea ulterioară de pușcăriaș nu a mai dovedit aceeași precocitate de dezvoltare. Agitat din fire și veșnic grăbit, nu am reușit, decât arareori, să dau semne de înțelepciune. De cele mai multe ori m-am alăturat camarazilor care aveau această calitate. Așa am făcut și cu ocazia zilei noastre de lucru la magazia cu semințe de floarea-soarelui. Și trebuie să spun că tare bine ne-a prins să stăm întinși

pe spate pe semințele încinse de procesul de fermentație și cu picioarele în groapa care emana și ea căldură. E drept că din cauza miasmelor pe care le-am respirat ne-am ales cu o iritație a traheei și cu usturimi neplăcute la ochi, care însă, după două zile, au trecut. Hotărârea de a „trage de timp" nu numai că ne-a scăpat în ziua aceea de o altă muncă, dar le-a prilejuit camarazilor mei și o plăcută surpriză.

În timp ce ne încălzeam în jurul gropii săpate în grămada de semințe, ne-a fost atrasă atenția de un bulgăre de zăpadă căzut nu departe de locul unde ne aflam. Fusese aruncat de afară printr-unul din oberlihturile de pe partea opusă ușii. Cel care îl aruncase nu putuse deci fi văzut de gardianul care supraveghea de la distanță ușa magaziei.

Uitându-ne prin oberliht în curte, am văzut sub fereastră vreo trei sau patru deținuți de drept comun. Fiecare din ei ducea câte două garnițe de lapte, în afară de unul care purta pe umăr o scară de coteț. Cum ne-a văzut capetele la fereastră, cel cu scara a rezemat-o de perete, s-a suit până la înălțimea noastră și ne-a șoptit că vine din partea „domnului doctor Stroescu". Și, fără să mai dea altă explicație, ne-a întins repede o cană primită de la unul din deținuții de la picioarele scării, pe care o umpluse cu lapte scufundând-o într-una din garnițe. Cel de pe scară ne-a spus să ne grăbim, în timp ce un altul, postat la colțul magaziei îl ținea sub observație pe gardianul nostru.

Prin releu, cănița a început să facă naveta între garnița din curte și camarazii mei din magazie, până ce fiecare și-a băut porția de lapte. Pe a mea am cedat-o altuia, neputându-mi învinge nici în pușcărie repulsia față de laptele crud, proaspăt muls.

Când, în cele din urmă, am chemat gardianul și i-am arătat situația semințelor de floarea-soarelui, a fost și el de părere că munca noastră nu-și mai avea rostul.

În cursul iernii 1963-1964, intențiile regimului de a ne îmbunătăți condițiile de detenție au devenit mult mai evidente decât în perioada campaniei agricole din vară și toamnă, când totul era sacrificat muncii pentru „realizarea planului". Semnele cele mai vizibile în acest sens se reflectau acum în comportarea gardienilor și ofițerilor care se străduiau să-și modifice atitudinea față de noi, abținându-se de la brutalități, înjurături și insulte și căutând să se arate mai omenoși și să ni se adreseze în mod civilizat. Unii păreau să o facă cu ușurință, altora însă le venea tare greu să-și schimbe năravurile, efortul de a-și stăpâni pornirile schimonoșindu-le trăsăturile feței, care nu știa să exprime blândețea.

În cadrul acestei noi tendințe a organelor represive de a ne acorda niște drepturi elementare de care ne privaseră ani de zile și a obligației ce părea că voiau să și-o ia de a respecta măcar în parte tratamentul uman al deținuților prevăzut de convențiile internaționale, am trăit în iarna aceea

un eveniment extraordinar. Am fost într-o zi adunați în curtea lagărului unde comandantul (cred că îl chema Nica) ne-a ținut un lung discurs, din care voi spicui numai câteva fraze-slogan care începuseră să fie tot mai des întrebuințate de diferiți ofițeri care veneau să ne viziteze la Salcia:

„Mulți dintre voi ați dat dovadă de muncă și disciplină, dar mai sunt unele elemente care nu au înțeles mersul istoriei... Regimul de democrație populară din țara noastră s-a întărit acum și nu se mai teme de dușmani... Organele de stat vor apăra cuceririle revoluționare și vor zdrobi orice încercare a dușmanului de clasă de a submina regimul clasei muncitoare... Unii dintre dumneavoastră (neobișnuit încă să întrebuințeze cu noi astfel de formulări, Nica ni se adresa când cu „tu", când cu „dumneata") *v-ați dat seama că ați greșit și v-ați hotărât să vă reabilitați prin muncă, alții au rămas însă dușmani înrăiți ai poporului... Noi îi cunoaștem și pe unii, și pe alții, și vom ține seama de purtarea fiecăruia."*

După acest amestec de promisiuni de recompensă, nedefinite, și de amenințări voalate, cu aluzii la un tratament diferențiat, în funcție de atitudinea fiecăruia, comandantul ne-a comunicat că, pentru a ne ajuta să ne convingem de „realizările" partidului și guvernului și de bunăstarea poporului, regimul a hotărât să ne permită să citim zilnic ziarul.

Nu știu dacă comandantul urmărise să provoace surpriză, dar a reușit din plin. Poate nu chiar în sensul dorit de el, dar, oricum, noi am rămas în primul moment înmărmuriți de uimire. Cum să-ți vină să crezi că regimul renunța la ceea ce fusese timp de două decenii gogorița numărul unu a direcției închisorilor, ziarul, hârtia și litera scrisă, care nu trebuia să ajungă în mâna deținuților? Cum să crezi că tocmai cei care ordonaseră cele mai sălbatice represalii, pentru a menține prin teroare această interdicție, veneau acum să ne ofere ziare?

Nu știu cine ar mai putea totaliza numărul zilelor de izolare, al bătăilor și al celor care au plătit cu sănătatea sau chiar cu viața pentru un petec de ziar găsit asupra lor. Reacția împotriva acestei prohibiții ne stimulase ingeniozitatea și îndrăzneala, făcându-ne și pe noi să recurgem la acțiuni extreme, de la dezgustătoare până la temerare.

Numai eu știu de câte ori îmi băgasem brațul până mai sus de cot în conținutul latrinelor pentru a pescui bucata de ziar folosită de gardian drept hârtie igienică. Ca să nu mai vorbesc de răbdarea și iscusința cu care se făureau cele mai complicate planuri pentru a ajunge în posesia unui ziar, fie de la vreun deținut de drept comun, fie de la un lucrător civil sau chiar de la un gardian.

Dacă până atunci, din experiența câștigată în cursul anilor de închisoare, ne obișnuisem să nu mai dăm o prea mare importanță perioadelor de oarecare destindere sau de înăsprire a regimului de detenție, care se succedau alternativ, de data asta, o concesie de aseme-

nea proporții din partea organelor represive ieșea din rutină și dădea loc la interpretări optimiste justificate. Faptul a fost imediat asociat cu modificarea intervenită în purtarea gardienilor față de noi, dar și cu zvonurile, tot mai frecvente în ultima vreme, privind iminența apariției unui decret de amnistii și grațieri, cărora majoritatea dintre noi nu le dădeam crezare. De multe ori astfel de zvonuri se adeveriseră, dar de fiecare dată beneficiarii decretului fuseseră numai condamnații de drept comun.

Recunosc că anunțul comandantului m-a uimit și tulburat la fel ca pe toți deținuții din lagăr. Interpretările optimiste ale celor care susțineau că asistam la pregătirile premergătoare eliberării noastre nu le-am împărtășit și nici nu au reușit să-mi clatine convingerea pe care în discuțiile ce le purtam între noi o rezumasem în câteva vorbe:

– Ori ei, ori noi!

Cu alte cuvinte, admiteam numai două ipoteze: ori durează regimul mai mult decât noi, și atunci vom muri în închisoare, ori se prăbușește cât mai suntem în viață, și atunci vom fi eliberați de cei ce l-au răsturnat. O a treia ipoteză, aceea de a fi eliberați printr-un act de clemență a regimului comunist, o consideram exclusă. Nu o vedeam posibilă – spuneam în glumă – decât dacă regimul va reuși să uniformizeze viața oamenilor liberi cu a celor din pușcării, făcând să dispară puținele diferențe care mai există între ele. O glumă, care, cu trecerea timpului, avea să-și piardă hazul!

Începând chiar de a doua zi, cel mai odios personaj al lagărului, turnătorul Dogărăscu, a adus câte un număr din *Scânteia* în fiecare dormitor. Îl depunea pe pervazul primei ferestre de lângă ușa de intrare și pleca imediat, fără să reacționeze la sarcasmele și aluziile batjocoritoare cu care era întâmpinat ori de câte ori își făcea apariția. „Atenție!" era de obicei strigătul cu care era primit în dormitor, la care toate discuțiile și îndeletnicirile din baracă încetau ostentativ, demonstrând astfel că nu voiam să ne expunem riscului de a fi denunțați. Apoi, începeau să zboare de la un pat la altul schimburi de păreri, care mai de care mai usturătoare la adresa delatorilor, în general, și la pedepsele binemeritate pe care le vor primi într-o bună zi.

Alteori, de când intra pe ușă și până ieșea, dormitorul se transforma într-o volieră asurzitoare, care răsuna de fluierături, piuituri și tot felul de sunete imitând glasul păsărilor, delatorilor spunându-li-se nu numai turnători, prăduitori sau vânzători, ci și ciripitori. Grăbit, Dogărăscu se strecura pe ușă afară ca un câine bătut și fugărit cu pietre.

Atitudinea noastră față de primul ziar primit în mod oficial a fost unanimă. Ne-am asigurat mai întâi că nu vine la baraca noastră nici un gardian și abia după aceea ne-am ocupat de ziar. L-am întins pe un pat și, îngrămădiți împrejur, i-am parcurs paginile întorcându-le cu grijă pentru

a nu le rupe sau șifona. Apoi, l-am împăturit la loc și l-am pus din nou în firida ferestrei.

Cum în Balta Brăilei serviciul poștal suferea întârzieri, treceau uneori câte două sau chiar trei zile până ce primeam un nou ziar. Trebuia atunci să-l predăm pe cel vechi, pe care Dogărăscu îl găsea zăcând intact acolo unde îl pusese. Desigur că faptul i-a fost raportat ofițerului politic, care, seara, după ce ne-am întors de la muncă, a venit la noi în dormitor să vadă personal ce se întâmplă cu ziarul. Ne-a găsit pe unii stând de vorbă, pe alții cârpindu-ne hainele, curățându-ne bocancii sau rânduindu-ne lucrurile de îmbrăcăminte la capul patului. Ziarul zăcea împăturit la locul lui din firidă. Nu părea să se fi atins nimeni de el. Mimând un aer distrat, în timp ce-și rotea ochii prin încăpere, politrucul s-a informat pe un ton neutru:

– Văd că ați primit ziarul! L-ați citit?

I s-a răspuns din mai multe părți:

– Nu. Nu avem timp. Suntem prea obosiți de muncă!

Sau chiar:

– Nu ne interesează! Scrie mereu același lucru!

La asemenea afirmații, ofițerul nu s-a mai putut stăpâni și și-a arătat adevărata față răcnind la noi, după bunul și vechiul obicei M.A.I.-st:

– Tot bandiți ați rămas! Degeaba avem noi grijă să vă dăm tot ce vă trebuie! Lasă că vă învăț eu minte!

Apoi și-a luat seama, s-a calmat și ne-a vorbit din nou civilizat, vrând să ne convingă de importanța articolelor din ziar, care ne informau despre „realizările regimului".

– Eu vă sfătuiesc să-l citiți! – i-au fost ultimele vorbe, înainte de a pleca. Nouă ne-au sunat a amenințare.

A doua zi, ofițerul de serviciu ne-a transmis ordinul conducerii: seara, după întoarcerea de la muncă, în fiecare dormitor se va citi cu glas tare articolul de fond din *Scânteia*. Neexecutarea ordinului va atrage după sine pedepsirea întregii camere, cu zile de izolare și tăierea dreptului la carte poștală și la pachet.

De unde până mai ieri citirea ziarului fusese strict interzisă, lectura lui ajunsese să fie acum obligatorie. Aceiași oameni ai administrației lagărului, care ne pedepsiseră mai înainte pentru încălcarea interdicției, ne amenințau fără nici o rușine cu represalii identice dacă nu respectam acum dispoziția contrarie!

Amănuntele de reglementare a felului în care urma să fie executat ordinul au fost lăsate în seama ofițerului de serviciu și a gardienilor. Astfel, în dormitorul în care mă aflam s-au încercat succesiv mai multe formule. Mai întâi s-a apelat la voluntari, care să citească pe rând în fiecare seară articolul de fond. Nu s-a oferit însă nimeni. Supărat pe insucces, gardianul a luat inițiativa de a desemna el un lector. Dar și aici s-au ivit dificultăți, cei aleși invocând diferite pretexte pentru a se eschi-

va: fie că nu citeau bine, fie că nu aveau ochelari și nu vedeau bine la lumina slabă a becului din dormitor. S-a găsit chiar unul (cred că era inginer constructor) care să spună că nu a urmat clasele primare și nu știe carte, fiindcă a fugit de la școală. Când, bănuitor, gardianul l-a întrebat ce meserie are, i-a spus că era muncitor necalificat.

Văzând că nu o scoate la capăt, gardianul l-a chemat în ajutor pe ofițerul de serviciu. Acesta, mai versat în mijloacele de constrângere, i-a spus șefului de cameră să se descurce cum va ști, pentru că ordinul trebuie să fie executat, în caz contrar va fi trimis la izolare. Și așa am fost învinși cu propria noastră armă, ofițerul știind că poate conta pe solidaritatea noastră.

Am acceptat cu toții compromisul. Pentru ca șeful de cameră să nu aibă de suferit de pe urma noastră, am convenit ca seara să se așeze pe banca de sub becul care ne lumina camera, având grijă să aibă ziarul la îndemână. La ora citirii ziarului se va găsi întotdeauna unul dintre noi care să dea alarma la apropierea unui ofițer sau gardian. În acel moment vom înceta să mai vorbim, vom face liniște, iar șeful de cameră va începe să citească de undeva, de la mijlocul articolului. Am procedat așa numai o vreme. Când am observat că administrația a renunțat să ne mai supravegheze și nu s-a mai arătat preocupată de citirea ziarului în dormitor, am încetat și noi să mai jucăm acest teatru. Treptat, ordinul a căzut în desuetudine.

Nemaisimțindu-ne constrânși la lectura de seară a articolului de fond, ziarul depus în firida ferestrei nu-și mai păstra până a doua zi aparența intactă ca în primele săptămâni. După ce majoritatea îl răsfoiam citindu-i numai titlurile și oprindu-ne doar la pagina cu știri externe, ziarul era luat în primire de câțiva camarazi din dormitor, care îl studiau în amănunțime, analizând fiecare articol, declarație oficială sau discurs al mai marilor partidului, căutând să găsească printre rânduri ceea ce se ascundea în spatele cuvintelor tipărite.

La un moment dat, ne-a fost atrasă atenția de întârzierea cu care ne parveneau, de la o vreme, ziarele. Treceau câteodată 2-3 zile în care ni se spunea că vasul care aducea poșta de la Brăila nu venise, iar când distribuirea ziarelor era reluată, nu mai primeam numerele din urmă.

– Ce vă mai trebuie ziarele vechi – ni se răspundea când întrebam de ele.

Frecvența întreruperilor și, mai ales, lipsa numerelor din acele zile au început să ni se pară suspecte. Nu a trecut multă vreme și bănuiala noastră a devenit certitudine: regimul își cenzura propria lui presă! Reținea ziarele al căror conținut considera că nu trebuie adus la cunoștința deținuților!

Descoperirea a făcut-o o echipă de deținuți care lucra la reparații de zidărie în casa unui gardian. Băieții noștri au pus mâna pe un ziar, care nouă nu ne fusese dat, ceea ce dovedea că poșta sosise totuși la Salcia.

Din acel moment, principala noastră preocupare a fost să ne procurăm numerele din *Scânteia* care nu ajungeau în lagăr. O campanie la care a participat cu succes și echipa noastră de instalatori,când aveam ocazia să lucrez cu Nelu Dumitrescu prin casele gardienilor. Și așa am aflat de ce reținuse administrația ziarele respective!

În acea vreme, în toate numerele *Scânteii* apăreau informații despre viitoarele alegeri prezidențiale din Statele Unite, informații puține, neesențiale, privite prin prisma deformată a presei comuniste și însoțite de comentarii în stilul ei insidios binecunoscut. Parcurgând paginile ziarelor reținute de administrație, ne-a sărit imediat în ochi motivul pentru care luase această măsură. În toate numerele reținute erau referiri la campania electorală dusă de senatorul Goldwater, care candida la președinție (din ziarele primite oficial nici nu aflasem de existența lui Goldwater!).

Din criticile care i se aduceau și virulența cu care era atacat pentru declarațiile „reacționare, antidemocratice, antisovietice și atâtătoare la război" am înțeles că se manifestase ca un declarat și înverșunat inamic al comunismului. Un fapt pentru care Goldwater a devenit pe loc candidatul nostru!

Deși grijulie de starea noastră de spirit, nu cred că prin reținerea ziarelor administrația urmărise să ne ferească de riscul unor entuziasme deșarte și al unei decepții ulterioare, când vom afla că Goldwater nu fusese ales.

Semnelor de îmblânzire a regimului în închisoare nu le mai căutam de multă vreme o motivație logică. Mă obișnuisem în decursul anilor cu alternanța perioadelor când foarte dure, când mai puțin aspre. Uneori observasem că aceste oscilații erau o consecință directă a unor evenimente politice internaționale. De cele mai multe ori însă nu le găseam o explicație satisfăcătoare, deși alți camarazi de închisoare continuau să facă tot felul de speculații pe această temă.

În ultima vreme, mai ales de când eram în mod sensibil mai bine tratați, noua atitudine a administrației lagărului față de noi era deseori pusă în legătură cu zvonurile tot mai insistente privind decretarea unei largi amnistii și pentru deținuții politici. Astfel de zvonuri ne parveneau întotdeauna de la deținuții de drept comun, nefiind de cele mai multe ori decât produsul unei speranțe pe care și-o întreținea cu iluzia decretelor de care beneficiau din când în când. Cei mai mulți dintre noi, printre care și eu, nu ne făceam astfel de iluzii. Cea mai bună dovadă, în acest sens, era tenia discuțiilor pe care le purtam în acel sfârșit de iarnă cu Nuțu Voiculescu.

Pe măsură ce prietenia noastră se dezvoltase, crescuse și încrederea pe care ne-o acordam unul altuia. Zilele de iarnă, când nu eram scoși la muncă, ne-au dat prilejul să ne vedem mai des, să stăm mai mult de vorbă și să ne cunoaștem mai bine, împărtășindu-ne chiar și cele mai ascunse gânduri. Așa se face că am ajuns să vorbim despre ideea care pe

mine mă obsedase continuu de-a lungul anilor de închisoare și care (după cum mi-a mărturisit-o) îl preocupa și pe el:ideea evadării. Ideea și hotărârea nu ne lipseau nici unuia, dar până la faptă era cale lungă! O cale greu de întrevăzut. Voiam însă să o descoperim. Deocamdată însă totul se reducea la discuții și schimburi de păreri, neputând trage concluzii și stabili ce trebuia întreprins, ci mai degrabă ce nu trebuia făcut.

Am exclus astfel orice fel de tentativă în cursul iernii, frigul, zăpada și viscolul făcând din natura în care voiam să ne pierdem un inamic căruia nu i-am putea face față. Prima mea experiență în domeniu mă convinsese că sezonul propice unei evadări era vara, când nu degerai de frig, nu lăsai urme pe zăpadă și te puteai bucura de protecția vegetației. Până ce vremea va deveni mai prietenoasă și natura cu verdeața ei, ospitalieră, mai era însă o bună bucată de vreme.

Examinând pe toate fețele și ipoteza unei evadări din chiar incinta lagărului, am sfârșit prin a o șterge de pe lista posibilităților, riscurile fiind enorme, iar șansele de reușită aproape inexistente. Deși eram în căutarea unei căi pe care o știam dinainte primejdioasă, nu eram totuși dispuși să ne asumăm riscuri cu mult mai mari decât șansele de izbândă. Nu vroiam să ne încercăm norocul cu orice preț!

Desigur, cântărirea pericolului și a șanselor de reușită erau la discreția aprecierii noastre subiective, dar se situa totuși în limitele rezonabilului. Oricum, seriozitatea raționamentului lui Nuțu și spiritul său analitic, aproape exagerat de pedant, veneau să compenseze în discuțiile noastre tendința mea de a fugi de calcule prea amănunțite (când nu dispuneam de toate elementele) și de a mai lăsa loc și pentru improvizațiile de moment. Nu are rost să mai enumăr toate propunerile făcute, și de unul, și de altul din noi, pe care, rând pe rând, le-am înlăturat ca nerealizabile. Astfel, câmpul posibilităților luate în discuție și examinate metodic zile în șir s-a tot micșorat, nemairămânându-ne în cele din urmă în perspectivă decât o singură cale de fugă: Dunărea.

Știam că cu ajutorul câtorva prieteni ne vom putea aranja să fim repartizați amândoi la brigada care lucra la descărcatul bacurilor și atelierele din țarcul de la malul Dunării. Era primul și singurul punct sigur al celor câteva planuri ipotetice, urmând ca abia după ce vom studia situația la fața locului să ne oprim asupra celui mai convenabil, să-i discutăm detaliile și să-l definitivăm. Toate aceste planuri, proiectate sumar, cu contururi încă vagi, aveau o trăsătură comună: albia Dunării Vechi, în care voiam să ne aventurăm. Era zona în care, dacă pătrundeai, erai împușcat fără somație. Cum vom căuta să evităm ca acest prim pas să ne fie fatal, rămânea de văzut. Oricum, drumul nostru începea de la malul Dunării, pe care trebuia să o trecem fie înot, fie cu ajutorul unui bac, cu sau fără complicitatea cârmaciului. Cel puțin așa gândeam și vedeam amândoi situația în primele luni ale anului 1964, când încă nu se luase zăpada și viscolul mai ridica troiene la ușa barăcii unde ne țineam sfatul.

Un lucru ne era foarte clar: dacă evadarea propriu-zisă ne va reuși, va trebui neapărat să părăsim cât mai repede posibil insula pe care ne aflam. Știam că, din cauza lagărelor de muncă cu deținuți, Balta Brăilei era înțesată de trupe ale Ministerului de Interne, care, la primul semnal de alarmă, vor începe să cutreiere insula în lung și în lat, pe jos, călare și cu câini-lup special dresați pentru vânătoarea de oameni.

Avusesem ocazia să vedem de câteva ori manevrele acestor trupe pornite în căutarea unui dușman imaginar. Putusem, de asemenea, observa de la o fereastră a spitalului, suindu-ne în picioare pe pat, poligonul special amenajat pentru dresajul și exercițiile la care erau supuși câinii polițiști.

Ne gândeam că, dacă vom reuși să intrăm în Dunăre fără să fim văzuți, profitând de curentul apei, vom putea înota o bună distanță în aval și ieși apoi pe malul dobrogean înainte de a se da alarma. Contam atunci ca trupele securității să înceapă operațiile de căutare mai întâi în interiorul insulei și abia după aceea să le extindă în afara ei.

Ne oprisem la ideea de a ieși din apă pe malul dobrogean nu numai pentru a evita concentrația de trupe din Balta Brăilei, ci și cu intenția de a ne feri de malul muntenesc, socotind că securitatea își va îndrepta în mod firesc cercetările mai întâi în acea parte, știindu-ne pe amândoi din București.

Prelungind acest raționament, de a porni în direcția contrarie drumului firesc, gândul ne-a dus la frontiera bulgară. Ce-ar fi – ne-am zis – să încercăm să ne continuăm evadarea mergând spre sud și să trecem frontiera în Bulgaria? Într-acolo chiar că nu vom fi căutați!

La această idee, ne-am amintit amândoi de un banc, care circula pe vremea aceea și am făcut din nou haz de el:

Un securist se prezintă cu un arestat la Mărcuța și îi cere doctorului să-l interneze, fiindcă e nebun.

– De unde știi că este nebun? – întrebă doctorul.

– L-am prins când tocmai voia să treacă frontiera! – spune securistul.

– Păi, asta nu înseamnă că e nebun! – zice doctorul.

– Ba da,pentru că voia să fugă în URSS!

Ideea fugii în Bulgaria ni s-a părut mai mult decât năstrușnică și am comentat-o la început mai în glumă. Mie mi-a rămas totuși în minte și, treptat, am ajuns să nu mi-o mai închipui chiar utopică. Fiind vorba de Bulgaria, mă dusese gândul la Gioga Parizianu. Era armân, originar din Bulgaria. Ne cunoscusem și ne împrietenisem la mina de plumb de la Cavnic. Gioga era unul din cele mai frumoase caractere pe care le-am întâlnit în închisoare.

N-am avut nici o reticență să-i încredințez intenția mea de a încerca o nouă evadare și să-i cer părerea și sfatul cu privire la eventualitatea trecerii frontierei în Bulgaria. Cu toate că nu vedea posibilitatea unei evadări de la Salcia, ideea trecerii granitei spre sud l-a entuziasmat. Fără

multă vorbă, s-a declarat gata oricând să ni se alăture dacă vom găsi o cale spre libertate. Pentru el, fuga din Salcia era principala problemă care trebuia rezolvată. Fiind dobrogean, trecerea clandestină a frontierei o considera relativ ușoară, iar odată ajunși pe teritoriul bulgar, planul era pentru el gata făcut. Avea ferma convingere că vom putea traversa toată Bulgaria, de la nord la sud, pe jos sau profitând de diferitele mijloace locale ce ne vor ieși în cale, căruțe sau camioane, pentru a ajunge în zona muntoasă de la frontiera greco-bulgară. Vom merge cu precădere prin zonele rurale, dându-ne drept muncitori sezonieri, în drum de la un loc de muncă la altul. Știind perfect bulgărește, nu va avea nici o dificultate să se înțeleagă cu localnicii, iar noi vom evita să vorbim. Desigur, rămânea să ne descurcăm pentru a ne procura câte ceva de mâncare, fie dând câte o mână de ajutor la gospodăria unui țăran, fie înfruptându-ne noaptea din fructele livezilor și legumele grădinilor întâlnite în drum.

După calculele lui Gioga, într-un răstimp de două săptămâni, vom ajunge în regiunea așezărilor armânești din munții de la granița cu Grecia. Acolo – spunea Gioga se simțea ca acasă. Avea rude și prieteni și putea conta pe solidaritatea de clan a macedoromânilor. Pentru oierii armâni din satele lor de munte, așezate atât de partea bulgărească, cât și de cea grecească, granița nu fusese niciodată un hotar cu adevărat despărțitor. În ciuda regimului comunist de la Sofia, schimbul de relații peste frontieră continua să funcționeze. Relieful sălbatic, muntos, prăpăstios și împădurit nu făcea posibilă închiderea ermetică a graniței, mai cu seamă pentru localnicii care îi cunoșteau toate potecile și trecătorile. Gioga susținea că, o dată ajunși în regiune, vom fi găzduiți și ascunși în stâne, iar la momentul prielnic vom fi trecuți de o călăuză peste frontieră, în Grecia.

Deși realizarea unui astfel de plan, plin de necunoscute, depindea de rezolvarea succesivă a unei serii de etape intermediare, una mai ipotetică decât alta, imaginația noastră nu înceta să clădească mai departe pe nisipul iluziilor pe care ni le făceam. Cu toate că în discuțiile ce le purtam nu puneam nici o stavilă fanteziei noastre înaripate, sfârșeam totuși prin a ne îngrădi închipuirile în limitele impuse de realitate, chiar dacă rămâneau pe mai departe îndrăznețe. Fără investiții de îndrăzneală și asumare de riscuri, un asemenea proiect nu avea nici o șansă de succes.

Teoretic, în iarna și primăvara aceea, am trecut în revistă absolut toate posibilitățile de fugă pe care le întrevedeam, dând prioritate evadării pe Dunăre. Urma ca la vară, când speram să intrăm în posesia unor noi elemente mai concrete, să regândim și să rediscutăm întregul evantai de ipoteze, pentru a ne opri la cea mai convenabilă. Până atunci însă mai avea să curgă apă pe Dunăre!

Dezghețul a venit pe neașteptate. În numai câteva zile mai blânde și sub un soare încă palid, zăpada s-a topit, făcând din nou loc noroaielor.

Curtea lagărului a devenit iar o mocirlă, întreținută o vreme de ploi, mai întâi zilnice și apoi tot mai rare. Când au încetat, cerul s-a limpezit și s-a desprimăvărat de-a binelea.

Sub primele raze mai calde ale soarelui a dat colțul ierbii și au înmugurit și sălciile, pregătind cu verdele lor încă crud decorul pentru Paștele care se apropia. L-am sărbătorit într-o atmosferă mai relaxată ca de obicei, fără stare de alarmă, fără percheziții inopinate și fără o vigilență mărită din partea administrației. Gardienii păreau să fi primit lecții de discreție. Nu își mai impuneau ostentativ prezența în tot locul și nu mai căutau nimănui nod în papură pentru a-i face raport de pedepsire. Nu mai vedeau și nu mai auzeau nimic din ceea ce altădată socoteau abatere de la disciplină. Se abțineau să ne mai facă observații și nu mai remarcau nici că circulam de la un dormitor la altul, nici că discutam adunați în grupuri în curtea lagărului. Deși se auzea la tot pasul „Hristos a înviat!" și „Adevărat a înviat!", gardienii păreau să nu audă.

S-a întâmplat ca tocmai în acele zile Iosif Ripan să primească un pachet cu alimente de acasă. M-a invitat imediat în dormitor, la patul lui, spunându-mi că e vorba de un pachet cu surprize. Încă de la poartă, de când gardianul îi cercetase conținutul, predându-i pe rând fiecare articol, Iosif tresărise văzând punga cu fursecuri prin care, așa cum se înțeleseseră înainte de arestarea lui, nevastă-sa îi va transmite un mesaj important.

Fursecurile erau cam de mărimea unei nuci rumenite în cuptor și foarte uscate. Aproape că îți rupeai dinții în ele de tari ce erau. Întruneau însă astfel însușirile ideale pentru destinația ce li se dăduse, la confecționarea lor nefiind urmărite calitățile gastronomice. Iosif mi-a explicat că nu trebuie să fie fărâmicioase pentru a nu risca să dea în vileag secretul pe care îl conțineau. Și anume: mesajul scris pe o foiță de țigară împăturită strâns și învelită la rândul ei într-o bucățică de celofan răsucită la capete. Misiva astfel ambalată, mai mică chiar decât un bob de mazăre, introdusă în aluat și supusă temperaturii din cuptor, rămânea intactă. Dacă textul era mai lung, urma să fie scris pe mai multe foițe de țigară, repartizate fiecare în tot atâtea fursecuri.

Am pornit deci în căutarea mesajului, care trebuia să se găsească într-unul sau mai multe din cele 40-50 de fursecuri pe care le conținea punga. Rând pe rând băgam în gură câte un fursec, îl mestecam cu grijă și nu înghițeam decât după ce ne asiguram că nu mai simțeam cu limba nici o fărâmă mai consistentă. Am apucat să mâncăm fiecare vreo câteva, până ce am dat peste prima bobiță de celofan. Foița din interior era în stare perfectă. Faptul că era numerotată ne-a dat de înțeles că nu reprezenta decât un fragment din textul mesajului. Fursecurile fiind însă sățioase și greu de prididit numai în doi, Iosif l-a chemat și pe inginerul Petre Lică să ne dea o mână de ajutor la căutatul rămășelor din plăcintă. O dată cele 7-8 foițe găsite și puse cap la cap, Iosif ne-a citit mesajul. În

câteva scurte propoziții, soția lui îl informa despre situația grea a familiei. Se bucura totuși că băiatul reușea să-și vadă de carte. Apoi, pe celelalte foițe, mesajul devenea mai eliptic, cu prescurtări, aluzii și inițiale numai de Iosif știute, pe care ni le-a tradus.

Nevastă-sa îi comunica că prietenul lui, de care îi vorbise înainte de a fi arestat, luase legătura cu ea pentru a o informa despre un larg decret de amnistiere și grațiere a deținuților politici, care era gata redactat, urmând să intre în curând în vigoare. Iosif ne-a spus că acel prieten avea relații în rândul celor mai înalte cercuri ale procuraturii, că era om serios și de toată încrederea, pe al cărui cuvânt te puteai bizui. Iosif nu se îndoia de exactitatea informației, punând-o în legătură și cu avalanșa de zvonuri din ultima vreme, care, deși mai confuze și sub diferite variante, pomeneau toate de un decret de eliberare a deținuților politici. După părerea lui, secretul decretului mai transpirase și prin alte căi.

Eu rămâneam totuși în continuare sceptic, iar timpul care s-a scurs, săptămână de săptămână și lună de lună, după primirea mesajului din fursecuri părea să-mi dea dreptate.

Printre primele munci în afara lagărului, la care mi-amintesc să fi luat parte în primăvară, a fost aceea de împrăștiere a unei substanțe chimice pe suprafețele de teren însămânțate. Nu mai știu exact ce substanță era. Cred că era vorba de un erbicid destinat distrugerii buruienilor din culturile de grâne. Se prezenta sub forma unui praf alb-cenușiu și era ambalat în saci de hârtie. Ni s-a spus să avem grijă cum umblăm cu el, fiindcă e un produs toxic. Acest avertisment a fost, totodată, și singura măsură de prevedere luată de administrație pentru evitarea unor accidente.

Împărțiți în două grupuri de câte 5-6 inși, am fost încărcați împreună cu sacii într-un camion cu remorcă; unii în lada camionului, alții în remorcă. Gardianul și soldatul înarmat, care ne însoțeau, s-au înghesuit în cabina șoferului. Ne-am oprit la câțiva kilometri distanță de lagăr. În fața noastră, cât vedeai cu ochii, se întindeau ogoarele însămânțate, dar încă golașe, în care numai ici și colo ieșiseră la lumină câteva fire de verdeață. Atât semănăturile, cât și buruienile abia începeau să răsară.

Gardianul s-a dat jos din cabină și ne-a avertizat să nu care cumva să coborâm din camion sau remorcă, pentru că vom fi împușcați fără somație. Apoi ne-a dat ordin să deșertăm sacii pe fundul lăzii camionului și remorcii, și ne-a explicat cum să procedăm. În timp ce camionul va cutreiera cu viteză redusă și în zig-zag dintr-un capăt în celălalt ogoarele, acoperind întreaga suprafață de teren însămânțată, noi, înarmați fiecare cu câte o lopată, vom împrăștia peste câmp praful deșertat din saci. Jumătate dintre noi vom azvârli praful spre partea stângă, iar cealaltă jumătate spre partea dreaptă.

Toate bune și frumoase, dar îndrumările nu prevedeau soluția în caz

de vânt. Când ne-am apucat de lucru, nu se simțea decât o adiere ușoară care nu ne-a afectat, dar, după o vreme, s-a pornit să sufle mai tare. Din acel moment, munca noastră a început să-și însușească tot mai mult calitățile atât de des întâlnite în munca socialistă, devenind contraproductivă și dăunătoare oamenilor. Cei care aruncau cu lopata în aceeași direcție în care bătea și vântul vedeau cum praful se pierdea în aer, spulberat departe de locul în care ar fi trebuit să cadă. În schimb, cei de pe partea cealaltă a camionului și remorcii, care azvârleau praful împotriva curentului, îl primeau înapoi, în plină față, la fiecare pală de vânt. E drept că datorită drumului în zig-zag neajunsul se împărțea frățește, la fiecare întoarcere a camionului, rolurile inversându-se.

Până ce gardianul a venit să întrerupă operațiunea și să ne aducă înapoi în lagăr, am apucat să inhalăm însă o cantitate suficientă de praf pentru a suferi câteva zile în șir de pe urma iritațiilor provocate la ochi și de-a lungul căilor respiratorii. Gardianul nu a cedat decât la fericita inspirație care i-a venit unui camarad de a-i atrage atenția asupra riscului la care ne expuneam cu toții, irosind în mod inutil erbicidul:

– Pentru o asemenea pagubă putem fi acuzați de sabotaj!

Sub regimul comunist, cuvântul „sabotaj" era cuvânt magic! Simpla lui pronunțare avea darul să producă înfiorare și să-i amintească omului că sub acest pretext putea să înfunde în orice moment pușcăria. Mii și mii de țărani fuseseră condamnați pentru sabotaj și luaseră drumul Canalului, fără să fi făcut nimic.

Cuvântul și-a produs efectul și asupra gardianului, care, optând pentru prudență, a dat ordin șoferului să pornească înapoi spre lagăr.

Porumbul crescuse de o palmă. Venise vremea primei prașile și toți deținuții din lagăr au fost mobilizați și regrupați în brigăzile ce s-au constituit pentru munca la sapă. Campania prășitului a început tot sub lozinca realizării planului, ceea ce pentru noi însemna, în primul rând, ieșirea pe poartă cu noaptea în cap și întoarcerea în lagăr la căderea serii. Pe câmp eram iarăși mânați de la spate de strigătele și îndemnurile la grabă ale gardienilor, care își notau numele celor ce rămâneau cu rândul în urmă.

Și totuși, se putea remarca o deosebire față de anul precedent. Intervenise o notă de moderație în tonul și expresiile gardienilor, iar isteria sub care se dezlănțuise și desfășurase campania de prașilă cu un an în urmă nu se mai manifesta acum decât în izbucniri sporadice. Nici cei notați pentru a fi pedepsiți nu mai erau decât rareori trimiși la izolare, când se întorceau seara în lagăr. Consecința reducerii presiunii la muncă și a atenuării măsurilor represive s-a răsfrânt în mod firesc asupra randamentului, care nu mai corespundea așteptărilor administrației și nici pretențiilor conducerii fermei. Uzura fizică generală, datorată atâtor ani

lungi de înfometare și lipsă de îngrijire medicală din închisori, cât și muncilor istovitoare din lagărele de muncă forțată, ne îndemna instinctiv să ne menajăm puterile ori de câte ori se ivea prilejul.

Fără teroare, bătăi și pedepse de tot felul, la care, devenea din ce în ce mai evident că administrația primise dispoziția să nu mai recurgă, nici ritmul infernal al muncii, nici disciplina rigidă de până mai ieri nu mai puteau fi menținute. Amenințările gratuite nu mai erau convingătoare, după cum nici cu făgăduiala de a primi cărți poștale pentru a scrie acasă dacă realizăm norma nu mai puteam fi ademeniți.

În încercarea de a imprima un nou impuls muncii la prășitul porumbului, colonelul Gaftea s-a deplasat personal de la Ostrov la Salcia pentru a ne vorbi. Am fost toți adunați „pe platou", ni s-a spus să ne așezăm pe jos, iar Gaftea, suit pe cele două trepte ale unei barăci, ne-a ținut unul din celebrele lui discursuri de agramat, fără cap și fără coadă, înțesat de lozinci, de contradicții și de inepții, pe care nu mai știa cum să-l încheie.

La început, intenția de a se conforma ultimelor dispoziții a fost vizibilă. Ne-a vorbit pe un ton amical, aproape părintesc, sfătuindu-ne să luăm exemplul de la aceia dintre noi care dau dovadă că au înțeles să se reabiliteze prin muncă. Regimul va ține seama de comportarea noastră și ne va crea, în continuare, condiții mai bune de detenție. Regimul de „democrație populară" s-a consolidat și nu se mai teme nici de dușmanul intern și nici de cel extern. Mai mult nu l-a lăsat inima să vorbească omenește. Reluându-și deodată vechiul ton și limbaj,care îi era mai la îndemână, s-a dezlănțuit împotriva noastră, acuzându-ne că nu am înțeles să ne reeducăm, că nu muncim, că sabotăm producția și nu merităm să ne bucurăm de regimul care ni s-a creat în închisoare. A ținut-o așa mai bine de un ceas. Punctul culminant însă și, totodată, perla oratorică a discursului lui Gaftea din ziua aceea avea să-l constituie îndemnul pe care ni l-a adresat:

– Trebuie să fiți recunoscători regimului că vă ține în închisoare. Aici sunteți la adăpost de furia poporului împotriva căruia ați uneltit. Dacă v-ați duce acum acasă, și copiii voștri v-ar lua cu pietre!

Calendaristic ne aflam încă în primăvară, dar vremea, care nu ținea seama de socotelile oamenilor și nu se simte constrânsă de împărțirea convențională a anotimpurilor, hotărâse să ne mute de pe o zi pe alta în plină vară. După atmosfera plăcută a primelor zile senine de primăvară, cu un cer albastru spălăcit și un soare încă palid și blând, ieșit parcă slăbit din iarnă, trecerea bruscă la canicula și zăpușeala verii a fost pe cât de neașteptată, pe atât de brutală. Ne-am simțit fizic ca și cu un an în urmă, când venisem la Salcia. Arși de soare, cu buzele crăpate, cu ochii iritați de sudoarea ce ni se scurgea de pe frunte și cu gura friptă de sete, ieșeam zilnic la prășitul porumbului sub arșița de cuptor a unei veri prea

timpurii, care, după gerurile iernii, nu ne lăsase nici un răgaz de adaptare.

Inconsecvența cu care iarna tânjeam după soare și căldură, iar la venirea verii regretam crivățul și troienele de zăpadă, era explicabilă atâta vreme cât nu aveam de ales decât între două rele.

Încă din primele zile ale campaniei de prașilă amintirile din timpul iernii ne apăreau înfrumusețate și erau evocate cu nostalgie. Uitate erau și gerul, pe care îl înfruntasem la corvezile din curtea lagărului, și frigul, care se lăsa către ziuă în dormitoare, și mâinile înghețate pe coada toporului la spartul lemnelor, și toate mizeriile și șicanele suportate de la gardieni. Ne aminteam doar că nu suferisem de căldură, nici de sete și că nu muncisem din zori și până noaptea sub presiunea gardienilor și amenințarea cu carcera pentru neîndeplinirea normei.

Personal, n-am apucat să duc prea mult timp dorul zilelor lucrate cu Nelu Dumitrescu, ca sobar și instalator. Soarta hotărâse să mă scape neașteptat de repede de ritmul infernal impus muncii la prășit. Nu era tocmai calea de salvare ce mi-aș fi ales-o de bună voie, dar trebuie să recunosc că, deși neplăcută, m-am bucurat de scutirea medicală de muncă pe care mi-a prilejuit-o. Două zile de scutire de muncă în timpul campaniei de prașilă erau întotdeauna bine venite!

Eram convins că ceea ce mă pusese toată noaptea pe drumuri între dormitor și toaletă nu fusese decât manifestarea unei banale enterocolite, o infecție intestinală care își făcea frecvent apariția la deținuții din lagăr, mai ales în timpul verii, ca o consecință directă a condițiilor de igienă necorespunzătoare. Știam din experiența altora că, după o medicație simplă obținută de la cabinetul de consultații al spitalului, afecțiunea nu dura mai mult de o zi sau două.

Cele două zile următoare nu mi-au confirmat însă așteptările. Boala n-a cedat, ba chiar s-a agravat! Am început să fac febră și, deși nu mâncam decât zeamă de arpacaș (varianta socialistă a zemii de orez recomandată în astfel de cazuri), continuam să frecventez WC-ul într-o cadență îngrijorătoare. Nu eliminam decât mucozități intestinale și sânge. Durerile care îmi sfâșiau intestinele la fiecare scaun mă secau de puteri, lăsându-mă istovit.

Apariția altor cazuri cu manifestări similare și la fel de rezistente la tratament i-a pus pe gânduri pe doctorii noștri din spital. Procedând la cercetări mai amănunțite și la analiza fecalelor, au constatat că era vorba de *leptospiroză*, boală provocată de microbi asemănători cu cei de holeră. L-au alarmat deîndată pe dr. Lacrămă. Acesta, la rândul lui, a sesizat administrația care, amintindu-și ravagiile făcute cu câțiva ani în urmă de epidemia de leptospiroză, a comunicat imediat vestea Ministerului de Interne, cerând să i se trimită de urgență medicamentele necesare.

Două zile mai târziu, pe câmpia de lângă lagăr, ateriza un avion sanitar care aducea câteva zeci de flacoane cu tablete de cloramfenicol.

Teama de contagiune s-a dovedit eficientă!

Trecuse o săptămână bună de la primele manifestări ale bolii, când am început tratamentul cu cloramfenicol. Cum boala ceda greu, mi s-au administrat doze masive timp de mai multe zile în șir. Doctorii m-au prevenit că medicamentul, fiind un antibiotic foarte drastic, îmi va afecta în mod iremediabil mucoasa și flora intestinală. Pe scurt: voi scăpa de holeră, dar mă voi alege cu o colită cronică, de care voi suferi tot restul vieții.

O săptămână mai târziu, deși foarte slăbiți, încă deshidratați și abia ținându-ne pe picioare, toți holericii ne aflam în afara pericolului. Molima fusese stăvilită.

Avea să rămână o enigmă și pentru doctori faptul că boala nu se răspândise, când toate condițiile din lagăr erau favorabile unei contaminări generale. Când am vorbit despre lipsa de măsuri igienice, am pomenit între altele de calitatea apei din Dunăre, care, prin simplă decantare, era declarată apă potabilă. Am povestit, de asemenea, despre flagelul muștelor care asigura vehicularea microbilor într-un circuit continuu, cu stații de oprire la groapa de murdării a lagărului, la hârdaiele cu mâncare de la bucătărie și la lada de gunoi a spitalului, unde se aruncau pansamentele pline de sânge și de puroi.

În aceeași ordine de idei, a venit vremea să amintesc și de o altă calamitate: șobolanii. Holera mi-a dat prilejul unui contact mai apropiat cu ei pe perioada în care m-a obligat să le vizitez mai des decât normal domeniile pe care puseseră stăpânire. Șobolanii își găsiseră sălașul în latrina lagărului.

Clădirea construită deasupra haznalei adăpostea două șiruri de closete turcești, la care aveai acces direct din coridorul central. Intimitatea locului era asigurată numai lateral de către un mic parapet de beton, nu mai înalt de un metru, care despărțea closetele unul de altul. Mergând astfel pe coridorul central în căutarea unui WC, treceai în revistă toate compartimentele până ce întâlneai unul neocupat. În schimb, o dată găsit și luat în folosință, primeai tu defilarea celor interesați de un loc liber. Planșeul de beton și scliviseala de ciment a pereților asigura o ușoară întreținere a igienei prin simpla întrebuințare a unui furtun cu care, când ne venea rândul la corvezile de curățenie, stropeam tot interiorul încăperii, apa scurgându-se prin găurile closetelor în hazna. Aparențele erau însă înșelătoare. De când haznaua devenise bârlogul sutelor de guzgani, care se hrăneau din conținutul ei, intrase și ea în circuitul de răspândire a infecțiilor și microbilor. Dacă la orele de vârf ale folosirii closetelor (dimineața înainte de a pleca la muncă și seara la întoarcerea brigăzii) șobolanii nu se arătau, noaptea, când se lăsa liniștea peste lagăr, ieșeau din cotloanele lor prin găurile closetelor și mișunau peste tot. În căutarea unei alimentații mai variate decât cea pe care le-o oferea haz-

naua, vizitau rând pe rând bucătăria, groapa și lăzile de gunoi ale lagărului și spitalului, nelăsând nici o palmă de loc necercetată.

Câteodată, când mă trezeam noaptea, vedeam pe fereastra barăcii cum li se încrucișau drumurile prin curtea lagărului și cum alergau în toate părțile, în grupuri sau în șiruri mai lungi. Uneori se fugăreau, se băteau și îi auzeam chițăind. Văzuți așa, noaptea, pe fereastră, nu mai păreau animalele scabroase, pe care am avut ocazia să le văd peste zi mai de aproape, cât am fost bolnav de holeră.

După plecarea brigăzilor de muncă, nu mai rămâneau în lagăr decât bucătarii și noi cei câțiva scutiți medical. În curte, după dogoarea soarelui, nu era nici o mișcare. Nu se încumeta să apară nici gardianul de serviciu, retras pe undeva la umbră. Numai noi eram nevoiți să o traversăm din când în când pentru a merge la WC. Și atunci, când deschideam ușa clădirii, asistam de fiecare dată pentru câteva momente la același spectacol: fuga precipitată și în toate direcțiile a unei turme de șobolani, care în câteva clipe dispăreau prin găurile closetelor. Ropotul fugii se stingea într-o rafală de plescăituri care semnala luarea contactului cu suprafața haznalei.

Ca începător lipsit de experiență, Radu Dimitriu ne povestea cu mult haz pățania lui de la WC și spaima pe care o trăsese. Abia își ocupase locul pe unul din closete, când s-a trezit cu vreo doi-trei șobolani țâșnind din gaură, fugindu-i printre picioare și lovindu-se, pe rând, cu spinările de tot ce le stătea în cale, speriați fiind de atacul neașteaptat care le venise de sus.

Întâmplarea se mai repetase și cu alții și determinase ca măsură de apărare apariția unui gest reflex pe care îl făceau cu toții înainte de a utiliza WC-ul: băteam de câteva ori cu piciorul în podea, lângă gaură, pentru a-i speria pe eventualii șobolani care s-ar fi aflat chiar dedesubt. De multe ori avusesem succes și îi văzusem fugind spre un loc de refugiu mai liniștit, lăsând în urma lor pe ciment o dâră de murdărie de proveniență locală. Chiar și astăzi, după atâția ani, când aud cuvântul șobolan, gândul mă poartă înapoi la Salcia și la perioada în care m-am îmbolnăvit de holeră.

Prezicerea doctorilor cu privire la colita cronică de care trebuia să sufăr ca urmare a tratamentului antiholeric nu s-a realizat.

Deși holera nu mi-a lăsat nici un fel de sechele, din punct de vedere fizic m-am mai resimțit o bună bucată de vreme, chiar și după însănătoșire. Slăbisem foarte tare. Stomacul și intestinul, încă iritate, nu suportau mâncarea de la cazan. Numai cu rația de pâine m-aș fi întremat și mai greu, dacă nu mi-ar fi venit în ajutor prietenii care primiseră în acea perioadă pachete de acasă. Îmi amintesc și acum cât de bine mi-a prins brânza colectată pentru mine de Gioga Parizianu de la armânii lui din Dobrogea.

După expirarea zilelor de scutire medicală, tot datorită relațiilor lui Gioga am fost repartizat la brigada care lucra în țarcul de pe malul Dunării. Nu era vorba numai de o muncă mai ușoară, care să-mi dea răgazul să mă refac. Fiind din nou pe malul apei, îmi puteam relua observațiile în căutarea punctului și momentului favorabil unei evadări.

Făceam din nou parte dintr-o echipă de numai doi inși, camaradul meu de muncă fiind Copaciu, un tânăr armân fost locotenent în armată. Echipa noastră urma să confecționeze un număr de vreo 200-250 de tuburi de ciment pentru canalizare. Era vorba, de fapt, de continuarea unei lucrări mai vechi, întrerupte cu luni de zile în urmă. Cum Copaciu fusese unul din cei care lucraseră atunci la turnatul tuburilor, i se ceruse să-și caute un tovarăș de muncă. Gioga, care aflase de reluarea comenzii, îl scutise de căutat, recomandându-mă pe mine. Așa am ajuns din nou pe malul Dunării, unde timp de câteva săptămâni am dus-o mai bine decât aș fi îndrăznit să mi-o doresc.

Copaciu s-a arătat a fi un bun camarad și, în același timp, foarte priceput în folosirea tuturor mijloacelor și ocaziilor care ne puteau ușura munca. Era un adevărat expert în economisirea forțelor. E drept că și împrejurările ne-au fost favorabile. Locul nostru de muncă se afla în poiana din mijlocul țarcului, acolo unde fuseseră turnate cu un an mai înainte primele tuburi de beton. Nisipul, una din materiile prime necesare la confecționarea tuburilor, fusese extras chiar de la fața locului. Sub iarba măruntă care creștea pe terenul din cuprinsul țarcului nu era decât un strat subțire de câțiva centimetri de pământ, așezat peste nisipul aluvionar depus pe mal de apele Dunării.

Groapa săpată atunci pentru a ajunge la nisip am găsit-o intactă. Era de formă ovală, lungă de vreo cinci metri, lată de trei și adâncă de aproape doi metri. De la prima privire i-am apreciat dimensiunile, i-am cântărit avantajele și ne-am bucurat. I-am făcut imediat și proba.Coborând în groapă, am constatat că nu puteam fi văzuți decât de cineva care ar fi venit anume să ne caute și s-ar fi apropiat la câțiva pași de marginea ei. Ne-am stabilit deci locul de muncă chiar în fundul gropii.

Munca ne-am organizat-o în felul următor: dimineața, când intram pe poarta țarcului, ne opream mai întâi la magazie, de unde încărcam într-o roabă sacii de ciment și sculele de care aveam nevoie. După ce le duceam până la groapă, ne întorceam iar la barăcile unde erau atelierele și magazia, umpleam un hârdău cu apă, îi treceam prin urechi o rangă și îl căram și pe el la locul nostru de muncă. Acolo, pe două sau trei bucăți de scândură alăturate, așezate în fundul gropii,frământam cu sapele amestecul de ciment, nisip și apă, pe care îl turnam apoi în două matrițe metalice. Urma o pauză pentru a da timp betonului să facă priză, după care deschideam matrițele, lăsam tuburile în picioare pe o scândură și pregăteam materialul pentru șarja următoare. Din când în când, aveam

grijă să udăm tuburile proaspăt făcute, ca să nu crape. Tuburile erau de calibru mic. Dacă îmi amintesc bine, aveau lungimea de un metru și diametrul interior de 15 sau 20 de centimetri. A doua zi, cum soseam în țarc, urcam tuburile pe malul gropii și le stivuiam culcându-le pe iarbă.

Cam așa se prezenta procesul de fabricație a tuburilor.

Norma de lucru care ni se fixase era de 20 de tuburi pe zi. În fiecare seară, înainte de a fluiera încetarea lucrului și încolonarea pentru întoarcerea în lagăr, gardianul venea să numere tuburile făcute în ziua respectivă.

Lucrând fără încetare de la sosirea în țarc și până la plecarea înapoi în lagăr, norma zilnică putea fi realizată dacă nu intervenea nici un accident pe parcurs. De multe ori se întâmpla însă să vină câte un ropot de ploaie de vară sau chiar de grindină care ne întrerupea munca și ne strica ultimele tuburi abia scoase din matrițe. Alteori se termina cimentul din magazie, iar camionul care trebuia să o reaprovizioneze cu alți saci întârzia pe drum. Câteodată, venea chiar gardianul să ne întrerupă munca pentru a ne chema la descărcatul vreunui camion care transporta diferite materiale necesare atelierelor de pe malul Dunării. În toate aceste cazuri, nerealizarea normei era justificată și nu ne putea fi reproșată.

Cum perioada noastră de muncă pe malul Dunării urma să expire o dată cu executarea comenzii celor 250 de tuburi, orice întârziere de acest fel ne convenea. Aveam tot interesul să amânăm cât mai mult posibil confecționarea numărului de tuburi cerute. Cel mai mare și neprevăzut ajutor în acest sens l-am primit într-o noapte din partea... turmei de oi a fermei partidului!

A doua zi dimineața, abia ne-am putut ascunde bucuria când l-am chemat pe gardian să constate dezastrul de la locul nostru de muncă: nici unul din cele 20 de tuburi turnate în ziua precedentă nu mai era în picioare. Toate zăceau trântite la pământ, sparte în bucăți, ciuntite sau crăpate. În mormanul de cioburi, numai câteva scăpaseră intacte!

Gardianul s-a asociat și el indignării pe care o simulam. Deplângeam cu ipocrizie zădărnicia muncii de o zi întreagă, când, de fapt, osânda lui Sisif în cazul nostru căpăta valoare de răsplată.

Vinovații de dezastru își lăsaseră urmele peste tot împrejur, pe nisipul încă umed de roua căzută peste noapte. Erau oile fermei, care păștеau iarba măruntă de pe malul apei. Seara și în timpul nopții intraseră și în țarcul nostru, gardul împrejmuitor cu cele câteva fire rare de sârmă ghimpată rămânând o simplă delimitare simbolică după plecarea deținuților și retragerea cordonului de pază.

Gardianul a raportat cazul ofițerului de serviciu, iar acesta, la rândul lui, a reclamat neglijența ciobanilor la direcția fermei.

Faptul că două-trei zile mai târziu cazul s-a mai repetat o dată,

stârnind aceeași indignare a gardianului, transmisă din nou ierarhic mai departe, până la conducerea fermei, ne-a dat ideea să mai suplinim și noi uneori rolul distructiv al oilor, chiar și după ce și-au încetat vizitele nocturne pe șantierul nostru. Nu exageram însă, pentru a nu da de bănuit.

La câte patru-cinci zile, când soseam dimineața în țarc, ne grăbeam spre locul nostru de muncă, dădeam o raită prin tuburile de beton turnate cu o zi înainte, le răsturnam ciocnindu-le unele de altele și tot atât de repede, cu vârful a două degete alăturate, imitam pe nisipul dimprejur urmele copitelor de oaie. Apoi alergam amândoi la gardian să-i anunțăm paguba.

Cu timpul, ne-am perfecționat procedeul. Am inventat un instrument de făcut urme de oaie. Am luat o joardă de răchită și am crăpat-o în lungul ei la una din extremități. Am introdus în crăpătură o pană de lemn, potrivind-o în așa fel încât depărtarea între cele două capete să corespundă distanței dintre copitele piciorului de oaie. Lungimea joardei ne permitea să însemnăm de la distanță amprentele de copite pe nisip, fără a lăsa propriile noastre urme în apropierea lor.

Și metoda spargerii tuburilor a suferit o îmbunătățire. După ce gardianul constata paguba, îngropam cioburile în nisip și le refoloseam a doua zi, arătându-i-le din nou, după ce le udam pentru a le face să pară proaspete. Tuburile rămase intacte, dar a căror distrugere o justificasem prin prezentarea cioburilor vechi, le îngropam și pe ele în nisip. Le scoteam a doua zi la iveală, le așezam în picioare, le udam, și gardianul le număra și le lua în primire, crezându-le proaspăt turnate. Am reușit astfel să ne facem un stoc de cioburi și unul de tuburi întregi economisite, amândouă ascunse sub porvârmișul gropii de nisip în care lucram.

Nu aș ști să spun dacă mulțumirea de a ne fi ușurat simțitor munca, aplicând acest procedeu, a depășit satisfacția ce ne-a dat-o punerea la punct până în cele mai mici amănunte a sistemului de inducere în eroare a paznicilor noștri. Recunosc chiar că m-am bucurat din toată inima de succesul nostru și că nu am avut nici o clipă de regret sau vreo remușcare de a fi recurs la înșelătorie. Cred că aveam nevoie pentru moralul nostru de astfel de victorii minore și chiar necinstite, pentru a ne dovedi superioritatea față de cei care dețineau numai handicapul forței brute.

Cam tot pe vremea aceea, când ne îndeletniceam de două ori pe zi cu îngropatul și dezgropatul cioburilor și tuburilor și cu însemnatul urmelor de oaie pe nisip, Copaciu a primit o informație care avea și ea să ne mai scurteze din timpul de muncă. Se întâlnise seara în lagăr cu un cunoscut, tot macedonean, care lucra într-o brigadă afectată la munca câmpului. Aflând de la Copaciu că acesta turna tuburi de beton pe malul Dunării, i-a spus că și el lucrase, cu mai bine de un an în urmă, la o comandă mult mai mare de tuburi de canalizare. Sistarea neașteptată a lucrării surprinsese echipa cu un stoc de tuburi neluate în primire de mai multe zile.

Sperând că totuși lucrarea va fi reluată, toți membrii echipei, de conivență, ascunseseră cele peste 60 de tuburi neluate în evidență într-o groapă nou săpată pentru extragerea nisipului. De atunci, prietenul lui Copaciu nu mai lucrase pe malul Dunării și nu mai știa nimic de soarta tuburilor ascunse. I-a spus lui Copaciu unde să caute.

Timpul trecuse, zăpezile iernii, ploile toamnei și vânturile verii care măturau pulberea de pe Câmpia Dobrogei și a Bărăganului astupaseră complet groapa. Numai o ușoară denivelare mai trăda locul unde se afla comoara: la câțiva pași de groapa în care lucram noi. De aci înainte, realizarea normei zilnice nu a mai fost pentru noi o problemă!

Ajunsesem să nu mai turnăm decât câteva tuburi pe zi. Pentru completarea numărului cerut, recurgeam fie la propriile noastre economii rezultate din învinovățirea oilor, fie la depozitul secret al predecesorilor noștri. Nu mai munceam mai mult de două-trei ore pe zi. De timpul liber care ne rămânea profitam din plin. Mai întâi ne completam orele de somn, dormind cu rândul în fundul gropii. Unul din noi făcea întotdeauna de pază. Trebăluia pe lângă tuburi, gata să dea alarma dacă se apropia vreun gardian.

Liniște absolută nu aveam niciodată. Trebuia tot timpul să avem grijă să nu fim surprinși. Singurele momente când îndrăzneam să stăm fără pază erau atunci când toată atenția gardienilor se concentra asupra unui bac care trebuia descărcat cât mai repede. Fiind ocupați cu supravegherea descărcării și exercitarea de presiuni asupra deținuților pentru a-i zori la lucru, era puțin probabil să mai vină în control pe la locul nostru de muncă. De altfel, ne asigurau chiar ei că nu părăseau malul Dunării unde acostase bacul, ajutându-ne prin răcnetele care ne parveneau să le determinăm mereu poziția.

Pentru noi, atunci, urmau cele mai plăcute momente de destindere. Adăpostiți în groapa noastră de nisip, ne simțeam invulnerabili la focul inamicului, ca soldații în tranșee. Numai când nu mai auzeam glasul dușmanului, ne ridicam pe vârfuri pentru a scruta peste buza șanțului pozițiile vrăjmașe și a ne asigura că nu ni se pregătește un atac prin surprindere. În rest, stăteam de vorbă sau tăceam, lăsându-ne furați de gânduri și de amintiri, pe care, din timp în timp, ni le împărtășeam frățește.

Persecutat în continuare de ideea evadării, de fiecare dată când, pentru a nu știu câta oară, treceam iar în revistă toate ipotezele imaginate, care mai de care mai hazardate, mă simțeam vinovat față de Copaciu, pentru gândurile mele ascunse. Aveam sentimentul de a-l înșela pe omul de lângă mine, cu care mă înțelegeam și căruia îi apreciam atitudinea și camaraderia, și-mi era rușine. Copaciu vedea că mă frământ, dar, la fel de discret ca și mine, nu mă întreba nimic, ceea ce mă scutea de o minciună în plus. Nu mă puteam împăca cu gândul că nu exista nici o cale de fugă cu riscuri cât de cât acceptabile. Deși toate posibilitățile de evadare pe

care le întrevăzusem și examinasem mă obligaseră să ajung la această concluzie, continuam să o resping cu încăpățânare.

Numai la țipătul strident al câte unui vultur codalb tresăream și mă mai dezmeticeam din gândurile care nu-mi dădeau pace. Îl căutam cu ochii în adâncul limpede al cerului albastru, până ce reușeam să-l zăresc rotindu-se în cercuri tot mai largi și tot mai sus, aproape de limita puterii de pătrundere a vederii. Îl urmăream cu privirea până ce îl pierdeam din ochi, și, resemnat, mă întorceam atunci din nou în groapa mea din țarc.

Tot cu iluzia unei false evadări ne mai amăgeam și la ora pelicanilor, cum ne obișnuisem să numim momentul când aceștia își anunțau trecerea peste țarcul nostru. Sunetele stranii pe care le emiteau, părând a ieși mai degrabă din măruntaiele de fier ruginit ale unei vechi macarale, decât din gâtlejul unei ființe vii, ne vesteau zilnic, cu precizie de ceasornic, apropierea serii.

Era înainte de ora pasajului de seară, când păsările bălții părăseau adăposturile stufărișului pentru a-și căuta hrana în smârcuri, la loc deschis. Pelicanii decolau mai devreme de pe plaurii unde sălășluia colonia și zburau spre ochiurile de apă, unde obișnuiau să pescuiască. Noi, în groapa noastră din poiana țarcului, abia îi așteptam. Cum le auzeam glasul, ne culcam pe spate în fundul gropii pentru a le urmări zborul. Era spectaculos și nu ne mai săturam privindu-i de fiecare dată cu aceeași încântare.

Era un stol de 50-60 de pelicani. Nu păreau grăbiți. Se deplasau încet pe direcția lor de zbor. Întârziau, descriind deasupra noastră cercuri mari, alunecând prin aer fără nici o bătaie de aripă. Evoluau, folosind cu măiestrie curenții termici. Câștigau sau pierdeau din înălțime cu ușurință, plutind lin și întretăindu-și traiectoriile ca într-un joc de balet plin de grație. Zăboveau o mulțime deasupra țarcului de la malul Dunării, amintindu-și probabil de raiul de altădată al bălților de pe acele locuri, când regimul clasei muncitoare nu le secase încă, stricând și rosturile păsărilor, așa cum le stricase și pe ale oamenilor.

Apoi, când se hotărau să ne părăsească, îi petreceam și pe ei cu ochii până departe, dincolo de sârma ghimpată și cordonul de pază, cu aceeași nostalgie cu care ne luam rămas bun și de la vulturii codalbi.

Pe zi ce trecea, pierdeam tot mai mult nădejdea de a descoperi o cale de fugă rezonabilă, așa cum mi-aș fi dorit-o: cu riscuri previzibile, dar, totodată, acceptabile.

Aproape în fiecare seară, la întoarcerea în lagăr, discutam cu Nuțu (dr. Voiculescu) situația, decepționați că nu reușeam să-i găsim o soluție. Nu mai întrevedeam decât o singură posibilitate, care nu mai îndeplinea însă condițiile dorite, reușita ei depinzând în prea mare măsură de jocul întâmplării și de factori ce nu puteau fi prevăzuți.

Planul era foarte hazardat. Încă de la începutul tentativei de evadare, ar fi însemnat să contăm pe noroc – factor greu de introdus într-un calcul pe care l-am fi dorit cât mai exact.

Locul de plecare ales era punctul de la malul Dunării unde se afla motorul pompei care refula apa pe conducte până în lagăr. Deplasarea de la locul de muncă la coliba de scânduri care adăpostea motorul traversând poiana din mijlocul țarcului, deși nejustificată în ochii gardianului, putea totuși trece neobservată. De asemenea, putea fi evitat deținutul mecanic care se îngrijea de motor și care deseori își găsea de lucru la magazia și atelierul din celălalt capăt al țarcului, unde profita să mai stea de vorbă cu alți camarazi. Până aici, impedimentele ce se puteau ivi în cale erau neglijabile și ușor de înlăturat.

O dată ajunși lângă coliba motorului, avea să înceapă partea primejdioasă a acțiunii. De acolo urma să supraveghem cu atenție împrejurimile de dincolo de gardul de sârmă ghimpată și mai ales să ținem sub observație pe ostașul din cordonul de pază exterioară, cel mai apropiat de locul în care ne aflam. Urmărindu-l cu privirea pe traseul de du-te-vino al patrulării sau în timp ce stătea locului, trebuia să alegem momentul cel mai prielnic pentru a ne lăsa să alunecăm de-a lungul malului în apele tulburi ale Dunării, fără să fim văzuți. De aci înainte, totul rămânând pe seama norocului!

Trăgând adânc aer în piept, scufundându-ne fără zgomot în Dunăre și înotând pe sub apă o cât mai mare distanță, nu ne mai rămânea decât să sperăm că ostașul nu-și va îndrepta tocmai atunci privirea spre locul unde vom scoate capul la suprafață, pentru a mai respira o dată înainte de a ne lăsa din nou la fund.

În eventualitatea că vom scăpa nevăzuți, în timp ce vom scoate de mai multe ori capul din apă pentru a respira, și că vom fi ieșiți din zona supravegheată de cordonul de pază, urma să ne mai lăsăm o bucată de vreme purtați la vale de curentul apei, înainte de a traversa Dunărea, înotând spre malul dobrogean. Dacă pentru o singură persoană acțiunea comporta asemenea riscuri, pentru grupul nostru tentativa devenea întreit de periculoasă, iar norocul necesar reușitei trebuia și el să crească în aceeași proporție. Era motivul pentru care și Gioga, și Nuțu, ca și mine, șovăiam să luăm vreo hotărâre.

Și totuși, ispita ne dădea târcoale, balanța înclinându-se, când în favoarea acceptării riscului cu orice preț, când în favoarea unei judecăți mai înțelepte care respingea ideea temerității sinucigașe.

Nu știu dacă în cele din urmă a învins rațiunea sau teama. Fapt este că nehotărârea noastră dăinuia, iar timpul trecea și munca noastră la tuburile de beton se apropia în mod inevitabil de sfârșit. Cu toate pretextele inventate pentru a justifica întârzierea executării numărului de tuburi cerut, într-o bună zi, nu am mai avut încotro. Am turnat și dat în primire

ultimele tuburi, și munca noastră la malul Dunării s-a încheiat.

De aci înainte, pentru a ajunge din nou pe malul apei, nu mai puteam conta decât pe muncile sporadice și de scurtă durată, care se iveau cu ocazia încărcării sau descărcării bacurilor.

Și acum, după atâția ani, mă surprind deseori gândind cu părere de rău la lipsa mea de îndrăzneală, care m-a împiedicat să-mi încerc norocul, plecând singur înot peste Dunăre. E drept că teama de atunci nu o mai pot retrăi cu aceeași intensitate. Mi-a rămas însă nestins regretul visului neîmplinit.

Viața la Salcia se îmblânzise simțitor în acea perioadă. Atât la muncă, cât și în lagăr, prigoana permanentă, dezlănțuită până mai ieri împotriva deținuților, își pierduse din virulență. Chiar și cei mai răi și înverșunați gardieni se îmblânziseră. Pieriseră ca prin farmec bătăile și înjurăturile, care până nu demult fuseseră la ordinea zilei, iar rarelor rapoarte de pedepsire nu li se mai dădea curs.

Sufla un vânt de delăsare, propice nașterii celor mai năstrușnice zvonuri. Decretul de eliberare a deținuților politici era în gura tuturor. Până și cei mai sceptici, printre care mă număram și eu, începuserăm să admitem posibilitatea apariției unui astfel de decret, dar numai determinat de o capitulare a regimului sub presiunile ultimative ale Occidentului, ceea ce ar însemna în mod obligatoriu și îndepărtarea de la putere a comuniștilor. Numai așa ne puteam explica schimbarea survenită în atitudinea administrației. Comuniștii nu se puteau arăta clemenți decât dacă erau forțați de împrejurări. Așa credeam atunci și așa cred și azi.

După ce am terminat munca la malul Dunării, am fost din nou încadrat în brigada care lucra la câmp. Aici mi-am putut da și mai bine seama cât de concesivă devenise conducerea lagărului, renunțând chiar și în timpul freneticei lor campanii de prașilă la presiunile sălbatice pe care le făcuseră cu un an în urmă la aceeași muncă.

În ceea ce mă privește, mulți pureci n-am făcut nici de data asta la prășitul porumbului. După numai câteva zile, spărgându-se o conductă de apă, a fost reconstituită echipa noastră de instalatori și, în ziua următoare, am ieșit iar la muncă alături de Nelu Dumitrescu.

Formația noastră, compusă din doi deținuți și un ostaș înarmat, a ieșit timp de vreo zece zile pe poarta lagărului, având drept țintă un câmp de lucernă, nu departe de gardul de incintă. Aici, pe o distanță de 15-20 de metri, fuseseră bătuți niște țăruși care marcau porțiunea de traseu a conductei, unde, din cauza pământului mustind de apă, era de presupus că se produsese spărtura.

Ne-am apucat de săpat. Conducta era îngropată la peste un metru adâncime și, din păcate, nu se afla chiar sub țărușii de marcaj. Aproximația cu care fuseseră bătuți, ne-a costat câteva ore de căutare de ambele

părți ale liniei însemnate de țăruși. Săpând un șanț transversal peste linia marcată, am sfârșit prin a da de traseul conductei la o distanță de mai bine de doi metri de locul indicat. De aci înainte nu am mai avut altceva de făcut decât să ne continuăm săpătura de-a lungul țevii, în speranța de a descoperi cât mai curând spărtura pentru a scăpa de o muncă nu atât de grea, pe cât de murdară.

Apa ce se revărsase din țeava spartă îmbibase tot terenul dimprejur, iar cu cât pătrundeam în adâncime, cu atât pământul se făcea mai mocirlos. La fund, conducta era împotmolită într-un strat de noroi, pe care îl aruncam cu lopata peste marginea șanțului, stând noi înșine înnămoliți până aproape de genunchi. La început, munca noastră părea zadarnică. La fiecare lopată luată de deasupra conductei, noroiul dimprejur se scurgea la loc și o acoperea din nou. Numai după câteva zeci de lopeți de nămol ridicate din același loc reușeam să degajăm conducta. Lucram desculți, numai în chiloți și eram murdari din cap până în picioare.

Cred că ne-a trebuit mai bine de o săptămână până ce, în sfârșit, am găsit locul de scurgere. Ne-am mai chinuit vreo două zile cu dezgropatul, demontatul și înlocuitul țevii care se spărsese cu una nouă.

Mi-amintesc și acum cum, numai în chiloți și plini de noroi, mergeam înșirați în monom pe ulița satului, ținând fiecare câte un capăt al țevii de peste patru metri lungime pe umăr, sub amenințarea pistolului automat al ostașului care ne urma. Am dus țeava spartă la atelierul S.M.T., care se afla la capătul satului și, cu o țeavă nouă în spinare și în aceeași formație, ne-am întors pe același drum.

Seara, când intram pe poarta lagărului, murdari cum eram de noroiul în care ne bălăcisem toată ziua, distonam numai prin culoare de halul în care se întorceau de la muncă deținuții care fuseseră la prășit. Hainele noastre vărgate, bocancii și fețele ne erau pătate în nuanțe diferite, după cum huma galbenă din fundul șanțului sau pământul negru din lanul de lucernă, cu care eram mânjiți, se uscaseră pe noi sau mai erau încă ude.

Nelu și cu mine apăream ca două pete bălțate, stridente, în mijlocul culorii uniforme a deținuților care veneau de la prășit. Ei păreau auriți în lumina soarelui care scăpăta, prăfuiți din cap până în picioare de colbul gălbui al Câmpiei Bărăganului. Cu toate astea, nu am atras privirile la intrarea noastră în lagăr, decât în primele zile. O echipă concurentă, proaspăt formată, a cărei întoarcere în lagăr era așteptată cu nerăbdare și curiozitate de toți deținuții, ne-a răpit succesul de public de care ne bucurasem la început. În fața membrilor ei, a trebuit să ne recunoaștem inferioritatea. Întruneau, într-un mod mult mai reușit și în mai mare măsură decât noi, calitățile care dădeau farmec comicului grotesc și trist al clownului. Din prima zi a constituirii echipei lor, fuseseră numiți „broscarii"!

Aveam să aflu din indiscreția unor gardieni, mai sceptici în privința

eficacității ei, că echipa luase naștere la ordinul primit de la *Direcția Generală a Penitenciarelor*. Se găsiseră acolo niște minți luminate și pricepute în ale economiei și comerțului exterior, aducător de devize, cărora le venise ideea să exploateze slăbiciunile gastronomice ale capitalismului decadent, oferindu-i spre consum broaște *made in Romania*. Un produs M.A.I. pentru export, ca și mobilele confecționate în atelierele pușcăriei de la Gherla. Și la prinsul broaștelor din Balta Brăilei va fi folosită aceeași mână de lucru ca la tâmplăria din Gherla: deținuții politici.

În privința procedeului de prindere a broaștelor, de organizare a muncii pe teren și de selecționare a deținuților ce urmau să formeze brigada „broscarilor", ordinul Direcției Penitenciarelor nu dădea nici o lămurire, lăsând totul pe seama conducerii lagărului.

Ca primă măsură s-a decis dotarea brigăzii cu câteva crâsnice obișnuite de prins pește, cărora în Oltenia le zice „cârstașe". Comandantul a ținut însă să-și arate personal iscusința în îndeletnicirea prinsului de broaște, ordonând și confecționarea unei scule speciale, concepută de el, cu care pasămite „puii de baltă" puteau fi recoltați din ochiurile de baltă, în număr mai mare și de la o distanță de câțiva metri de mal. Instrumentul era, de fapt, un minciog uriaș: un sac de plasă, prins la gură într-un cadru dreptunghiular, de un metru pe 60 de centimetri, din fierbeton, gros de 20 de milimetri, atașat în capătul unei prăjini de vreo trei metri lungime.

Tot comandantul, cu simțul lui dezvoltat pentru obținerea maximumului de randament în muncă și folosirea mâinii de lucru potrivite la locul potrivit, a hotărât și componența brigăzii. Adresându-se celor aproximativ 20-25 de deținuți infirmi și grav bolnavi, declarați inapți de muncă, le-a oferit posibilitatea de a fi din nou încadrați în rândul deținuților productivi, beneficiind de toate drepturile acestei categorii. Deși – spunea el – prinsul de broaște nu poate fi considerat o muncă, vor primi totuși aceeași alimentație și rație de pâine ca și deținuții care ies la muncă și, de asemenea, dreptul la o carte poștală și la pachet de acasă. Pe de o parte, ademeniți de aceste avantaje, iar, pe de alta, dornici să scape de corvezile și șicanele la care erau supuși în lagăr, majoritatea au acceptat propunerea.

Despre aventurile vânătorești ale brigăzii de „broscari" îmi povestea, la întoarcerea în lagăr, inginerul Becherescu, cu care mă întâlneam și stăteam de vorbă în fiecare seară înainte de stingere. Chinuit de reumatism, adus de spate, cu dureri în articulații, Becherescu preferase totuși să iasă la muncă, decât să lâncezească în lagăr sau să suporte capriciile sadice ale gardianului care își petrecea timpul silindu-i pe inapți să execute tot felul de corvezi inutile, numai pentru a-și dovedi atotputernicia.

În prima dimineață, când „broscarii" și-au făcut apariția pe platoul de adunare, unde toți deținuții, grupați pe brigăzi, așteptau ordinul de

plecare la muncă, am asistat la un spectacol demn de cea mai șocantă și de prost gust tragicomedie.

Tot grupul de „inapți de muncă", care mai de care mai slabi, unii cu infirmități vizibile, șchiopi sau încovoiați din șale, alții cu suferințe ascunse, căutând să-și tăinuiască neputința, se străduia să țină pasul și să se alinieze, sub îndemnul brutal și fără menajamente al gardianului care îi grăbea de la spate.

Aproape fiecare purta câte ceva din echipamentul cu care fusese dotată brigada pentru expediția de vânătoare în bălțile rămase neasanate dintre dig și matca Dunării. Din spusele lui Becherescu, mlaștinile se aflau cam la vreo trei kilometri de lagăr. Când le-a venit rândul să iasă pe poartă jalnicul convoi a început să se destrame. Cei mai betegi, deși nu duceau decât câte o găleată goală, au rămas treptat în urmă, rărind rândurile. Au rămas în fruntea coloanei cei mai zdraveni, care duceau crâsnicele, urmați de doi inși care se împleticeau sub povara minciogului din fier-beton, invenția încă nebrevetată a comandantului.

Dacă la ieșirea pe poartă, mai dând, de bine de rău, dovadă de oarecare energie, inapții își mobilizaseră ultimele rezerve de forță și voință pentru a-și stăpâni suferințele și nevolnicia, seara, la întoarcerea în lagăr, abia se mai târau. Își irosiseră ultimele puteri. Le pierise chiar zâmbetul chinuit pe care îl adresaseră prietenilor dimineața la plecare. Umorul nu și-l pierduseră însă. Asemuindu-se cu „la grande armée" a lui Napoleon, care se întorsese înfrântă, dar acoperită de glorie din campania din Rusia, ne-au povestit despre bătăliile purtate cu broaștele, din care acestea din urmă ieșiseră victorioase și stăpâne pe teren. Și lor, ca și lui Napoleon, le fuseseră neprielnice și vremea, și terenul. Luptaseră mai mult cu canicula, cu nămolul, cu țânțarii și cu apa. Cu inamicul care se retrăgea din fața lor în smârcuri nu prea avuseseră ocazia să dea piept.

Nici armamentul nu se arătase potrivit. Minciogurile aveau coada prea scurtă și nu ajungeau cu ele până la ochiurile mai îndepărtate de mal, iar cel din fier-beton, inventat de comandant, era așa de greu, încât nu putea fi ridicat și ținut de capătul prăjinii care îi servea de coadă. Chiar broaștele pe care reușeau să le salte cu crâsnicul din apă, săreau din nou în baltă, înainte de a fi avut timpul să aducă plasa la mal. Din această luptă inegală, brigada broscarilor se întorsese la bază fără pierderi, înregistrând totuși un succes: luase doi prizonieri!

Din spusele lui Becherescu, una din cele două broaște prinse le dăduse mult de furcă. O dată adusă cu crâsnicul la mal, zvâcnise din plasă pe uscat și, sărind în zig-zag, încercase să scape de urmăritori, care, după multă alergătură și căzături, reușiseră cu mare trudă să o captureze. Amândouă broaștele fuseseră acum aduse în triumf într-o găleată cu apă, acoperită cu un capac. Spre marea dezamăgire a comandantului, care nu aprecia acest gen de umor. Era în schimb perseverent. Cu tot fiasco-ul

înregistrat la prima vânătoare, le-a mai dat ocazia lui Becherescu și camarazilor lui să mai facă timp de câteva zile haz de necaz, înainte de a ordona sistarea ostilităților împotriva broaștelor. După aproape o săptămână de vânătoare, întreaga recoltă de broaște se cifra la doar 10-12 exemplare.

Neținând seama de zicala cu pomul lăudat, administrația, optimistă, pregătise însă două putini de circa două sute de litri fiecare, pline cu apă și prevăzute cu capace de plasă, în care să fie ținute broaștele, înainte de a fi exportate. Putinile fuseseră așezate chiar la poarta lagărului, în afara incintei, între postul de pază al santinelei și colțul clădirii spitalului, unde se afla dormitorul doctorilor noștri.

Am dat acest amănunt pentru a fi înțeles hazul pe care l-a stârnit printre doctorii din spital furia și proasta dispoziție a doctorului Sisel Antoniu, care nu mai contenea să blesteme broaștele care nu-l lăsau să doarmă. Într-adevăr, cum se lăsa noaptea și liniștea peste lagăr, broaștele din putina de sub fereastra dormitorului doctorilor începeau să orăcăie cât le ținea gura. Insomniile lui Sisel Antoniu au durat numai câteva zile: cele două putini au fost răsturnate și deșertate de apă chiar în poarta lagărului, broaștele recăpătându-și libertatea.

Și așa s-au dus pe apa sâmbetei și broaștele, și contractul aducător de devize, la care visase administrația.

Cam prin a doua jumătate a lunii iunie, lagărul de la Salcia și-a schimbat, de la o zi la alta, înfățișarea. Fusese desființat lagărul de la Grădina, o bună parte a deținuților de acolo fiind transferați la Salcia.

O dată cu aglomerația produsă de încartiruirea noilor-sosiți, au început să cadă și ultimele bariere ale disciplinei absurde care ne îngrădea viața și pe care administrația se străduise să o mențină, în ciuda faptului că dispozițiile primite de la centru nu-i mai permiteau să recurgă la represalii. Gardienii nu mai făceau față înghesuielii din dormitoare și nici haosului care domnea în curtea lagărului. Deținuții mișunau în toate părțile, căutându-și cunoscuții, strigându-se în gura mare și adunându-se pe prietenii pentru a discuta sau chiar pentru a cânta sau a juca bâza.

Cu cei veniți de la Grădina, lagărul nostru prinsese mai multă viață. Infuzia cu noii-sosiți nu avea să dilueze însă omogenitatea masei de deținuți din Salcia, cu care, practic, se poate spune că nu s-a produs o adevărată fuziune. Prea puțini din cei de la Grădina s-au integrat în atmosfera creată la Salcia de către deținuții vechi, cu condamnări mari, în majoritatea lor legionari. Ținuta imprimată de aceștia în relațiile dintre deținuți, ca și în raporturile dintre deținuți și administrație, făcea incompatibil amestecul cu grupul atât de eterogen venit de la Grădina, cu manifestările și comportările lui, mult prea diferite de cele practicate la Salcia. Cei mai mulți erau tineri, arestați cu numai un an sau doi în urmă și

condamnați la pedepse relativ mici, în general, pentru așa-zise „discuții dușmănoase". Printre ei se rătăcise și un număr de oameni mai în vârstă, deținuți mai vechi.

În limbajul birocratic al M.A.I., erau toți „apolitici", nefiind membri ai nici unui partid. Găseai printre ei de toate soiurile, de la tineri fără nici un căpătâi până la elevi și studenți, de la muncitori până la intelectuali, actori de teatru, scriitori și regizori. Mai toți păcătuiseră cu vorba. Criticaseră, înjuraseră regimul, cârtiseră, colportaseră zvonuri sau spuseseră bancuri politice. Incontestabil că cel mai „apolitic" lot ce ne-a venit de la Grădina a fost al celor trei sau patru inși condamnați pentru homosexualitate!

Era o lume cum nu se putea mai pestriță, în care, din păcate, domina nota stridentă a derbedeilor. Poate că nu se făceau atât de remarcați prin număr, cât prin felul de a-și vorbi și de a se interpela în gura mare cu cuvinte scabroase, epitete ordinare și înjurături blasfemice. Chiar pe mine, dispus să fiu mai concesiv numai de dragul de a-mi satisface curiozitatea și de a-i cunoaște mai de aproape, purtarea și felul lor de a se exprima mă revoltau. Văzându-i și auzindu-i vorbind, mi-am amintit de primele exemplare ale aceleiași categorii, pe care le întâlnisem printre „frontieriștii" din închisoarea de la Timișoara. Mă vedeam pentru a doua oară confruntat cu prăsila „omului nou", provenită din crescătoriile partidului. Nu bănuiam atunci că mă voi bucura și mai târziu, în libertate, de această moștenire zootehnică pe care ne-a lăsat-o comunismul.

Dracu nu mi s-a mai părut atât de negru când am descoperit că totuși cei mai mulți din noii-veniți nu aparțineau acelei categorii. Zarva generală din curtea lagărului mă indusese la început în eroare. Trecând pe lângă diferite grupuri de tineri, și auzindu-i vorbind, mi-am dat seama că nu sunt toți din același aluat.

Veselia gălăgioasă a tinereții lor semăna cu cea pe care o manifestasem și noi la vremea noastră când, cu ani în urmă, intrasem în închisoare. Spre deosebire de noi însă, lor nu li se mai aplicau acum metodele de timorare și represaliile cu care noi fuseserăm reduși la tăcere și obligați să ne supunem regimului de teroare din temniță. Iar dacă noi și azi, când administrația nu mai dădea curs amenințărilor, continuam, în virtutea inerției, dar și a experienței acumulate, să ne ferim de ochii și urechile paznicilor, noua generație de tineri deținuți, care nu cunoscuse teama și nu învățase prudența, se purta și vorbea fără nici o reticență față de gardienii și ofițerii lagărului.

Adunați grupuri-grupuri în mijlocul curții, discutau și glumeau între ei în modul cel mai natural, fără măcar a remarca apropierea câte unui gardian, care, privat de dreptul de a recurge la bâtă, se grăbea să se îndepărteze pentru a nu-și da în vileag neputința și a mai salva o aparență de autoritate. Recunosc că și eu mă simțeam stingherit, încercând să le

urmăresc discuțiile, presărate cu noțiuni pe care le ignoram. Pomeneau nume proprii nemaiauzite de mine și nu reușeam să le împărtășesc entuziasmul pentru personaje a căror celebritate mi-era necunoscută. Se refereau la nume de artiști, de cântăreți, de personaje de romane, la mărci de produse de tot felul, care în ultimii 12 ani nu-mi ajunseseră la ureche.

Filtrul impus de regim informațiilor din străinătate devenise în ultima vreme mai permeabil, nesatisfăcând totuși nici pe departe receptivitatea tineretului la tot ce venea din Vest. Pătrundeau câteva reviste și ziare străine. Pe ecranele bucureștene începuseră să ruleze și filme occidentale, nu numai din țările „frățești". În cadrul unor schimburi culturale veniseră și câteva ansambluri de dansuri și cântăreți de muzică ușoară, numită în Vest *contestatară*, dar care contrar așteptărilor regimului, reușea să conteste și „orânduirea socialistă".

Din contactul cu acești tineri, observându-i și ascultându-i vorbind, am înțeles ceva mai mult din atmosfera de afară decât din *Scânteia* pe care ne-o oferea administrația spre informare sau, mai exact spus, spre dezinformarea noastră. Am recunoscut în acești tineri același spirit refractar la îndoctrinarea politică marxistă și aceeași adversitate față de regimul comunist care însuflețiseră, după 23 August 1944, și generația mea. Spre deosebire de tineretul de atunci însă, lipsindu-le exemplul trecutului, care pe noi ne făcuse în primii ani ai ocupației sovietice să strigăm nu numai „Jos comunismul!", ci să manifestăm și pentru „Rege și armata lui", tinerii anului 1964 nu mai știau decât primul slogan. Pe cel de-al doilea îl înlocuise mirajul Occidentului, cu excesele lui de libertate, cu stridența culorilor orbitoare a reclamelor și ambalajelor și cu muzica lui asurzitoare. În mai multe colțuri din curtea lagărului, câteva grupuri formaseră câte o orchestră, înlocuind cu mult talent sunetele instrumentelor, care le lipseau, prin onomatopee asemănătoare.

Chiar în spatele barăcii mele, în jurul unui tânăr cu voce de tenor, se strângeau, în fiecare seară, mai mulți camarazi de-ai lui, pentru a-i ține isonul cu instrumente improvizate din gamele, linguri sau vreun bidon gol, găsit în bucătărie. Băieții erau specializați în muzică sud-americană. Bidonul și lingurile suplineau bateria, iar gamela, umplută cu pietricele și scuturată în ritmul rumbelor și sambelor, pe care cu vocea lui catifelată tenorul le interpreta în chiar limba spaniolă sau portugheză, stârneau aplauzele asistenței. Culmea virtuozității și-o arăta mai ales când își încheia bucata cu o voce de falset, demnă de a face concurență oricărei vedete a cântecului latino-american.

Dacă pe mine mă interesau și mă distrau tinerii veniți de la Grădina, iar majoritatea vechilor legionari din lagăr îi priveau și ei cu simpatie și îngăduință, acceptându-i așa gălăgioși și zurbagii cum îi îndemna temperamentul vârstei să fie, se găseau totuși printre noi și unii mai intransigenți, care nu le puteau înțelege superficialitatea și lipsa unor ide-

aluri mai înalte decât moda, muzica și stilul de viață occidental, la care râvneau.

Între timp, fusesem din nou repartizat, cu Nelu Dumitrescu, la executarea unei lucrări urgente de instalații. În curtea lagărului, în fața bucătăriei, se formase o baltă, care tindea să tot crească, amenințând să inunde încăperea. Cum nu plouase demult, nu era decât o singură explicație: apa provenea dintr-o conductă subterană spartă.

Am săpat vreo două zile în locul unde se acumulase apa, până ce, la cam un metru și jumătate adâncime, am dat de conducta cu pricina. Era conducta principală care alimenta lagărul cu apă. Era din fontă și avea un diametru de aproximativ douăzeci de centimetri. E tot ce am apucat să vedem, după ce am înlăturat ultimul strat de pământ care o acoperea. Într-o clipă, groapa pe care o săpasem a fost inundată de apa care țâșnea cu putere din țeava spartă. Până ce am avertizat gardianul și până ce acesta, la rândul lui, a luat măsuri ca apa să fie oprită de la robinetul care regla debitul pe conductă, inundația a luat proporții, întinzându-se până în mijlocul curții.

Abia după câteva ore de muncă, întrebuințând două găleți, am reușit să golim groapa de apă și să înlăturăm noroiul care acoperea conducta. Am descoperit atunci că tronsonul respectiv, din care se scursese apa, avea vreo 3-4 găuri, dintre care una cât pumnul.

Între timp aflasem că în Salcia nu se mai găseau conducte de rezervă de aceeași dimensiune. Cum procurarea unei conducte similare de la Brăila ar fi însemnat o amânare a înlocuirii tronsonului spart la un termen greu de prevăzut, răstimp în care lagărul și spitalul ar fi fost private de apa necesară și, mai ales, de cea considerată cât de cât potabilă, ne-am hotărât să evităm neajunsul, recurgând la o soluție provizorie, pe care nu am adus-o la cunoștința administrației. I-am explicat gardianului de serviciu, care trecea din când în când pe la locul nostru de muncă, că scurgerea de apă se datorase pur și simplu unei deplasări a conductei care provocase decuplarea a două tronsoane la locul lor de joncțiune. Neputându-și da seama de adevărata situație a țevii, năclăită în noroiul din fundul șanțului, gardianul nu s-a îndoit de spusele noastre, mai ales că l-am asigurat că, în scurtă vreme, vom reface legătura între țevi și va putea raporta că instalația de apă este din nou în stare de funcționare.

Desigur că ideea care ne venise era departe de a se înscrie în normele de conduită etică a meseriașului instalator. Cum calitatea noastră de deținuți avea prioritate, soluția la care ne gândisem urma să satisfacă interesul de moment al acestei categorii. Dorința de a nu fi lipsiți de apă ne-a făcut să înțelegem că eram în schimb lipsiți de conștiință profesională!

Prin tratamentul pe care l-am aplicat conductei după plecarea gardianului, nu numai că ne-am descalificat profesional, dar am făcut-o cu

tot elanul și fără nici o remușcare. Cât mai repede, pentru a nu fi cumva surprinși, am bătut în fiecare gaură a conductei câte un cep, cioplit la repezeală din lemnele de foc din fața bucătăriei. O dată găurile astupate, ne-am grăbit să umplem groapa la loc cu pământ. În mai puțin de un sfert de oră, operația a fost încheiată și terenul nivelat, iar peste alte câteva minute apa curgea din nou în lagăr.

Numai Nelu Dumitrescu și cu mine știam însă că va curge numai atâta vreme cât vor rezista cepurile. Speram însă ca lemnul de salcie să nu ne dea de gol, putrezind înainte de a fi părăsit noi Salcia. Dorința avea să ni se împlinească: n-am mai apucat altă inundație!

În același timp cu noii-veniți de la Grădina au început să circule tot felul de zvonuri cu privire la soarta noastră viitoare: ba se spunea că și lagărul nostru va fi desființat, ca și cel de la Grădina, și că vom fi transferați la închisori, ba că, dimpotrivă, la Salcia se vor construi noi barăci pentru a face loc unui efectiv sporit de deținuți. Apăreau mereu nenumărate noi și variate versiuni și presupuneri care nu se sprijineau pe nici o informație serioasă, dar care nu reușeau să înăbușe zvonul mult mai persistent al punerii noastre în libertate, acesta din urmă întemeindu-se cel puțin pe interpretarea unui fapt concret: neașteptata modificare a regimului de detenție, petrecută în ultimele săptămâni.

Trebuie să recunosc că, deși destinderea ce creștea pe zi ce trecea și atitudinea tot mai omenoasă a gardienilor în ultima vreme erau motive care să te pună pe gânduri și să justifice tragerea unor concluzii optimiste, eu continuam să rămân sceptic.

Apoi, într-o bună zi, ne-a căzut în mână un număr din *Scânteia*, care nu ne fusese dat oficial, sub veșnicul pretext că nu venise bacul cu poșta de la Brăila. Era ziarul în care apăruse decretul de amnistieri și grațieri emis, dacă îmi amintesc bine, la 17 iunie. Formulat lapidar și în termeni vagi, nu-ți puteai da seama exact căror categorii de condamnări avea să le fie aplicat. Se menționa doar că va fi aplicat conform unor reglementări anexe, pe care ziarul nu le publica. Textul, voit confuz, al decretului a fost pentru mine un motiv în plus să fiu neîncrezător, considerând că regimul avea intenția să arunce doar praf în ochii lumii, eliberând pe sprânceană numai un număr neînsemnat de deținuți.

Și totuși, apariția decretului, deși ținută secretă de administrație, a produs o stare mărită de excitație și exuberanță în rândurile deținuților, contribuind la creșterea harababurii care și așa domnea în curtea și dormitoarele suprapopulate ale lagărului. Oricum, chiar cei mai optimiști nu credeau decât în eventuala reducere a pedepselor sau eliberarea deținuților considerați de Securitate fie „de încredere" (adică turnători), fie în vârstă, infirmi sau prea bolnavi pentru a mai prezenta vreun pericol pentru regim. Probabil că în virtutea convingerii că selecția pentru elibe-

rare va fi lăsată la aprecierea ofițerului politic și a organelor de conducere a lagărului, cei câțiva turnători de la Salcia își serveau în ultima vreme stăpânii cu și mai mult zel și slugărnicie. Delațiunile lor în noul climat nu mai erau însă la fel de apreciate ca înainte, când carcera, lanțurile și bătaia erau la ordinea zilei.

Într-una din zile, am fost acostat în curtea lagărului de unul din aceste dezgustătoare personaje, dispus să obțină o notă bună din partea administrației cu prețul oricărei josnicii. Era Ivan Ghica, cel căruia dr. Sisel Antoniu îi favorizase o prelungire a perioadei de internare în spital, chiar după însănătoșire, și pe care tot el îl dăduse apoi afară, indignat de lipsa lui de camaraderie față de ceilalți bolnavi. Împins probabil nu atât de faptul că îi eram vag cunoscut din București, cât mai ales pentru că toți camarazii lui de la Grădina, cu care venise la Salcia, îl evitau, Ivan Ghica căutase de câteva ori să intre cu mine în vorbă. Scăpasem sistematic de el, invocând mereu câte un pretext nou.

De data asta însă reușise să mă facă curios și să mă rețină. Intrigat de creionul și cele câteva foi de hârtie pe care le avea în mână, m-am oprit să-l ascult. Ne-am plimbat o vreme în sus și în jos prin curtea lagărului și, așa cum nu am înțeles atunci, nu m-am putut dumiri nici până azi ce l-a determinat să-mi facă confidențele pe care mi le-a făcut. Bănuiesc că, în amoralitatea lui, omul își pierduse în așa măsură simțul realității, încât nu-și putea închipui că faptele lui ar putea fi considerate de alții abjecte.

Mi-a spus, fără să-l întreb, că obținuse de la administrație hârtie și creion pentru a scrie un memoriu adresat locotenentului Boștină, ofițerul politic al lagărului. Mi-a relatat apoi în linii mari conținutul și scopul memoriului, ținând să-mi citească pe sărite unele pasaje pe care le socotea mai semnificative. La capătul fiecărui citat se oprea și mă întreba: „Ce zici?" Deslușeam în privirea lui că, de fapt, nu se aștepta din partea mea decât la un răspuns aprobativ. Cred că așa mi-a și interpretat tăcerea, când eu nu eram decât mut de uimire.

În memoriul lui, Ivan Ghica își făcuse propriul lui rechizitoriu moral, scoțându-și în evidență slăbiciunile și viciile, pentru a demonstra că nu trăise decât pentru a-și satisface plăcerile, refuzând să se supună conformismului vieții înaltei burghezii din care făcea parte. Nu ținuse niciodată la avere, risipindu-și-o prin localuri de noapte, la jocuri de noroc, în beții și orgii cu femei, căutându-și plăcerea atât în toate perversitățile sexuale pe care le încercase pe rând, cât și în droguri. Când rămăsese fără bani, nu se sfiise să recurgă la împrumuturi pe care nu le mai restituia sau chiar la falsuri și escrocherii. Înalta societate burgheză îl exclusese din rândurile ei, considerându-l un depravat care le făcea clasa de râs.

Viciile de care fusese stăpânit și desfrâul în care trăise erau argumente suficiente pentru a demonstra că nu urmărise în viață decât să-și satisfacă poftele, că nu avusese niciodată vreo altă preocupare și cu atât

mai puțin una politică. Ca atare, cerea să fie disculpat de acuzațiile nedrepte care îl aruncaseră printre deținuții politici, nesocotindu-se, ca ei, un dușman al regimului. Locul lui, scria el, putea fi cel mult la dreptul comun!

Din lichelism și oportunism, Ivan Ghica își făcuse cu toată sinceritatea și fără retușuri autoportretul moral, cu gândul la obținerea unei recomandări favorabile din partea ofițerului politic care să-l facă să beneficieze de decret.

Faptul că nu i-a fost rușine să-mi citească cele scrise despre el în prima parte a memoriului mă îndreptățește să cred că nu și-a dat seama nici de impresia pe care avea să mi-o producă citindu-mi și partea finală, în care vorbea despre alții. Și anume, despre o sumedenie de oameni pe care îi cunoștea, care erau liberi. Spus pe scurt, nu și-a cruțat nici propriile rude, nici prietenii familiei, ponegrindu-i pe toți, criticându-i și denunțându-i, în spiritul luptei de clasă, pentru mentalitatea și moravurile lor „boierești, moșierești sau burgheze", de care el, cum spunea „s-a lepădat întotdeauna".

N-am avut puterea să-mi înfrâng curiozitatea și să-i întorc spatele chiar de la începutul lecturii, cum s-ar fi cuvenit. Voiam să aud până unde îi merge ticăloșia și l-am ascultat până la capăt, când m-a întrebat iar:

– Ei, ce zici? Cum ți se pare?

– Mi se pare o porcărie fără seamă, o turnătorie odioasă! Ești un nemernic și nu vreau să mai am de-a face cu dumneata!

Înainte de a mă îndepărta, am mai apucat să-i văd figura lovită de stupoare și ochii măriți de uimire. Era evident că nu înțelesese de ce mă indignasem. Înclin să cred că era mai degrabă un caz patologic de inconștiență și iresponsabilitate decât de ticăloșie: o presupunere plauzibilă ce putea servi de explicație, dar nu și de justificare.

Gândindu-mă la efectul pe care acel memoriu îl putea avea asupra persoanelor denunțate, nu eram deloc înclinat să țin seama de cauza care îl determinase pe Ivan Ghica să-l scrie și deci să-i acord circumstanțe atenuante. Dacă, pe de o parte, viața aspră din închisoare mă învățase să fiu mai îngăduitor și să am înțelegere pentru slăbiciunile oamenilor atâta vreme cât nu dăunează semenilor lor, pe de altă parte, tot ea mă învățase intoleranța față de ticăloșie.

Pentru a-mi astâmpăra indignarea și a scăpa de sila ce mă cuprinsese în urma întâlnirii cu Ivan Ghica, am pornit în căutarea lui Iosif Ripan, a lui Lie și a altor câțiva prieteni, alături de care știam că mă voi simți bine și îmi voi regăsi buna dispoziție.

Grupul cel mai tonic, în mijlocul căruia îmi reîncărcam întotdeauna bateriile cu optimism, era al camarazilor lui Lie. Legați între ei nu numai

de un destin comun pe parcursul pușcăriei, dar și de o caldă și statornică prietenie, reprezentau, fiecare în parte, adevărate modele de demnitate și noblețe sufletească, neumbrite de egoism, invidie, ură sau mândrii deșarte.

Îl cunoscusem mai întâi pe Lie Iacob la Aiud, și ne împrietenisem. Apoi, la Salcia, m-am legat sufletește și de Romică Teodoru, înainte de a afla că amândoi erau buni prieteni. Prin ei doi am cunoscut treptat tot grupul.

Foști elevi în momentul arestării, după ani de închisoare intermitentă, întreruptă de câte o scurtă perioadă de libertate și apoi din nou condamnați, erau acum cam de aceeași vârstă cu mine sau chiar cu 2-3 ani mai tineri.

Trecuseră cu toții prin închisoarea de la Târgșor, rezervată într-o perioadă elevilor. Sper ca printre foștii elevi de atunci să se găsească unul care să-și pună pe hârtie amintirile despre viața și regimul special pe care autoritățile comuniste s-au gândit să-l aplice minorilor. Oricum, rezultatul nu a fost cel pe care și-l propuseseră. Elevii de atunci se maturizaseră de timpuriu în închisoare, fără să fi fost marcați de vreun stigmat dezonorant.

Le admiram discernământul fără greș, seriozitatea și profunzimea judecății, ca și curățenia sufletească, care, sub presiunea încercărilor diabolice de a-i degrada, le rămăsese totuși neîntinată. Temnița nu le alterase puritatea și nu reușise să le răpească nici măcar veselia tinereții.

Dacă atunci, la Salcia, seara, când mă întorceam de la muncă, îi căutam și mă complăceam în tovărășia lor, mai târziu, liber fiind în București, și mai cu seamă după aceea în exil, le-am dus, de-a dreptul, dorul.

De la München am reușit totuși, cu prudența de rigoare, să stabilesc cu Lie un contact sporadic, indirect, prin persoane intermediare. Mă bucuram când primeam de la el câte o urare de Crăciun sau de Paște. Îmi încălzea sufletul și mă simțeam mai aproape de casă. După 1990, am comunicat mai lesne și, cu ajutorul lui, am adăugat la lista foștilor elevi de la Târgșor, cu care am stat la Salcia, câteva nume pe care le uitasem. Am reușit astfel să o completez:

1) Asandei Ion
2) Balaban Octavian
3) Câmpeanu Teodor
4) Cirtea Gheorghe
5) Dumitrescu Ilie
6) Dunca Nelu
7) Fulea Ion
8) Iacob Pintilie

9) Lupoaie Constantin
10) Man Nistor
11) Mitrofan Traian
12) Nițu Gheorghe
13) Paraschiv Petru
14) Podoleanu Mihai
15) Popa Constantin
16) Popa Ilie
17) Radu Constantin
18 Stamu Dumitru
19) Teodoru Romeo

Prin Lie am primit vești despre toți și, cu această ocazie, mi-a venit ideea să apelez la memoria lor pentru a întocmi un tabel nominal mai complet decât al meu, care să cuprindă deținuții contemporani cu noi în lagărul de la Salcia.

Cele câteva luni cât fusesem internat în spital, ca și perioadele în care cea mai mare parte din timp muncisem ca tinichigiu, instalator, sobar sau la turnatul tuburilor de beton, în echipa de „meseriași" cu un efectiv de maximum doi-trei oameni, nu-mi dăduseră prilejul să cunosc decât un număr mic din cele câteva sute de deținuți din lagăr.

Săritori cum îi știam, gata oricând să sprijine o cauză dreaptă și să se pună în slujba adevărului, băieții mi-au răspuns cu promptitudine. Lor le datorez paginile ce urmează, cuprinzând lista deținuților de la Salcia, la reconstituirea căreia au colaborat cu toții, fiecare aducându-și contribuția în măsura în care l-a ajutat memoria:

1) Afilie Vasile
2) Andreica Gheorghe (din Maramureș)
3) Andreiescu Mihai
4) Antonescu (medic)
5) Antoniu Sisel (medic)
6) Apetrei Nicolae (felcer din Piatra Neamț)
7) Asandei Ion (tehnician din Dorohoi)
8) Avram Alexandru (inginer)
9) Avram Aurel (pictor)
10) Baciu Jean-Alexandru
11) Badralexe Gheorghe
12) Balaban Octavian (din Sibiu)
13) Balion Ilie (topometru din Hotin)
14) Barbu Alexandru (medic)
15) Baștiurea Gheorghe (din Brăila)
16) Băbuș Gh. Grigor (călugăr)

17) Beca Tașcu (din Tulcea)
18) Bedrule Ion (inginer din București)
19) Berghezan Ilie (din Sibiu)
20) Blănaru Grigore
21) Boghiu Sofian (călugăr)
22) Bonea Ion (inginer din Satu Mare)
23) Braga Roman (preot; acum în S.U.A.)
24) Brăgău Petre (din Bușteni)
25) Brăgău Radu
26) Bucescu Alexandru (pictor de biserici din București)
27) Bucescu Constantin Emil (din București)
28) Bucurescu Ion
29) Budeceanu Silviu (medic)
30) Bumbac Ștefan (preot din Constanța)
31) Bura Vasile (lăcătuș din Orăștie)
32) Burlibașa Mircea
33) Burtea Dumitru (avocat din București)
34) Butan Ștefan (contabil din Pitești)
35) Cantes Titi
36) Caratană Nicolae (Colea, poet din Tulcea)
37) Cașcaval Vasile (preot)
38) Călimănescu Gheorghe (din Tecuci)
39) Căpraru Emil (medic pediatru din București)
40) Câmpeanu Teodor (Titi, din Măgureni, Prahova)
41) Cârjan (preot)
42) Cernea Nicolae
43) Chelu Florin (din Tecuci)
44) Cirtea Gheorghe (din Bihor)
45) Ciumău Victor
46) Codrac (preot)
47) Coman Gheorghe (preot din Oradea; tatăl Anei Blandiana)
48) Comăneci Gheorghe (preot din Oituz, Bacău)
49) Comuroiu Nicolae
50) Condu... (din Roman)
51) Constantin Constantin (inginer)
52) Constantinescu Gheorghe
53) Copaciu Stere (ofițer din Dobrogea; stabilit în București)
54) Corbu Mircea (inginer din Brăila)
55) Corcodel Emanuel (tehnician din Sibiu)
56) Cosma Nae
57) Cristescu Gabi
58) Culota Constantin
59) Datculescu (preot)

60) David, zis Moș David (țăran din Hunedoara, cu memorie extraordinară. Știa pe de rost nenumărate poezii de Radu Gyr, Nichifor Crainic, Vasile Militaru etc.)
61) Dâmboi Victor (preot din Făgăraș)
62) Deliu (preot)
63) Demetriade (inginer din București)
64) Diaconescu Ilie (preot)
65) Dobrescu Nicolae (din București)
66) Dogărăscu Laviniu (profesor de limba română, din Prahova. Omul administrației, turmător. Titi Câmpeanu îi spunea „Dogărăscu Latriniu".)
67) Dombrovschi Igor
68) Dombrovschi Oleg
69) Duneac Felix (călugăr; acum în S.U.A.)
70) Dumitrescu Ilie (lăcătuș din Sibiu)
71) Dumitrescu Mihai
72) Dumitrescu (Roncea?)
73) Dumitriu Radu (inginer din București)
74) Dunca Nelu (din Maramureș)
75) Dușa T. Ion
76) Enache Ion (avocat)
77) Feru Aurel (din Tecuci)
78) Filip Dumitru (învățător)
79) Filip Gheorghe (preot din Dorohoi)
80) Floareș Aurel
81) Fornica Octavian (din Panciu)
82) Frățilă Alexandru (medic)
83) Fulea Ion (teolog din Sibiu)
84) Fundățeanu Ion
85) Georgescu Vladimir
86) Ghișe Gheorghe (din Maramureș)
87) Ghiuș Benedict (preot)
88) Gioga Mihai (medic)
89) Giulvezan Ion
90) Giurgiu Ion (preot din Brașov)
91) Grecu Traian
92) Goga (țăran; avea inima în dreapta)
93) Hârtan Ion (preot din Neamț)
94) Huluianu Nicolae (din Tecuci)
95) Iliescu Dumitru
96) Iliescu Palanca (preot)
97) Iliescu Victor-Viti
98) Iolu Alexandru (din Tecuci)
99) Ionescu Constantin (avocat)

100) Ionescu Mircea (avocat)
101) Ioniță (preot)
102) Iorgulescu Gheorghe
103) Istrate Grigore (medic)
104) Iubu Mihai (medic ORL din Cluj)
105) Jeican Aurel
106) Leșanu Aurel (tehnician din Sibiu)
107) Leu Gheorghe
108) Lupoaie Constantin (din Suceava)
109) Macovei Ion
110) Magheț Lazăr
111) Man Nistor (din Maramureș)
112) Mangiurea
113) Marin Florin (din Tecuci)
114) Marinescu Nicolae
115) Masu Mihai (economist)
116) Mateiescu (preot)
117) Măleanu... (avocat din București, originar din Hotin)
118) Mărculescu Marin
119) Mărgineanu Liviu
120) Mărgineanu Teodor (funcționar din Târgu Mureș)
121) Mihai Eugen
122) Minea Vasile
123) Mioc (bănățean)
124) Mironescu Șerban (profesor)
125) Mitra Petre (pantofar din Sibiu)
126) Mitrofan Traian (student la matematică, din Sibiu)
127) Moldovan Val (regizor din București)
128) Moma Ion (preot)
129) Moroșanu Gheorghe (din Brăila)
130) Murgu Mihai
131) Murgu Nicolae (frați, din Banat)
132) Nacu Constantin
133) Nanu Cleopa (călugăr din Lieși, Galați)
134) Naumescu Nicolae (inginer)
135) Nenciu (sau Neicu) (absolvent al Academiei Comerciale)
136) Nicula Ion (economist din Sibiu)
137) Nițu Gheorghe (din Sibiu)
138) Oța Sabin (preot)
139) Palcu Traian (avocat din Arad)
140) Pantalon Ion (din Piatra Neamț)
141) Papuc C. (preot)
142) Paraschiv Petru (din Timișoara; originar din Basarabia)

143) Parizianu Gheorghe-Gioga (student la medicină)
144) Pavlov Ion
145) Păsărică Polifron (din Tătărăști, Teleorman)
146) Păzitoru Gheorghe (învățător din Făgăraș)
147) Perdichi Gheorghe (profesor)
148) Petcu Ștefan (avocat din București; țărănist)
149) Petcu Dumitru („nea Mitică"; maistru sondor, din Moreni, Prahova)
150) Petrescu Vasile
151) Plăvălescu
152) Podoleanu Mihai (funcționar)
153) Poenaru (din Arad)
154) Pop Romulus (preot)
155) Popa Constantin (din Caracal)
156) Popa Ilie (din Sibiu)
157) Popa Vasile
158) Popescu Gabriel
159) Popescu Ion
160) Popescu Nicolae (preot)
161) Popescu-Pasărea (preot)
162) Popovici Gheorghe (Gelu, student la agronomie, din Tecuci)
163) Porumb (preot)
164) Pușcariu (medic radiolog din Târgoviște)
165) Radu Constantin (din Maramureș)
166) Radu Lucian (inginer din București)
167) Radu Mircea (avocat din București; originar din Piatra Neamț)
168) Rădulescu M. Alecu (avocat din Teleorman)
169) Rădulescu Ion (medic internist din București)
170) Ranteu Constantin (medic)
171) Rizoiu Petre
172) Rociu Octavian (medic ORL din București)
173) Roșca Ion (inginer)
174) Roșca Nicolae (din Făgăraș; a fost șoferul lui Nicolae Petrașcu, secretarul general al Mișcării Legionare)
175) Rusu Ion (fotograf din Piatra Neamț)
176) Sandu... (preot)
177) Sandu Ion (inginer)
178) Sary Achille (medic)
179) Savu Ion
180) Săndulescu Milucă
181) Serghie Vasile (preot)
182) Soroiu Gheorghe
183) Stamu Dumitru (Tache, din Tulcea)
184) Stănescu Ilarion (ofițer)

185) Stănescu Iosif
186) Tănase Ion (din Tătărăști, Teleorman)
187)Tănase Viorel (economist din Sibiu)
188) Teodoru Romulus (Romică, din București)
189) Tocan Ion
190) Tomescu Nicolae (din București)
191) Tomuș Mihai (din Țara Moților)
192) Trifănescu Atanasie (inginer silvic, din Brăila)
193) Tudor Ilie (oltean; îl plăcea să cânte și să învețe poezii, tatăl lui Tudor Gheorghe, actor și cântăreț)
194) Tudora Ion (din Pitești)
195) Tudose Aurel
196) Udrea Zaharia (din Sibiu)
197) Vătămanu
198) Vânătoru
199) Vișan Lisandru
200) Vlahbei Tănase (agricultor din Babadag, care s-a opus colectivizării)
201) Zamisnicu (preot)
202) Zărnescu (din Constanța)

Și, fiindcă tot am făcut această digresiune, întrerupând pentru un moment cursul cronologic al povestirii, voi insera aici și un fragment dintr-o scrisoare, primită în 1993, de la Romică Teodoru, în care îmi reamintește de o întâmplare din lagărul de la Salcia:

„Mircea Corbu, inginer din Brăila, a fost chemat să-și ridice pachetul trimis de acasă. Conform uzanței, a fost întrebat de sergent cine îi expediază pachetul. Acesta a pronunțat numele soției și adresa. Nu! – a răspuns sergentul. Atunci numele mamei. Nu! Numele tatălui. Nu! Atunci sergentul i-a spus că adresa este corectă, dar nu corespunde numele! Cine este Cristian Corbu?

În acel moment, Mircea a început să plângă. Întrebat de ce plânge, i-a răspuns: «După cinci ani de închisoare, am ocazia să aflu că, după arestarea mea, soția a născut un băiat, și că se numește Cristian!».

A doua zi, Mircea și-a scris pe roaba cu care lucra numele copilului, pentru a-l avea mereu în ochi".

O poveste care nu așteaptă comentarii și nici răspuns la întrebarea pe care o naște: de ce atâta lipsă de omenie?

În aceeași scrisoare, Romică mai adaugă un episod pe care mi-l aminteam și eu. Îl las însă pe el să-l relateze:

„După eliberarea mea, părinții mi-au relatat o întâmplare nostimă. Când lotul, în care te aflai și tu, a ajuns în Gara de Nord, părinții mei erau pe peron și s-au adresat unuia din cei eliberați, întrebându-l dacă știe ceva despre mine. Acela, foarte amabil, le-a răspuns că mă cunoaște

foarte bine și că voi veni peste câteva zile cu lotul 3. Întrebându-l cum se numește, acela a răspuns: Ion Ioanid."

În legătură cu lista pe care le-am solicitat-o, mi-a scris și Titi Câmpeanu: „... cum am primit de la Iacob, via A.F.D.P., dorința ta să-ți amintim numele celor de la Salcia, ne-am întâlnit, la C. Bucescu, câțiva din cei ce-am fost la Salcia, și am reușit să ne amintim numele unora care ne-au fost apropiați sau ne-au rămas în memorie ca turnători...".

Și, tot el, adaugă mai departe: „Ne-am adus aminte, bineînțeles, de tine. Eu cred că am discutat cu tine de două-trei ori, când mi-ai spus, ca un fapt divers, cum ai evadat... și te simțeai bine între noi, cei ce formam, acolo, grupul foștilor elevi de la Târgșor. Acum, tinerii de atunci sunt pensionari!"

Scrisoarea lui Titi Câmpeanu și a lui Romică, cât și convorbirile telefonice cu acesta din urmă au fost tot atâtea reîntâlniri cu un trecut, rămas pentru mine mereu prezent, și cu niște prieteni dragi, de care sufletește nu mă despărțisem niciodată.

Ultima și cea mai mare bucurie mi-a făcut-o vizita lui Lie, cu care, după 30 de ani, m-am îmbrățișat pe peronul gării din München.

În lagăr, după primele momente de efervescență stârnite de publicarea decretului de grațieri și amnistieri în ziar, a urmat o perioadă de câteva zile de relativă acalmie. Eram în expectativă, curioși să vedem dacă administrația se va decide să treacă peste propria-i cenzură, rupând tăcerea și să ne aducă la cunoștință apariția decretului sau va proceda cu discreția obișnuită, punându-i în libertate fără nici o explicație pe cei care eventual se vor încadra în prevederile decretului.

Înșelându-ne așteptările, administrația a ales o a treia ipoteză: l-a însărcinat pe Gaftea să ne vorbească!

Am fost adunați în curtea lagărului, ni s-a spus să ne așezăm pe jos, iar Gaftea, urcat pe treapta de la intrarea într-una din barăci, și-a început discursul.

Deși cu vocabularul lui frust ar fi putut fi laconic și clar, Gaftea a reușit și de data asta performanța de a fi lung și confuz.Spre deosebire de ceea ce ne spusese cu nici două săptămâni în urmă, că trebuie să-i fim recunoscători regimului pentru că ne ține în închisoare la adăpost de furia poporului și chiar a propriilor noastre familii, Gaftea se străduia acum, în logoreea lui încâlcită, să ne explice că partidul și guvernul înțelegeau să-și arate, de la caz la caz, bunăvoința față de deținuții care se dovediseră disciplinați și se reabilitaseră prin muncă.

Se vedea că îi venea greu să facă întorsătura de 180 de grade, trecând atât de brusc la promisiuni de eliberare, după ce afirmase, nu mai departe de zece zile în urmă, că ne vor putrezi oasele în pușcării. În timp ce se zbătea, în fel și chip, să nu-și piardă calmul, împotmolindu-se tot

mai adânc în fraze mereu mai complicate și fără ieșire onorabilă, a mai intervenit din mulțime și vocea doctorului Apetrei, care l-a descumpănit definitiv.

Gaftea nu înțelesese întrebarea rostită de Apetrei. Auzise numai o voce și apoi rumoarea și râsetele pe care le provocase. Întrerupându-și fraza, pe care și așa nu mai izbutea să o scoată la cap, Gaftea a vrut să știe cine își permisese să-i tulbure cuvântarea:

– Care ai vorbit, bă, acolo?

– Eu! – a strigat Apetrei, din mijlocul curții, sculându-se de jos. Am vrut să întreb ceva!

Mulțumit probabil în sinea lui de diversiunea salvatoare, Gaftea s-a îmblânzit la față și l-a îndemnat să repete întrebarea. Atâta aștepta Apetrei:

– Am vrut să știu ce ne facem cu copiii.

– Care copii, bă? – i s-a adresat colonelul, nedumerit.

– Copiii noștri, de care data trecută ne-ați spus că ne vor lua cu pietre, dacă ne-ați da drumul și ne-am întoarce acasă!

De data asta, vocea lui Apetrei s-a auzit în toată curtea, stârnind un hohot general de râs. Furios, Gaftea a părăsit lagărul, iar Apetrei a fost condus la carceră. Pedeapsa a fost mai mult simbolică, pentru că n-a stat mai mult de o oră.

În zilele următoare, evenimentele au pornit să se precipite și semne tot mai evidente, pledând în favoarea tezei optimiștilor, au început să se succeadă într-un ritm accelerat.

Mai întâi, atitudinea tolerantă, din ultima vreme, a gardienilor s-a accentuat și mai mult, evoluând către o indiferență aproape binevoitoare față de tot ceea ce până atunci fusese calificat și pedepsit drept act de indisciplină sau abatere de la regulament. „Vigilența" obsedantă, cu care fuseserăm zi și noapte, ani de-a rândul, supravegheați, ascultați și urmăriți în toate mișcările, violându-ne cu indiscreția ei până și intimitatea somnului, a mesei, a spălatului sub duș și chiar a momentelor când foloseam WC-ul, dispăruse, ca prin farmec, din arsenalul instrumentelor de presiune psihică folosite împotriva noastră. Vigilența nu mai rămăsese în vigoare decât în turnurile de pază de pe meterezele gardului de incintă, de unde reflectoarele și pistoalele automate continuau să ne privească amenințătoare.

Apoi, din chiar gura gardienilor, am aflat o poveste menită să-i pună pe gânduri până și pe cei mai sceptici dintre noi, cei care nu ne făceam nici un fel de iluzii în privința unui decret mai cuprinzător, prevăzând eliberarea deținuților politici. Știrea, care căzuse ca un trăsnet în mijlocul gardienilor, se referea la o iminentă și masivă reducere de personal în rândurile „cadrelor M.A.I."!

Efectul demoralizant al acestei măsuri asupra gardienilor l-am înre-

gistrat imediat. Pentru ei era un adevărat cataclism. Se prăbușea o lume. Se vedeau, brusc, confruntați cu o situație pe care era evident că nu și-o închipuiseră niciodată posibilă. Considerau drept o nedreptate perspectiva decăderii din toate drepturile și privilegiile conferite statutului lor de M.A.I.-ști și prăbușirea la nivelul oamenilor de rând, printre care, din lipsa unei calificări, majoritatea nu-și vor găsi un mijloc de existență, decât pe cea mai joasă treaptă de muncă. Sentimentul de a fi persecutați și loviți pe nedrept i-a îndemnat pe unii dintre ei să ni se destăinuiască, de parcă atunci ar fi descoperit că aveam înfățișare și însușiri de ființe omenești. Li se părea firesc să caute și să găsească înțelegere și chiar compătimire tot la niște oropsiți.

E lucru știut că suferința și necazurile îi apropie pe oameni. Nu știam însă că și pe călăi de victime!

Alții, mai sinceri și mai puțin stăpâniți, nu se sfiau să înjure între ei hotărârea ministerului, socotindu-se trădați de „organele superioare", care, după ce se folosiseră de ei, îi părăseau acum fără nici o protecție, lăsându-i expuși riscului de a se întâlni față în față cu cei pe care îi asupriseră în închisoare și care urmau să fie eliberați în curând.

Ne-a fost dat să mai ascultăm direct sau să surprindem o sumedenie de comentarii critice, născute din decepția și nemulțumirea gardienilor. Pentru noi, această indignare și revoltă a roboților împotriva celor care îi programaseră a fost benefică, soldându-se cu o și mai mare delăsare și indiferență din partea lor în timpul serviciului.

Mai importantă ni s-a părut însă cauza care a determinat revolta, și anume: hotărârea de a reduce numărul gardienilor! Ceea ce însemna, în mod implicit, și reducerea numărului de deținuți și, totodată, confirmarea existenței unui decret de eliberare a deținuților politici. În fața logicii acestei argumentații, tendința mea negativistă începuse să cedeze, Iosif Ripan fiind de părere că în curând va trebui să-mi retragă porecla de Toma Necredinciosul, cum îmi spunea, de fiecare dată, când venea vorba despre decret.

Un alt motiv de a face speculații pe tema decretului ni l-a oferit vizita mai multor civili care s-au perindat în acele zile pe la birourile direcției lagărului, din fostul conac al Contelui de Roma. Prezența lor ne-a fost semnalată de echipa lui Doru Stroescu, care lucra la „interior". Tot de la ei am aflat că ofițerii din administrația lagărului, când li se adresau acestor civili, le spuneau „tovarășe căpitan, tovarășe maior", iar unuia dintre ei chiar „tovarășe colonel".

Toate comentariile pe marginea apariției grupului de securiști civili ajungeau la aceeași concluzie: veniseră să pună în aplicare decretul de eliberare!

Cam tot atunci a mai fost adus la Salcia un nou lot de deținuți

provenind, dacă memoria nu mă înșeală, din lagărul de la Luciu-Giurgeni, care urma să fie desființat. Printre ei am avut bucuria să-l descopăr pe Dr. Miltiade Ionescu. Nu-l mai văzusem pe Mache de zece ani, de când fusese scos din celula în care stătusem împreună, în Zarca din Aiud.

Pornisem în căutarea vreunui eventual cunoscut printre nou-veniții răspândiți prin curte și barăcile lagărului. Într-o parte mai puțin aglomerată a curții, care forfotea de deținuți, am dat de Mache. Era așezat pe jos, în mijlocul unui grup de alți patru-cinci deținuți, a căror înfățișare, pe moment nu mi-a inspirat deloc încredere, la prima vedere prejudecata influențându-mi impresia: tovarășii lui Mache erau cei mai tuciurii, mai mustăcioși și autentici țigani! De altfel, și ei m-au urmărit cu ochi bănuitori când m-au văzut apropiindu-mă de Mache. Abia când ne-am îmbrățișat și s-au lămurit că ne cunoșteam le-a pierit suspiciunea din privire, dar gheața nu s-a spart de adevărat decât după ce Mache a făcut prezentările. Când le-a spus că eram buni prieteni și că evadaserăm împreună de la Cavnic, am fost răsplătit cu priviri aprobative, care nu egalau însă nici pe departe admirația și respectul cu care se uitau la Mache.Apoi, întorcându-se spre mine, Mache mi i-a recomandat cu toată căldura și în termenii cei mai elogioși pe țiganii care îl întovărășeau. M-a încredințat că sunt oameni de nădejde și buni camarazi și, totodată, a adăugat râzând, sunt și ei „dușmani ai poporului", ca și noi. Aici au intervenit și țiganii, explicându-mi la ce făcuse aluzie Mache. Mi-au destăinuit mai întâi, în modul cel mai natural, ba chiar cu o nuanță de mândrie în ton, că sunt spărgători de meserie și că nu erau la prima lor condamnare. Numai că de data asta, din cauza atitudinii lor din timpul cercetărilor, a schimburilor de cuvinte cu procurorul și a criticilor și insultelor formulate în instanță la adresa „justiției poporului", completul de judecată dăduse cazului lor o interpretare politică, condamnându-i ca atare. Așa s-a făcut că, din infractori de drept comun, deveniseră deținuți politici.

Deși pierduseră toate avantajele de care s-ar fi bucurat dacă ar fi rămas în prima categorie, nu regretau nimic. Dimpotrivă, se simțeau onorați de-a fi ajuns printre „politici". În lagăr, de cum îl întâlniseră pe Mache, căzuseră în admirația lui și i se atașaseră, dovedindu-se, în toate ocaziile, buni camarazi, sinceri și devotați.

Nu mai țin minte exact ordinea în care s-au petrecut toate aceste fapte, prevestitoare ale unei tot mai probabile eliberări. Unul din cele mai semnificative din seria evenimentelor premergătoare aplicării decretului l-a constituit, cu siguranță, ordinul venit de sus ca deținuții să nu mai fie scoși la muncă. Excepție la dispoziția de încetare a lucrului au făcut numai câteva echipe de deținuți cu efective reduse, afectate la anumite

lucrări în curs, care trebuiau terminate.

Puținii camarazi de-ai noștri, care mai ieșeau dimineața pe poarta lagărului spre aceste ultime locuri de muncă, lăsau în urma lor, în curtea și barăcile ticsite de deținuți, o atmosferă nemaiîntâlnită până atunci în închisoare.

Opresiunea permanentei supravegheri, sub care ne obișnuisem să trăim ani de zile, dispăruse, lăsând un vid în care nu ne-am găsit imediat echilibrul. Deși nu se mai auzeau răcnetele gardienilor și nu le mai vedeam, cu ceasurile, uniformele prin curtea lagărului, relaxarea se producea lent și cu prudență. Încă mai priveam în stânga și în dreapta, înainte de a începe o discuție cu subiect politic, iar obiceiul de a coborî instinctiv glasul pentru a ne exprima părerile în șoaptă nu l-am pierdut decât treptat. Cunosc oameni care nu l-au pierdut niciodată.

O destindere adevărată și totală am remarcat-o numai la cei foarte tineri și mai de curând arestați, aduși la Salcia după desființarea lagărului de la Grădina. Exuberanța cu care își manifestau euforia la fiecare eveniment nou, care ne mai apropia cu un pas de libertate, contrasta flagrant cu calmul și atitudinea mult mai rezervată a celorlalți deținuți. Era de-a dreptul șocantă veselia aproape deșănțată a unora din tinerii veniți de la Grădina, față de decența și sobrietatea cu care așteptau eliberarea vechii pușcăriași.

Cele două atitudini, atât de diferite, adoptate față de perspectiva eliberării, erau determinate de deosebirea dintre cele două categorii de deținuți. Bucuria fără margini a celor arestați mai de curând nu putea fi împărtășită în aceeași măsură și de veteranii închisorilor.

Pentru primii, întoarcerea în lumea părăsită cu numai doi-trei ani în urmă era echivalentă cu o întoarcere acasă în adevăratul sens al expresiei. În lipsa lor, afară nu se schimbase nimic. Își vor regăsi familia, rudele și prietenii, în general, în viață și locuind la aceleași adrese.

Pentru vechii pușcăriași, în schimb, lumea din care fuseseră smulși într-o noapte, spre a fi aruncați cu anii în temniță, nu mai exista. Dispăruse de-a lungul anilor, și la propriu, și la figurat! Unii aflaseră, între timp, că familia li se mutase în altă parte, că le muriseră părinții sau că îi părăsiseră nevestele. Alții, care pierduseră tot, și familie, și casă, nemaiavând nici la cine și nici unde să se întoarcă, știau doar că vor pleca de la Salcia fără destinație precisă. Toți aceștia, ca și mulți alții, care, nemaiștiind, de ani de zile, nimic despre ai lor, erau măcinați de incertitudini, nu se puteau bucura din toată inima de viața care îi aștepta de cealaltă parte a porții lagărului.

Entuziasmul general, suscitat, la început, de apariția decretului, nu mai dăinuia acum decât printre tinerii de la Grădina, intrați mai de curând în închisoare. Vechilor deținuți, o dată dezmeticiți din euforia primelor momente, decretul le trezise iar gândurile dureroase legate de

soarta celor de acasă, pe care timpul, îndepărtându-le în trecut și așezându-le în rândul amintirilor, le făcuse mai suportabile. Dorul de cei de acasă, care izbucnise din nou cu aceeași violență ca în primele zile de închisoare, se vedea însă repede temperat la gândul că nu-i vei mai găsi la fel cum îi lăsaseși.

Ne trăiam ultimele zile de închisoare sub o tensiune neobișnuită, produs al sentimentelor contradictorii, care ne încercau, și al grijilor pe care ni le făceam. Când dintr-o parte ne năpădeau amintiri înduioșătoare, din cealaltă se grăbeau să vină să le rupă vraja gândurile negre, care ne dădeau târcoale. Rupți între veselie și tristețe, eram aproape fiecare de găsit, când în mijlocul prietenilor, când căzuți pe gânduri într-un colț mai izolat.

Nu făceam nici eu excepție de la regulă. Și eu eram emoționat la gândul că în curând o voi vedea pe mama, dar simțeam și o strângere de inimă când încercam să mi-o imaginez cu zece ani mai bătrână. Nu mă gândisem niciodată până atunci că și peste ea trecuseră anii. Și eu așteptam, ca toți ceilalți, să se deschidă larg înaintea noastră porțile lagărului și să părăsesc Salcia, neescortat și fără lanțuri la picioare. Deși îmi închipuisem altfel ziua eliberării, eram totuși bucuros să ies din închisoare chiar și în condițiile date.

Crezusem, încă din prima zi după condamnare, că nu-mi voi mai recăpăta libertatea, decât o dată cu prăbușirea definitivă a regimului comunist. Nici o informație și nici un eveniment politic de care am putut lua cunoștință în cei 12 ani care s-au scurs de atunci nu mi-au zdruncinat această convingere. Până cu câteva zile în urmă, gândeam încă la fel. Apoi, apariția decretului m-a făcut să înțeleg că visul meu nu se va realiza..., că libertatea noastră nu va fi consecința înfrângerii și stârpirii comunismului, ci rezultatul unui compromis lipsit de satisfacția victoriei.

A mai trecut o vreme până să-mi dau seama că mentalitatea politică evoluase și că trăiam într-o epocă a compromisului. A compromisului cu orice preț; chiar cu prețul unor imense suferințe și pierderi de vieți omenești de-a lungul existenței câtorva generații!

Nepregătit sufletește să primesc libertatea din mâna aceluiași călău care până mai ieri mânuise bâta, nu-mi rămânea nici mie decât tot calea compromisului pentru a-mi păstra buna dispoziție: să încerc să mă consolez cu ideea că regimul, ajuns la ananghie, fusese silit să ne elibereze. Nu m-am consolat nici azi! Iar câteva zile mai târziu, o dată cu bucuria plecării, simțeam și gustul amar al dezamăgirii.

În sfârșit, într-o dimineață, zvonul care s-a răspândit în lagăr a avut darul să înviioreze atmosfera, trezindu-ne interesul: un deținut fusese anunțat de ofițerul de serviciu să se prezinte la camera de anchetă de lângă poartă! Și nu numai atât: cu puțin înainte, câțiva deținuți obser-

vaseră cum în aceeași cameră intrase un civil purtând un teanc de dosare sub braț!

În minutele următoare, fie de mai aproape, fie mai de la distanță, plimbându-ne sau stând de vorbă prin curtea lagărului, toți eram cu ochii pe ușa camerei de anchetă. Între timp, ofițerul de serviciu umbla printre noi cu o listă în mână, anunțându-i și pe alții să stea pregătiți, pentru că vor fi chemați de „tov. căpitan", care vrea să stea cu ei de vorbă. Așa s-a și întâmplat, operațiunea începută în acea dimineață continuând vreme de mai multe zile, până ce toți deținuții din lagăr s-au perindat prin camera de anchetă.

Nu ne-a trebuit mult timp pentru a descoperi că deținuții de pe lista ofițerului de serviciu erau din aceeași regiune a țării. Am mai putut constata apoi, în zilele următoare, că fiecare Securitate din țară delegase la Salcia câte un „civil" (cu grad de la locotenent-major până la colonel) pentru a se ocupa de deținuții originari din regiunea ei.

Convorbirile din camera de anchetă se desfășurau, în general, după același calapod. La intrarea deținutului, „civilul", amabil, îl poftea să ia loc pe scaunul din fața biroului lui și începea prin a-l identifica după datele personale trecute în dosar. Apoi, vorbindu-i cu o bunăvoință aproape amicală și compătimindu-l chiar pentru asprimea condamnării pe care o primise, îi punea o serie de întrebări despre starea sănătății, despre viața din lagăr sau despre muncă.

Pentru orice vechi pușcăriaș, toate astea nu constituiau decât obișnuita și mereu neîndemânatica introducere a securiștilor pentru a pregăti – credeau ei – o atmosferă de încredere între ei și deținut. Când ajungea la tema mult iubită și mult trâmbițată a „realizărilor regimului", anchetatorul căuta să afle și părerea deținutului despre „marile înfăptuiri ale partidului și clasei muncitoare". În continuare, nu uita să adauge o altă formulă consacrată, că „regimul de democrație populară din țara noastră" își consolidase puterea și nu se mai temea de nici un dușman, nici din interior, nici din exterior, care ar încerca să-l „destabilizeze" (o altă expresie dragă din vocabularul activiștilor).

Datorită acestui fapt – își dădea anchetatorul cu părerea –, regimul își va îndrepta probabil atenția și asupra situației deținuților. Nu era deloc exclus – presupunea el –, ca celor care s-au purtat bine în închisoare și au înțeles să se reabiliteze prin muncă să li se reducă pedepsele sau unii să fie chiar puși în libertate. Și în acel moment, ca și cum atunci i-ar fi venit ideea, anchetatorul venea cu întrebarea-cheie, pe care, pasămite, o punea, așa, dintr-o simplă curiozitate:

– Presupunând că ți s-ar da drumul din închisoare, dumneata ce ai avea de gând să faci afară?

Cred că numai de dragul de a nu ne divulga secretele și, mai ales, sursa informațiilor, cei întrebați se străduiau să nu izbucnească în râs.

Nici unul nu-i spunea că aflasem de existența decretului, că știam că vom fi toți eliberați și că își răcea gura de pomană, încercând să ne facă să credem că libertatea noastră depindea de recomandarea conducerii lagărului.

În timpul acestor convorbiri, echivalente, de fapt, unor sondaje de opinii, „civilii" căutau terenul și momentul favorabil pentru a face deținuților propuneri de colaborare cu Securitatea dacă vor fi puși în libertate. Le dădea, totodată, de înțeles că cel care accepta recrutarea ca informator avea toate șansele să fie curând eliberat. Un șantaj, nici măcar voalat!

În încheiere, anchetatorul își avertiza interlocutorul că nu avea voie să spună nimănui ceea ce discutaseră, trădarea secretului fiind pedepsită de lege. Un avertisment și o amenințare de care nu știu pe nimeni să fi ținut seamă. Poate doar cei câțiva turnători cu care, oricum, nu stătea nimeni de vorbă. Așa se face că am aflat, încă de la primii deținuți chemați în camera de anchetă, cum se desfășurau întrevederile cu ofițeri în civil.

În majoritatea cazurilor, „civilul" nu se abătea de la modelul-tip de convorbire pe care o purta, prezentându-i fiecărui deținut aceleași imagini ademenitoare ale vieții de afară, deșertându-i tot sacul de sloganuri și clișee propagandistice privind „realizările regimului", fluturându-i aceleași speranțe condiționate de anumite compromisuri la care făcea aluzie și iscodindu-l cu întrebări pe ocolite sau numai cu privirea, pentru a-i afla părerea. În general, volubilitatea „civilului" nu reușea însă să însuflețească dialogul, la care deținutul nu participa, de obicei, decât cu afirmații evazive sau răspunsuri laconice.

Deși majoritatea convorbirilor din camera de anchetă se desfășurau mai mult sau mai puțin după același model, s-au înregistrat totuși și unele cazuri în care șablonul nu a mai fost respectat, fie de către deținut, fie de către anchetatorul „civil".

La ieșirea din camera de anchetă, aproape fiecare deținut povestea mai întâi prietenilor despre întrevederea avută. Apoi, aceste relatări, transmise din om în om, ajungeau, în scurt timp, un bun public, discutat și comentat de grupurile de deținuți adunate în curtea lagărului ca într-o agora.

S-au ivit uneori situații în cursul convorbirilor în care deținutul să nu poată rezista tentației de a-l contrazice pe anchetator și de a intra cu el în polemică, atunci când acesta făcea apologia deșănțată a realizărilor regimului. Alteori, câte unul, nerăbdându-l inima să nu-și verse focul pentru tot ce îndurase ani de-a rândul prin anchete și închisori, făcea rechizitoriul regimului, acuzându-l de atrocități și de crime comise împotriva umanității. În astfel de cazuri, argumentul final al „civilului" era, de obicei, amenințarea. Acea amenințare cuprinsă în formularea

devenită clasică în gura securiștilor, atunci când nu le împărtășeai părerea:

– Tot bandit ai rămas! Aici o să-ți putrezească oasele!

Nu s-au semnalat însă decât puține astfel de ieșiri necontrolate din partea anchetatorilor, care, în general, se fereau să-i provoace pe deținuți, evitând amenințările și insultele. Vrând să și-i apropie, să le câștige încrederea pentru a-i încuraja să accepte dialogul, le vorbeau neobișnuit de frumos, se arătau înțelegători și căutau prin tot ce spuneau să le fie pe plac. Totodată însă, judecând după osteneala mai mare sau mai mică pe care și-o dădeau pentru a capta bunăvoința deținutului, îți puteai da seama și de interesul și gradul de importanță pe care i-l acordau.

Astfel, datorită felului în care i-a vorbit unui deținut fost membru de frunte al organizației legionare din Iași, am înțeles că pentru realizarea acelui climat de încredere, prielnic discuțiilor, anchetatorul fusese investit cu o libertate de inițiativă nelimitată, putându-și permite să calce în picioare toate tabù-urile impuse de regim muritorilor de rând.

Părându-i-se că, în timp ce îi vorbea de „binefacerile regimului", deținutul îl privește neîncrezător și îl ascultă numai de complezență, anchetatorul s-a decis să renunțe la stilul și limbajul anost al discursului de propagandă și să i se adreseze pe un ton mai familiar, care să risipească suspiciunea, să-l îmbie la vorbă și să dezvolte o atmosferă mai intimă. (Deși nu mai reținnumele legionarului din Iași, scena care s-a jucat acum 30 de ani în camera de anchetă, așa cum ne-a povestit-o el, n-am uitat-o.)

Hotărât să-și atingă scopul cu orice preț, anchetatorul și-a îmblânzit expresia, s-a aplecat peste birou spre deținutul din fața lui și, cu un aer complice și un ton confidențial, i-a vorbit cam așa:

– Domnule..., și dumneata și eu suntem din Iași. Amândoi suntem buni români, deși dumneata ești legionar, iar eu comunist. Mișcarea Legionară a vrut și ea binele țării, ca și partidul nostru. Noi nu vă contestăm buna credință, dar drumul pe care ați mers a fost greșit. Nu v-ați dat seama că, fiind împotriva noastră, sunteți împotriva poporului și intereselor românești, și ați fost înfrânți. Iar noi am realizat ceea ce legionarii n-au reușit să facă, deși își propuseseră același lucru.

Și aici, simulând un moment de ezitare, anchetatorul a făcut o scurtă pauză. Apoi, aplecându-se și mai mult spre deținut, cu glas scăzut și aer conspirativ, a continuat:

– Dacă dumneata te-ai întoarce acum la Iași, nu l-ai mai recunoaște! Orașul arată acum așa cum și l-ar fi dorit legionarii. Legionarii, ca și noi, au luptat pentru o viață mai bună a clasei muncitoare, dar nu au reușit să le-o creeze. Noi însă am reușit! În Iași s-au ridicat cartiere întregi cu blocuri noi de locuințe pentru muncitori și familiile lor. Și... să-ți mai spun ceva, ce n-o să-ți vină să crezi! Dacă te plimbi acum pe străzile

Iașiului, nu mai întâlnești picior de jidan! Voi nu ați reușit să scăpați orașul de ei. Noi însă da!

Deținutul s-a arătat în tot cursul întrevederii insensibil la cântecul de sirenă al anchetatorului, nelăsându-se atras în plasa pe care i-o întindea. Dezamăgit că și-a irosit în zadar talentul de actor și iscusința diplomatică, anchetatorul a sfârșit prin a-l da afară, pentru a-și exersa abilitatea cu următorul de pe listă.

Pentru noi, întâmplarea n-a fost decât o ilustrare a ipocriziei și a lipsei de scrupule a oamenilor crescuți la școala „partidului".

În fine, a venit și ziua cea mare a primelor eliberări, din rândurile celor trecuți prin camera de anchetă. De îndată ce primii deținuți au fost chemați la magazia de efecte pentru a-și preda hainele penale și a-și lua în primire bagajele și îmbrăcămintea personală, lagărul a intrat în efervescență. Deținuții alergau de la o baracă la alta, traversând curtea în cruciș și în curmeziș, strigându-se pe nume, întrebându-se și îndrumându-se reciproc spre prietenii pe care și-i căutau și de care urma să se despartă. Mișunau în toate părțile, ca furnicile când li se strică mușuroiul și se grăbesc să-l refacă.

Asistam și participam, în același timp, și eu la agitația generală și la scenele de despărțire care aveau loc fie în barăci, fie în curtea lagărului, acolo unde fiecare își găsise prietenul. Printre îmbrățișările grăbite și strângerile febrile de mâini, se repetau în pripă adrese, se memorau nume și mesaje de transmis familiilor celor care mai rămâneau la Salcia, se făceau recomandări de prudență sau promisiuni de revedere. Toți eram emoționați, și cei care plecau și nu știau ce îi aștepta afară și ce le va aduce ziua de mâine, și cei care mai rămâneau o vreme, pentru a ne îndrepta apoi, la rândul nostru, spre același necunoscut.

Și cum să nu fie emoție și tulburare în suflete, când părăseai sau te părăsea cel care îți fusese de-a lungul anilor singurul punct de reper și de sprijin sigur și statornic: prietenul și camaradul de pușcărie care îți stătuse alături și cu care împărțiseși ultima firimitură de pâine și ultima zdreanță de cămașă!

Iosif Ripan făcea și el parte din lotul ce se pregătea de plecare. L-am găsit la patul din dormitorul lui, unde își îmbrăca hainele din bagajul recuperat de la magazie. Deși mai ponosit decât cu doi ani în urmă, cam umed, cocoloșit și mirosind a mucegai, costumul lui pepit, cu pantalonii bufanți strânși cu catarame sub genunchi, mi l-a amintit așa cum îl cunoscusem la închisoarea din Timișoara, unde legasem prietenie. Mare lucru n-am fost în stare să ne spunem. Ne-am urat noroc și ne-am promis să ne revedem când voi fi și eu liber.

Un an mai târziu, m-am dus să-l văd la Lugoj. Avea să fie ultima noastră întâlnire. Apoi, după ce am plecat în străinătate, n-am mai primit

nici o veste de la el. Au trecut anii. Mulți ani. A venit Revoluția de la Timișoara, care a alungat pentru o vreme teama și excesul de prudență și, după 25 de ani, am reluat legătura printr-un schimb de scrisori.

Corespondența noastră n-a durat mult. La începutul anului 1992, Iosif Ripan și-a luat pentru ultima oară rămas bun de la toți prietenii lui.

Timp de câteva ceasuri înainte de plecarea fiecărui nou lot de deținuți, după ce toți trecuseră prin camera de anchetă și își primiseră bagajul de la magazie, curtea lagărului prindea viață. Pe lângă mișcarea deținuților, umblând încoace și încolo în căutarea prietenilor, de la care să-și ia rămas bun, sau rumoarea glasurilor ce se ridica din grupurile care îi înconjurau pe cei ce urmau să plece, hainele particulare recuperate de la magazie veneau și ele să înviioreze aspectul mohorât al curții, dominat de cenușiul murdar al zeghelor, împestrițându-l cu petele lor de culoare. Hainele zăcuseră cu anii în toate magaziile jilave ale închisorilor prin care li se perindaseră stăpânii. Decolorate de timp și spălăcite de umezeală și vreme, culorile cămășilor sau altor piese vestimentare își pierduseră strălucirea, dar, în ochii noștri, dezvățați să le mai perceapă, apăreau izbitor de vii, chiar stridente. Agresiunea unor culori aproape uitate asupra retinei era prea violentă și prea bruscă pentru a-i da acesteia timpul să-și recapete capacitatea de a sesiza nuanțele și de a le evalua intensitatea.

Când se apropia momentul ca cei pregătiți de plecare să părăsească lagărul, toți ceilalți deținuți eram încuiați în barăci. După ce lotul ieșea pe poartă, ni se deschideau iar ușile. Rostul acestei măsuri nu ni l-am putut explica. Nu-i este dat oricui să pătrundă absurdul misterioaselor socoteli ale Securității.

În intervalul de câteva zile, care se scurgeau apoi până la plecarea lotului următor, lagărul revenea la culoarea lui inițială. Cu fiecare lot care ieșea pe poartă, rândurile noastre se răreau, în barăci multe paturi rămâneau libere, iar curtea nu mai era aglomerată. Începeam să le duc lipsa prietenilor care plecaseră. Fiecare lăsase în urma lui un gol, și lagărul îmi părea tot mai pustiu.

Un straniu sentiment de tristețe venea să umbrească și să pună strună bucuriei gândului că voi pleca și eu curând.

Într-o zi pe neașteptate și fără justificarea plecării vreunui lot, din dispoziția ofițerului de serviciu, s-a bătut toaca de alarmă și am fost cu toții închiși în barăci. Curioși, ne-am îngrămădit la ferestrele dormitoarelor, încercând să descoperim ce se întâmplase și care era motivul ordinului.

O vreme, în curtea complet pustie, nu am observat nimic deosebit, care să ne aducă o lămurire. De la ferestrele barăcii mele cuprindeam cu

ochii aproape întreaga suprafață a curții. Numai partea dinspre poarta lagărului spre stânga și cea din extrema dreaptă se aflau într-un unghi mort și ne scăpau de sub observație. Or, tocmai din această parte, din dreapta, care ne rămânea ascunsă și unde se afla ultima baracă, așezată de-a lungul gardului de incintă, din fundul lagărului, a început să ne parvină un zgomot confuz de voci și sunete nedeslușite. Rumoarea părea să se deplaseze în direcția noastră și, pe măsură ce se apropia, devenea tot mai puternică. Treptat, distingeam mai clar strigătele și fluierăturile care porneau de la ferestrele celorlalte barăci, dar nu înțelegeam încă cui le erau adresate.

Apoi, deodată, la apariția în câmpul nostru vizual a unui deținut, îmbrăcat în haine civile, cu „bagajul-boccea" sub braț, îndreptându-se spre poarta lagărului, totul s-a lămurit și, ca la o comandă, ne-am alăturat și noi corului de voci și fluierături, sporind cu încă câțiva decibeli zarva asurzitoare, al cărei ecou, repercutat de zidurile clădirilor din jur, umplea curtea lagărului.

Personajul care se bucura de o asemenea manifestație, demonstrând unanimitatea sentimentelor pe care i le purtau deținuții de la Salcia, nu era nimeni altul decât profesorul Laviniu Dogărăscu, devenit, în lagăr, omul administrației, brigadier și turnător. Din precauție, temându-se de o răfuială cu „camarazii" lui de detenție și poate și ca o recompensă, administrația îi făcuse favoarea de a-l elibera singur, despărțindu-l de lotul lui de prahoveni.

Nu l-a putut însă scuti de alaiul cu care deținuții l-au petrecut până la poarta lagărului. De cum ieșise din dormitorul lui și începuse să defileze prin fața celorlalte barăci, fusese întâmpinat de la fiecare fereastră, la care deținuții stăteau adunați ciorchine, cu cele mai usturătoare ironii, cu cuvinte de batjocură și huiduieli, acompaniate de fluierături, ciripituri (aluzie la denumirea de „ciripitor", sinonimă cu „turnător", „codoș", „prăduitor", cum li se mai spunea delatorilor în închisoare) și cu loviturile ritmice ale cănițelor de băut apă în gratiile de la geamuri.

Eroul scenei, puțin adus din umeri, cu capul plecat și fără să privească în lături, grăbea pasul sub ploaia de invective și ocări, ca o javră gonită cu pietre. Sugerându-mi această imagine, dragostea mea pentru animale mi-a stârnit, pentru un moment, mila și pentru Dogărăscu. Ce tristă eliberare!

Ce deosebire între cei care, înconjurați și asaltați de prieteni înainte de plecare, ieșiseră apoi pe poarta pușcăriei cu inima topită de emoția despărțirilor, dar cu fruntea sus, și nenorocitul de Dogărăscu, de la care nimeni nu-și luase rămas bun și care avea să-și poarte mai departe, și în libertate, rușinea josniciei lui.

În fine, mi-a venit și mie sorocul să fiu chemat la anchetă. Era prima anchetă pe care o așteptam cu nerăbdare și fără emoții. Prima de care

nu-mi era teamă și pentru care nu-mi făcusem nici un plan și nu-mi pregăteam răspunsurile. E drept că, de data asta, știam dinainte că va fi un joc fără riscuri, în care, măcar pentru o singură dată, cunoșteam cărțile adversarului și toate atuurile erau la mine.

Am urcat liniștit cele câteva trepte și am bătut la ușa indicată de gardianul care mă însoțea. Civilul, care m-a primit, stătea așezat la o masă și pasămite studia un dosar.

Arătându-mi scaunul din fața lui, de cealaltă parte a mesei, mi-a spus pe un ton normal „ia loc", și nu răstindu-se „stai jos!". Eram pentru prima oară poftit să stau la aceeași masă cu securistul și nu pus la colț, la o măsuță mică în celălalt capăt al încăperii. Apoi, de parcă mi-ar fi citit gândurile, a continuat:

– Domnule Ioanid, să știi că nu am venit să te anchetez. Te-am chemat numai fiindcă am vrut să te cunosc și să stăm puțin de vorbă. Vreau să discutăm deschis, să ne spunem părerile cu toată sinceritatea. Te asigur că vei putea să-ți exprimi fără nici o teamă orice opinie, pentru că nu vei avea nici o neplăcere.

La capătul acestei introduceri a făcut o pauză, așteptând probabil din partea mea un răspuns din care să se lege conversația pe care și-o dorea. Eu tăceam însă, străduindu-mă să-i ofer o privire cât mai inexpresivă. De fapt, mă distram să-i stric jocul.

Cred că exagerasem însă, pentru că, nedescoperind în privirea mea lipsită de viață nici cea mai mică licărire, m-a bănuit greu de cap și m-a întrebat dacă am înțeles ce mi-a spus.

– Da, i-am răspuns pe un ton neutru și lipsit de vlagă.

– Îți propun să facem abstracție de faptul că eu sunt liber și dumneata deținut, și să stăm de vorbă ca doi oameni care vor să se cunoască și să aibă un schimb de păreri. Ești de acord?

– Da. Deși nu văd la ce poate folosi.

Exprimându-mi în acest fel lipsa de interes și neîncrederea în utilitatea schimbului de păreri propus, mă așteptam cel mult să-l fi ofensat și nicidecum să-l fac să-mi demonstreze contrariul, desfășurând o lungă și stăruitoare argumentație, demnă de insistențele celui mai pisălog predicator sectant.

Timp de câteva minute, mi-a explicat cu răbdare și bunăvoință cum amândoi putem afla lucruri folositoare unul de la altul, dar că, mai ales, el era în măsură să mă informeze pe mine, fiind dispus să-mi povestească tot ce mă interesează despre aspectele vieții de afară și să-mi răspundă la orice întrebare. La rândul lui, ar vrea și el să afle impresiile mele despre realizările regimului și felul cum apreciez progresele făcute, pentru a-și da seama în ce măsură am înțeles din ziarele pe care le primim extraordinarele schimbări petrecute afară, în timp ce eu eram în închisoare. Dacă mai aveam nedumeriri, era gata să mi le risipească,

dându-mi toate lămuririle necesare. Considera că trebuia să știu cum trăiesc acum oamenii în țara noastră, față de condițiile de viață din trecut, pentru că și eu mă voi încadra în noua societate, când voi ieși din închisoare.

– Domnule... ofițer... – am sfârșit prin a-i spune, văzând că nu vrea să-și divulge nici numele (fie chiar fals), nici gradul. Deși îmbrăcat în haine civile, nu m-a contrazis, lăsându-mă să-l tratez ca ofițer.

– Domnule ofițer, eu nu-mi mai fac iluzii în privința ieșirii din închisoare. După doisprezece ani de detenție, în condițiile regimului de exterminare la care am fost supuși în penitenciare și ale muncii istovitoare la care am fost forțați în minele de plumb și aici, în Balta Brăilei, unde m-am și îmbolnăvit de tuberculoză, eu știu că nu voi mai putea rezista încă opt ani, cât mai am de executat.

Știam dinainte că aici avea să mă întrerupă și n-am fost surprins când mi-a spus că, dacă sunt condamnat la 20 de ani, asta nu înseamnă că trebuie neapărat să stau în închisoare până la expirarea pedepsei. Regimul putea oricând să ne reducă pedepsele sau chiar să ne amnistieze, în funcție de atitudinea fiecăruia dintre noi și de rapoartele de bună purtare din dosarele noastre. Mai ales acum, spunea el, când poporul și-a consolidat puterea, eliminând clasele exploatatoare, când se realizase colectivizarea agriculturii etc. etc. și, când țara toată pășește pe drumul socialismului, șansele noastre ca guvernul să ia în considerare și problema deținuților erau foarte mari.

A ținut apoi să-mi spună că, în dosarul meu pe care îl avea în față, există și certificatul emis de doctorii din spitalul de la Salcia, care atestă că, în urma tratamentului aplicat, TBC-ul pe care îl contractasem fusese stabilizat și nu se mai afla într-un stadiu evolutiv.

– Te-ai însănătoșit, ești încă tânăr și voinic. Nu ai nici un motiv să fii descurajat și pesimist. Viața dumitale se poate schimba în orice moment.

La îmbărbătările lui, eu continuam însă să rămân sceptic și resemnat în fața soartei, stare care justifica dezinteresul meu pentru progresele realizate în țară și explica indiferența cu care priveam la un viitor pe care oricum nu-l voi mai apuca.

Pesimismul meu atât de rezistent la toate argumentele, cât și faptul că nu mă arătam dispus să mă întind la vorbă începuseră să-l irite. Renunțând la insistențele directe, a deviat tema discuției spre ziarul care se afla lângă el pe masă.

– Ai citit, probabil, ziarul de azi, așa că ți-ai putut da seama din fotografia asta cum arată orașele noastre acum.

Mi-a întins peste masă ziarul, indicându-mi cu degetul poza de pe prima pagină a unui cartier de blocuri din nu mai știu ce oraș din țară.

– Ai văzut-o, nu?

– O văd acum.

– De ce? – s-a mirat el. – Nu ați primit ziarul azi?

– Nu știu.

Asta era prea de tot:

– Cum nu știi? Ce, dumneata nu citești ziarele?

– Nu le citesc, fiindcă, așa cum v-am spus, nu mă interesează! Sunt la fel cu cele de acum doisprezece ani, când am fost arestat. Ca și atunci, laudă și acum realizările regimului, vorbesc de pace, de bunăstare și de progres și promit un viitor luminos. Atunci eram liber și aveam dovada contrarie la îndemână: viața mizerabilă, cu toate lipsurile ei, de la pâine până la îmbrăcăminte. De ce să cred că acum este altfel, din moment ce ziarele repetă aceleași minciuni de atunci?

Îmi pierdusem răbdarea să mai fac pe prostul. La o anchetă „normală", nu mi-aș fi putut permite luxul sincerității. A trebuit însă să admir stăpânirea de sine a interlocutorului meu, căruia i-am surprins numai pentru o clipă în ochi privirea de securist din anchetele de altădată, când se pregătea să lovească.

Făcând abstracție de îndrăzneala mea de a-l fi provocat, aruncându-i în față niște adevăruri supărătoare, îndrăzneală pe care „în mod obișnuit" ar fi reprimat-o pe loc, anchetatorul, nu numai că nu mi-a făcut nici un reproș, dar s-a arătat de-a dreptul întristat de faptul că eram atât de străin de realitate.

– Dacă ai vedea cât de mult s-au schimbat lucrurile afară, nu ai mai vorbi așa!

Au mai urmat apoi între noi câteva schimburi de păreri, în care m-am arătat la fel de nereceptiv la descrierea idilică a vieții în societatea socialistă. Simțeam cum, de sub vocea calmă, forțat de calmă, cu care îmi vorbea, se apropia explozia. Îndărătnicia cu care refuzam să cred ce scriu ziarele, susținând că nu cred nimic până nu văd cu ochii mei, începuse să-l exaspereze. Și-a mai păstrat totuși calmul, pentru a-mi pune întrebarea care fusese pusă tuturor celor care în acele zile trecuseră prin camera de anchetă înaintea mea.

– Să presupunem prin absurd că vei fi pus chiar acum în libertate și că, ajungând la București, vei constata că ceea ce scrie în ziare, ca și tot ce ți-am povestit eu, corespunde realității, ce vei avea de gând să faci?

– M-aș duce mai întâi să o caut pe mama.

– Și ce planuri de viitor ți-ai face? Te vei încadra în câmpul muncii și îți vei vedea de treabă sau vei începe iar să uneltești împotriva clasei muncitoare?

Ignorând ultima întrebare, i-am spus că era normal să-mi caut un loc de muncă pentru a-mi asigura un mijloc de existență. Probabil că docilitatea cu care îi răspunsesem până aci l-a încurajat să devină mai provocator:

– Cred că te-ai învățat minte și nu vei căuta să iei legătura cu bandiții cu care ai stat în închisoare.

– Ba dimpotrivă! Voi căuta să-i întâlnesc și afară, pentru că singurii mei prieteni se află printre bandiții de care vorbiți. Petrecându-mi tinerețea (vremea când se leagă prieteniile) în închisoare, era firesc ca aici să-mi găsesc prietenii. Alții nu am!

De data asta se umpluse paharul. Răspunsul meu l-a scos din sărite și nu s-a abținut. I se schimbase și privirea și tonul când, sculat în picioare, mi-a strigat:

– Tot bandit ai rămas! Aici o să-ți putrezească oasele! Ieși, în Paștele mă-ti, afară!

Securistul tot securist! Vine momentul când nu poate să nu-și dea arama pe față!

Cu urarea creștinească pe care mi-a adresat-o, întrevederea noastră a luat sfârșit. Părăsind încăperea, m-am dus să le povestesc pățania mea și prietenilor care mă așteptau în curtea lagărului.

Deși îi oferisem anchetatorului prilejul să-mi mai adauge câteva trăsături defavorabile portretului și caracterizării din dosar, mulțumirea mea de a nu-i fi cântat în strună compensa paguba adusă bunei mele reputații în ochii Securității, și așa demult pierdută.

Niciodată de-a lungul celor doisprezece ani de închisoare nu am avut atât de vie conștiința inutilității timpului pierdut, ca acum, în preajma eliberării, când începusem să măsor scurgerea vremii numărând zilele și ceasurile pe care mai eram obligat să le petrec între sârmele ghimpate ale lagărului. Zilele de după anchetă mi s-au părut nesfârșit de lungi și de plictisitoare. Pluteam între două lumi. Nu mă mai simțeam nici în închisoare și nu eram nici liber.

Au mai trecut trei sau patru zile, până când, într-o dimineață, am fost strigat să mă prezint la magazie cu „cazarmamentul" (pătura și cearșaful) și cu echipamentul de deținut (pantalonii și haina de zeghe, bocancii și rufele de corp). Le-am predat și mi-am recuperat bagajul cu lucrurile personale.

Mi-am privit cu drag valiza de carton, cu balamalele ei stricate și legată cu cureaua de la pantaloni, care, de la rearestarea mea în 1953, după evadarea de la Cavnic, urmase și ea de-a lungul anilor același itinerar ca și mine. Poposise și ea ca și mine perioade mai scurte sau mai lungi de timp în magaziile acelorași pușcării în care stătusem și eu. Fiecare transfer cu duba și fiecare magazie o marcaseră cu câte o cicatrice în plus. Brăzdadă de zgârieturi, cu o spărtură în capac și cu un colț rupt, abia a mai rezistat să nu-și deșerte conținutul când am ridicat-o de jos. Deschizând-o, mi-am regăsit hainele, la fel de peticite și de slinoase cum le știam de la Pitești, dar având în plus un iz de închis, căpătat în

magazia din Salcia, care împrospătase duhoarea de tinetă, motorină și sudoare, pătrunsă în fibrele țesăturii. Și totuși, chiar așa cum arătau și miroseau, mi-a făcut plăcere să le îmbrac!

Mai greu mi-a fost cu pantofii, cumpărați cu ani în urmă la Drăgășani, pe care nu apucasem să-i port. Erau noi-nouți și, totodată, vechi de unsprezece ani. Nu numai faptul că pielea căputelor se uscase, se întărise și refuza să cedeze, dar și picioarele mele, lățite decât tot purtasem numai bocanci cu câteva numere mai mari, făceau ca încălțatul lor să fie o îndeletnicire laborioasă și destul de chinuitoare. În cele din urmă, i-am prididit și, după câteva ture prin curte, au devenit mai flexibili, și nu mi-am mai simțit picioarele prinse în menghină.

Îmbrăcatul și încălțatul au ridicat în dimineața aceea pentru aproape toți cei 103 bucureșteni, care își primiseră bagajele o dată cu mine, o serie de probleme care trebuiau rezolvate. Cei mai „înstăriți" și-au dăruit surplusul de rufe camarazilor mai „săraci" sau celor care nu avuseseră nici un bagaj la magazie. Fiecare căuta să-și ajusteze cât de cât hainele. Unora le „rămăseseră prea mari" și de aceea le mutau nasturii. Altora le lipseau șireturile la pantofi sau nu aveau curea la pantaloni. Toți aveam câte ceva de făcut, de cârpit, cusut sau improvizat, înainte de a putea fi gata echipați. Ne săreau în ajutor și prietenii care încă mai rămâneau în lagăr și veniseră să-și ia rămas bun de la noi.

Rând pe rând, pe măsură ce reușeam să ne punem la punct îmbrăcămintea de drum, ieșeam în curte să mai schimbăm câte o vorbă cu cei de care urma să ne despărțim. Mă aflam în mijlocul unui grup de prieteni, când mi-am auzit strigat numele. Eram chemat să mă mai prezint o dată la magazie. Am crezut că magazionerul făcuse vreo greșeală în scripte, când îmi preluase efectele cazone, și mă chema acum ca să lămurească încurcătura.

– Cum te cheamă? – m-a întrebat cu un aer bănuitor, în timp ce-și arunca ochii pe o hârtie.

– Ioanid.

– Și mai cum?

– Ion!

A mai consultat o dată hârtia, dar tot nu părea convins că nu-l mint. După o scurtă ezitare, s-a hotărât să mă mai supună la încă o verificare:

– Ai vreun obiect de valoare depus la magazie?

În clipa aceea am înțeles de ce fusesem chemat.

– Da, un ceas! – i-am răspuns.

Uitasem complet de existența lui, deși făcusem și carceră pentru el la Aiud, când refuzasem să semnez declarația că sunt de acord să-mi fie trimis acasă. Gardianul l-a scos din cutiuța de lemn în care fusese ținut și, înainte de a mi-l da, ca ultimă măsură de precauție, a adăugat:

– Să știi că, dacă nu merge, eu nu am nici o vină. Eu am avut ordin

să-l păstrez în magazie și acum am primit ordinul să ți-l predau. Atât! De altceva nu răspund!

Ceasul stătea și el tot de unsprezece ani în închisoare, ca și mine, și se oprise în 1953, în ziua în care fusesem ridicat de pe stradă de agenții Securității. L-am învârtit și, spre surprinderea mea, a pornit. Mai rămânea să-l potrivesc.

Acostându-l pe un gardian care trecea prin curte, pentru a-l ruga să-mi spună cât e ceasul, mi-am amintit că ultima oară când pusesem această întrebare unui securist fusese cu mulți ani în urmă, în prima zi a arestării și depunerii mele la Malmaison. Stârnisem atunci o reacție de proporții neașteptate, dar pe măsura suspiciunii bolnăvicioase de care sufereau până la obsesie membrii securității. Nu numai că nu mi-a destăinuit „secretul" orei, dar am fost supus și la un adevărat interogatoriu pentru a afla motivul real care mă determinase să cer o asemenea informație.

– De ce întrebi? Ce te interesează? De ce vrei să afli ora? Aici nu ai voie să știi cât e ceasul!

De atunci, am devenit prudent, mi-am înfrânt curiozitatea și nu am mai pus asemenea întrebări năstrușnice. Acum, fiind pe punctul de a fi eliberat, am îndrăznit să recidivez, iar gardianul, luat prin surprindere, a reacționat spontan, întocmai ca tovarășul de la Malmaison, din 1949:

– De ce vrei să știi cât e ora?

– Ca să-mi potrivesc ceasul!

Firescul răspunsului i-a tulburat reflexul profesional, convingându-l să-mi trădeze secretul.

Cu ceasul la mână, m-am întors la grupul de prieteni. M-au primit cu exclamații de uimire. Reprezentam o excepție: eram singurul din tot lagărul care aveam ceas!

Era mult mai devreme ca de obicei, când ni s-a dat mâncarea de prânz. Luam pentru ultima oară masa în închisoare. Aproape nimeni nu și-a mai golit gamela. Imediat după aceea, cei 103 bucureșteni, de pe lista de plecări din ziua aceea, au fost anunțați să se adune la poarta lagărului.

Au mai urmat în grabă ultimele strângeri de mâini, îmbrățișări, schimburi de adrese, recomandări și promisiuni de reîntâlnire, și m-am îndreptat spre grupul care începuse să se formeze lângă poartă. Lăsasem în urma mea, pe patul din baracă, câteva zdrențe și o valiză de carton spartă. Plecam cu mâinile goale, dar, totodată, încărcat de amintiri emoționante și mai bogat sufletește decât cu doisprezece ani înainte.

Am mai avut parte de un apel nominal și de o numărătoare. Am ieșit apoi pe poartă, neîncolonați, vorbind între noi și în pas de voie.

În fața corpului de gardă ne așteptau camioanele. Două, dacă nu mă

însel. Ne-am cățărat în ele, fiecare cum am putut. Am nimerit în cel de-al doilea camion, împreună, printre alții, cu Nuțu Voiculescu și Nelu Dumitrescu. De ceilalți nu-mi mai amintesc. Eram în plină vară. Era ziua de 29 iulie 1964.

Înghesuiți în lada vehiculului, transpirând sub dogoarea soarelui de amiază și învăluiți în vârtejele de praf ridicate de camionul care îl preceda pe al nostru, am pornit-o spre nord, pe drumul paralel cu brațul Dunării Vechi, care ducea la Piatra-Frecăței.

Cred că n-am mers mai mult de o oră, dar, când am ajuns și ne-am dat jos din camioane, eram de nerecunsocut. Fețele noastre transpirate, de care se lipise praful, păreau proaspăt tencuite, iar hainele pe care se așezase pulberea drumului căpătaseră toate aceeași culoare gălbuie, amintind de uniformele trupelor lui Rommel, în timpul campaniei din Africa.

Camioanele se opriseră în fața unei case izolate, așezată aproape de malul apei. Fusese probabil o casă de țăran mai înstărit, care acum adăpostea un sediu al miliției locale. Mi-a rămas în minte numai o imagine prea vagă a locului unde poposisem, pentru a mă încumeta să-l descriu. Țin minte doar povârnișul nisipos al malului Dunării, apele ei tulburi, în care ne-am spălat fețele de praf, și cele câteva sălcii cu trunchiurile lor contorsionate.

O vreme, nu s-a ocupat nimeni de noi.

Unii, așezați pe mal, priveau cursul apei, alții se trăseseră la umbra rară a sălciilor și stăteau de vorbă, când și-au făcut apariția doi civili, îmbrăcați orășenește. Ne-au spus că aveau misiunea să se ocupe de transportul nostru la București, însoțindu-ne până la destinație. Deocamdată erau în așteptarea bacului care ne va duce la Brăila. Între timp, până la sosirea bacului „tovarășul colonel" și „tovarășul căpitan" (cum se adresau unul altuia cei doi civili) s-au așezat și ei pe jos, în mijlocul nostru, pe iarba săracă de sub umbra sălciilor. După ce au pus acest prim semn de egalitate între noi și ei (eram, vezi Doamne, cu toții oameni liberi!), au trecut la pasul următor, menit să reanime conversațiile noastre care, la apropierea lor, încetaseră brusc. Și-au scos amândoi țigările din buzunar și, scuzându-se că nu au destule pentru a ne putea oferi la toți, au întins pachetele celor așezați în imediata lor apropiere.

– Mulțumesc, nu fumez! – au răspuns toți, pe rând, pe măsură ce erau îmbiați să se servească din pachetele ce le erau întinse.

Nu ne vorbisem dinainte și totuși refuzul a fost general. Iar spontaneitatea reacției noastre dovedea că reflexul pușcăriașului de a respinge din principiu orice gest de apropiere din partea securistului nu dispăruse o dată cu punerea noastră în libertate. Era un reflex de apărare a obrazului, la fel de util și afară, ca și în pușcărie. Era lucru știut că Securitatea

oferea țigări și oamenilor liberi!

– Cum? Nu fumați nici unul? – s-a mirat colonelul.

Nu a primit nici un răspuns, dar tăcerea noastră ostentativă era grăitoare. Îngerii noștri păzitori au înțeles că nu eram dispuși să fraternizăm cu ei. Descumpăniți o clipă de eșecul suferit, au căutat să-și ascundă decepția, aprinzându-și câte o țigară. Momentului penibil ce se crease i-a pus însă capăt sosirea bacului. Profitând de diversiunea produsă de manevrele de acostare și de instalare a punții de îmbarcare, civilii s-au sculat din mijlocul nostru, executând o retragere onorabilă spre malul Dunării.

Câteva minute mai târziu s-a consumat și ultima formalitate dinaintea plecării din Balta Brăilei: ni s-au înmânat „biletele de eliberare" emise de „Formațiunea 0957 Ostrov", datate „anul: 1964, luna: 07, ziua: 29".

Se făcuse târziu. Trecuse de jumătatea după-amiezii când ne-am îmbarcat noi, cei 103 bucureșteni, împreună cu cei doi ofițeri ai Ministerului de Interne. Ne-am urcat la bord, fără să fi apucat încă, nici noi, nici ei, să ne obișnuim și să ne simțim la largul nostru în noua ipostază. Nu ajunseserăm încă, nici unii, nici ceilalți, la capătul evoluției noastre în procesul de metamorfoză pe care îl sufeream. Noi nu mai eram deținuți, dar nici liberi nu ne simțeam, devreme ce ne deplasam sub supravegherea celor doi securiști. La rândul lor, nici cei doi securiști nu păreau să se acomodeze ușor cu însărcinarea primită. Cred că nu reușeau să înțeleagă prea bine schimbarea ce li se cerea în comportarea față de noi. Păreau să nu poată sesiza deosebirea de nuanță dintre „a păzi" (cu tot alaiul de accesorii, bâte, câini, lanțuri, răcnete și înjurături, cum se cădea procedat cu „banditii") și „a însoți" (pe aceiași „banditi", dar acum fără a-i insulta și brutaliza). Celor doi însoțitori ai noștri, educați și formați la școala crimei și tributari mentalității securiste pe care și-o însușiseră, li se cerea acum să-și înfrângă până și reflexele profesionale, pentru a vorbi și a se purta cu noi civilizat și chiar amical.

Nu atât din cauza zăpușelii din fundul bacului, cât din dorința de a face ceea ce la venirea noastră în Balta Brăilei ne fusese interzis sub amenințarea „împușcării fără somație", ne-am cățărat și ne-am așezat cu toții, unii pe mica porțiune puntată de la prova vasului, alții chiar pe bordurile lui. Acțiunea noastră, fără să cerem învoire prealabilă, n-a stârnit nici un protest. Dimpotrivă. „Tovarășul colonel", care ne purta de grijă, s-a grăbit să profite de ocazie pentru a-și arăta bunăvoința.

– Aveți voie să stați și sus pe bord, dar vă rog să fiți atenți să nu cădeți în apă. Dunărea e periculoasă. Apa e adâncă și face vârtejuri!

Buna lui intenție, de a ne fi prevenit de pericolul de înec în apele

Dunării, nu a impresionat pe nimeni. Toți am fost șocați numai de primele cuvinte ale intervenției lui: „Aveți voie...!" Cum să-și permită să ne mai spună și acum că ne dă voie, când dreptul lui de a ne îngădui sau a ne interzice ceva încetase din clipa în care decretul de amnistie ne deposedase de calitatea de deținut?!

Din punct de vedere legal, dar pur teoretic, raționamentul era just. Păcătuia doar prin nerealismul lui: cum să invoci argumentul legalității tocmai sub regimul „legalității socialiste", sub care, în realitate, legea în țară o făceau Partidul și Securitatea? Încăpățânarea mea de a refuza să recunosc și să accept această realitate îl hotărâse pe anchetatorul meu, cu câteva zile în urmă, să-mi împărtășească și mie, înainte de a mă da afară din birou, concluzia la care ajunsese: „Tot bandit ai rămas!".

Între timp „tovarășul colonel" nu-și dăduse seama nici de gafa pe care o făcuse și nu remarcase nici rumoarea stârnită de vorbele lui. Cele câteva ironii care i-au ajuns la ureche, fie că nu le-a auzit prea clar, din cauza huruitul motorului remorcherului, fie că nu le-a înțeles. Nici întrebarea pusă de mine cu exagerată candoare, nu a înțeles-o:

– De evadat, avem voie să evadăm, domnule colonel?

Mi-a răspuns cu un zâmbet stupid, ce se voia amabil.

Soarele se lăsa încet spre asfințit,făcând loc primelor neguri ale înserării. Umbrele sălciilor de pe mal se proiectau tot mai lungi peste apele Dunării. Prinzând lumina ultimelor raze ale crepusculului, suprafața apei sclipea acum înflăcărată de tonuri roșii-portocalii, care nu mai aminteau cu nimic de galbenul murdar din timpul zilei.

Treptat, căldura scăzuse. Se lăsa răcoarea nopții. O briză ușoară se ridicase din senin pe firul văii, gonind pale de aburi peste fața Dunării. Curentul de aer rece și umed ne-a gonit și pe noi de sus, de pe punte și borduri, în burta vasului.

Se întunecase de-a binelea, iar pe fundul bacului, unde ne refugiasem, părea și mai întuneric. Așezați sau tolăniți pe jos, abia ne mai distingeam vecinii din jur. În schimb, dacă priveam în sus, pe cerul adânc și presărat cu stele se profilau siluetele îngerilor noștri „însoțitori", rămași parcă înadins în picioare pe punte, pentru a-și semnala prezența și a ne pângări privelișteа.

A mai trecut o vreme până ce bacul și-a redus viteza pentru a se apropia de mal. Ajunsesem la Brăila. Manevrele de acostare la ponton o dată terminate, zgomotul motorului a încetat. „Tovarășul colonel" ne-a anunțat că în curând vom fi conduși la gară, unde vom lua trenul spre București.

Ce distanță era de la debarcader la gară, dacă am parcurs drumul pe

jos sau cu camionul – sunt întrebări cărora, cu toate străduințile, nu mai reușesc să le găsesc răspunsul. O pată neagră mi s-a așezat pe memorie, voalându-mi această secvență din filmul amintirii. Țin minte numai momentul debarcării, când „tovarășul colonel" ne-a adunat în jurul lui pe ponton și ne-a ținut un scurt discurs, căutându-și cuvintele potrivite pentru a ne face ultimele recomandări. Cu toată osteneala ce și-a dat-o de a nu cădea în ridicol, nu a reușit să evite hohotul de râs și glumele pe care le-a stârnit.

Pe scurt spus, ne-a cerut ca, o dată ajunși în gară, să ne purtăm ca niște călători obișnuiți și să nu atragem atenția asupra noastră. Pentru a nu provoca eventuale manifestații nedorite, era mai bine ca lumea să nu-și dea seama că venim din închisoare!

Cum să nu fi pufnit în râs la asemenea vorbe?! Cum era să trecem neobservați sau să fim luați drept călători obișnuiți, când eram numai zdrențe și petece, tunși în cap cu mașina, slabi și arși de soare, și când purtam încă în trăsături și în priviri stigmatele închisorii?!

Multe comentarii pe marginea absurdității acestei recomandări i-au auzit urechile „tovarășului colonel" cu această ocazie!

Încercând să-și mai ridice prestigiul șifonat, ne-a sfătuit („spre binele nostru", spunea el) să nu intrăm în vorbă cu ceilalți călători, reamintindu-ne de angajamentul pe care îl semnasem, de a nu destăinui nimănui nimic despre detenția noastră. Cu această aluzie discretă la pedeapsa prevăzută de lege pentru divulgarea secretului de stat, sconta să ne intimideze și să ne impună mai mult respect. Speranță deșartă!

După lapsusul care mi-a șters din minte perioada timpului scurs de la debarcarea de pe bac și până la sosirea în gara Brăila, reiau firul povestirii din momentul în care, din apele tulburate ale memoriei, mi-au apărut iar primele imagini clare. Clare doar în măsura în care erau luminate de cele două-trei becuri chioare ale peronului.

Nu mai știu cât să fi fost ceasul, dar cred că trecuse de ora zece. Cele câteva persoane care mai zăboviseră în gară după plecarea cu puțin înainte a ultimului tren din seara aceea, grăbite și preocupate de bagajele lor, au părăsit peronul fără să fi remarcat prezența grupului nostru insolit. De altfel, chiar dacă ar fi privit spre noi, adunați cum eram cu toții la capătul din dreapta peronului, unde nu ardea nici un bec, nu ar fi deslușit mai mult în semiobscuritatea care ne înconjura decât conturul vag al unor siluete.

În gară, în afară de noi, nu părea să mai fie țipenie de om. Cei doi impiegați ai căilor ferate, pe care îi zărisem la sosirea noastră, se retrăseseră în clădirea gării, probabil la indicația securiștilor noștri, care stătuseră cu ei de vorbă mai înainte. Abia acum înțelegeam de ce „însoțitorii" noștri nu se arătaseră deloc grăbiți pe drumul de la Salcia la Brăila și de ce

pauzele făcute pe traseu, atât la Piatra, cât și la pontonul din Brăila se prelungiseră fără justificare aparentă, tărăgănându-se parcă dinadins și îmbarcarea, și debarcarea noastră la cele două popasuri: trebuia să ajungem la Brăila cât mai târziu noaptea, când străzile erau goale și, după trecerea ultimului tren, când gara rămânea pustie!

Securiștii noștri voiau, cu orice preț, să zădărnicească, până și în ultimul moment, contactul nostru cu populația. O făceau oare în virtutea aceluiași principiu al izolării deținuților politici de lume, aplicat de-a lungul anilor în toate închisorile și devenit pentru ofițerii politici aproape obsesie profesională? Sau era o măsură de prudență excesivă, menită să prevină riscurile unei manifestații spontane din partea lumii (o altă obsesie a regimului)? Greu de spus. Mai ușor de calificat: amândouă motivele fiind la fel de absurde!

După cum la fel de absurdă avea să fie și ultima recomandare a „tovarășului colonel", pe care s-a străduit să ne-o servească ca pe o povață cu substrat educativ, cam în felul următor:

– Când vom ajunge în București, în Gara de Nord, s-ar putea să fiți acostați de necunoscuți, care să vă ceară informații despre alți deținuți, sau de provocatori, care să vă întrebe din ce închisoare veniți, iscodindu-vă în legătură cu regimul de detenție. Vă sfătuiesc ca, la coborârea din tren, să părăsiți imediat gara, fără să vă opriți sau să vă lăsați atrași în discuții cu astfel de persoane, ca astfel să nu provocați aglomerații de curioși și să împiedicați libera circulație a călătorilor pe peron. Nu ar fi nici frumos și nici înțelept din partea dumneavoastră. Nu vă opriți și nu vorbiți cu nimeni, ca să nu aveți neplăceri. Plecați direct acasă!

Replica pe care a primit-o de la unul mai prompt, din rândurile noastre, ne-a satisfăcut pe toți:

– Domnule colonel! Pe noi nu ne mai sperie închisoarea, așa că ne vom purta normal, așa cum se poartă oamenii liberi, adică fiecare cum ne taie capul! Sau vreți să spuneți că nu suntem chiar liberi?!

Vorbele camaradului nostru ne-au satisfăcut pe deplin, în timp ce „tovarășului colonel" îi scăpărau ochii de mânie. Reacția ne-a fost însă identică: ne-am întors reciproc spatele și ne-am îndepărtat unii de alții – noi de mulțumire, el de necaz că nu-și putea permite să se dezlănțuie.

Și totuși, după o vreme, cei doi securiști au venit iar printre noi, prietenoși și zâmbitori, de parcă nimic nu i-ar fi contrariat. Grijulii, ne-au sugerat să apropiem una de alta cele două-trei bănci înșirate de-a lungul peretelui gării, pentru a putea sta de vorbă așezați, „că doar stați în picioare de azi-dimineață și sunteți la fel de obosiți ca și noi". Apoi au pus chiar ei mâna pe o bancă mai răzleață, au trasă o lângă celelalte și s-au așezat printre noi, ca și cum ar fi fost firesc să vină și ei să participe la conversație. Automat, discuțiile au încetat.

După câteva momente de tăcere, spre mulțumirea colonelului, vădit

interesat să fie integrat în discuțiile noastre, cineva i-a adresat totuși cuvântul pentru a se informa de ora sosirii trenului la București. Am aflat astfel că trenul nostru avea să vină abia în jur de ora nouă dimineața și că va trebui să petrecem toată noaptea pe peronul gării.

– Dar noi cum vom călători? Ne dați bilete de tren sau foi de drum? – l-a întrebat aceeași voce.

– Nu aveți nevoie de nimic. De asta avem *noi* grijă. Pentru a ne ușura treaba, vă rog să vă suiți cu toții în același vagon. Căutați unul cât mai gol, iar dacă vor fi totuși și alți călători, nu vă lăsați provocați la discuții!

Satisfacția „tovarășului colonel" a fost de scurtă durată, pentru că dialogul nostru s-a oprit aici. Adunarea noastră în jurul băncilor s-a spart. Am părăsit-o rând pe rând, împrăștiindu-ne pe peron, lăsându-ne interlocutorul singur și decepționat de purtarea noastră.

Ultima noastră noapte de tranziție spre libertate trecea greu. Deși obosiți, nu ne ardea de odihnă. Cuprinși de un fel de neastâmpăr nervos, nu ne venea nici să stăm mult timp locului, nici să ne plimbăm. Cum ne găseam un loc pe o bancă și ne așezam hotărâți să ațipim măcar câteva minute, cum săream iar în picioare, fie pentru a măsura din nou peronul cu pasul, lăsându-ne pradă gândurilor care ne năpădeau, fie pentru a ne alătura unui grup și a participa la schimbul de păreri despre ceea ce presupuneam că ne va aștepta de aici înainte.

În cele din urmă, pe câțiva i-a răzbit totuși oboseala și s-au culcat pe bănci. Marea majoritate însă, adunați în grupuri mai mari sau mai mici, continuam să discutăm și să ne împărtășim unii altora părerile pe care ni le făceam despre viața din București și îngrijorările provocate de gândul schimbărilor survenite acasă și în familie, în lipsa noastră.

Imaginându-mi-o pe mama, slabă, îmbătrânită și poate bolnavă, îmi făceam griji în privința emoției mult prea puternice pe care i-aș putea-o pricinui dacă s-ar trezi deodată cu mine la ușă. Voiam să evit un asemenea șoc, la vârsta ei, dar nu știam cum să procedez. Dacă nu aș fi lipsit atâția ani din lume, soluția ar fi fost simplă: din Gara de Nord aș fi dat un telefon unui prieten și l-aș fi rugat să se ducă înaintea mea la mama, pentru a o pregăti sufletește. Acum însă, cu noul meu statut de proaspăt om liber, nu puteam recurge la această cale. Mai întâi fiindcă nu aveam fișă de telefon și nici bani ca să-mi procur una. Iar dacă și-ar fi făcut cineva pomană să-mi plătească convorbirea, impedimentele tot n-ar fi fost înlăturate: nu știam nici un număr de telefon pe dinafară, iar în cabine nu mai existau demult anuare telefonice noi.

În aceste condiții, nu-mi rămânea decât să plec pe jos din gară și să trec pe rând pe la locuințele prietenilor cărora le țineam minte adresele, în speranța că nu se mutaseră între timp și că îl voi găsi măcar pe unul din ei acasă.

Din cei doi discreți, dar neobosiți, supraveghetori ai noștri, îmbrăcați în civil, care nu ne slăbiseră deloc din ochi și ne dăduseră mereu târcoale, doar-doar i-am accepta să stea cu noi la taifas, unul capitulase. Se întinsese pe o bancă și dormea dus. „Tovarășul colonel" nu dezertase însă de la datorie. Se ținea scai, când de un grup, când de altul, căutând să se strecoare și el în conversație cu câte o părere sau o glumă, care să-i fie apreciate. Era însă în mod evident urmărit de ghinion, pentru că, de fiecare dată când reușea să se insinueze în rândurile unui grup, se petrecea invariabil același fenomen curios. Grupul se destrăma, cei care îl formaseră risipindu-se mai întâi pe toată suprafața peronului, pentru ca apoi să se reunească din nou și să-l reconstituie în altă parte.

De acest joc de-a v-ați ascunselea nu aveam să ne plictisim nici noi, nici „tovarășul colonel". Probă că l-am jucat toată noaptea!

Trebuie să fi fost aproape ora două din noapte, când sensibilizat probabil de gândul care mă obseda, de a o menaja pe mama, la sosirea în București, subconștientul s-a hotărât să-mi sară în ajutor, scoțându-mi la lumină din adâncurile uitării un nume. Singurul nume pe care îl asociasem vreodată cu numele Brăilei, oraș în care nu fusesem niciodată și nu cunoșteam pe nimeni!

A fost ca o revelație! Stăteam tocmai de vorbă cu câțiva camarazi, când, deodată, fără nici o legătură cu subiectul discuției noastre, mi-a venit în minte numele lui Dan Poenaru.

Dan era cel mai mare din cei trei frați Poenaru, pe care îi cunoscusem la Craiova în toamna lui 1944, când rușii năvăleau în Țară. De atunci am rămas prieteni și am continuat să ne vedem cu regularitate în București. Eram toți studenți. Dan și-a terminat studiile de medicină și s-a căsătorit cu o fostă colegă de facultate. S-a mutat apoi la Brăila, orașul natal al soției. Lucrau amândoi la policlinica din localitate. L-am văzut pentru ultima oară în primăvara lui 1952. Venise cu treburi la București. Apoi am fost arestat și nu am mai auzit niciodată nimic despre el.

La început, surprins eu însumi de felul ciudat în care îmi amintisem numele lui Dan, smuls din uitare de jocul năzdrăvan al memoriei, nu m-a dus gândul mai departe. Ideea avea să-mi vină câteva minute mai târziu: să-l rog pe Dan să o înștiințeze pe mama de sosirea mea în București, în cursul zilei. Nu mi-a trebuit mult timp ca să-mi dau seama că pentru realizarea ei nu-mi puteam face un plan serios de acțiune, lipsindu-mi absolut toate datele necesare: nu-i știam adresa, nu știam dacă, după atâția ani mai locuia tot în Brăila, nu aveam acces la nici o carte de telefon și nici nu-mi era posibil să contactez vreun localnic căruia să-i cer să mă ajute, pentru că nu aveam voie să părăsesc gara.

Concluzia logică, care decurgea din înșiruirea atâtor impedimente, califica fără cruțare ideea de a-l căuta pe Dan drept utopică. Cu toate acestea, îmi venea greu să o abandonez și continuam să o examinez pe toate fețele. În cele din urmă, văzând că nici un argument nu-i vine în sprijin, în loc să ascult de sfatul rațiunii, m-am hotărât să înfrunt absurdul!

Am apelat la ajutorul mai multor camarazi, între care dr. Nuțu Voiculescu și Nelu Dumitrescu, spunându-le că am intenția să fac o scurtă escapadă în oraș. Pentru ca plecarea și lipsa mea să treacă neobservate, i-am rugat să-și calce pe inimă și să se întrețină între timp cu „tov. colonel", distrăgându-i atenția de la supravegherea peronului și a gangului de ieșire în stradă. De cel de-al doilea securist, care sforăia pe bancă, nu era nevoie să se ocupe.

Băieții au fost imediat de acord să-mi acopere plecarea, blocându-l pe colonel. Am început, așadar, împreună cu ei, manevrele de apropiere și ademenire. Plimbându-ne și simulând o discuție în contradictoriu privitoare la distanța dintre Brăila și București, unii susținând că drumul e mai lung pe șosea decât pe calea ferată, iar alții, dimpotrivă, eram sigur că omul nostru nu va rata ocazia să intervină când vom trece pe lângă el.

Așteptările nu ne-au fost înșelate, iar colonelul, bucuros că ne oprisem din mers făcând cerc în jurul lui pentru a-l asculta, a început să ne împărtășească, cu lux de amănunte, tot felul de date din cunoștințele lui rutiere. Setoși de a afla de la competentul nostru interlocutor și alte date și amănunte din domeniul respectiv, nu mai conteneam cu întrebările. Colonelul, mulțumit de interesul manifestat de auditoriu, prinsese aripi, lansându-se într-o expunere, grosolan de discret politizată,despre dezvoltarea căilor de transport ale „patriei noastre socialiste".

Treaba mergea strună și discuțiile erau în toi, când, pas cu pas, m-am desprins de grup și m-am fofilat spre ieșire. Am trecut prin gangul care ducea la ușa larg deschisă a clădirii, am depășit-o și, înainte de a coborî câteva trepte în stradă, m-am oprit să observ împrejurimile. Nu se vedea țipenie de om și nici o fereastră luminată. Orașul părea mort. Străzile, la fel de întunecoase ca și peronul pe care îl părăsisem, se pierdeau în lumina lăptoasă a rarelor felinare de pe trotuare.

Deși nu știam nici de ce plecasem din gară și nici încotro să o apuc, am pornit-o fără ezitare drept înainte, de-a lungul bulevardului ce mi se deschidea în față. O luasem pe partea lui stângă, unde nu erau clădiri. Trotuarul era mărginit de copaci, care nu lăsau decât ici-colo să străbată printre ei lumina săracă a felinarelor.

Nu aveam nici o țintă precisă. Deși conștient de inutilitatea escapa-

dei mele, eram totuși mulțumit și mă simțeam bine. Cred că în acele clipe am avut pentru prima oară sentimentul libertății fizice depline. Parcă atunci mi s-ar fi tăiat lanțurile și mi s-ar fi scos cătușele, și nu în momentul când mi s-a înmânat biletul de eliberare. Mă știam singur, nepăzit, neescortat, neurmărit și chiar nesupravegheat. Instinctiv, începusem să umblu cum nu mai umblasem de mulți ani de zile. Nu mai priveam pe sub sprâncene, pe furiș, în stânga și în dreapta, cu teamă, cu suspiciune și cu toate simțurile în alertă. Pășeam din nou cu imprudența omului liber. Mă bucuram de aerul proaspăt al nopții, deși pereții caselor și caldarâmul mai dogoreau încă de căldura acumulată în timpul zilei și mă plimbam lipsit de griji și chiar de gânduri.

M-a trezit la realitate un câine vagabond care traversa strada. A trecut pe lângă mine fără să mă bage în seamă și și-a văzut de drum mai departe. Avea aerul că știe exact unde se duce, nu ca mine.

Mă gândeam totuși să pun capăt hoinărelii mele nocturne, fără rost. Nu aș fi vrut să mă întâlnesc cu vreun milițian, care să-mi ceară să mă legitimez. Având foaia de eliberare la mine, nu riscam mare lucru, dar mi-ar fi displăcut să mă întorc în gară însoțit de milițian!

Aruncând o ultimă privire împrejur, înainte de a porni înapoi spre gară, mi s-a părut că zăresc la vreo 20-30 de metri mai departe o dâră de lumină pe trotuarul de vis-à-vis. Curios, am mai făcut câțiva pași și m-am convins că nu mă înșelasem. Nu știu ce m-a îndemnat să traversez și să mă apropii de casa cu geamul luminat, care îmi atrăsese atenția. Era un hotel, iar lumina venea de la o fereastră cu ghișeu, în spatele căreia pâlpâia flacăra unei lămpi cu gaz.

Pe scaun, cu coatele pe masă și cu capul în palme moțăia portarul de noapte. În clipa următoare însă, rotindu-mi privirea prin încăpere, ochii mi s-au oprit la o poliță din perete, unde flacăra lămpii își juca lumina pe luciul negru al unui aparat de telefon. Deși mi s-a părut o tentație a diavolului, nu i-am putut rezista! Fără a mai sta pe gânduri, am bătut ușor în geam. Omul a ridicat capul. Cum nu-mi pregătisem nici o formulă de intrat în vorbă, i-am adresat primele cuvinte care mi-au venit în minte:

– Bună seara. Nu vă supărați, puteți să-mi spuneți cât e ceasul? Al meu a stat.

O întrebare nu prea inspirată, dar la care am primit răspuns. (Era cam două și jumătate noaptea.) Continuându-mi jocul, în care singur intrasem, m-am prefăcut că-mi potrivesc ceasul. Câștigasem, totodată, timp, nădăjduind să-mi vină o idee mai fericită care să deschidă calea unui dialog, portarul nedând semne de mare vorbăreț. Ceva mai puțin banal decât să-l rog să-mi dea un pahar cu apă nu m-a luminat Dumnezeu să-i spun. Poate că la lipsa mea de imaginație a contribuit, în acel moment, și îngrijorarea ce mi-o provoca curiozitatea din privirea portarului, care își

lungise gâtul spre ghișeul deschis, pentru a-mi distinge trăsăturile mai de aproape.

În cele din urmă, mulțumit de rezultatul examenului, figura, cam posacă până atunci, i s-a înseninat și, ignorându-mi rugămintea, s-a aplecat până la deschizătura ghișeului pentru a mă întreba în șoaptă:

– Veniți din Baltă?

La răspunsul meu afirmativ, tot pe șoptite, omul s-a ridicat de la masă și s-a îndreptat spre ușa care dădea în stradă. A descuiat-o și m-a invitat să intru. S-a grăbit să o închidă din nou în urma mea și, numai după ce a făcut lampa mai mică, s-a întros spre mine și, bătându-mă cu afecțiune pe umăr, m-a poftit să stau jos. Apoi mi-a spus că se duce să-mi aducă apă și a ieșit din cameră.

S-a întors înainte de a apuca să mi se trezească vreo bănuială. În schimb, a reușit să-mi facă o surpriză pe care n-am uitat-o nici până în ziua de azi: pe lângă paharul și cana cu apă rece, mi-a pus în față, pe masă, o farfurioară cu câteva linguriță de dulceață de caise.

– M-am gândit că n-oți fi mâncat de mult dulceață! E făcută în casă, de nevastă-mea.

Nu mai țin minte dacă în clipa aceea mi s-au umezit ochii, dar gestul și vorbele portarului din Brăila au fost primele lucruri emoționante pe care mi l-a oferit libertatea.

Portarul mi-a povestit că în ultimele săptămâni, după apariția decretului de grațieri, brăilenii se obișnuiseră cu tranzitul foștilor deținuți prin gara lor. Aproape în fiecare zi sosea câte un lot de eliberați din lagărele de muncă presărate între cele două brațe ale Dunării. Se întorsese acasă și un vecin de-al lui, de la care auzise lucruri care îl îngroziseră, despre viața deținuților. Omul se bucura din tot sufletul de sfârșitul calvarului nostru și era încredințat că situația în țară se va schimba.

– O să vedeți cum în curând o să scăpăm de toate necazurile!

Vorbea cu convingerea născută din dorință și, mai cu seamă, din năduf.

Înțelegând cu ce fel de om aveam de-a face, n-am mai pregetat. I-am destăinuit cu toată sinceritatea care îmi era oful! Bucuros că mă poate ajuta, portarul mi-a dat imediat cartea de telefon. Am deschis-o și am început să întorc paginile. Când am ajuns la litera P, mi se zbătea inima în piept de emoție, iar când am citit numele de Poenaru, mi s-au împăienjenit ochii și mi s-a părut că nu am văzut bine. M-am apropiat de lampă și scrisul s-a limpezit. Nu mă înșelasem: numele lui Dan figura în carte!

Portarul, care îmi urmărise expresia, nu a mai așteptat să-l rog. Mi-a luat-o înainte:

– Dați-i telefon!

Nerăbdător, am format numărul. Mi-a răspuns o voce somnoroasă,

pe care totuși, după atâția ani, am recunoscut-o. Am vrut să mă asigur:

– Tu ești, Dane?

– Eu! Cine întreabă? – mi-a răspuns cu ton ursuz.

– Ion! Adu-ți aminte de tinerețea noastră în București!

S-au scurs câteva secunde lungi, de parcă s-ar fi întrerupt convorbirea. Apoi, deodată, mai vioaie ca înainte și nereușind să-și tempereze elanul, vocea lui Dan a izbucnit în receptor:

– De unde vorbești?

– Din gară. Sunt în drum spre București.

– În douăzeci de minute sunt la tine!

Abia am reușit să-i domolesc entuziasmul, explicându-i că apariția lui în gară nu ar putea trece neobservată. I-am dat de înțeles că nu eram încă singur și de capul meu. Apoi l-am rugat să telefoneze cuiva din cunoștințele noastre comune din București, pentru a o preveni pe mama de întoarcerea mea.

Înainte de a încheia convorbirea, Dan mi-a spus că totuși dimineața, când va pleca la serviciu, în drum spre spital va trece prin gară să mă vadă. Cum și mie mi-era dor de el, am căzut de acord să ne întâlnim în jurul orei șapte în WC-ul din subsolul gării.

În primele ore de libertate, sub protecția „tovarășului colonel", soarta îmi fusese cum nu se poate mai favorabilă. Nesăbuința cu care pornisem în căutarea lui Dan, fără a avea în vedere vreun punct de reper sau un fir conducător cât de vag și contrar oricărui calcul și oricăror prevederi logice de a-l fi găsit, totuși fusese o performanță care depășise până și isprava orbului care nimerise în Brăila.

Bucuros de reușită, după ce i-am mulțumit portarului pe care norocul mi-l scosese în cale, m-am grăbit să mă întorc în gară. Pe peron, situația era neschimbată. Colonelul se afla în mijlocul aceluiași auditoriu, care în cele trei sferturi de oră cât lipsisem îi flatase orgoliul, ascultându-l cu prefăcut interes și luare aminte.

O dată cu întoarcerea mea, în disprețul celei mai elementare bune cuviințe, toți admiratorii aveau să-l părăsească de la o clipă la alta. „Tovarășul colonel" se uita nedumerit cum se îndepărtau din jurul lui împinși ca de o forță centrifugă. Nu-l ducea mintea să înțeleagă că disprețul, de care el și toți tovarășii lui se vor bucura până la sfârșitul vieții, fusese numai aparent suspendat timp de trei sferturi de oră. Sub ochii lui, la câțiva pași distanță, spre un colț al peronului, grupul s-a reconstituit iar, de data asta, în jurul meu. Le-am povestit prietenilor despre succesul escapadei mele nocturne în oraș și i-am informat despre întâlnirea pe care mi-o dădusem cu Dan la prima oră a dimineții. Băieții s-au oferit să atragă atunci din nou atenția securiștilor într-altă parte.

Camaraderia și solidaritatea noastră funcționau la fel ca în închisoare,

dându-ne și afară aceleași satisfacții. Succesul unuia dintre noi era succesul tuturor. Legăturile din temniță s-au perpetuat și în libertate, unde am continuat să ne veselim sau să ne întristăm de bucuriile sau de necazurile fiecăruia din noi. Cred că progresul tehnic și regresul moral cu care ne-a ieșit în întâmpinare „noua libertate" ne-a găsit pe cei mai mulți dintre noi refractari la influențele ei. Refuzând integrarea în mentalitatea noii societăți, dar obligați să ne încadrăm în tiparele vieții ce ni se oferea, am optat pentru periferia ei, unde, cu prețul mizeriei, mai găseai puțină independență și un aer mai respirabil.

Ultima parte a nopții ne-a trecut mai greu. Ne ajunsese oboseala. Zorile ne-au surprins moțăind, rezemați de câte un stâlp al peronului sau chiar așezați pe jos. Se lumina de zi, și gara se trezea. Funcționarii își făceau, rând pe rând, apariția în birourile până atunci închise. Câțiva impiegați, în uniforme cam ponosite, morocănoși și fără tragere de inimă, se îndreptau alene spre locul lor de muncă.

La scurtă vreme după primele semne de reluare a activității feroviare, gara a fost inundată de o mulțime de funcționari și muncitori „navetiști". S-au îngrămădit pe peron, de-a lungul liniei de cale ferată, în așteptarea garniturii de tren care urma să-i ducă la locul de muncă. La sosirea lui, am asistat la asaltul și luptele corp la corp care s-au dat la urcarea în vagoane. Agresivitatea tonului și vocabularul invectivelor schimbate între combatanți m-au dus, fără să vreau, cu gândul înapoi la gardienii M.A.I. de care abia mă despărțisem.

... Și mi-a fost rușine de a-mi fi permis să gândesc așa. Nu știam că aveam să-mi mai reproșez de multe ori de aci înainte asemenea gânduri dureroase, pe care din mândrie nu le exprimam cu glas tare.

După plecarea trenului cu navetiști și încă sub impresia neplăcută a celor văzute și auzite, rămăsesem adunați în jurul băncilor din partea dreaptă a peronului. Priveam de acolo la afluxul tot mai numeros de călători care veneau în gară și la forfota crescândă, pe măsură ce se apropia ora șapte și sosirea următorului tren.

Tevatura produsă pe peron de o mulțime gălăgioasă și agitată, vociferând la coada din fața casei de bilete, gâfâind sub povara bagajelor, strigându-și în gura mare copiii sau interpelându-și cunoscuții, crease climatul ideal pentru întâlnirea mea cu Dan, scutindu-i, totodată, pe camarazii mei de corvoada unei noi conversații cu colonelul.

Profitând, așadar, de hărmălaia din jur, m-am dus să-mi iau în primire postul de observație pe care mi-l alesesem din timp pe treptele care coborau la closetul public din subsol. Pentru a nu bate la ochi, coboram sau urcam alternativ scara de câte ori apărea cineva.

La un moment dat, când tocmai mă pregăteam să urc iar pentru nu mai știu a câta oară treptele, l-am văzut apărând pe Dan la capătul scării.

L-am recunoscut imediat, deși se mai îngrășase și mai chelise.

Ne-am întâlnit la jumătatea scării și ne-am îmbrățișat fără să ne spunem o vorbă, siguri de a ne fi regăsit aceiași și că anii nu ne putuseră altera decât fizicul. Ne-am retras apoi mai la adăpost de ochii lumii, după un colț de zid, unde Dan mi-a relatat că vorbise la telefon cu o mătușă de-a mea din București. Îi comunicase dorința mea de a o preveni pe mama, așa încât m-a asigurat el „la ora asta, doamna Ioanid știe deja că te întorci acasă".

După ce m-a informat la repezeală despre soarta unor prieteni și cunoștințe comune, mi-a promis că vom sta mai mult de vorbă peste câteva zile când va veni la București. Urma să fie una din nu prea multele întâlniri care mi-au confirmat că statornicia este o calitate a oamenilor de caracter.

Înainte de a ne despărți, am primit de la Dan o sută de lei. Cum nu mai am noțiunea valorii banilor de atunci, s-ar putea să mă înșel asupra sumei. Țin însă minte că era o singură bancnotă. Oricum, erau primii mei bani de buzunar!

După o ultimă strângere de mână, am părăsit amândoi locul nostru de întâlnire atât de prozaic, Dan plecând spre spital, iar eu ieșind din nou pe peron. M-am asigurat de prezența celor doi securiști în mijlocul camarazilor mei și m-am pierdut iar în mulțime în tovărășia lui Nelu Dumitrescu. Ne-am dus spre celălalt capăt al peronului, la chioșcul care abia se deschisese, și am cumpărat de toți banii primiți de la Dan țigări și câteva bucăți de un fel de plăcintă veche și cu gust dubios. Din plăcintă n-am apucat decât câțiva să mușcăm; în schimb, țigările au ajuns pentru tot lotul. Împărțirea s-a făcut atât de discret, de la om la om, încât colonelul n-a observat nimic. S-a trezit însă deodată cu noi toți fumând. Îi pregătisem în mod voit această surpriză, care ne-a și reușit.

Colonelul s-a uitat mai întâi nedumerit la țigările care fumegau în jurul lui, pentru ca în momentul următor privirea să i se întunece. Cu perspicacitatea lui de securist profesionist pricepuse brusc că ajunsesem în posesia țigărilor fără ca el să fi prins de veste pe ce cale le obținusem. Constrâns de împrejurări și de dispozițiile primite, a trebuit să suporte afrontul fără să se dezlănțuie. Plimbându-și ochii de la un fumător la altul, nu l-a răbdat totuși inima să tacă:

– Aveți țigări?

Nu era o întrebare fermă și imperativă, cu care altădată ar fi început anchetarea cazului. Era mai degrabă exprimarea unei uimiri, cu o foarte ușoară și timidă intonație interogativă.

Cel asupra căruia își oprise în acel moment privirea i-a răspuns în modul cel mai firesc, dar cu un aer puțin mirat:

– Da.

Un da care, după ton, suna a „da, bineînțeles!"

Resemnat, „tovarășul colonel" a renunțat să mai dezlege enigma țigărilor. Ne-a întors spatele și s-a dus să-și caute tovarășul.

Cu această ultimă și meschină satisfacție pe care ne-am oferit-o, ne-am luat practic rămas bun de la îngerul nostru protector. Cât a mai stat cu noi în gară și apoi în tren până la București, l-am ignorat cu desăvârșire și cu atâta ostentație, încât nici nu a mai încercat să intre cu noi în vorbă. De altfel, la scurt timp după episodul țigărilor, cu un șuierat prelung, trenul nostru și-a anunțat intrarea în gară.

Amestecați printre ceilalți călători, ne-am înșirat și noi de-a lungul liniei. După oprirea trenului, m-am strecurat prin învălmășeala lumii până la scara unui vagon care părea mai puțin aglomerat. Am nimerit cu încă patru-cinci camarazi într-un compartiment cu câteva locuri libere. Ne-am așezat toți pe aceeași parte. Banchета din fața noastră era ocupată de câteva femei care veneau din Moldova și de o pereche care se suise o dată cu noi din Brăila.

Abia după ce și-au aranjat bagajele și agitația s-a potolit, tovarășii noștri de compartiment au luat act de prezența noastră. Mai întâi, le-a atras atenția îmbrăcămintea plină de petece. Apoi, și-au coborât ochii la încălțăminte și, în cele din urmă, căutând parcă o ultimă dovadă care să le confirme concluzia care se impunea, s-au uitat la capetele noastre chiluge. Rezultatul examinării ne-a fost favorabil. De îndată ce am fost identificați, curiozitatea din priviri a dispărut. Ochii ațintiți asupra noastră ne transmiteau acum, într-o complicitate tacită, semnale de simpatie. Din ochii femeilor nu lipsea nici compasiunea. Și totuși, prudența i-a împiedicat să dea glas sentimentelor, tovarășii noștri de drum păstrând o rezervă, de care unii nu s-au dezbărat până la București.

La început, s-a înfiripat o conversație compiet anodină, tipică călătorilor din compartimentele de tren, care stau de vorbă numai ca să le treacă timpul mai ușor. Am participat și noi la ea, respectând consensul și dându-ne cu părerea numai despre vreme, despre durata călătoriei sau despre monotonia Câmpiei Bărăganului, prin care gonea trenul.

Apoi, încet-încet, limbile s-au mai dezlegat și s-a vorbit mai liber. Numai două din femeile moldovence nu se angajau prea mult în discuție și priveau neliniștite în jur, nepotându-și ascunde teama din priviri. În schimb, tânăra pereche care se urcase o dată cu noi în tren se arăta din ce în ce mai îndrăzneață la vorbă. În cele din urmă, după ce s-a mai consultat o dată în șoaptă cu nevastă-sa, bărbatul s-a decis să spargă gheața și să ne pună întrebarea care îl frământa:

– Acolo de unde veniți dumneavoastră ați întâlnit cumva un avocat Grecu, din Brăila?

Avocatul Grecu nu era altul decât cel care acceptase să schimbe cu mine locul de muncă la care fusesem repartizat după ieșirea din spital. Astfel, datorită lui, ajunsesem să lucrez pe malul Dunării, de unde spe-

ram atunci să pot descoperi o modalitate de a evada. Mi-a părut bine să pot răspunde la întrebarea tânărului cu o informație exactă, spunându-i că avocatul se afla în lagărul de la Salcia și că va fi eliberat în următoarele câteva zile, împreună cu toți deținuții din Brăila.

Bucuria cu care cei doi au primit vestea nu lăsa nici o îndoială în privința afecțiunii pe care i-o purtau lui Grecu. Am dedus că le era fie rudă, fie prieten apropiat. Nu ne-au spus-o și nici noi nu i-am întrebat.

De aci înainte însă atmosfera din compartiment avea să se relaxeze, risipindu-se și ultimele suspiciuni și temeri care mai dăinuiau. Conversația s-a animat, a devenit generală, atrăgându-le și pe cele două moldovence care nu se încumetaseră încă să intre în vorbă. Pe cât fusese de tăcută până atunci, pe atât avea să se dovedească de vorbăreață și mucalită una din ele, stârnind cu glumele și poveștile ei râsetele tuturor.

Buna dispoziție care domnea în compartimentul nostru nu i-a scăpat „tovarășului colonel" când, la un moment dat, a deschis ușa. Dată fiind însă noua calitate în care se prezenta acum, nu și-a putut permite să-și arate nici măcar surprinderea, darămite nemulțumirea. Surprinși am fost numai noi, foștii deținuți, când l-am auzit rostind din ușă formula consacrată:

– Biletele la control!

La așa ceva nu ne așteptam!

Apoi, colonelul nostru a luat și a compostat pe rând biletele pe care i le întindeau călătorii, convinși că aveau de-a face cu un controlor C.F.R. autentic. Cu un pas în urmă venea adevăratul controlor, în uniformă reglementară și cu geanta în bandulieră, care, după ce îi cedase colonelului cleștele de perforat bilete, avea numai rolul de asistent.

După ce a perforat biletul ultimului călător „normal", colonelul s-a îndreptat spre ușă, ignorându-ne total pe noi, cei „eliberați", de parcă nici nu am fi existat. Se deconspirase astfel singur în ochii călătorilor, cărora abia atunci le-a trezit suspiciunea. În timp ce se strecura spre ieșire, prin spațiul destul de îngust dintre genunchii noștri și ai celor de pe bancheta din față, mi-a venit ideea să subliniez situația cu glas tare:

– Noi nu avem bilete!

Privirea pe care mi-a aruncat-o în treacăt doar că n-a șuierat.

Dacă prin vorbele mele contravenisem recomandării colonelului de a ne purta cât mai discret și de a nu atrage atenția asupra noastră, de data asta nu o mai făcusem nici pentru a-l șicana și nici din spirit de frondă. Fusese o ieșire spontană, nepremeditată, mai degrabă o primă manifestare a instinctului de om liber, care refuză să i se mai pună călușul în gură.

Ani de zile colaborasem cu securiștii și gardienii la propria mea detenție și izolare. Fusesem complicele Securității atunci când răbdasem ochelarii negri puși pe ochi fără să-i smulg de pe frunte pentru a privi împrejur. Complice și atunci când acceptasem să vorbesc în șoaptă sau

chiar să tac, pentru a păstra secretul cu care eram înmormântați de vii în celularele subterane. La fel și când întindeam mâinile să mi se pună cătușele sau când îmi potriveam singur piciorul pe nicovală ca să mi se bată lanțurile. La Timișoara, când am fost dus pe jos la dentist, am contribuit și eu alături de Securitate la inducerea în eroare a trecătorilor, acceptând să mă îmbrac și să merg pe stradă ca și cum aș fi fost un om liber. Și, în câte și mai câte alte cazuri, nu ajutasem eu însumi Securitatea să mă țină ascuns de ochii și urechile lumii, făcându-mă părtaș la dezinformarea cu care își acopereau crimele!

E drept că toate aceste compromisuri le făcusem sub amenințare și de teama represaliilor. Acum însă, omul liber care se trezea din nou în mine, cu toate atributele cu care fusese înzestrat cândva, se răzvrătea și refuza să mai fie complicele Securității și la organizarea vieții lui în libertate. Teama latentă sub care trăisem ani de zile în închisoare nu mă urmase la plecarea mea din Salcia. Afară nu mai riscam represaliile din închisoare. Afară, în cel mai rău caz, nu mai riscam decât să fiu arestat din nou. Ori, de închisoare nu-mi mai era frică. Nu mai puteam fi amenințat cu pușcăria pentru a mă face să fiu docil!

Cam așa începusem să gândesc în drum spre București.

Când am coborât în Gara de Nord, eram deja robul mentalității omului liber. O mentalitate, care într-un regim „socialist" tot la pușcărie predestinează!

Între timp, controlorul nostru improvizat parcursese de la un capăt la altul toate vagoanele trenului, neavând nici o dificultate să-i deosebească după înfățișare pe foștii pușcăriași de ceilalți călători, spre a le cere numai acestora din urmă biletele.

Apoi, până să ajungem la destinație, a mai trecut de câteva ori pe culoarul vagonului, aruncându-ne de fiecare dată câte o privire mustrătoare, care nu reușea însă să ne întrerupă discuțiile cu lumea din compartiment și nici să ne strice buna dispoziție.

După o vreme, nu am mai avut răbdare să stau în compartiment. Am ieșit pe coridor. Stăteam în picioare la fereastră și priveam, fără să-l văd, peisajul care-mi fugea pe dinaintea ochilor.

Eram cu gândul la mama și la toți cei pe care abia așteptam să-i revăd, încercând să mi-i închipui cum aveau să arate după atâția ani. Cu cât se apropia momentul revederii, cu atât mi se făcea mai tare dor de ei. Mă obișnuisem în atât de lungă vreme să mă apăr de efectul dureros al unor sentimente și amintiri pe care reușisem să mi le îndepărtez din mine, trecându-le în rândul dorințelor inaccesibile care nu trezesc regrete vii.

M-am dezmeticit când trenul și-a încetinit mersul și lumea a început să-și scoată bagajele din compartimente. Intram în Gara de Nord!

Am făcut gestul reflex de a ridica mâna pentru a mă uita la ceas, de parcă nu m-aș fi despărțit de el niciodată. Sunt și gesturi care nu se uită,

nu numai înotul și mersul pe bicicletă. Ceasul meu se oprise însă cu puțin înainte de a ajunge la destinație. L-am învârtit, l-am scuturat, dar degeaba. După ce rezistase doisprezece ani în închisoare, refuza să mai suporte și libertatea în lagărul socialist.

În timp ce trenul aluneca încet de-a lungul peronului, priveam din ușa deschisă a vagonului, căutând să descopăr în furnicarul de lume silueta mamei. Când, înainte de oprire, scârțâitul strident al saboților de frână a acoperit pentru câteva clipe larma de pe peron, mi-a atras atenția mișcarea unui grup de câteva persoane, care își croiau drum prin mulțime spre vagonul nostru. Erau vreo șapte-opt inși care gesticulau și înaintau spre vagon.

Deodată, l-am recunoscut pe cel mai înalt dintre ei, care îi depășea cu mai bine de un cap pe toți cei din jur: era Tase! Bunul meu prieten Dinu Mitache!

Abia după aceea i-am văzut pe ceilalți prieteni, care toți o înconjurau pe mama. Eram cu inima strânsă. La prima vedere, mi s-a părut mai slabă și parcă mai mică de înălțime decât o lăsasem. Avea părul complet alb. Impresia din clipa următoare, când ne-am îmbrățișat și, deși emoționată, mi-a spus cu glas stăpânit numai „bine ai venit!", a fost însă mai puternică.

O regăsisem pe mama neschimbată, așa cum o știam. O recunoscusem și în vorbe, și în ținută.

Poate că aici s-ar fi cuvenit să-mi închei povestirea, care, așa cum îmi propusesem, trebuia să acopere numai perioada cuprinsă între data arestării mele, în 1952, și data eliberării, în 1964. Cum însă eliberarea nu corespundea unei puneri în libertate autentice, ci numai unui transfer din spațiul strâmt al închisorii în cel mai larg al Republicii Socialiste, înconjurat și tot cu sârmă ghimpată și păzit tot cu câini și pistoale automate, voi continua să mai vorbesc de unele întâmplări și aspecte înregistrate și după întoarcerea mea în București.

Fiind, așadar, zvârlit dintr-un lagăr mai mic, de numai câteva sute de deținuți, de la Salcia, în marele lagăr socialist, unde erau supuși experimentului comunist câteva milioane de români, consider că amintirile din această perioadă își merită și ele locul tot sub titlul „Închisoarea noastră cea de toate zilele".

Nu va fi un jurnal zilnic și nici o relatare autobiografică a vieții pe care am trăit-o după 1964. Voi trece doar succint în revistă, și nici măcar în ordine cronologică, o serie de fapte mărunte, mici întâmplări și momente care, deși banale și poate chiar lipsite de importanță pentru cei din jur, mie mi-au rămas întipărite în amintire. Aveam să le strâng în bagajul meu de cunoștințe și experiențe de nou sosit într-o lume care nu mai era chiar cea din care plecasem cu doisprezece ani în urmă.

ÎN BUCUREȘTI

Efuziunile la coborârea din tren nu mai conteneau. Mă oprisem de cum pusesem piciorul jos din vagon și mă îmbrățișam cu toți prietenii veniți în întâmpinare, luându-mi, totodată, și rămas bun de la foștii camarazi de detenție, care coborau pe peron și se scurgeau pe lângă noi, spre ieșirea din gară. Și unii, și alții ne manifestam gălăgios bucuria revederii sau ne strigam în gura mare pe nume pentru a mai face un ultim schimb de adrese și de numere de telefon.

Călătorii de pe peron ne zâmbeau și ne priveau cu simpatie, bucurându-se parcă și ei de veselia noastră. Un singur călător a trecut pe lângă noi fără să ne bage în seamă. Nu ne-a văzut și nu ne-a auzit. Nu se uita nici în stânga, nici în dreapta. Era foarte grăbit „tovarășul colonel"!

Când cu același alai și aceeași veselie am pornit cu toții spre ieșire, nu mai rămăsese aproape nimeni pe peron. La capătul lui ne-au ieșit înainte două persoane, o pereche de oameni mai în vârstă. Mi-au rămas în minte două siluete firave, intimidate parcă de grupul nostru atât de gălăgios. Și totuși, după un moment de ezitare, bărbatul s-a apropiat de noi și, cu sfială în glas, m-a întrebat de unde vin. Când i-am pomenit de Balta Brăilei și de Salcia, a vrut să afle dacă știu ceva despre Romică Teodoru.

Bătrânii s-au luminat la față auzind că și Romică al lor va veni acasă peste câteva zile.

În volumul precedent am relatat despre această întâlnire cu părinții lui Romică, reproducând și câteva rânduri dintr-o scrisoare în care și el se referă la același episod.

Giorgi Lahovary, unul din prietenii veniți la gară, ne-a dus cu mașina lui acasă la mama. Țin minte că tot el, la coborârea din tren, când ne-am

îmbrățișat, m-a anunțat că mi-a făcut rost de o locuință. În acel moment eram însă așa de emoționat și de zăpăcit, încât nu am realizat importanța acestei informații. Abia peste câteva zile, când mi-am revenit din euforia în care pluteam și am luat contact cu realitatea și problemele vieții de afară, am putut să-i apreciez valoarea.

În drum spre locuința mamei, Giorgi ne-a plimbat mai întâi prin centrul Bucureștiului. Vroia să-mi arate câteva zone cu construcții noi, care schimbaseră fața orașului. M-a dus să admir „blocul turn" și „Sala Palatului". Nu pot să zic că le-am admirat! Și nu pentru că eram din principiu refractar la „realizările" regimului!

Mișcarea străzii îmi atrăgea mai mult privirea. Eram uimit de varietatea de îmbrăcăminte a trecătorilor, mai ales a femeilor, care înlocuise uniformitatea searbădă a „docului" sau „lodenului", care caracteriza aspectul străzii în Bucureștiul dinaintea arestării mele. Eram acum fascinat de diversitatea și violența culorilor care, în lumina soarelui, îmi luau ochii.

Simțeam că Giorgi încerca să-mi ghicească impresiile, căutând să-mi înțeleagă tăcerea și lipsa mea de reacție în fața clădirilor pe care mi le prezenta, iar eu nu eram în stare să-i explic ce simțeam și cum gândeam în acel moment. Îmi dădeam seama că nu m-ar fi înțeles dacă i-aș fi spus că nu mă impresionau construcțiile, oricât de noi și moderne ar fi fost, și că mă încânta mai mult spectacolul plin de viață și de culoare al străzii.

De ziduri eram sătul! De oameni nu-mi trecuse dorul!

Prima mea zi de libertate s-a încheiat în zorii zilei următoare. Am stat toată după-amiaza și noaptea de vorbă cu mama.

Menajându-ne reciproc, ne-am depănat într-o noapte viața trăită în ultimii doisprezece ani, cât fusesem despărțiți. Am rămas fiecare cu convingerea că și unul, și altul nu ne-am spuns decât adevărul, numai adevărul, dar nu și tot adevărul.

Mama trecuse și ea prin toate furcile caudine ale vremii, hărăzite fostelor „bestii moșierești" cu „origine socială nesănătoasă". Evacuată de mai multe ori din casele în care își găsise câte o cameră sau din spațiul locativ al unor prieteni, unde fusese numai tolerată, se aciuise în cele din urmă într-o fostă cameră-debara, în care, neîncăpându-i patul, dormea pe două fotolii pe care noaptea le așeza față în față. Nu fusese decât scurte perioade în „câmpul muncii", pierzându-și mereu slujba din cauza „originii" necorespunzătoare.

Neavând nici un mijloc legal de existență (salariu sau pensie), supraviețuise dând lecții clandestine de limba franceză. Primii elevi fuseseră copiii prietenilor și cunoscuților, care apoi o recomandaseră și altor familii. În lanțul acestor relații i se întâmplase de câteva ori să accepte și elevi maturi. Pățania cu unul din ei, așa cum mi-a relatat-o

mama în acea noapte de confidențe, merită să o amintesc.

Omul lucra în Ministerul Comerțului Exterior și trebuia să plece în interes de serviciu la Paris, în cadrul unei delegații oficiale. I-a explicat mamei că vrea să-și însușească numai un bagaj minimal de cuvinte și expresii uzuale cu care să poată face față situației. Nu vroia să ia lecții de gramatică, ci numai de conversație, de trei ori pe săptămână. Spunea mama că, după cum se exprima, ar fi trebuit să înceapă cu exerciții de gramatică și conversație în limba română. Cu aceeași inocență, i-a destăinuit mamei că era tare nerăbdător să vadă Parisul și că abia aștepta să treacă cele două săptămâni până la data plecării! I-a fost imposibil mamei să-l convingă că nu putea să-l învețe franceza în șase ore.

Perlele culese de mama în cursul celor șase ore le-am uitat. Numai țin mine decât una: exclamația lui de uimire la una din lecții când a făcut senzaționala descoperire că francezii spun și ei tot „mersi", la fel ca noi!

Câteva nopți am dormit în apartamentul vecin cu camera mamei, locuit de vechi prieteni ai familiei noastre.

Am primit de la mama o pereche de pantaloni din „tergal", trimiși într-un pachet de o prietenă din Paris. Îi țin bine minte, nu numai fiindcă erau primii pantaloni cu fermoar pe care îi vedeam, dar și fiindcă a doua zi am avut și prima pană de fermoar, fiind obligat să mă întorc de urgență acasă.

Tot mama îmi încropise și restul de obiecte vestimentare strict necesare, așa că am avut cu ce mă îmbrăca. O vreme am mai umblat cu pantofii cumpărați în 1953 la Drăgășani, când eram evadat.

O bună perioadă de timp am trăit ajutat și întreținut de mama, de alți membri ai familiei, care nu o duceau nici ei prea bine, și de câțiva prieteni buni.

Prima persoană pe care am vrut să o văd în acele zile a fost Anița Hariton.

Nu încetasem, de-a lungul anilor în închisoare, să-mi reproșez de a fi fost cauza nenorocirii care se abătuse asupra ei, fiindcă ne adăpostise pe Titi și pe mine, când eram evadați. Știam că nu-i puteam alina cu nimic suferințele îndurate atunci. Voiam să-i spun însă cât de vinovat mă simțeam, chiar dacă totul se întâmplase fără voia mea. Voiam să știe că mă simțeam cu conștiința încărcată și că îi voi fi mereu recunoscător.

Când am intrat pe strada Ocolului, am întors instinctiv capul pentru a privi în urmă. Pentru o clipă, mi s-au trezit iar reflexele fugarului de altădată, care, prudent și cu toate simțurile ascuțite, scrutează bănuitor împrejurimile înainte de a se apropia de ascunzătoare.

Deși trecuseră atâția ani, locurile erau neschimbate. Era aceeași stradă liniștită, ca de oraș de provincie, fără trecători, toropită sub dogoarea unui soare la fel de arzător ca în ziua în care căzusem în cap-

cana întinsă de Securitate, în 1953.

Știam drumul și cu ochii închiși. Am deschis portița și am trecut prin grădinița cu flori din fața casei. Mi-a deschis ușa Anița, prevenită de sosirea mea.

Ne-am îmbrățișat. Eram emoționați și, la început, nu ne-am găsit cuvintele. Mi-a povestit apoi toate câte le pătimise și teroarea sub care trăise luni de zile în șir. Când Securitatea dăduse de urma filierei care trebuia să ne procure buletine de identitate, aflase pe această cale și unde ne ascundeam. Am fost prinși, așa cum am istorisit în primul volum al acestor amintiri, iar familiei Hariton, care ne-a găzduit, i s-a întocmit dosar de trimitere în judecată sub acuzația de „omisiune de denunț" și „favorizare de infractor". Datorită însă unei oarecari îmblânziri a regimului în perioada de după moartea lui Stalin, când ritmul arestărilor și numărul proceselor și condamnărilor politice s-au mai rărit, nu li s-a făcut proces. În schimb, dosarul a devenit obiect de șantaj în mâinile Securității, care, sub amenințarea arestării, le-a cerut să devină informatori.

Timp de câteva luni de zile, Securitatea a exercitat presiuni insistente asupra lor, căutând în fel și chip să-i timoreze. Erau în permanență urmăriți în mod ostentativ de agenți, care se lăsau înadins văzuți. Erau mereu acostați pe stradă sau chemați la telefon, fie acasă,fie la serviciu, pentru a li se aminti că pot fi oricând arestați și condamnați dacă nu se decid să colaboreze cu „organele de stat". Alteori erau invitați la Securitate sau chiar vizitați acasă de câte un „civil" care voia să afle ce vorbesc între ei prietenii sau colegii de serviciu, dacă critică regimul sau poartă „discuții dușmănoase" la adresa partidului și guvernului.

La repetatele și insistentele întrebări ale Securității, soții Hariton pretindeau de fiecare dată că nu auziseră pe nimeni exprimându-și nemulțumirea sau dușmănia față de regim. Fiind foarte ocupați cu munca la serviciu și cu treburile casnice și grija copiilor, nu aveau nici timpul și nici ocazia să stea de vorbă cu lumea.

Pretextul invocat era real. De când intraseră sub observația Securității, Haritonii întrerupseseră relațiile cu toate cunoștințele și se îndepărtaseră chiar și de prieteni. În contactele cu colegii se limitau strict la chestiuni de serviciu, evitând să participe la orice discuții. Izolați astfel de lume și hărțuiți de agenții Securității, viața le devenise un calvar. După o vreme, Anița nu a mai rezistat tensiunii nervoase și s-a îmbolnăvit. A făcut o depresiune psihică și a fost internată în spital. Când s-a întors acasă, însănătoșită, războiul nervilor încetase. Securitatea se resemnase probabil să accepte eșecul de a nu fi reușit să recruteze doi informatori și renunțase să mai insiste.

În ziua aceea, am părăsit-o pe Anița mai tulburat decât venisem. Drama pe care o trăise din cauza ajutorului dat unor fugari mi-a răscolit sufletul, trezindu-mi și mai viu sentimentul de culpabilitate, dar, totodată,

și de o ură sălbatică, de care nu reușesc să mă rușinez nici azi.

Vărul meu George Boian se întorsese și el din pușcărie. Era foarte slăbit, dar cu moralul bun. Bucuria a fost cu atât mai mare, cu cât îl lăsasem foarte grav bolnav în primăvara anului 1960, când părăsisem închisoarea din Pitești, și nu mai auzisem de atunci nimic despre el.

Aveam atâtea să ne spunem, încât ne-am ales un loc liniștit unde să putem vorbi nestingheriți și neauziți de nimeni: într-o barcă cu vâsle, pe lacul Herăstrău. Ne-am povestit unul altuia tot ce ni se întâmplase de când ne despărțisem. Ne-am amintit de camarazii comuni din închisoare și, după un schimb de păreri despre situația politică, am ajuns la concluzii mult mai pesimiste decât cele pe care le trăsesem în închisoare. Factorul principal cu care ne amăgisem ani în șir, alimentându-ne iluziile, dispăruse din ecuație: americanii nu mai veneau! Pe de altă parte, în liberalizarea regimului oricum nu credeam.

Eram deci sortiți să ne acomodăm în continuare la singurele formule de viață pe care ni le oferea sistemul: fie sub supraveghere în libertate, fie sub pază armată în închisoare. Desigur că, pentru a evita monotonia, nu era exclusă nici posibilitatea unei alternanțe periodice între cele două feluri de existență, în raiul universului socialist.

Între timp, prin mijlocirea și recomandarea lui Giorgi Lahovary, o cunoscusem pe Lilica Ciorănescu, care mi-a oferit, în casa ei din strada Hagi Moscu nr. 12, fosta cameră a fiului ei, care tocmai se mutase. Faptul că veneam din închisoare fusese argumentul hotărâtor care o determinase să-mi acorde de la început încredere și să mă primească în casă.

De câte ori într-o casă se elibera o cameră, locatarii se temeau că noul chiriaș ar putea fi un om al Securității.Cu atât mai mult se temea Lilica, care întrunea, în cel mai strict sens al noțiunilor din lexiconul partidului, toate calitățile „dușmanului de clasă burghez" și ale „reacționarului înrăit". Cum ar fi putut fi altfel calificată o persoană despre care se știa că avea doi frați fugiți în străinătate, dintre care unul „instiga la război" de la microfonul Europei Libere, iar celălalt, stabilit în Spania „fascistă" a lui Franco, „uneltea și el împotriva poporului român"? Ceea ce nu se știa – și era poate și mai grav – era că îi veneau în casă numai oameni cu vederi „antidemocratice", că se purtau „discuții dușmănoase" și că se ascultau emisiunile posturilor de radio „imperialiste, aţâţătoare la război".

Primindu-mă și pe mine în casă, Lilica avea să-și dezvăluie și vocația de „gazdă de hoți", adoptându-i pe toți prietenii mei din închisoare și menținând legătura cu ei și după plecarea mea din țară. Prietenia ocrotitoare a Lilicăi mi-a fost un mare sprijin, în anii pe care i-am mai petrecut în țară. Generozitatea ei sufletească, dar și luciditatea și spiritul ei practic în raporturile cu oamenii zilei, pervertiți de educația

partidului, m-au făcut deseori să-i urmez sfatul în pașii pe care îi făceam în noua lume. Călăuzită de un bun simț înnăscut și de o judecată limpede, găsea întotdeauna soluția cea mai înțeleaptă la toate problemele pe care le ridica viața în jungla societății comuniste. Deși personal respingea compromisul, avea multă înțelegere pentru slăbiciunea altora.

La Lilica, cele două însușiri la fel de dezvoltate – simțul dreptății, care nu implica însă rigiditatea intransigenței, și omenia, ferită de excese pătimașe – nu intrau niciodată în conflict: se completau.

În cei cinci ani cât am stat în țară, ne-am fost unul altuia prieteni de nădejde. Faptul că și eu mă bucuram de absoluta ei încredere mi l-a confirmat chiar ea, declarându-mi într-o zi, cu umorul ce o caracteriza:

– Domnule Ioanid, cu dumneata se poate merge la furat de cai!

Venind de la un om ca Lilica, era un compliment de care mă puteam mândri.

Casa din Hagi Moscu, care purta amprenta personalității ei, părea a fi un colț dintr-o lume senină de altădată, neafectată de trecerea vremii, în care lucrurile și oamenii erau încă la locul lor. O oază uitată de Dumnezeu, cum nu mai erau multe în București, unde te simțeai bine și cu adevărat liber. Când o părăseam și ieșeam în oraș, aveam senzația că plec în explorarea unor ținuturi ostile.

Primele două-trei săptămâni, am bătut drumurile pe la autorități, pentru a-mi reglementa situația, conform instrucțiunilor primite înainte de eliberare. Aproape zilnic îmi făceam stagiul stând la coadă, fie la secția de miliție, pentru formalitățile de obținere a buletinului de identitate, fie la comisariatul militar, pentru livretul militar, fie la oficiul brațelor de muncă, pentru a fi înregistrat ca solicitant de loc de muncă.

La fiecare din aceste trei autorități trebuia să mă înarmez nu numai cu răbdare până ce îmi venea rândul să fiu primit, ci să fiu pregătit să întâmpin și toate piedicile ridicate în cale de birocrația haotică și de reaua voință și tembelismul funcționarilor.

Țin minte cum, din cauza tergiversărilor și amânărilor, am avut răgazul să-mi fac, la intervale de câte o săptămână, trei rânduri succesive de fotografii pentru buletin și livret, reușind astfel ca în ultima poză să arăt ceva mai ca lumea – adică mai puțin supt la față și cu părul crescut de doi-trei centimetri lungime.

Dispoziția primită era să ne prezentăm la secția de miliție a ultimului domiciliu de dinainte de arestare, care ne va elibera buletinul de identitate. Pe mine, negăsindu-mă în evidența secției de miliție de care aparținusem, formalitățile s-au împotmolit. Abia după câteva amânări au reușit să mă găsească, figurând în evidența secției de miliție a primului meu domiciliu în București, de pe vremea când intrasem în liceu și locuiam împreună cu părinții. Cu această ocazie s-a ivit o altă încurcătură: în actele găsite la acea miliție, tatăl meu apărea sub prenumele de

Tilică, în timp ce eu declarasem ani de zile în toate autobiografiile mele că îl chema Elefterie, reușind astfel să nu fiu identificat imediat ca fiu de moșier și de fost ministru. Cu greu am izbutit să-l conving pe ofițerul de miliție că era vorba de una și aceeași persoană.

Când, în cele din urmă, lucrurile s-au lămurit, și mi-a completat toate datele personale, ofițerul s-a oprit cu tocul în aer, deasupra unei rubrici a formularului, și m-a întrebat:

– Unde vrei să te stabilești?

– În strada Hagi Moscu nr. 12 – i-am răspuns.

– Unde e strada asta?

– În spatele spitalului Filantropia.

– În ce oraș?

Deși cam nedumerit de asemenea întrebare, i-am răspuns totuși în modul cel mai firesc:

– În București, bineînțeles!

Ofițerul a lăsat tocul jos, a tras sertarul biroului și mi-a citit o hârtie. Era o dispoziție oficială prin care în București și alte patru sau cinci orașe din țară nu mai era autorizată stabilirea de persoane venind din alte localități. Apoi, ridicând iar tocul și pregătindu-se să scrie, mi s-a adresat din nou:

– Spune deci unde vrei să te stabilești, în afară de orașele prevăzute în dispoziția pe care ți-am citit-o.

– În București! – am repetat.

Enervat, ofițerul a ridicat tonul:

– Tovarășe, dumneata nu înțelegi românește? N-ai auzit că în București nu se poate?

M-am simțit deodată din nou în elementul meu. Aveam în față un milițian care se răstea la mine!

Timp de câteva minute a urmat o discuție aprinsă. Văzându-mă hotărât să nu cedez, m-a amenințat că, dacă mă încăpățânez, rămân fără buletin.

– Nici nu am nevoie de buletinul dumneavoastră! – i-am răspuns, ridicând și eu glasul și sculându-mă de pe scaun.

Ofițerul s-a calmat brusc și și-a schimbat tactica.

– Tovarășe, de ce nu ești înțelegător? Gândește-te și dumneata la vreo localitate unde ai rude sau prieteni. Te sfătuiesc prietenește să te stabilești deocamdată acolo, să-ți scoți buletinul, să-ți găsești un serviciu și, după o vreme, vei putea să te transferi la București. Ce să facem, dacă așa sunt dispozițiile? Noi nu putem să-ți eliberăm buletin de București.

Cam în acești termeni a continuat să-și țină pledoaria, pentru a mă convinge că nu aveam altă soluție. La un moment dat, interpretându-mi tăcerea drept semn de resemnare, s-a oprit și m-a întrebat:

– Ia spune-mi acum, unde te-ai hotărât să te stabilești?

– La Salcia! – i-am răspuns.

– Unde vine asta?

– În Balta Brăilei, acolo unde am stat până săptămâna trecută, când am fost eliberat!

Spre surprinderea mea, vorbele mele n-au dezlănțuit furtuna la care mă așteptam. Dimpotrivă chiar! Fără a da vreun semn de enervare, ofițerul și-a reluat, cu cea mai perfectă naturalețe, atitudinea de la începutul întrevederii. A redevenit funcționarul calm, indiferent și plictisit de treaba pe care o face, care nu înțelege să se ostenească peste măsură.

– Bine. Eu scriu aici cum vrei dumneata. Pe mine altceva nu mă interesează. Alții dau aprobările.

A trecut în rubrica respectivă din formular adresa pe care i-o dădusem și mi-a spus să vin după rezultat peste câteva zile. La termenul stabilit, am stat din nou la coadă la ușa secției de miliție, dar, până să-mi vină rândul, s-au încheiat orele de serviciu,și biroul s-a închis. Situație care s-a mai repetat de câteva ori în zilele următoare, cu același rezultat.

În cele din urmă, după nu știu a câta zi și alte multe ore de așteptare, mi-a venit rândul să intru în birou. M-a primit același ofițer. Nu știu dacă m-a mai recunoscut. Nu mi-a vorbit. M-a pus să mai semnez o hârtie și mi-a dat buletinul. Când am ieșit în stradă, am răsuflat ușurat.

Auzisem de cazul unui fost deținut căruia i se refuzase dreptul la domiciliu în capitală, deși era bucureștean și toată familia lui locuia în oraș. Omul fusese silit să se stabilească la niște prieteni, într-o localitate din Moldova.

După un timp aveam să aflu că încercarea autorităților de a ne îndepărta de București era practicată pe scară largă, majoritatea foștilor deținuți fiind supuși – ca și mine – acelorași presiuni, pentru a-i determina să se stabilească în provincie. Erau, de fapt, variante pentru uz extern ale acelorași mijloace de presiune folosite și în închisoare. Adaptate la mediul de afară, nu mai erau însoțite de insulte și brutalități. Urmăreau să-și atingă scopul numai prin intimidare și teama pe care o inspirau uniformele organelor represive.

Dacă, la insistențele lor de a-l convinge să părăsească Bucureștiul, fostul deținut opunea rezistență hotărâtă și nu ceda, autoritățile sfârșeau prin a accepta eșecul și renunțau să mai stăruie.Succese nu au înregistrat decât cu câțiva oameni mai bătrâni și timorați, cărora au izbutit să le trezească din nou vechea teamă din vremea anchetelor.

Nici pentru a obține livretul militar n-am scăpat mai ieftin. Și la ușa comisariatului militar am stat de nenumărate ori la coadă. De data asta însă faptul că nu-mi găseau nici livretul militar (pe care, la arestare, Securitatea îl preda, în mod normal, comisariatului care îl eliberase), nici fișa mea de evidență (care trebuia să se afle la același comisariat) nu se mai datora dezordinii și neglijenței birocratice. Și iată de ce: livretul meu

militar de „soldat neinstruit" îl obținusem printr-un fals făcut de un plutonier originar din Ilovăț, care mă salvase astfel de la încorporarea în unitățile DGSM (detașamentele de muncă, unde, din cauza originii sociale, ar fi urmat să-mi satisfac stagiul militar). În noaptea arestării mele, îl lăsasem să alunece în spatele unei biblioteci, pentru a nu cădea în mâna Securității, care ar fi dat pe această cale de urma plutonierului. Livretul fusese găsit de mama, care, la indicația mea, îl distrusese. Cât privește fișa mea de evidență de la comisariatul militar, avusese și ea o soartă identică. O distrusese chiar plutonierul, după ce îmi dăduse livretul.

În felul acesta, fiind în posesia livretului, îmi puteam justifica situația miliară, dar nemaifigurând în evidența comisariatului, nu mi se mai putea lansa nici un ordin de chemare la încorporare.

Ofițerul de la comisariat, la care mă prezentasem pentru a-mi restitui, pasămite, livretul confiscat la arestare, negăsindu-l (cum era și de așteptat), m-a amânat de mai multe ori, sperând mereu să-l descopere. În cele din urmă, înjurându-i fără nici o jenă pe cei de la Securitate, pentru neglijența de a nu-l fi predat comisariatului, mi-a spus să revin a doua zi cu o fotografie pentru a-mi face un nou livret.

A doua zi însă am fost iarăși amânat, pentru că nu mi se găsea fișa de evidență, care cuprindea datele ce trebuiau trecute în livret.

Bănuiesc că, pentru a nu-și mai complica existența, ofițerul a recurs la un subterfugiu birocratic, completându-mi un nou livret, fără să-mi poată consulta fișa.

Nu-mi mai amintesc dacă și la oficiul forțelor de muncă am avut de întâmpinat dificultăți. La coadă am stat însă la fel ca peste tot.

Coada la autorități în acea perioadă, după eliberarea deținuților politici, oricât de lungă și obositoare ar fi fost, avea și partea ei bună. Era locul unde te întâlneai cu o sumedenie de foști deținuți, fie cunoscuți, fie necunoscuți. Aveam toți același semn de recunoaștere, vizibil de la distanță: părul încă foarte scurt!

Te bucurai astfel să-ți revezi niște prieteni de care te despărțiseși cu ani în urmă, fie din cauza transferului într-o altă pușcărie, fi datorită unei pritoceli în cadrul celularului aceleiași închisori. Cei care nu se cunoscuseră în detenție își dădeau mâna, se prezentau și intrau în vorbă unii cu alții fără nici o reticență, așa cum ar fi făcut și în închisoare.

De-a lungul lungilor ore de așteptare, ajungeai astfel să afli tot felul de amănunte din viața altor închisori prin care nu trecuseși și să informezi, la rândul tău, pe alții despre regimul din temnițele în care fuseseși deținut. În acest schimb de informații ne comunicam reciproc numele gardienilor și ofițerilor de securitate care se remarcaseră în mod deosebit prin cruzime, dar și ale celor puțini care se arătaseră mai omenoși.

Și tot pe această cale am aflat unii de la alții numele unor delatori, a căror reputație nu depășise până atunci zidurile închisorii în care cooperaseră cu ofițerul politic al administrației. Au devenit astfel, împreună cu cei pe care îi cunoșteam fiecare din celulele prin care trecusem, turnătorii noștri, ai tuturor. Constituiau balastul de rușine al lumii noastre din penitenciare, a deținuților politici și, totodată, aportul nostru de lichele gata deconspirate la tagma turnătorilor anonimi cu care ne întâmpina lumea de afară.

În compensație, aduceam cu noi și exemplul unor oameni de caracter, care, împreună cu cei care și l-au păstrat și în libertate, aveau să-și regăsească făgașul comun.

La coada din fața secției de miliție era locul de întâlnire unde fiecare din noi contribuia la completarea unui fel de buletin zilnic de știri pentru uzul foștilor deținuți. Ne împărtășeam unul altuia tot ceea ce putea fi de folos unor oameni aruncați acum în libertate la fel de brusc cum fuseseră aruncați în închisoare, cu ani în urmă. Coada la autorități pentru formalitățile de obținere a buletinului avea în paralel și funcția de birou de informație și de ajutor pentru toți cei din categoria noastră. Aici, aflai adresa oricărui fost pușcăriaș. Și tot aici, prin intermediul și cu recomandarea câte unui fost deținut, chiar necunoscut, mulți și-au găsit o locuință sau un loc de muncă.

În mod spontan, intrase în funcție un sistem de sprijin reciproc, la care participam cu toții, fiecare angajând în această rețea și relațiile lui personale cu oameni care ne puteau fi utili. În acest scop, datorită numărului mare de prieteni și cunoscuți doctori, am apelat și eu de nenumărate ori la serviciile lor, obținând medicamente, tratamente sau internări în spital pentru mulți din foștii noștri camarazi, ieșiți bolnavi din închisoare.

De altfel, în primele săptămâni după eliberare, când, după aspectul fizic, slăbiciune, culoare pielii și părul încă scurt, eram ușor de recunoscut, am întâlnit peste tot numai bunăvoință. Excepție făceau doar cei de la secțiile de miliție și nici acolo toți. Pe stradă, în magazine și în tot locul, lumea ne zâmbea mai mult sau mai puțin fățiș sau numai cu discreție, schimbând cu noi priviri complice și pline de înțeles. Aș putea spune că eram obiectul unor manifestații publice tacite de simpatie și solidaritate.

O oarecare destindere intervenită în acea vreme în relațiile internaționale și unele concesii făcute de regim în interior, între care și eliberarea deținuților politici, relaxaseră atmosfera în țară, dând oamenilor noi speranțe, descrețind frunțile și dezlegând limbile. Iar, dacă totuși în virtutea inerției, teama îi făcea să-și ascundă în continuare gândurile față de semeni, nouă, foștilor deținuți, erau înclinați să ne acorde, din principiu și de la prima vedere, totală încredere. Ne priveau cu un amestec de admirație, respect și compătimire, considerându-ne pe toți înzestrați

numai cu calități pozitive, de parcă am fi fost o specie aparte. Căpătasem în ochii lor statură de eroi, când, de fapt, reprezentasem în închisoare toate straturile societății românești de afară, cu întreaga gamă de însușiri ale indivizilor care o compun.

Ne făcusem o datorie din a-i dezamăgi pe admiratorii noștri fără rezerve, îndemnându-i la prudență, prevenindu-i că și printre noi se găseau delatori și lichele.

În fine, a sosit și ziua când, cu buletinul de populație și cu livretul militar în buzunar, m-am avântat pe stradă, cu pas mai sigur, având pentru o clipă falsul sentiment de a fi intrat în rândul lumii, de a fi devenit și eu un om obișnuit, care să nu se mai deosebească de ceilalți.

Știam însă că un fost deținut, cu sau fără legitimație, tot cal breaz rămânea și nu se mai putea pierde niciodată în anonimat, oricât ar fi căutat să se amestece în mulțime.

Și totuși, acum ieșeam mai bucuros din casă.

Abia acum mi se deschisese pofta să cutreier orașul, căutând să-l regăsesc așa cum îl păstrasem în amintire. Umblând pe urma pașilor mei de altădată, întâlneam străzi întregi cu casele, pomii și chiar atmosfera lor neschimbată, rămase aidoma imaginilor din albumul cu amintiri pe care îl răsfoisem de atâtea ori în gând, de-a lungul anilor de închisoare. Privelișteа mi-era atât de familiară, încât uneori mă și opream în fața câte unei case de oameni cunoscuți și sunam la ușă.

De cele mai multe ori când se deschidea ușa, se risipea și vraja sub care trecutul se întâlnise cu prezentul și amintirea se confundase cu realitatea. Mai totdeauna, omul care apărea în prag nu auzise de numele familiei pe care o căutam și nu știa cine locuise înaintea lui în casă. Puțini din cunoscuții mei mai locuiau la vechile lor adrese.

Cei pe care, în peregrinările mele, i-am găsit totuși în aceeași casă mi s-au părut, în general, tare schimbați. Trecerea vremii lăsase urme grele!

Cei mai în vârstă decât mine îmbătrâniseră, între timp, de-a binelea. Pe unii abia i-am mai recunoscut. Pe cei de o vârstă cu mine sau mai tineri i-am regăsit maturizați, dar neschimbați ca înfățișare. Din păcate însă, pe lângă bucuria revederii, încercarea de a relua dialogul după doisprezece ani de întrerupere mi-a lăsat de cele mai multe ori un gust amar.

Mai toți erau băieți din generația mea, foști colegi de școală și facultate, cu care luasem parte, încă din primele zile ale ocupației sovietice, la toate manifestațiile și acțiunile zise reacționare și antidemocratice ale tineretului din București. Călăuziți de bunul simț și sentimentele nobile și dezinteresate ale tineretului dintotdeauna, eram la fel de înflăcărați și gata să ne aruncăm și în foc pentru cauza libertății și binele țării. Eram deci, de la sine înțeles, dușmanii înverșunați ai comunismului și ai ocupantului sovietic.

De rămas, așa rămăsesem, și eu, și ei. Pe nici unul nu-l convertise regimul la religia lui Marx. Doar pe câțiva îi pervertise la moravurile noii societăți, în care vechile valori morale cedaseră locul necinstei și lipsei de scrupule. În schimb, aproape toți se resemnaseră, acceptând ideea inutilității oricărei opoziții. Le dispăruseră avântul și îndârjirea de altădată. Iluziile din tinerețe se spulberaseră. Imprudența și riscul nu se mai purtau! Renunțând să-și mai facă speranțe de teama deceptiilor, se refugiaseră în preocupări strict personale, căutând să obțină maximum posibil, de la viața atât de sălbatic drămuită, la care îi constrângea regimul. Interesul pentru cauza generală, publică, pe care îl arătaseră cândva, pierise. Egoismul câștiga teren.

Pe scurt spus, oamenii acceptaseră situația și, chiar dacă nu se complăceau în ea, sfârșiseră prin a se obișnui, adaptându-se și mulțumindu-se cu ce li se dădea. Se împăcaseră, în sinea lor, cu soarta. Pentru a supraviețui fără riscuri, depuseseră armele până și în gând, în timp ce eu trăiesem într-un mediu unde, dimpotrivă, tocmai spiritul revoltei ne ținuse în viață. Apăruse chiar o expresie des întrebuințată, care încerca să justifice această capitulare și resemnare în fața tuturor abuzurilor, cărora nu te puteai opune: „Asta-i situația!" – se spunea în intimitate și „Asta-i situația, tovarășe!" – în public.

Nu mi-a trecut nici o clipă prin minte să-i acuz pentru pasivitatea sau indiferența în care își găsiseră refugiul, dar faptul că nu i-am regăsit așa cum îi lăsasem m-a dezamăgit și întristat.

Am întâlnit și două cazuri extreme, care m-au indignat.

Unul, după ce s-a bucurat sincer că mă revede și m-a îmbrățișat cu lacrimile în ochi de emoție, mi-a vorbit apoi cu un aer superior și plin de înțelepciune, cam în termenii următori:

– Bine, măi, cum de ai putut să fii așa de naiv și să te angajezi într-o acțiunea care nu avea sorți de izbândă? Te-ai așezat cu mâinile goale în fața unui tanc! Cum credeai că ai să-l oprești? Ai făcut o prostie care te-a costat niște ani de viață!

Am rămas stupefiat! Nici azi nu știu dacă cel care îmi vorbise așa uitase, într-adevăr, o seamă întreagă de acțiuni la care participasem împreună în vremea tinereții noastre entuziaste sau dacă contase pe lipsa mea de memorie.

Oricum, atunci, tupeul lui m-a enervat și nu am avut delicatețea să tac. I-am amintit, pe rând, de manifestațiile pentru Rege, pentru Maniu și pentru Brătianu și de toate ciocnirile de stradă cu bătăușii partidului comunist, încăierări la care luase parte și el, cot la cot cu noi, toți „naivii" de atunci. Cel mai greu i-a căzut când i-am pomenit de colaborarea lui la procurarea și ascunderea de arme. Se oferise atunci să depună într-un loc sigur o pușcă-mitralieră.

Momentul a fost mai mult decât penibil, iar justificarea, deși lăudabilă prin onestitate, mi s-a părut la fel:

– Ce vrei, dragă? Atâta m-am străduit să-mi ascund trecutul, încât l-am uitat de-a binelea!

Mi-a dat apoi dreptate când i-am spus că, în fața tancului de care îmi vorbise, stătuse și el, alături de mine, și că numai jocul întâmplării făcuse ca eu să-i cad sub șenile, iar el nu.

Un altul, care m-a dezamăgit poate și mai mult, îmi fusese coleg în primele clase de liceu. Era fiu de preot-profesor universitar. Avea să facă parte, mai târziu, din organizația „Frăției de Cruce", dar încă din primele clase își afișa cu ostentație și mândrie copilărească simpatia pentru Mișcarea Legionară. Inteligent, vioi și precoce în comparație cu majoritatea colegilor lui, avea tendința să-i domine, încercând să-și impună cu orice preț voința și ideile.

În „discuțiile politice" inițiate de el și purtate potrivit celor 11-12 ani pe care îi aveam atunci, ne susțineam cu pasiune părerile, dar mai mult cu glasul decât cu mintea, suplinind lipsa de argumente cu ridicarea tonului și luarea în derâdere a interlocutorului. În cele din urmă, tema dezbătută era dată uitării, discuția degenera în ceartă, protagoniștii sfârșind prin a se despărți supărați. Recreația următoare îi găsea însă împăcați și din nou împreună la joacă, în curtea școlii, de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic.

Colegul meu însă, care ținea morțiș să ne facă să-i împărtășim simpatiile politice, nu suporta să fie contrazis. La orice opoziție pe care o întâmpina se înfuria, căutând cu aroganță și agresivitate să-l intimideze și să-l constrângă la supunere pe cel care îi rezista.

Într-o zi, punându-mă și pe mine în această situație, am ajus la conflict. Spre uimirea întregii clase, care ne știa prieteni nedespărțiți de joacă și capii tuturor năzdrăvăniilor, ne-am luat la bătaie. Până să ne despartă colegii, am apucat să ne dăm decât vreo doi pumni și să ne rupem câțiva nasturi de la uniformă. Lupta a rămas nedecisă. A sfârșit prin a învinge prietenia, întărindu-se și maturizându-se în pas cu noi, pe măsură ce treceam dintr-o clasă într-alta. În clasa a șasea, m-am mutat la un alt liceu, iar întâlnirile noastre s-au rărit.

Ne-am mai văzut de câteva ori când eram studenți, el la medicină, eu la drept. Apoi, încă înainte de arestarea mea, ne-am pierdut treptat din vedere, prinși fiecare în felul lui în vârtejul evenimentelor care începuseră să ne determine cursul vieții.

Asaltat de amintirile legate de prietenia noastră juvenilă din vremea școlii, emoționat, mergeam acum, după mai mult de 13-14 ani, să mă întâlnesc cu fostul meu coleg. Mă gândeam la el cu aceeași afecțiune de odinioară, bucurându-mă să-l revăd la maturitate, pentru a ne împărtăși din nou părerile ca altădată, dar cu mai multă pondere și obiectivitate.

Ne-am făcut semn cu mâna, de la distanță. Nu mă schimbasem prea mult la înfățișare și mă obișnuisem să fiu ușor recunoscut de vechile cunoștințe. Abia mai de aproape îmi descopereau părul încă scurt și fața arsă de soarele Bărăganului, atât de deosebită la culoare de pielea bucureștenilor, bronzată la ștranduri sau pe litoralul mării. De altfel, și eu mă învățasem să-i descopăr destul de repede pe cunoscuții de altădată, înlăturând dintr-o privire modificările aduse de vreme și de vârsta imaginii pe care le-o păstrasem în minte. Unora le reduceam din ochi surplusul de greutate, pentru a le reda suplețea siluetei din tinerețe. Altora, dimpotrivă, trebuia să le adaug ceea ce vârsta le răpise, fiind nevoit să mi-i închipui cu păr bogat, pentru a corespunde amintirilor mele de dinainte de arestare. Celor mai mulți, când le vorbeam, le înlocuiam în minte dinții lipsă, pentru a le regăsi expresia care îmi era familiară.

Numărul mare al oamenilor, bărbați și femei, cu dinți stricați sau lipsă, fiindcă nu-și puteau permite să plătească prețul unei lucrări dentare, a fost unul din aspectele cele mai degradante care m-a izbit încă de la primii mei pași pe străzile Bucureștiului, deși veneam dintr-o lume în care mi se păruse până atunci că e firesc ca omul să fie știrb. Amicul meu plătise și el același tribut vremii care trecuse și vremurilor grele care veniseră o dată cu regimul comunist.

Am intrat într-o cofetărie și, așezați la o masă mai izolată, am început să ne amintim de trecut. Prezentul l-am lăsat la urmă. Am trecut în revistă, completându-ne reciproc golurile din memorie, numele colegilor de clasă, ale profesorilor și nenumăratele năzbâtii făcute împreună, care ne costaseră atunci pedepse, note proaste la purtare și uneori lacrimi amare. Acum, le gustam numai hazul. Episod cu episod, am reconstituit astfel, împreună, o bună parte a copilăriei noastre năzdrăvane din primii ani de școală, la vârsta când, cu ochii încă în lacrimi, ne podidea deja râsul, iar bucuriile ca și necazurile erau tot atât de repede date uitării.

Ne-am amintit și de spiritul competitiv de care eram atunci însuflețiți, de teribilismele cu care stârneam admirația colegilor, de ambiția de a fi mereu în frunte, supralicitându-i la joacă și contrazicându-i în discuții, numai de dragul contrazicerii și a dorinței de a ne afirma personalitatea.

Am evocat și controversele pătimașe în care ne angajam repetându-ne cu încăpățânare punctele de vedere până ce se încingea cearta. I-am amintit cu această ocazie și de ciocnirea noastră, când, luându-l în derâdere pentru exaltarea cu care își susținea teoriile politice, proclamându-și sus și tare convingerile legionare, sărise la bătaie.

Și, fiindcă venise vorba de legionari, m-am gândit că îi va face plăcere să-i spun că, stând cu mulți dintre ei în închisoare, ajunsesem să-i cunosc mai de aproape și să le apreciez caracterul și ținuta ireproșabilă în timpul detenției.

Încă de la primele mele cuvinte, amicul meu m-a întrerupt, ținând să mă prevină că nu mai are nimic comun cu Mișcarea Legionară. Recunosc că pe moment afirmația m-a surprins, deși faptul de a renunța, la maturitate, la ideile îndrăgite la vârsta de 12 ani, nu era chiar așa neobișnuit. Vrând-nevrând însă, îmi aminteam de înflăcărarea cu care tot ne vorbise în școală despre Codreanu și despre legionari.

Lucrurile nu s-au oprit aici. Vrând totuși să-mi explice de ce se lepădase de prima lui dragoste, fostul meu coleg mi-a ținut o întreagă dizertație asupra motivelor care îl determinaseră să-și revizuiască atitudinea. Toată argumentația lui avea să se desfășoare într-o violentă filipică îndreptată împotriva mentalității societății în care crescusem și căreia părinții noștri îi fuseseră robi. Ei îi datoram viziunea greșită pe care de mici ne-o făcusem despre lume, interpretarea eronată a unor noțiuni, aprecierea și cultivarea unor valori false și a unor prejudecăți moștenite și exaltarea peste măsură a sentimentului religios și național. Condiționată să gândească și să reacționeze în virtutea acestor concepții, generația noastră fusese victima unor curente demagogice, ai căror conducători, lipsiți de scrupule, ne-au mințit și ne-au exploatat credulitatea, pentru a ne folosi ca masă de manevră în scopuri politice murdare, servind interese străine cauzei românești.

Ascultam din ce în ce mai uimit expunerea amicului meu, pe care nu-l mai regăseam decât în vehemența crescândă a tonului care îl caracterizase și în vremea școlii. În schimb, conținutul, ca și o seamă din expresiile folosite, m-au pus pe gânduri. Le mai auzisem, dar în alte împrejurări și într-un cu totul alt context.

Când s-a pornit cu și mai mare înverșunare împotriva conducătorilor Mișcării Legionare, în frunte cu Corneliu Codreanu, idolul lui de altădată, învinovățindu-i de a fi înșelat tineretul, bătându-și joc de naivitatea sentimentelor lui curate, îndrumându-l pe calea terorismului și a crimei, numai pentru a-și vedea realizate interesele și planurile lor egoiste de mărire și putere, nu am mai avut nici un dubiu asupra sursei lui de inspirație. Atât acuzațiile, cât și termenii și limbajul purtau pecetea neîndoielnică a formulărilor stereotipe întrebuințate de „partid" în campaniile de discreditare a adversarilor. Vorbele amicului meu păreau rupte din declarațiile de demascare cerute deținuților legionari în cadrul „clubu-rilor" de reeducare de la Aiud.

Șocat și dezgustat de descoperirea acestei similitudini, mi se făcuse lehamite să-l mai ascult. L-am lăsat însă să-și verse veninul până la capăt, fără să mai fac vreo remarcă care să alimenteze discuția. Câteva minute mai târziu, pretextând un rendez-vous, ne-am despărțit.

Cum relația noastră nu depășise niciodată stadiul amiciției din primii ani de școală, neînchegându-se între noi o legătură mai profundă, nu pot spune că la această întâlnire pierdusem un prieten. Pierdusem însă o

amintire a copilăriei noastre senine. O amintire îndepărtată, înfrumusețată și mai mult de trecerea vremii.

O a treia persoană cu atitudine stranie, pe care am văzut-o de mai multe ori pe stradă, după eliberare, m-a șocat mai puțin decât cele două de mai înainte. Deși ilustra aproape caricatural trista stare generală de frică, cuibărită de-a lungul anilor în sufletele oamenilor, nu mă puteam hotărî, de fiecare dată când îl vedeam, dacă să-i plâng de milă sau să fac haz de comportamentul lui grotesc.

Pe Răzvan M. îl cunoscusem în anii de după 23 August, când eram student. Nu mai țin minte cum și în ce împrejurări îl văzusem pentru prima oară. Dar, cine din generația noastră de tineri de atunci nu-l cunoștea pe Răzvan, măcar din vedere dacă nu mai de aproape? Răzvan îți lăsa impresia că este omul care poate fi peste tot în același timp!

Venea pe la Facultatea de Drept, dar apărea și pe la celelalte facultăți. Nu lipsea de la nici o manifestație studențească și de la nici o întrunire unde urma să vorbească Maniu. Cutreierea centrul Bucureștiului în lung și-n lat, și se întâmpla, deseori, să-l întâlnești de mai multe ori în aceeași zi în diferite locuri. Cu pașii lui iuți și mersul vioi, părea totdeauna grăbit să ajungă undeva.

De talie mijlocie, zvelt, brunet, purtând o mustăcioară neagră, subțire, care nu-i întuneca figura mereu radioasă, Răzvan era făcut să-ți cucerească simpatia din prima clipă. O spontaneitate pe care în clipele următoare o regretai amar. Am căzut și eu din primul moment, ca și tot grupul meu de prieteni, în mrejele lui Răzvan, din care nu mai aveai scăpare decât cu fuga.

Încă de la primele cuvinte schimbate cu el, te puteai socoti un om pierdut, pentru că îți fusese dat să ai de-a face cu cel mai cumplit pisălog pe care l-ai cunoscut vreodată. Mereu în căutarea unei victime pe care să o acapareze și să o țină de vorbă, Răzvan își făcuse această binemeritată reputație de pisălog fără egal printre toți cunoscuții din generația noastră.

Când te zărea pe stradă (și avea un ochi de vultur!), te interpela de la distanță și în gura mare, de se oprea lumea uimită la auzul exclamațiilor lui de bucurie. Stăpânit de un neobosit entuziasm, pe cât de exuberant, pe atât de nejustificat, pe care și-l manifesta zgomotos, traversa strada spre tine, alergând și gesticulând din brațe ca o moară de vânt, numai pentru a te bate voinicește cu palma pe spate și a-ți debita, excitat și într-o logoree fără sfârșit, tot felul de inepții lipsite de orice interes. După ce opreai, îți vorbea ținându-te de braț sau de rever, dacă îl preveneai că te duci la întâlnire într-un loc anume, îți spunea că are același drum cu tine și te însoțea, iar dacă erai grăbit, grăbea și el pasul lângă tine, fără să-i tacă gura o clipă! Nicicum nu era bine!

Erai salvat numai dacă norocul îți scotea în cale un cunoscut pe care să-l oprești din drum, să schimbi cu el câteva cuvinte și apoi, cu riscul de a fi înjurat a doua zi, să-ți iei rămas bun, lăsându-l în compania lui Răzvan.

Uneori, când voiai să fii singur, apariția lui Răzvan la locul și în momentul nepotrivit îți trezea gânduri criminale. Eram la vârsta când, fie la cinema, fie la ștrand sau chiar pe stradă, voiam deseori să fim singuri cu câte cineva și, tocmai atunci, se întâmpla să te strige pe nume și să alerge vesel spre tine Răzvan, bucuros să mai schimbe cu cineva o vorbă. Altfel, Răzvan era un băiat bun și blând, care nu voia să facă rău nimănui.

Acum, în 1964, deși trecuse mai bine de un deceniu de când și uitasem de existența lui Răzvan, l-am zărit pe stradă și l-am recunoscut imediat după siluetă și mers. Venea în direcția mea pe același trotuar, dar nu mă văzuse încă. Era încă departe, dar numai la simpla lui apariție, reflexul meu de altădată se trezise din nou, făcându-mă să caut din ochi scăparea pe prima stradă laterală, până la al cărei colț mai erau doar câțiva pași. Mi-am stăpânit însă prima pornire și m-am decis să accept riscul și să nu-l evit. Mă răzgândisem, nu din plăcerea perversă de a mă lăsa pisat de Răzvan, ci din dorința de a mă reîntâlni chiar și cu o frântură neplăcută, dar rămasă intactă, a trecutului pe care, în mod inconștient, îl căutam.

Am întins, așadar, pasul pentru a-i veni în întâmpinare și am ridicat chiar brațul pentru a-i atrage atenția asupra mea, trotuarul fiind destul de aglomerat de lume. Gestul meu a coincis însă cu o bruscă schimbare de direcție a lui Răzvan, care, grăbit cum îl știam de totdeauna, s-a întors și, fără să mă vadă, a traversat strada la vreo 30 de metri în fața mea. Mă aflam în acel moment pe strada Dorobanți, în dreptul ASCAR-ului, și mergeam spre Bulevardul Dacia, iar Răzvan trecuse pe trotuarul de vis-à-vis, chiar lângă intrarea grădinii „Mon Jardin", și se îndrepta spre colțul străzii Atena. L-am urmărit cu privirea, dar, cum nu a mai întors capul, mi-am văzut de drum, zicându-mi că voi avea prilejul să-l mai întâlnesc și altă dată.

Așa s-a și întâmplat. Câteva zile mai târziu, l-am întâlnit iar, tot pe Dorobanți, pe unde mi-era drumul spre locuința mamei. Numai că și acum scena s-a repetat întocmai, cu singura deosebire că, de data asta, am avut certitudinea că mă văzuse.

Mă observase în ultimul moment, când mă aflam la numai câțiva pași în fața lui. Pentru o clipă, ni se încrucișaseră chiar privirile. Dar numai pentru o clipă, pentru că Răzvan a întors imediat capul și, la fel de grăbit ca și prima oară, a repetat aceeași manevră de la întâlnirea precedentă: și-a schimbat itinerariul, a traversat strada și s-a pierdut printre pietonii de pe celălalt trotuar.

Surprins de atitudinea lui, mă oprisem în loc, urmărindu-l cu privirea cum se îndepărta, fofilându-se printre trecători. Nu-mi puteam explica o

asemenea purtare!

Cu prima ocazie, le-am povestit întâmplarea câtorva prieteni care îl cunoșteau. Spre uimirea mea, nu s-au mirat deloc și mi-au explicat că Răzvan nu mai era de mulți ani vorbărețul pe care îl cunoscusem eu pe vremea studenției. Devenise extrem de prudent. Din prietenos și volubil, cum fusese, ajunsese să se ferească de lume și să evite discuțiile. Prietenilor le spunea că nu vrea să intre în pușcărie, nici pentru o glumă sau o părere exprimată de el și nici pentru că le-a ascultat pe ale altora. De altfel, ceea ce mi se întâmplase mie li se mai întâmplase și altor cunoscuți ieșiți din închisoare, Răzvan fugind de ei pentru a nu fi văzut în compania unor persoane compromițătoare. Frica de care era stăpânit îl făcea să-și etaleze cu indecență lașitatea, luându-și cele mai exagerate măsuri de prudență.

Din cele ce mi s-au povestit despre el și după ce mi-a oferit de mai multe ori pe stradă spectacolul penibil de a-l vedea fugindu-mi din cale, mi-a fost mai întâi rușine pentru el. Mai apoi însă, am ajuns singur la convingerea (pe care, bineînțeles, nimeni nu mi-a putut-o confirma) că la originea spaimei lui Răzvan nu putea fi decât Securitatea. Cunoșteam cazul mai multor persoane pe care Securitatea încercase să le șantajeze ori să le amenințe, fie pentru a le recruta ca informatori, fie numai pentru a le înfricoșa și a răspândi astfel teama și timorarea în cercul lor de cunoștințe. Aplicată cuiva mai labil și mai fricos din fire, cum era Răzvan, metoda își atinsese țelul, victima provocându-mi, în cele din urmă, mai degrabă milă, decât dispreț.

Rușine ar fi trebuit să-mi fie pentru cei ce-și permiteau să terorizeze și să degradeze ființa umană, dar nu reușeam. Prea mi-era scârbă de ei și prea îi desconsideram!

Întâlnirea întâmplătoare cu Răzvan mi-a purtat gândul înapoi, la o altă întâlnire, tot întâmplătoare și tot în fața ASCAR-ului, petrecută cu 11 ani în urmă. Trotuarul din fața ASCAR-ului părea să fie locul predestinat să-mi dezvăluie tendințele din două epoci diferite, ilustrând prin două personaje deosebite evoluția în timp a mentalității oamenilor deformați treptat sufletește de anii trăiți sub teroare.

Atunci, în 1953, deși căutam să trec neobservat, mă întâlnisem nas în nas cu Bebi Bellu, care, aflând că sunt evadat, în mod spontan și fără să i-o fi cerut, s-a oferit să mă ascundă, găzduindu-mă la el. Nu am uzat de oferta lui, dar i-am rămas până azi recunoscător pentru sprijinul moral pe care l-a reprezentat pentru mine în acel moment.

Acum, în 1964, de pe același trotuar, Răzvan fuge de mine pentru a nu se compromite în compania unui fost deținut.

Trist de semnificativă evoluție pentru demnitatea omului!

După fiecare întâlnire de felul celor trei pomenite mai înainte, tare

bine îmi prindea revederea cu alți oameni, cărora timpul nu le alterase nici firea, nici caracterul.

Într-una din zile, am avut norocul să dau peste doi din acești martori ai altor vremuri din lumea Bucureștiului tinereții mele. Mă dusesem la spitalul Filaret, la Dr. Serge Băicoianu, pentru un control pulmonar, așa cum mă sfătuise prietenul meu, Dr. Savu, înainte de a părăsi lagărul de la Salcia. Examinându-mă, Serge a constatat că procesul tuberculos, declanșat la Aiud, fusese stins definitiv datorită tratamentului aplicat de Miki Savu, la Salcia.

După consultație, Serge m-a luat de braț și a ieșit cu mine pe coridor.

– Vino cu mine! Vreau să-ți fac o surpriză!

M-a condus la o sală de așteptare de lângă holul de intrare, unde doi bolnavi, așezați față în față, îmbrăcați în pijamale și învăluiți în nori de fum, stăteau de vorbă. La deschiderea ușii, s-au grăbit să-și dosească, în mod inutil, țigările.

Efectul observațiilor făcute de Serge fumătorilor, pe obișnuitul lui ton sarcastic, era de la bun început anulat de zâmbetul indulgent și expresia protectoare a privirii care îi îmblânzea figura, ce se voia a fi mereu de om ursuz.

Cei doi bolnavi și cu mine eram însă prea emoționați și bucuroși de neașteptata noastră revedere, pentru a-l mai băga în seamă pe doctor.

Unul din cei doi era tocmai Bebi Bellu, de care am pomenit mai înainte și care, în 1953, știindu-mă evadat și urmărit de Securitate, nu pregetase să-mi ofere adăpost, în pofida riscurilor la care se expunea.

Cel de-al doilea era Radu Maltezeanu, fratele mai mare al lui Vlaicu, care și el îmi întinsese o mână de ajutor la Iacobeni, în timp ce eram fugar prin Munții Bucovinei. Despre Radu aflasem, în închisoare, că fusese și el arestat. Prezența lui în lagărul de la Ghencea îmi fusese semnalată în timpul popasului făcut la Jilava, cu ocazia unui transfer de la o închisoare la alta. Mă așteptam atunci ca, într-o bună zi, întâmplarea să ne aducă împreună în aceeași pușcărie, dar drumurile noastre nu s-au întâlnit.

Când eram foarte tânăr și diferența de vârstă dintre noi conta, îl admiram pentru succesele lui mondene. Era bărbat frumos, totdeauna elegant și atrăgea multe priviri!

Sub regimul comunist, când lupta de clasă era în toi, nu și-a părăsit ținuta și atitudinea de domn, deși, de teamă, lumea din jur își spunea „tovarășe" și începuse să-și proletarizeze aspectul, renunțând la cravată, pălărie și batista din buzunarul de la piept. Mi se povestise apoi că nici în închisoare nu și-a dezis originea și nu și-a făcut clasa de râs.

Amândoi, și Bebi Bellu și Radu Maltezeanu, avuseseră leziuni pulmonare și se aflau sub îngrijirea periodică a doctorului Băicoianu, la Spitalul Filaret. Aproape neschimbați la înfățișare, își păstraseră caracterul și firea nealterate. Gândeau, vorbeau și se purtau la fel cum îi

cunoscusem înainte de închisoare. La ei, până și patima fumatului părea să fie semn de statornicie!

Am stat cu ei la o lungă șuietă, contribuind și eu la înceţoșarea încăperii, fumând ţigară după ţigară. Mi-a făcut bine... moralmente!

Deși începusem să mă adaptez grijilor, nevoilor și modestelor bucurii ale vieții, pe care mi le oferea Bucureștiul, la vremea aceea, continuam să mă simt înstrăinat. Eram mereu în căutarea unor vestigii nedenaturate ale trecutului, pe care numai când și când le mai întâlneam. Mă bucuram atunci până și de imaginea fugară, suprinsă întâmplător pe stradă, a câte unei persoane care îmi amintea ceva din lumea orașului după care tânjeam. De fapt, un oraș de care nu fusesem niciodată legat sentimental, dar care începea să-mi fie drag abia acum, după ce își pierduse caracterul și farmecul pe care nu știusem să le apreciez la timpul lor. O dragoste întârziată, născută poate mai degrabă din îndărătnicia cu care respingeam din toată ființa mea urâțenia prezentului!

Veneam într-o zi pe bulevard, dinspre Piața Romană spre centru, când am avut, pentru un moment, impresia că mă aflu din nou în Bucureștiul căutat. Mai aveam vreo 50 de metri buni până la colțul cu Str. Atena (devenită Nikos Beloiannis, un personaj mai puțin cunoscut publicului datorită activității lui de „erou socialist", cât mai cu seamă băuturilor M.A.T. pe care umorul negru al bucureșteanului le botezase: „Te-am zărit printre morminte", „Adio, mamă!" sau „Ia-mă cu tine, Beloiannis!").

Aruncându-mi privirea înainte, peste intersecția cu Str. Atena, ochii mi s-au oprit deodată asupra unei siluete cunoscute, care, amintindu-mi de o imagine similară a aceluiași colț de stradă, m-am transpus, pentru o clipă, cu mulți ani în urmă în Bucureștiul de la sfârșitul războiului. Cum era să nu mă fi crezut trăind iar în anii '50 când, exact în același loc, pe trotuarul din fața lui „Gălățescu"(așa se chema atunci bodega devenită între timp „bufet de stat"), stătea, scrutând strada, și acum ca și atunci, Radu Fundățeanu!

De la distanța la care mă găseam, nu-i distingeam figura, dar, așa cum îl recunoscusem numai după siluetă și ținută, eram sigur că nu mă puteam înșela nici asupra expresiei trăsăturilor pe care mi le închipuiam chiar înainte de a le vedea.

Pe măsură ce mă apropiam, toate presupunerile mi se confirmau. Înalt, drept, degajat în atitudine, cu o mână în buzunar, căutând, ca întotdeauna, să dea impresia că are un rendez-vous, dar vânând între timp, sub masca unei totale indiferențe, privirea admirativă a vreunei trecătoare, Radu Fundățeanu își perpetua, de decenii, pe străzile Bucureștiului, figura de cabotin sentimental. Devenise un fel de monument mobil al genului,

care se deplasa numai pe anumite trasee centrale, oprindu-se la răscrucile și orele cele mai frecventate de frumoasele mondene sau mai puțin mondene ale orașului. Cu un aer puțin blazat, cu o sprânceană ușor ridicată, plimba o privire distrată peste lumea care îi trecea pe dinainte, deși sunt sigur că nu-i scăpa nici o mișcare.

Radu era cel mai mare din cei trei frați Fundățeanu. Figuri mai șterse, mai puțin bine conturate decât a fratelui lor Radu, ceilalți doi nu se evidențiau, în mod special. De altfel, gurile rele nu le prea recunoșteau nici o calitate, în afară de cea vestimentară. Iar despre Radu, care vorbea puțin, pretindeau că tăcea, fiindcă nu avea ce spune.

Personal, nu i-am cunoscut de aproape. Îi cunoșteam mai mult din vedere și din reputație, pentru că Fundățenii (cum li se spunea), dar mai ales Radu, își aveau locul lor în peisajul bucureștean al tinereții mele. Toți trei se remarcaseră încă din vremea războiului prin extravaganța îmbrăcămințiii, fiind printre primii așa-numiți „malagambiști".

Din câte îmi amintesc, Sergiu Malagamba fusese un cântăreț de jazz care, fără voia lui, din cauza muzicii americane pe care o interpreta, ajunsese, pentru lumea „anglofililor" din capitală, un fel de simbol al protestului monden și de salon împotriva alianței cu Germania. Tot ca un semn de contestație, la fel de utilă, apăruse, în acea vreme, și o notă mai excentrică în îmbrăcămintea masculină, modă adoptată de un număr restrâns de tineri, care au fost ridiculizați în fel și chip de ceilalți și chiar de publicațiile umoristice ale timpului. Li s-a spus „malagambiști" și li se făcuse chiar un cântec, care le descria în batjocură îmbrăcămintea. Îmi amintesc doar un fragment: „Gulerul compresă..., haina pardesiu"... etc.

După perioada „malagambistă", frații Fundățeanu reveniseră la costumul clasic englezesc, pe care mai cu seamă Radu îl purta cu eleganță și mers de *dandy* când ieșea „la vânătoare" în târg. Și acum, postat în fața fostului „Gălățescu", Radu se prezenta tot așa sau, mai bine-zis, se voia la fel de elegant în ținută, de irezistibil în atitudine și de cuceritor din priviri.

Cu cât înaintam însă spre el, impresia ce mi-o făcuse de la distanță se modifica. Pas cu pas, apropierea scotea la iveală ceea ce depărtarea ascunsese. Realitatea, mai crudă, venea să retușeze imaginea personajului pe care o păstrasem în amintire, ponosindu-i hainele, și așa cam desuete în eleganța lor de altădată, și așezându-i pe trăsăturile feței ofilite de vreme umbrele și ridurile inerente vârstei. Dar chiar și așa cum arăta acum, cam prăfuit de timp și chiar puțin ridicol cu veleitățile lui de Don Juan în declin, prin simpla lui prezență în colț la „Gălățescu", Radu Fundățeanu mi-a dat totuși, pentru un moment, impresia că Bucureștiul rămăsese la fel cum îl lăsasem. O falsă și trecătoare impresie, pe care nu am avut-o de prea multe ori după ieșirea mea din închisoare.

Entuziasmul cu care mă avântasem în primele săptămâni în căutarea unei lumi pierdute, căreia îi dusesem atâta vreme dorul, nu-și găsise satisfacție în întâlnirile cu cunoscuții de altădată.

Cu toate că cei mai mulți dintre ei nu-și schimbaseră decât prea puțin felul de a gândi și simți, resemnarea lor, dusă până la obișnuință și chiar indiferență față de regimul instaurat, mă dezamăgise.

Treptat, dându-mi seama că nu mai vorbeam chiar aceeași limbă, am renunțat să mai abordez în discuțiile cu ei anumite subiecte pentru care nu mai reușeam să le trezesc interesul. Nu-i ocoleam, dar nici nu-mi mai dădea inima ghes să-i întâlnesc. Mă vedeam cu plăcere numai cu un cerc restrâns de cunoștințe, unele vechi, altele noi și, bineînțeles, cu cei câțiva foarte buni prieteni de altădată, de care eram legat sufletește. Cu toate acestea, după primele săptămâni de la eliberare, în care, dornic de lume, vânturasem Bucureștiul în lung și în lat, am început să le simt lipsa foștilor camarazi de închisoare. Și nu numai a celor care mi-au fost aproape. Îmi lipsea întreaga atmosferă și mentalitate în mijlocul căreia trăisem atâția amar de ani, fără să-mi pierd încrederea în oameni și nădejdea în viață.

Mi se părea acum că în închisoare avusesem un teren mai solid sub picioare decât nisipurile mișcătoare pe care călcam afară. Probabil că dorința de a mă întoarce la prietenii din închisoare mocnea deja, de o vreme, în subconștient. Așa mi-am explicat faptul că, după experiențele cu lumea de afară, am început tot mai des nopțile să mă visez în închisoare. Și nu erau coșmare, cum nici visele din închisoare în care mă vedeam liber nu fuseseră coșmare. Curând aveam să aflu că mulți din foștii deținuți avuseseră în contactul cu lumea de afară și uneori și în propria lor familie surprize la fel sau chiar mai neplăcute. Și la ei, ca și la mine, reacția s-a manifestat tot prin nevoia de-a dreptul imperioasă de a se întoarce într-o lume cu care se înțelegeau și în mijlocul căreia se simțeau mai bine.

Am început, așadar, să ne căutăm unii pe alții și să ne vedem cu regularitate, fie vizitându-ne acasă, fie întâlnindu-ne în oraș. Câțiva eram prieteni mai apropiați, unii ne știam numai din vedere, de la Pitești, Aiud sau altă pușcărie, iar alții ne cunoscusem abia după eliberare, dar ne știam din auzite.

Încetul cu încetul, mi-am găsit astfel locul într-un mediu mai prielnic, limitat la cercul restrâns al vechilor prieteni și al foștilor camarazi de închisoare, făcând abstracție de existența unei întregi lumi de cunoștințe cu care înțelesesem că nu mai aveam nimic comun. Evitam, în acest fel, contactul cu oameni care mă dezamăgiseră și, totodată, mă sustrăgeam și atmosferei nesuferite pe care o creau, stârnind discuții generatoare de neîncredere și de suspiciune.

În București, în acea vreme, obsesia tumătoriei era la ordinea zilei.

Turnătorul de afară, spre deosebire de cel din închisoare, neputând fi cu certitudine identificat, era văzut peste tot, bănuiala planând asupra multora, cel mai adesea fără o justificare întemeiată. Gogorița acestui dușman invizibil, dar prezent în tot locul, făcea minuni, timorând, demoralizând și semănând neîncredere între oameni, mai abitir decât apariția temutului securist în uniformă.

Pe la jumătatea lui august, după ce mi-am căpătat buletinul de identitate și livretul militar, am plecat la mare. Banii de tren mi i-a dat mama, din modestele ei venituri, provenind din lecțiile de limbă franceză pe care le dădea, clandestin, acasă. Insistase să dau curs invitației grupului meu de prieteni vechi, care, aflându-se pe litoral, în concediu, îmi scriseseră o carte poștală de la „2 Mai", propunându-mi să împart cu ei locuința.

După ce îi dusesem dorul atâția ani, marea din acel sfârșit de vară m-a încântat mai mult ca niciodată. M-am bucurat din plin de cele zece zile petrecute de dimineață și până la apusul soarelui, numai pe plajă, în mijlocul prietenilor.

La înapoiere, spre București, am profitat să mă opresc o zi la Constanța. Voiam să-i reîntâlnesc pe câțiva din foștii deținuți dobrogeni, cu care legasem prietenie în închisoare. La Salcia, înainte de eliberare, le memorasem adresele. I-am găsit acasă și pe părintele Bumbac și pe profesorului Gică Perdichi. În cele câteva săptămâni de când erau liberi, se mai întremaseră, le crescuse părul și începuseră să arate a oameni ca lumea. Mie însă mi-au rămas până azi în amintire, așa cum îi cunoscusem la Salcia.

Am stat o mulțime la taifas și ne-am trezit vorbind cu nostalgie de momentele trăite împreună în închisoare. De la ei am aflat adresele la care îi puteam găsi pe Gioga Parizianu și pe Alecu Caranica. Cu cel din urmă mă văzusem ultima dată, în 1953, la Cavnic, înainte de evadare. Ne-am regăsit acum, în 1964, la Constanța, la fel de prieteni ca atunci și tot atât de emoționați de revedere ca și la despărțirea de la Cavnic.

Vesel și plin de viață, ca întotdeauna, Gioga m-a primit și el cu aceeași bucurie. După toate prin câte trecuse în lunga lui închisoare, rămăsese același suflet mare și cald.

– Mergem mai întâi să ne întâlnim cu băieții de la mină și de la Salcia! – mi-a spus și m-a dus în piața unde veneau să-și vândă produsele țăranii din împrejurimile Constanței.

Nici n-am apucat bine să facă câțiva pași printre căruțele, tarabele și coșurile cu zarzavaturi și fructe, că am fost înconjurați de mai mulți macedoneni care îl cunoșteau pe Gioga. Cu vioiciunea lor de temperament, gesticulând și vorbind în grai armânesc, i-au mai strigat și pe alții, așa că, în cele din urmă, opriți între două grămezi de lubenițe, ne aflam în mijlocul unui grup de macedoneni cu care nu mai pridideam să dau

mâna sau să mă îmbrățișez, atunci când îi cunoșteam.

Toți erau foști deținuți, majoritatea din ei puși în libertate în cursul verii, conform aceluiași decret care mi se aplicase și mie.

Nu aș mai ști să le înșir numele tututor celor cu care stătusem la Cavnic și la Salcia și pe care i-am reîntâlnit în ziua aceea în piața din Constanța, și nici al acelora cu care mi-a făcut cunoștință Gioga, prezentându-mă cu formula „e ficior de-al nostru", garantându-le astfel că mi se putea acorda încredere. Bucuria revederilor, manifestată cu gălăgioasă exuberanță și ploaia de întrebări și răspunsuri pe care le schimbam despre soarta altor camarazi de detenție, acoperindu-ne unii altora vocea cu glasuri tot mai ridicate pentru a ne face auziți, făcuse din grupul nostru punctul de atracție al pieței.

La un moment dat, la apropierea unor nedoriți, cunoscuți numai de ei, macedonenii s-au avertizat discret, numai din priviri și din câte un cuvânt șoptit în dialect, pentru a devia discuțiile spre teme mai potrivite cu locul în care ne aflam. Tănase, un armân mai înalt decât ceilalți, cu care stătusem la Salcia, a și luat un pepene verde din grămada de lîngă noi și a început să mi-l propună spre cumpărare, lăudându-i calitățile și pârâindu-mi-l la ureche ca să-mi dovedească că era copt. M-am prins în jocul lui și, după o scurtă tocmeală, am părăsit piața cu pepenele sub braț. Gioga m-a dus în casa unor armâni, unde venise și Alecu Caranica și apoi, rând pe rând, și alți cunoscuți din închisoare.

În fața unor gustări, din care nu lipseau brânza și roșiile, am ciocnit câteva pahare de vin și am stat de vorbă mai mult între noi, povestind iar de-ale noastre. Ceilalți, pe care în glumă îi numeam „civili", după una din cele trei categorii: „gardieni, deținuți și civili" (adică oameni liberi), în care împărțisem lumea când eram închiși, așezați sau stând în picioare în jurul nostru, ne ascultau cu atenție poveștile, căutând să deducă înțelesul unor cuvinte și expresii cu care închisoarea îmbogățise limba română.

Din timp în timp, ușa încăperii se deschidea și gazdele noastre mai primeau câte un musafir. Îmi era greu să-mi dau seama dacă noul-venit era rudă, prieten sau numai cunoștință, pentru că fiecare era primit cu aceleași manifestări de simpatie și afecțiune, de parcă ar fi fost un membru al familiei.

Am fost întotdeauna tentat să spun că spiritul de familie la armâni este mai degrabă un fel de spirit de clan, care extindea legătura dintre cei de un sânge dincolo de cele mai îndepărtate grade de rudenie cunoscute.

Timp de câteva ceasuri, m-am bucurat și eu de căldura acelei numeroase familii de macedoneni, în mijlocul căreia am fost primit, regăsind atmosfera de încredere și solidaritate pe care o trăisem pentru prima oară, tot printre ei, în lagărul de la Cavnic.

Am plecat în ziua aceea din Constanța cu gânduri mai senine și mai bun la suflet, pentru o vreme.

La întoarcerea în București, primul drum pe care l-am făcut a fost la Dr. Dan Gerota. Voiam să mă operez de hernia inghinală, cu care mă alesesem de la descărcatul bacurilor la Salcia. Datorită lui, o săptămână mai târziu am fost internat la spitalul Fundeni, unde m-a operat chiar el.

Dan Gerota a fost și el unul din doctorii la ajutorul căruia am apelat pentru o serie de foști camarazi de închisoare. De fiecare dată le-a facilitat internarea în spital, asigurându-le un tratament și o îngrijire de privilegiați.

O dată refăcut după operație, am început să bat tot mai des drumul la oficiul de repartizare a brațelor de muncă, pentru a obține un serviciu. Când în primele zile după eliberare mă înscrisesem la „brațele de muncă", mi se spusese să mă mai interesez, din când în când, la ghișeul lor, dacă mi s-a găsit un loc de muncă. Nu fusesem atunci prea insistent, timpul trecuse, plecasem la mare, fusesem apoi internat în spital și, astfel, pierdusem momentul favorabil când, imediat după eliberarea tuturor deținuților politici, autoritățile se grăbiseră să-i încadreze în câmpul muncii. O grabă determinată nu atât de grija de a le asigura mijloacele de existență, cât de interesul Securității de a-i ști fixați și a-i avea sub supraveghere și la locul de muncă, nu numai la domiciliu, unde se aflau sub ochiul vigilent al responsabililor de stradă sau de bloc.

De câte ori treceam pe la „brațele de muncă", primeam același răspuns negativ. Numai de două ori mi s-a oferit loc de muncitor pe șantiere de construcție, în afara Bucureștiului, pe care nu le-am acceptat, sperând să găsesc totuși un serviciu în oraș.

Am ajuns astfel, prin diferiți cunoscuți și diferite relații de la om la om, să găsesc, sporadic, de lucru în cadrul unor „colective" afiliate unor cooperative. Cooperativele au fost colacul de salvare pentru nenumărați proscriși, dându-le posibilitatea să-și poată câștiga existența în pofida autobiografiei „necorespunzătoare". În cooperative își găsiseră refugiul tot felul de „foști": ofițeri din fosta armată regală „deblocați", moșieri, industriași sau negustori, cărora li se confiscase pământul, întreprinderea sau prăvălia, femei ai căror bărbați fuseseră condamnați în procese politice, iar acum, după decretul din anul 1964, foarte mulți foști deținuți politici.

Îmi amintesc și acum cu gratitudine de frații Cernat, care mă primiseră în „colectivul" lor și cum, împreună cu ei, am muncit timp de o săptămână la Hotelul Lido, de pe Bulevardul Brătianu. Lucrarea prevedea acoperirea planșeului Restaurantului Lido cu mochetă. Executarea comenzii era urgentă, la deschiderea restaurantului urmând să asiste un ministru și alte câteva mărimi din „partid". Tratative cu direcția hotelului, pentru executarea la timp a lucrării, le purtaseră frații Cernat, tocmindu-se la preț după legile pieței libere. Conducerea hotelului fiind la ananghie, nici o întreprindere de stat neangajându-se să pună mocheta într-un timp atât de scurt, fusese nevoită să accepte condițiile puse de

Cernat. Teama de a nu fi gata la data vizitei ministrului a făcut-o să recurgă la falsuri în statele de salarii, pontând ore de muncă în plus și muncitori fictivi, pentru a satisface pretențiile ridicate de Cernat – care altfel nu ar fi consimțit să execute lucrarea. O dată căzuți la învoială, ne-am apucat de treabă, lucrând timp de vreo cinci sau șase zile fără întrerupere, zi și noapte. Furam doar din când în când câte zece minute de somn, întinși pe jos, pe mochetă.

Îngrijorat, directorul venea tot timpul să vadă cum progresează lucrarea. Pentru a evita timpii morți și întreruperile prea lungi, nu ne lăsa să plecăm la ora meselor. Dăduse ordin să ni se aducă de mâncare de la bucătăria restaurantului chiar la locul de muncă. De câteva ori ne-a adus chiar el, cu tava, cafele, ca să ne mențină treji.

Știu că partea care mi-a revenit mie din suma care s-a împărțit între membrii „colectivului" era echivalentă cu cel puțin două-trei salarii lunare, ceea ce mi-a prins tare bine atunci.

O vreme, am reușit să-mi cârpesc existența cu câștiguri modice, prestând tot felul de munci ocazionale și de scurtă durată pe la diferite cooperative. Bani nu aveam, dar aveam în schimb mult timp liber. Mi-l petreceam în mare parte împreună cu unii din foștii deținuți, care se aflau și ei în căutare de lucru, sau vizitându-i pe alții mai norocoși, angajați în cele mai neașteptate activități.

Nu-l pot astfel uita pe Daniel Cantemir, care lucra cu încă doi inși la secția unei cooperative de tâmplărie care confecționa sicrie. Așa-zisul atelier se afla într-o încăpere destul de mare, în care jumătate era ocupată de stive de scânduri gata tăiate și fasonate. Din ele, Daniel și colegii lui selecționau materialul pentru cele două sau trei tipuri de sicrie pe care le producea cooperativa. În cealaltă jumătate de cameră se aflau mai multe capre de lemn pe care erau așezate sicriele în curs de lucru. Munca celor trei consta în ajustarea și încheierea scândurilor, prin încleiere sau baterea de cuie. Pentru ultimele operații, de finisaj și lustruire, întrebuințau șmirghel, baiț și lac.

Izolat și departe de centrala cooperativei, atelierul lui Daniel ajunsese loc de întâlnire pentru câțiva din foștii lui camarazi de detenție de la Pitești. Bineînțeles că aspectul macabru al încăperii, plină de sicrie, se preta la glume pe măsură. Tonul l-a dat Daniel: la prima vizită pe care i-am făcut-o la atelier, ne-a ieșit înainte cu metrul în mână pentru a ne lua măsurile! Iar prietenului meu Dinu Mitache, pe care îl luasem cu mine, i-a spus că nu-l poate servi fără aprobare specială, pentru că nu se încadrează în prevederile STAS-ului. Dinu Mitache avea un metru nouăzeci și unu înălțime!

De fiecare dată când veneam în vizită, cel mai pricopsit dintre noi aducea câte un borcan de nescafé. Așezați pe sicrie sau tolăniți în ele,

fumam, beam cafele și mai puneam țara la cale.

„Să te tot lăfăi într-un astfel de coșciug", spuneam noi, amintindu-ne de formulele finale care ne-ar fi așteptat în închisoare: gol în groapa comună sau vârât într-o ladă ca la Aiud, făcută din scândurelele de la lădițele de marmeladă.

Incontestabil, era mai bine în libertate decât în închisoare!

În cele din urmă, am ajuns pentru o ceva mai lungă perioadă de timp într-un loc de muncă mai stabil, tot în cadrul unui „colectiv" restrâns, afiliat unei cooperative de mase plastice.

Eram cinci sau șase inși, care munceam uneori, când aveam toate materialele necesare, mai multe zile în șir, de dimineață până seara, iar alteori rămâneam inactivi tot atâtea zile și, câteodată, chiar mai multe, din lipsă de materie primă. Zilele de plată și sumele ce ni se cuveneau, în funcție de producția realizată, sufereau și ele fluctuații la fel de capricioase ca și programul de muncă.

Produsele muncii noastre erau un fel de bibelouri de un prost gust atât de perfect, încât știai dinainte cu cine aveai de-a face, văzându-i pe cei ce se opreau să le admire în vitrinele cooperativei, unde erau expuse sub denumirea de „flori incluzionate".

Șeful colectivului nostru și, totodată, inițiatorul acestor incluzii de flori în plexiglas era Rațiu, fost membru al partidului comunist, implicat în procesul lui Pătrășcanu și eliberat și el din închisoare prin decretul de grațieri din anul 1964. Fosta lui apartenență politică îl avantaja. Folosea cu îndemânare, dar și cu mici „atenții", relațiile cu vechii tovarăși de partid pentru procurarea materialelor necesare și obținerea de comenzi, strecurându-se cu îndrăzneală și pricepere printre prevederile noianului de legi, dispoziții și decrete, care îi stăteau în cale. Uneori, când tranzacția pe care o avea în vedere depășea cadrul legal, își asigura spatele cointeresându-l la câștig pe câte un „tovarăș" mai sus-pus, care accepta să tuteleze abuzul. Din aceste interese, combinații și profituri, ce se realizau la nivelul cadrelor de conducere ale cooperativelor sau ale direcțiilor unor ministere, rezulta pentru noi posibilitatea de a avea de lucru și deci de a câștiga un ban.

Primele săptămâni am lucrat în cartierul Vitan, la atelierele secției de mase plastice a cooperativei la care era afiliat colectivul nostru. Apoi, din lipsă de spațiu, am fost nevoiți să ne mutăm într-un atelier improvizat, până la găsirea unui local mai adecvat. Provizoratul s-a dovedit însă de durată.

Am început, așadar, să ne desfășurăm activitatea într-o baracă de scânduri, cu pământ pe jos și acoperită cu carton asfaltat. Se compunea dintr-o singură încăpere, de dimensiunea unei camere obișnuite. Cosmelia se afla în curtea casei lui Bazilescu, unul din colegii noștri de muncă, așezată destul de central în zona străzilor Vasile Lascăr/Maria Rosetti. În

baracă, abia aveam loc să ne învârtim printre cele două sau trei polizoare și fierăstrăul electric, fixate pe bancul de lucru, un alambic primitiv așezat într-un echilibru dubios deasupra unui arzător de aragaz, diferite stive de plăci de plexiglas și mormane de deșeuri din același material.

Când se lucra la polizoare, nu ne vedeam om cu om de pulberea fină de plexiglas care umplea încăperea, în atmosfera și așa viciată de mirosul înecăcios și toxic emanat de alambicul în care, prin distilarea deșeurilor, obțineam din nou, sub formă lichidă, materia primă trebuincioasă. Acest lichid, pe care (nu știu cât de corect din punct de vedere chimic îl numeam „monomer" de plexiglas), îl prelucram în curte, încălzindu-l mai întâi în niște baloane din sticlă de Jena, până ce începea procesul de „polimerizare". (Baloanele din așa-zisă sticlă de Jena erau fabricate în țară și nu rezistau toate la temperaturile ridicate la care erau supuse, expunându-ne în orice moment riscului unei explozii sau incendiului, monomerul fiind extrem de inflamabil.)

Urma apoi partea cea mai obositoare a muncii, când, printr-o mișcare continuă a brațelor, învârteam balonul (cu o capacitate de trei litri), făcând să se prelingă lichidul pe cale de îngroșare de-a lungul pereților recipientului, până ce îl aduceam la gradul de vâscozitate potrivit. Din când în când, mai scufundam balonul în apă, pentru a-l răci și pentru a încetini și stăpâni astfel procesul de polimerizare, care producea temperaturi foarte ridicate.

Îmi închipui că, într-un laborator chimic, toate aceste operații se execută cu mașini centrifuge și sub indicațiile unor aparate speciale de măsurat temperatura și de urmărit cu precizie procesul de polimerizare – și nu în modul primitiv în care procedam noi.

Datorită experienței și unei oarecari rutine căpătate cu timpul, am reușit însă să ne folosim simțurile în locul aparatelor, ca niște adevărați muncitori ai lagărului socialist! Măsuram temperatura cu podul palmei sau apropiind balonul de obraz, iar gradul de vâscozitate al materialului îl apreciam din ochi. Totuși, de multe ori simțurile ne înșelau și dădeam greș.

Nici unul nu aveam cunoștințe de chimie, iar Rațiu învățase procedeul lăutărește, după ureche, de la un bătrân profesor de chimie, transmițându-ni-l și nouă tot așa și cerându-ne să păstrăm secretul pentru a evita apariția concurenței.

În lumea cooperativelor „incluzia în plexiglas" era considerată o invenție ce se cerea patentată. (După ce am ajuns în străinătate, aveam să aflu că procedeul era cunoscut de multă vreme. Incluziile noastre de flori urmau deci buna tradiție sovietică din domeniul invențiilor... deja inventate.)

Faza finală a procesului de fabricație a incluziilor cuprindea confecționarea din plăcuțe de plexiglas de diferite culori a unor casete, ca niște

cutii fără capac, pe fundul cărora, în interior, lipeam cu câteva picături de eter două sau trei imortele numite și „flori de paie", care, prin uscare, nu se decolorează. În aceste cutii, peste flori, turnam apoi monomerul ajuns la consistența mierii de albine. Prin expunerea lor la lumină și sub permanentă supraveghere, monomerul începea să polimerizeze din nou, până ce se întărea de tot, făcând masă compactă cu pereții cutiei, lăsând să se vadă, prin transparență, florile din interior.

Mai urma finisajul, extrem de anevoios, compus dintr-o serie de lucrări succesive de fasonare a fiecărei piese la ferăstrăul circular, cu pila și cu glaspapir. Ultima operație, lustruitul, se făcea la o perie de bumbac montată la capătul polizorului.

Mai amintesc că florile le procuram tot noi, culegându-le de pe maidanele din jurul Bucureștiului. Cele mai multe și mai frumoase creșteau însă pe câmpurile și prin șanțurile prăfuite ale drumurilor de țară din Dobrogea, de unde le culegeam când mergeam vara la mare.

Am înșirat toate aceste amănunte, pentru că mi s-au întipărit în minte prin aspectele mizerabile și descurajatoare sub care mi se prezenta viața de afară, după eliberarea din închisoare. În al doilea rând, am vrut să fac cunoscute aceste detalii despre procedeele și condițiile de lucru, pentru că tocmai ele au stat la originea accidentului care în iarna aceea era să ne coste viața.

Eram împreună cu doi dintre colegii mei în baraca cu pretenții de atelier, din curtea casei lui Bazilescu. Pulberea fină de plexiglas, pulverizată de polizoarele la care lucram, plutea ca o ceață în aerul îmbâcsit al încăperii. În spatele nostru, alambicul pus în funcțiune pe arzătorul lui de gaz era singura sursă de căldură din baracă. O căldură asociată în mod obligatoriu cu mirosul înecăcios, produs de distilarea deșeurilor din alambic.

Se apropia termenul de predare a incluziilor și lucram de zor, fără să ținem seama de aerul irespirabil, de curentul glacial de afară, care, strecurându-se printre scândurile pereților barăcii, ne venea din față, și nici de dogoarea alambicului care, pe de altă parte, ne încingea spatele. Ne întrerupeam doar, din când în când, pentru a scutura praful de plexiglas ce se așeza pe noi. Eram albi la față ca morarii la măciniș, ninși de făină și pe cap, și pe sprâncene, și pe gene.

Așa ne-a și surprins explozia ce s-a produs în spatele nostru. În aceeași clipă, întreaga încăpere a fost cuprinsă într-o văpaie de foc orbitoare. În panica momentului, nu am gândit și nu am simțit nimic. A dominat instinctul. Am sărit de pe scaunul de lucru, m-am repezit la ușă, am izbit-o cu toată puterea smulgând-o din țâțâni și am țâșnit afară din mijlocul flăcărilor care îmi șuierau ca vântul pe lângă urechi.

Încă nu simțeam nici o durere. Jetul de flăcări, care a țâșnit o dată cu mine în curte, m-a mai însoțit câțiva pași. Dându-mi seama că-mi ardeau

hainele în spinare, am început să mă tăvălesc prin zăpadă până ce s-au stins. Abia când m-am ridicat de jos, am luat cunoștință de ceea ce se petrecea în jur. Bazilescu și cu celălalt coleg, care ieșiseră în urma mea din baracă, erau de nerecunoscut. Fețele le erau mânjite de sânge și de scrum. Pe obrajii jupuiți le atârnau petece sângerânde de piele. Stătuseră numai câteva clipe mai mult ca mine în focul din baracă, în timp ce eu, având norocul să lucrez chiar lângă ușă, reușisem să scap primul din flăcări.

Pălălaia de foc, ieșită o dată cu mine din baracă, țâșnise prin ușa deschisă ca dintr-un aruncător de flăcări, întinzându-se până la vreo cinci-șase metri distanță, în mijlocul curții. Limbile de foc îl întâlniseră în cale pe un cunoscut al familiei Bazilescu, care tocmai venea să-l viziteze. Omul nu mi-a atras decât pentru o clipă atenția. Gesticula și țipa cât îl ținea gura. Nu am înțeles ce spunea, dar, crezând că strigă după ajutor din cauza incendiului, nu l-am mai luat în seamă. Aveam să aflu mai târziu, după ce am ieșit din starea de șoc în care mă aflam, că nenorocitul urla de durere. Fusese atins de flacăra țâșnită din baracă. Suflată prin ușa deschisă în curte, flacăra i se prelinsese numai o singură dată și atât de scurt de-a lungul corpului, încât nu apucase nici măcar să-i pârlească paltonul din stofă groasă de lână pe care îl purta. În schimb, în aceeași fracțiune de secundă, sub paltonul care rămăsese intact, pantalonii din „tergal" i s-au aprins de dogoarea flăcării, topindu-se și lipindu-i-se de corp. El și cu Bazilescu s-au ales cu cele mai grave arsuri și s-au chinuit cel mai mult în spital.

Eu nu simțeam însă nici o durere. Continuam să fiu într-o stare de surescitare de care nu-mi dădeam seama. Mi s-a povestit mai târziu că am ieșit alergând pe stradă, strigându-le și celorlalți să vină după mine. Îmi amintesc că aveam în minte un singur gând: să ajung la farmacia din colț. Am dat buzna înăuntru, cerând să fie chemată salvarea, fără să realizez în acel moment cu câtă violență izbisem ușa de perete și cât de tare răcnisem.

Farmacista și cele două ajutoare încremeniseră și mă priveau speriate. Atunci m-am văzut cum arătam într-o oglindă din spatele tejghelei și tot atunci am remarcat că din mâna dreaptă îmi țâșnea sângele la fiecare pulsație (când mă tăvălisem cu hainele aprinse prin zăpadă, mă tăiasem destul de adânc într-un ciob de sticlă, secționându-mi o arteriolă). Aveam fața însângerată, plină de bășici și de fâșii de piele care îmi atârnau ca niște ciucuri pe obraz.

Una dintre fetele din farmacie, care se dezmeticise din spaimă, se repezise, între timp, la mine și mă lovea cu un prosop pe spate, unde puloverul mai ardea încă mocnit și fumega. Cealaltă puse mâna pe telefon, să cheme salvarea. La prima încercare, sunase ocupa. Nu am mai stat să formeze și a doua oară numărul. Am ieșit în stradă strigând după

un taxi care tocmai trecea. A oprit.

Bazilescu și celălalt coleg de lucru sosiseră și ei în fața farmaciei. Amândoi nu mai conteneau să țipe și să se vaite de durere. Sub ochii trecătorilor, opriți ca la spectacol, ne-am urcat în mașină, eu lângă șofer, cei doi în spate. Din proprie inițiativă, șoferul ne-a dus la cel mai apropiat spital (cred că era spitalul Dr. Cantacuzino).

Deși ne-au văzut cum arătam, desfigurați și plini de sânge, și ne-au auzit vaietele, nu ne-au deschis poarta spitalului și ni s-a refuzat primul ajutor. Am fost îndrumați la spitalul de urgență, specializat în arsuri și chirurghie plastică. Era fostul spital Dr. Antoniu. Până la el mai aveam o bună bucată de drum, spitalul aflându-se dincolo de Piața Victoriei, între Șoseaua Kiseleff și Bulevardul Filantropia. Pe drum, mi s-au accentuat și mie durerile care până atunci fuseseră suportabile.

Am intrat în clădirea spitalului de urgență, îndrumați de un felcer spre o sală mare, cam întunecoasă și rece. În partea dreaptă, se aflau niște despărțituri cu dușuri și căzi de baie. Doi oameni de serviciu, în halate ce se voiau încă albe, ne-au cerut să ne dezbrăcăm și să intrăm sub dușuri. M-am împotrivit. Le-am spus că nu ne putem scoate hainele și, mai ales, trage mânecile puloverelor peste mâinile care ne erau numai bășici și carne vie. Am pretins să ne taie mânecile cu o foarfecă.

Unul din ei, un fel de brută primitivă la înfățișare, care mi-a amintit de Gherdan (bestia de gardian de la Oradea), s-a apropiat de Bazilescu cu aerul omului de meserie, care știe ce trebuie făcut:

– Vino-ncoace, că-ți trag eu mânecile și așa!

Cred că în acel moment am suferit al doilea șoc. Mi s-a urcat sângele la cap și am început să răcnesc. Ceream să vină un doctor. A intervenit felcerul. Le-a spus celor doi oameni de serviciu să-și vadă de alte treburi, că nu e nevoie să facem baie, iar nouă ne-a spus să-l urmăm.

Am urcat după el câteva trepte. Aici, sala mi s-a părut și mai largă, și mai neprimitoare. Ne-am oprit în fața unui birou, în spatele căruia s-a instalat felcerul. Plin de importanță, tacticos, a căutat printre hârtii un formular și, tot așa de încet, a cotrobăit prin sertar după un creion. Poate că din cauza durerilor tot mai mari, așteptarea mi se părea interminabilă. Când, în sfârșit, și-a potrivit toate cele necesare pe birou, a luat creionul chimic în mână, a ridicat ochii la mine și m-a întrebat:

– Numele?

I l-am spus.

– Prenumele? (De fapt a zis „pronumele", cum spuneau și gardienii la pușcărie.)

I l-am spus și pe ăsta.

– Anul și data nașterii?

Aici am întrerupt interogatoriul. Prea semăna cu cel din închisoare și prea mă prididiseră durerile!

Într-un ultim efort, stăpânindu-mi furia turbată care mă cuprindea, i-am cerut, pe un ton calm, dar hotărât, să-mi dea voie să dau un telefon acasă. Aparatul se afla pe colțul biroului, la îndemâna mea. Fără să aștept încuviințarea, am și ridicat receptorul din furcă.

– Nu e telefon pentru public! – s-a rățoit felcerul la mine și, ridicându-se de pe scaun, a întins mâna să-mi apuce receptorul.

Gestul lui a fost picătura care a umplut paharul! Furia care clocotea în mine s-a dezlănțuit fără să mai țină seama de nici o stavilă. Ce am făcut și ce am spus de aci înainte nu mai știu exact. Am aflat mai târziu de la doctorul Petrică Stănescu, fostul meu coleg de liceu care era de serviciu în dimineața aceea la spital. Țin minte doar că l-am îmbrâncit pe felcer cu mâna din care continua să-mi țâșnească sângele, stropindu-l pe față și pe halat, insultându-l, totodată, și amenințându-l cu moartea dacă nu cheamă imediat un doctor.

Speriat, omul și-a părăsit biroul, iar eu am reușit să formez numărul gazdei mele, Lilica Ciorănescu, pe care am rugat-o să o prevină de cele întâmplate pe nepoata mea Sandra Boian și pe prietenul meu Lulu Ivanovici, amândoi doctori. Mai mi-amintesc că i-am cerut să nu-i spună deocamdată nimic mamei.

Varianta mai completă a izbucnirii mele necontrolate, de la intrarea în spital, mi-a povestit-o în următoarele zile Petrică Stănescu. Se pare că tot personalul spitalului fusese alarmat de răcnetele mele, care răsunaseră până la ultimul etaj al clădirii. Spunea că nu mai auzise demult un asemenea potpuriu de insulte și înjurături ca cel pe care îl proferam la adresa „bandiților și criminalilor".

Se vede treaba că îndelungatul contact ce-l avusesem cu gardienii și ofițerii M.A.I. lăsase urme în subconștient!

Apoi, lucrurile s-au precipitat. Au intrat în grabă în încăpere mai multe persoane în halate albe, probabil infirmiere și surori, urmându-l pe un doctor, care, repezindu-i pe cei din jur, și-a impus autoritatea dând dispoziții de pregătire pentru operații. Încă de la primele cuvinte pe care ni le-a adresat, asigurându-ne că vom fi imediat îngrijiți, mi-a câștigat încrederea și am încetat să mai vociferez. Gemeam însă și mă văitam în rând cu ceilalți doi, din cauza durerile acute.

Mai țin minte cum am fost culcat pe o targă înaltă cu rotile și împins într-o sală învecinată. M-au oprit sub o lampă puternică, unde mi s-a făcut o injecție. L-am mai văzut apoi pe Lulu Ivanovici aplecat asupra mea și, înainte de a-mi pierde complet cunoștința, am mai apucat să-l aud spunându-mi că a vorbit cu chirurgul care l-a asigurat că sunt în afară de pericol și că nu voi rămâne desfigurat.

Apoi, după nu știu câtă vreme, ajuns în sala de reanimare, plutind încă între vis și realitate, l-am auzit iar pe Lulu, care îmi spunea:

– Să nu te gândești să faci vreo prostie. Îți dau cuvântul meu de

onoare că nu te mint. Te vei reface și nu-ți va rămâne nici o cicatrice. Trebuie doar să ai răbdare.

Cum mă aflam sub efectul calmantelor care mi se administrau, nu mă trezeam decât pe jumătate pentru a adormi din nou. În somnolența mea auzeam totuși vaietele neîntrerupte care, timp de câteva zile și nopți, îmi parveneau de la unul din cele cinci sau șase paturi din camera de reanimare. Era cunoștința lui Bazilescu, care îi intrase în curte în momentul exploziei și fusese surprins de vâlvătaia flăcărilor izbucnite din baraca incendiată. Calmantele nu reușeau să-i aline chinurile decât scurtă vreme. Încet, încet însă l-au părăsit și pe el durerile, ca și pe noi ceilalți.

Nu mai știu câte săptămâni am stat internat. Oricum, am petrecut Crăciunul la salvare.

Deși în cazul meu arsura nu fusese profundă, pielea se refăcea totuși încet. Arsura de pe dosul mâinii stângi le-a dat mai mult de furcă doctorilor. Fusese mai adâncă și rana nu dădea semne de vindecare.

Medicul-șef (ajuns profesor și director al spitalului datorită dublului merit de a fi studiat chirurgia plastică în „marea Uniune Sovietică" și de a fi și membru de partid) venind, într-o zi, în vizită prin saloane, s-a oprit și la patul meu. Mi-a examinat mâna și a conchis că pielea nu se va reface de la sine și că va trebui să se recurgă la o grefă. Unul din medicii care îl însoțea a încercat să-i sugereze o amânare a operației, susținând că el vede totuși pe suprafața plăgii câteva puncte de regenerare a pielii. Amintindu-i cu emfază că are experiență de specialist în acest domeniu, profesorul i-a respins propunerea. La părerea doctorului se raliase și Petrică Stănescu, care, după plecarea profesorului, a venit să-mi spună că vor tergiversa câteva zile programarea operației de grefă, timp în care diagnosticul lor se va confirma.

Așa a și fost.

Când, o săptămână mai târziu, a trecut din nou prin salonul în care mă aflam, profesorul m-a recunoscut și și-a amintit de dispoziția pe care o dăduse. Întorcându-se spre doctorii care îl însoțeau la vizita bolnavilor, i-a apostrofat cu duritate:

– De ce nu l-ați programat până acum pentru grefă?

– Tocmai voiam să vă semnalez că nu a mai fost necesar, deoarece dezvoltarea procesului de refacere a țesutului epitelial este acum vizibil – i-a răspuns doctorul vizat.

Contrariat, profesorul mi-a examinat mâna și, pus în fața evidenței, nu a mai insistat. Nu a mai zis decât „Bine!" și, vădit nemulțumit că nu mă poate opera, a trecut la patul următor.

Aflasem de la ceilalți doctori că profesorul era un pasionat „stahanovist" al operațiilor de grefă, realizând, cu prețul unui procent foarte modest de operații reușite, depășiri senzaționale ale planului operator.

Am avut astfel norocul să nu cad victimă performanțelor chirurgicale ale profesorului.

Și totuși am aflat că „tovarășul profesor" nu ducea lipsă de paciente din lumea privilegiată a înaltelor cadre de partid, care recurgeau la iscusința lui pentru diferite operații estetice, de corectare și completare a lipsurilor sau de înlăturare a surplusurilor cu care le înzestrase natura.

În perioada de convalescență, când pielea de pe față, mâini și glezne se refăcuse în mare parte, dar era încă extrem de subțire și de sensibilă, mă plimbam cât era ziua de lungă pe coridoarele spitalului sau stăteam de vorbă cu alți bolnavi, cu infirmierele și cu doctorii.

Singura mea grijă era să-mi menajez pielea nou crescută, care crăpa și sângera la cea mai ușoară lovitură.

De la cei care veneau să mă viziteze și de la doctorii pe care îi cunoșteam, personalul spitalului aflase că fusesem închis și se purta cum nu se putea mai bine cu mine. Beneficiam și eu de valul general de simpatie și încredere de care se bucurau foștii deținuți politici. Așa se face că nimeni nu se ferea de mine și nu-și punea lacăt la gură. Din vorbă în vorbă, ajunseseră nu numai să nu-și mai cenzureze spusele, dar chiar să-mi destăinuie „secretul de stat" pentru a cărui trădare Securitatea îi amenințase cu arestarea și condamnarea.

Acest „secret" îl constituiau câțiva ingineri, meșteri și muncitori de la „Combinatul Siderurgic" din Ardeal (cred că de la Hunedoara, dar nu mai sunt sigur), care fuseseră grav accidentați la locul de muncă și internați în spital în condiții cu totul speciale. Fuseseră victimele unei explozii, urmată de un incendiu, produse în schimbul lor de lucru. Nu mai țin minte dacă fuseseră și pierderi de vieți omenești, dar cei internați la „Salvarea" din București erau aproape toți groaznic mutilați și infirmi pentru totdeauna. Pe câțiva am avut ocazia să-i văd.

Cum însă în regimul comunist „grija față de om" e strâns legată și de „grija față de bunurile poporului", Securitatea a bănuit imediat că poate fi vorba de un act de sabotaj și a pornit investigațiile în descoperirea vinovaților.

Pagubele materiale pricinuite de explozie nu puteau fi altfel justificate. Trebuia să fie găsiți țapii ispășitori, pentru ca răspunderea să nu cadă asupra direcției combinatului și nici asupra ierarhiei de partid din cadrul ministerului, care, prin ordinele și dispozițiile ce le dăduseră, erau adevărații vinovați de cele întâmplate. Cel puțin așa suna versiunea inginerului internat, cu care am reușit să stau de vorbă. O versiune care explica catastrofa ce avusese loc, dând în vileag racilele binecunoscute și generalizate în toate sectoarele de activitate: presiunile pentru îndeplinirea și depășirea normelor și planului de producție, fără să se țină seama de întreținerea, uzura și capacitatea de funcționare a mașinilor, nici de măsurile de protecție a muncii și nici de efectul negativ al istovi-

toarelor ore suplimentare de muncă impuse muncitorilor.

Securitatea și procuratura se străduiau să elimine din dosarul pe care îl întocmeau toate aceste argumente ridicate de victimele accidentului, cărora li se dresau actele de dare în judecată pentru sabotaj.

Cercetările și anchetarea răniților începuseră încă dinainte ca aceștia să fi fost apți din punct de vedere medical să răspundă la întrebări, anchetatorii Securității și procurorii continuând săptămâni în șir să le tot ia declarații, din care să rezulte că provocaseră intenționat explozia pentru a sabota producția.

Cum nici unul din cei anchetați nu recunoștea asemenea aberație, ancheta căuta să stabilească prin mărturii culese de la alți muncitori, de la cunoscuți, vecini și chiar rudele lor, că răniții își manifestaseră în diferite ocazii nemulțumirea față de regim, criticând partidul și guvernul. (Menționez că inginerul care vorbea era membru de partid!) Li se scotea, de asemenea, în evidență originea socială nesănătoasă și proveniența din familii burgheze sau de țărani chiaburi, cu mentalitate reacționară. Securitatea specula toate informațiile despre prietenii sau rudele anchetaților care suferiseră condamnări politice pentru că fuseseră membri ai Mișcării Legionare sau ai „partidelor istorice".

Încondeiați astfel cu cele mai negative atribute ale dușmanilor clasei muncitoare, nu li se mai oferea decât soluția recunoașterii faptelor, pentru a obține indulgența justiției.

Am relatat numai pe scurt din ceea ce mi-amintesc că mi-a povestit inginerul și încă un tovarăș de-al lui, pentru a arăta spiritul în care erau duse cercetările.

Atât el, cât și celelalte victime ale exploziei erau internați într-un salon mai izolat, de la capătul unui coridor, ținut sub observația unui agent al Securității. Cum condițiile de spitalizare nu puteau asigura realizarea unei izolări perfecte, bolnavii fiind nevoiți să-și părăsească deseori salonul pentru diferite tratamente, deplasându-se fie la sala de operații, fie la camera de pansamente, fie la sala de gimnastică medicală și mecano-terapie, eficacitatea supravegherii lor lăsa de dorit. Mai intervenise cu timpul și plictiseala, și neglijența agenților. Dându-și probabil seama de inutilitatea însărcinării primite de a păzi niște oameni bolnavi și neputincioși, unii țintuiți la pat, iar alții abia ținându-se pe picioare, nu-și mai dădeau osteneala să-i supravegheze îndeaproape, mulțumindu-se să facă simplă figurație pe coridor pentru ochii superiorilor.

La fel de ridicolă părea și dorința Securității de a împiedica contactul lor cu ceilalți bolnavi din spital și cu personalul medical, pentru ca lumea să nu afle de explozia de la combinatul siderurgic. Cazul lor devenise în spital un fel de secret al lui Polichinelle. Toți știau întreaga poveste și se prefăceau a nu ști nimic. Și Securitatea știa că lumea știe și cred că nici nu voia altceva decât această complicitate la minciună din partea oamenilor.

Cum în societatea socialistă nu se întâmplă nici accidente de muncă, nici crime, nici alte infracțiuni caracteristice societății decadente capitaliste, bineînțeles că presa nu publicase nimic despre explozie. Iar despre soarta victimelor acelei explozii nu am mai aflat nici eu nimic, după ce am părăsit spitalul. Cu prilejul vizitelor pe care i le-am făcut ulterior lui Bazilescu, rămas încă o bucată de vreme internat, mi s-a spus că situația accidentaților în explozia și incendiul de la „combinat" era neschimbată.

Condițiile primitive de muncă din cadrul „colectivului" lui Rațiu de la cooperativa de mase plastice, având ca urmare explozia, incendiul și internarea noastră la Salvare, organizarea și îngrijirea medicală din spital, influențate și ele de apartenența politică a directorului cu studiile făcute în „Uniune", diferitele cazuri de accidente de muncă, dintre care nu l-am pomenit decât pe cel care ilustra în modul cel mai flagrant lipsa de omenie, abuzul și imixtiunea Securității pentru a salva și acoperi cu orice preț iresponsabilitatea și incapacitatea criminală a celor din conducerea statului și partidului, au fost pentru mine, pe lângă multe alte experiențe trăite după ieșirea din închisoare, aspectele cele mai dezolante ale libertății de care, pasămite, trebuia să mă bucur. O libertate într-o atmosferă ce mi se părea pe zi ce trecea mai apăsătoare, făcându-mă să mă gândesc tot mai des la o scăpare. Ideea obsedantă a evadării îmi dădea din nou târcoale, la fel ca în anii de pușcărie. Visele cu amintiri din închisoare mi se împleteau în somn cu scene de trecere clandestină a frontierei, așa cum mi le imaginasem în planurile pe care mi le tot făceam în timpul zilei.

Începusem iarăși să mă informez în mod discret despre situația din zona frontierei sârbești, deși riscurile trecerii Dunării și a străbaterii Iugoslaviei fără a fi prins și în cel mai bun caz numai extrădat, dacă nu împușcat, erau prea mari și nu mă încumetam să mi le asum.

Eram mai degrabă tentat să mă aventurez pe calea sugerată de Gioga Parizianu la Salcia: să trecem granița prin Dobrogea, să traversăm Bulgaria și apoi, prin filiera armânilor din sudul țării, să ajungem în Grecia. Impedimentele în calea unei asemenea aventuri începeau chiar înainte de a o plănui. Ar fi trebuit mai întâi să-l întreb pe Gioga dacă și acum, după eliberarea din închisoare, mai era dispus să-și încerce cu mine norocul, înfruntând două frontiere și străbaterea Bulgariei, de la nord la sud. Abia după un răspuns afirmativ din partea lui ne-am fi putut apuca să discutăm planul de drum în detaliu.

Pentru a mă consulta cu Gioga însă, care își găsise între timp o locuință și un loc de muncă tocmai la Moinești, în Moldova, mie îmi lipseau nu numai banii necesari de deplasare și întreținere pe durata întâlnirii, dar și timpul, fiind nevoit să lucrez mai departe la cooperativă pentru un salariu care și așa abia reușea să-mi asigure un minimum de existență. Era un cerc vicios din care nu puteam ieși.

În frământările mele pe tema unei fugi din țară, mă lăsam uneori furat și de gândul unor speranțe iluzorii, dacă nu chiar puerile. Printre ele îmi imaginam și fuga pe calea aerului, formulă demult zădărnicită de autorități prin măsurile pe care le luaseră după un număr de tentative în acest sens, în marea lor majoritate eșuate încă din fașă. Și totuși, cum nu zburasem încă niciodată cu avionul, mi-am luat într-o duminică un bilet pentru un „zbor de agrement" de o jumătate de oră pe deasupra împrejurimilor Bucureștiului, mai mult pentru a-mi stimula imaginația și a-mi satisface curiozitatea.

Îmi vine să cred că datorită acelui zbor, lipsit de sens și fără vreo consecință practică, am reușit să-mi influențez soarta sau poate chiar să-mi forțez destinul, pentru că cel de-al doilea avion în care m-am urcat în viața mea avea să aterizeze, trei ani mai târziu, la Zürich.

Dorința de a pleca din țară, în speranța că mă voi simți mai liber și mai puțin străin printre străini, creștea pe zi ce trecea, nu numai la mine, dar și la cei câțiva prieteni și cunoscuți care se încumetau să-și destăinuie gândurile.

Dorul de ducă mi-l mai astâmpăram sau poate, dimpotrivă, nu făceam decât să mi-l întrețin mai viu, ducându-mă, din când în când, cu prietenul meu Mitache să beau o cafea la bufetul aeroportului de la Băneasa. Cafeaua era mai bună ca în oraș, iar atmosfera din sala aeroportului era mai civilizată și mai îmbietoare din cauza curățeniei, a politeții chelnerului și a liniștii netulburate decât de megafonul care anunța programul zborurilor.

Adevăratul motiv al vizitei noastre la cafenea, numai în anumite zile și la o anume oră, era însă altul: veneam să asistăm la decolarea avionului „Caravelle", care zbura la Paris!

Sorbindu-ne cafelele, ne uitam la puținii călători care își făceau apariția, înainte de ora plecării, pentru a-și îndeplini formalitățile la ghișeele din aerogară. Printre ei, rareori vedeai câte un om obișnuit. Majoritatea autohtonilor care plecau erau însărcinați cu misiuni oficiale sau trimiși să participe la congrese în străinătate. Aveau, în general, aspectul clasic al speciei care ocupa funcții de încredere și răspundere în serviciile și direcțiile diferitelor ministere. Păreau toți făcuți de o mamă: figuri mai mult sau mai puțin lombroziene, cu cefe late, bine hrăniți și plesnind de sănătate, siguri pe ei, pășind cu autoritate, vorbind lat și tare, râzând și schimbând între ei glume într-o limbă stridentă, în care expresiile grosolane se împleteau cu cuvintele pretențioase și cu sens denaturat ale limbii de lemn.

Uneori, destul de rar, mai vedeam și câte un străin sau doi. Îi recunoșteai imediat după aerul lor degajat, după privirea senină, după cum stăteau hainele pe ei.

Pentru noi însă, momentul mult așteptat nu-l reprezenta nici defilarea

pasagerilor, fie ei români sau străini, nici dispariția lor dincolo de ușa păzită unde se făcea controlul pașapoartelor și bagajelor. Noi nu ne întrerupeam conversația și nu ne părăseam măsuța unde ne băusem cafelele, decât când reactoarele ambalate ale „Caravelle"-i făceau să vibreze geamurile aerogării. Ne mutam atunci pe scaunele din fața ferestrelor care dădeau spre pista de decolare și nu mai slăbeam avionul din ochi.

După îmbarcarea pașagerilor, când zgomotul reactoarelor se întețea și avionul începea să ruleze pe pistă, mă surprindeam ținându-mi respirația până ce-l vedeam desprinzându-se de la sol. Apoi, și eu, și prietenul meu, îl petreceam cu ochii în tăcere, până ce pierea în albastrul cerului.

Cu aceeași privire și aceleași gânduri urmărisem de la gratiile celulei și ciorile din curtea Zărcii, când își luau zborul peste zidurile și sârmele ghimpate care împrejmuiau Aiudul.

Dacă la mine intenția de a fugi peste hotare nu s-a precizat decât târziu, după închisoare, dorința mamei de a mă vedea plecat în străinătate s-a manifestat o dată cu năvălirea rușilor în România, la 23 August 1944. Pe vremea aceea însă eram mult prea optimist și trăiam din plin în spiritul de luptă împotriva rușilor și comuniștilor, care însuflețea tineretul din școli și universități. Aș fi privit atunci plecarea din țară, pentru a te pune la adăpost, ca pe un act rușinos, de dezertare de la datorie și de trădare de neam, deși mama încerca să-mi domolească judecățile pripite, elanul entuziasmelor și pornirile pătimașe ale vârstei.

Acum, după închisoare, îmi făcea mereu aluzie la o eventuală plecare, evident pe cale legală, punându-și speranța în tot felul de invitații sau intervenții din partea unor rude sau prieteni din Occident, cărora le comunica, prin orice ocazie se ivea, dorința ei de a mă ști scăpat din ghearele regimului.

La mine nu mai găsea de data asta opoziția de dinainte, ci numai scepticismul cuvintelor cu care excludeam asemenea posibilitate:

– Cum îți închipui că Securitatea va da pașaport unui fost deținut politic?!

Pentru a nu-i înmulți grijile, nu-i vorbeam de gândul meu de a trece granița clandestin.

Era prin luna mai, când am aflat, printr-o prietenă care lucra la O.N.T. Carpați, că oficiul de turism angajează pe perioada de vară ghizi pentru vilegiaturiști străini care veneau să-și petreacă vacanța pe litoralul Mării Negre. Erau căutați tineri care să cunoască limba engleză sau franceză. Oferta era atrăgătoare. Aveam ocazia nu numai să stau pe gratis toată vara la mare, cu casa și masa asigurate, dar, după spusele prietenei mele, urma să primesc și un salariu destul de bun. Birourile O.N.T.-ului erau pe Bulevardul Brătianu, vis-à-vis de cinematograful ARO, devenit

„Patria". Angajările se făceau fără multe formalități de către serviciul personal, care se afla la parterul clădirii. Erau grăbiți să-și completeze numărul de ghizi de care aveau nevoie pentru sezonul care începea și nu-și mai pierdeau timpul cu verificări prea amănunțite.

Prietena mea, care lucra în aceeași clădire, la serviciul contabilitate, aflase întâmplător că O.N.T.-ul comunicase oficiului de repartizare a brațelor de muncă numărul de oameni pe care voia să-i angajeze. M-a îndemnat să mă prezint chiar a doua zi, înainte ca locurile să fie ocupate și să spun că dețin informația de la „brațele de muncă".

Așa am și făcut. A doua zi, m-am strecurat în rândurile unui grup de funcționari, care tocmai pătrundeau în clădire, evitând astfel să fiu legitimat la poartă și întrebat unde, la cine și pentru ce vreau să intru. M-am dus direct la ușa ce-mi fusese indicată și am intrat într-o încăpere mare, cu mai multe birouri, în care forfoteau o sumedenie de funcționari. Unul singur, foarte tânăr și cu înfățișare plăcută, stătea așezat la biroul lui, părând să nu aibă nimic de lucru. Aveam să aflu a doua zi de la prietena mea că era de la serviciul de cadre. M-a văzut oprit lângă ușă, mi-a făcut semn să mă apropii și m-a întrebat ce vreau. I-am spus că vin de la „brațele de muncă", pentru un post de ghid, anunțat vacant de O.N.T. Tânărul s-a arătat imediat interesat și a ieșit brusc din inerția în care se complăcuse până atunci. Sculându-se de pe scaun, s-a apropiat de tejgheaua care ne despărțea, menită să oprească accesul publicului spre birourile din încăpere, și mi-a pus prima întrebare:

– Ce limbă străină cunoașteți?

– Franceza – i-am răspuns.

– O vorbiți bine?

Lăsând modestia la o parte, i-am confirmat:

– Da! Foarte bine!

Satisfăcut de răspunsuri, a luat de pe birou un formular de angajare și a început să-l completeze, cerându-mi datele obișnuite: numele, prenumele, data și locul nașterii, adresa etc. Totul mergea strună. El părea mulțumit de mine, iar eu îl găseam tot mai simpatic, pe măsură ce completarea formularului se apropia de sfârșit. Mă vedeam deja pe plaja de la Mamaia, când, deodată, totul s-a împotmolit la întrebarea:

– Unde ați mai lucrat?

– La cooperativa de mase plastice.

– De când până când?

I-am spus, sperând că nu va mai insista asupra subiectului. Dar el a insistat:

– Văd că nu ați lucrat la cooperativă decât câteva luni. Unde ați mai lucrat înainte?

Nu puteam ocoli întrebarea, așa că mi-am luat inima în dinți și i-am răspuns la fel de prompt ca și mai înainte:

– Nu am mai lucrat nicăieri, fiindcă am fost în închisoare – i-am spus cu aerul cel mai natural din lume.

A urmat o scurtă pauză, după care a venit și întrebarea-cheie:

– Pentru ce?

De data asta am fost laconic:

– Politic.

Cuvântul magic pe care îl pronunțasem și-a produs aproape instantaneu efectul. Toată graba aproape febrilă cu care îmi completase până atunci formularul de angajare s-a stins ca prin farmec, tînărul recăpătându-și brusc privirea inertă și expresia indiferentă din momentul intrării mele în birou. S-a uitat mai întâi la ceas și, deși nu trecuseră mai mult de 10-15 minute de când începuse să stea cu mine de vorbă, s-a mirat că se făcuse așa de târziu. În consecință, mi-a dat de înțeles că s-a răzgândit și nu mai completează formularul. L-a depus deci împreună cu tocul pe birou și m-a sfătuit cum e mai bine să procedez:

– Du-te dumneata acasă, scrie o cerere de angajare și depune-o într-una din zilele următoare la poartă. Când se va rezolva, vei primi răspunsul în scris.

Se străduise să-mi vorbească cu aceeași amabilitate și bunăvoință ca și mai înainte, dar se vedea că numai prezentam pentru el același interes, ca la începutul convorbirii noastre.

Deși înțelesesem că mi se spulberaseră iluziile de a petrece vara la mare, nu am vrut să mă supun ritualului încetățenit de a mă preface a da crezare unor vorbe pe care atât eu, cât și cel ce le pronunțase le știam mincinoase. Nu puteam împiedica formularea minciunii, care ținea de însăși natura comunismului, dar nu înțelegeam să mă și înjosesc, colaborând de bună voie la propria mea înșelare, simulând credulitatea. Cum nu mai aveam nimic de pierdut, am fost tentat să-mi iau satisfacția, încercând să-i smulg tînărului adevărul. M-am aplecat spre el, peste tejgheaua despărțitoare, lăsându-l înadins să-mi surprindă privirea prudentă, aruncată împrejur, mi-am potrivit glasul, să nu fie auzit de funcționarii de la celelalte birouri, și, aproape în șoaptă, i-am vorbit cam așa:

– Nu vă supărați, am văzut că sunteți un om binevoitor și, de aceea, aș îndrăzni să vă rog ceva...

Atât atitudinea mea, cât și tonul confidențial pe care îl adoptasem invitau, dacă nu la complicitate, cel puțin la o oarecare intimitate; ceea ce l-a și făcut pe tânăr să mă întrebe ce doresc, tot cu glasul scăzut, ca și mine.

– Ca să nu mai pierd timpul cu demersuri de angajare inutile, v-aș ruga să-mi spuneți sincer...

Și aici am făcut o scurtă pauză și, uitându-mă insistent în ochii lui, am continuat tot pe șoptite:

– ... se poate sau nu se poate?

L-am văzut mai întâi surprins și apoi tulburat. Întrebarea mea nu respectase regula jocului și îl neliniștea. A rămas un moment descumpănit. Pregeta să-mi răspundă. Apoi s-a decis. S-a uitat mai întâi pe furiș spre celelalte birouri, pe urmă din nou la mine și, în sfârșit, mi-a dat răspunsul. Abia l-am auzit, atât de încet mi l-a șoptit:

– Nu se poate...

Și, după o ezitare, a mai adăugat:

– ... îmi pare rău...

Nu știu nici eu de ce, dar atunci am fost convins că îi părea rău. Poate fiindcă în confruntarea ce avusese loc între robotul securist și omul normal biruise, pentru o clipă, cel din urmă. Ultimele cuvinte înainte de a pleca i le-am adresat numai acestuia:

– Vă mulțumesc pentru bunăvoința ce mi-ați arătat-o!

Și totuși, în vara aceea, ca și în următoarele patru, câte le-am mai apucat în țară, am reușit să petrec de fiecare dată câte 3-4 săptămâni la mare. Pentru mine și pentru mulți din prietenii și cunoscuții mei, concediul la mare era singura perioadă senină și fericită din cursul anului; motiv pentru care un an întreg făceam toate economiile și sacrificiile posibile pentru a ne putea plăti șederea timp de o lună la „2 Mai", unde ne întâlneam cu toții.

Țin minte că două astfel de concedii le-am făcut cu banii câștigați de pe urma vânzării unor broșe lucrate artizanal acasă. Materia primă, cutiile de medicamente din material plastic, mi le procurau doctorii prieteni, care lucrau în spitale. În loc să le arunce, rugau surorile să le strângă pentru mine. Lilica Ciorănescu colabora și ea la diferitele operații ale procesului de fabricație.

Cutiile din plastic le fărâmițam într-o piuliță și, după ce le amestecam cu alte bucăți de plastic colorat, le puneam la topit pe aragaz, în niște creuzete mici de porțelan. Ni le procura prietenul nostru Giorgi Lahovary, inginer chimist, care lucra la laboratorul Comitetului Geologic.

În masa vâscoasă și încă fierbinte din creuzet introduceam câte o rondelă de tablă subțire, decupată din capacele cutiilor de nescafé, pe care reproduceam efigia unor monede antice, care puteau fi văzute prin transparența materialului plastic, după ce se răcea și se solidifica. Prin apăsarea și presarea rondelelor pe suprafața unor monede, reușeam să imprim în tabla moale a cutiei de nescafé efigia reprezentată pe monedă, căreia îi afumam apoi, la flacăra unei lumânări, conturul și părțile mai puțin proeminente, pentru a-i da aspectul patinat al vechimii. Mai înainte ca materialul plastic din creuzet să se întărească definitiv, mai fixam în el și acul de siguranță al viitoarei broșe.

Ultimele operații prin care îi rotunjeam conturul, i-l șlefuiam și îi

lustruiam suprafața, le făceam cu glaspapir și cu un polizor de mână, găsit de Lilica printre diferitele vechituri aruncate în podul casei. Marfa era astfel gata de vânzare. Piața de desfacere erau institutele de proiectări, unde majoritatea desenatorilor erau femei.

Ideea broșelor îmi venise cu totul întâmplător, într-o zi când, din greșeală, pusesem pe plita încă fierbinte o cutie de plastic care se topise. Apoi, cu experiența căpătată lucrând la cooperativă, combinată cu îndemânarea, tenacitatea și răbdarea fostului pușcăriaș, am ajuns la formula confecționării broșelor, pe care am început să le produc în serie. Nu mai țin minte ce preț ceream pe ele, dar știu că aveau succes și se vindeau ca pâinea caldă.

La un moment dat, am ajuns să văd pe stradă atât de multă lume purtându-mi broșele, încât m-am temut să nu se sesizeze și autoritățile de apariția lor și să-l caute pe cel care comisese dubla infracțiune de a le fi fabricat și vândut ilegal. Am oprit deci producția.

Cred că episodul cu broșele poate demonstra cum chiar sub regimul comunist, datorită unei idei mai mult sau mai puțin inspirate, reușeai să-ți mai asiguri sporadic câte un câștig suplimentar, chiar dacă, așa cum era cazul meu, nu erai dotat cu o îndemânare deosebită pentru lucrul manual și îți lipsea simțul comercial. Știam foarte multă lume care trăia din astfel de expediente, purtând denumirea generică, în argoul vremii, de: ciubucuri.

Nu ți se cerea decât să ai puțin spirit de inițiativă, un minim de imaginație și simț al improvizației și doza de prudență necesară pentru a evita rigorile legilor societății colectiviste, care sancționau manifestările negative de independență și individualism.

Cele câteva concedii petrecute la mare, după eliberarea din închisoare, îmi sunt legate în amintire de mai multe întâmplari și evenimente, care, fiecare în felul lor, m-au impresionat în mod deosebit, influențându-mi, poate mai mult decât altele, cursul vieții de aci înainte.

Eram cu vreo cinci-șase prieteni pe plaja de la Mamaia, în ultimele zile ale concediului, când i-am cunoscut pe Victor și Elly Bossart, o pereche de elvețieni, veniți pentru prima oară în vilegiatură într-o țară socialistă. Îi împinsese curiozitatea și, în naivitatea lor de occidentali bogați și blazați, fuseseră ademeniți de perspectiva călătoriei într-o țară comunistă (pentru ei, mai degrabă, exotică), ce le-o trezise prospectul unui birou de turism, care lăuda frumusețile litoralului Mării Negre, proverbiala ospitalitate românească și confortul modern al hotelurilor cu serviciul lor impecabil. În privința comodităților oferite de hotel, a obrăzniciei și indolenței personalului, se lămuriseră încă din prima zi că depășeau „exotismul" pe care îl întâlniseră în Marea Caraibelor sau în țările din lumea a treia, din Africa sau Extremul Orient.

Având de-a face numai cu ospitalitatea „socialistă" sau „de stat", nu au avut ocazia să o cunoască pe cea autentic românească. Se resemnaseră să se bucure peste zi numai de plaja neaglomerată, de soare și de apă, iar seara să facă socoteala nopților care le mai rămâneau de dormit la Mamaia până la întoarcerea acasă, la Zürich.

Am mai relatat, în volumul precedent, cum i-am întâlnit pe Elly și Victor Bossart, care, cu totul întâmplător, îl cunoscuseră cu câteva zile înainte pe Pasternak, fostul meu coleg de celulă din penitenciarul de la Timișoara. O coincidență fericită atât pentru noi, foștii pușcăriași, care am avut prilejul să ne revedem, cât și pentru ei, care au aflat astfel mai multe despre România, dar și despre regimul comunist pe care erau dispuși să-l privească cu oarecare îngăduință.

Mi-am dat atât de mult osteneala să-i informez despre adevărata față a regimului, vorbindu-le de politica de exterminare din închisori și de terorizarea și abrutizarea populației prin muncă, lipsuri de tot felul și spălarea creierului prin presă, radio și ședințe de îndoctrinare, încât încet-încet am rămas numai eu și Pasternak cu ei pe plajă. Amicii mei, după ce și-au irosit în zadar toate privirile cu înțeles și semnele discrete prin care mă îndemnau la prudență, au considerat că era mai cuminte și mai puțin periculos să se ducă să înoate în larg, decât să fie martori la discuția noastră.

Pasternak, timid și mai ponderat din fire, îmi confirma spusele cu glas scăzut și aruncând priviri temătoare împrejur, ceea ce venea să justifice și să dea un surplus de credibilitate afirmațiilor mele, făcute poate cu prea multă patimă și în termeni prea violenți.

Cele două-trei zile, cât am mai stat cu familia Bossart pe plaja de la Mamaia, mi-am continuat cu perseverență campania „dușmănoasă de defăimare a regimului clasei muncitoare". Am avut satisfacția succesului deplin!

Oamenii au plecat acasă, lămuriți în privința propagandei mincinoase, a falsului socialism și a așa-zisei „democrații populare" de sub dictatura comunistă. Pe de altă parte, descoperind că România nu era o țară chiar atât de „exotică", începuseră să-i privească cu alți ochi și cu simpatie pe „băștinași".

La despărțire, am făcut schimb de adrese și am păstrat legătura prin corespondență.

În primăvara următoare, Elly Bossart a venit pentru o săptămână la București. Îmi anunțase din timp data sosirii, și am întâmpinat-o la aeroport, împreună cu întreg grupul pe care îl cunoscuse la mare. A venit încărcată de daruri și atenții pentru fiecare.

Venise să regăsească veselia, căldura prietenească și încrederea cu care o înconjurasem pe plajă la Mamaia, dar și să vadă Bucureștiul, în urma interesului pe care i-l trezisem povestindu-i despre orașul supranu-

mit cândva „micul Paris".

Am căutat, împreună cu prietenul meu Dinu Mitache, să-i arătăm acele zone ale orașului neafectate de „construcțiile socialiste", unde vestigiile faimei lui trecute mai puteau fi descoperite.

În puținele zile ale vizitei ei, i-am prezentat o serie de persoane – și ele niște vestigii ale lumii de altădată –, care, deși trăiau la limita inferioară a mijloacelor de existență, continuau să supraviețuiască cu demnitate și decență în spațiul restrâns al câte unei singure camere, printre mobilele vechi pe care reușiseră să le mai salveze la evacuarea din propriile lor case.

În schimb, pentru a descoperi aspectele vieții cotidiene sub comunism și ale lumii noi pe care o crease, Elly Bossart nu mai avea nevoie de ghid. Le întâlnea la tot pasul! Pe cele pe care nu le înțelegea, i le explicam.

De pildă, într-o zi, pe la ora 11 dimineața, când am trecut, cu Dinu Mitache, să o luăm în oraș, ea se plimbase deja în așteptarea noastră prin jurul hotelului și pe Calea Victoriei și, intrigată de descoperirea ce o făcuse, ne-a întrebat:

– De ce aproape toată lumea pe care am văzut-o pe stradă purta în mână câte două-trei rulouri de igienică? Am văzut chiar pe cineva ținând pe brat o sfoară făcută colan, pe care erau înșirate mai multe rulouri!

Am asigurat-o mai întâi că nu izbucnise nici o epidemie de holeră. I-am explicat apoi că în comerțul socialist produsele de primă necesitate nu se vând la orice oră din zi sau din noapte, ca în țările capitaliste, ci apar numai sporadic și, atunci, deși le plătești, nu se spune că se vând. Se spune că „se dau". Știut fiind că elvețienii sunt mai greoi la minte ca noi, românii, lui Elly i-au mai trebuit câteva lămuriri suplimentare, ca să priceapă taina distribuirii hârtiei igienice.

Într-altă zi, ne-am adunat toți prietenii și am invitat-o la un aperitiv la un local de la colțul Intrării Biserica Albă, de lângă biserica cu același nume, de pe Calea Victoriei. Pe firma localului scria „Caviar", denumire care explica, totodată, și motivul pentru care nu avusesem până atunci obiceiul să-l frecventăm. Îngrijorați la gândul notei finale ce ne va fi prezentată, abia ne atingeam de gustările comandate de Elly. Nu știam că, la sfârșit, nu a vrut în ruptul capului să ne lase pe noi să plătim.

Afară, începuse de câteva minute o ploaie torențială. Poate că, mai degrabă pentru a se adăposti, decât cu speranța de a-și vinde lozurile, a intrat în acel moment pe ușă Gogu Ștefănescu, unul din cei mai simpatizați camarazi din închisoare, supranumit „Gogu Minerul", cu care stătusem și la Cavnic, și la Pitești. Cu îmbrăcămintea cam ponosită și ud leoarcă, și-a scos de sub haină cele trei colane de sfoară de care atârnau „lozurile în plic", din vânzarea cărora își ducea zilele în condiții mai mult decât mizerabile, după ce fusese eliberat din închisoare.

Spre uimirea clienților din local, am sărit de la locul meu la ușă. Când și Gogu m-a recunoscut, ne-am îmbrățișat cu efuziune nedisimulată și chiar ușor provocatoare, așa cum mulți din cei eliberați obișnuiau să-și manifeste, cu ostentație în public, bucuria de a-și reîntâlni un fost camarad de închisoare. I-am spus apoi cu cine eram la masă și l-am prezentat lui Elly Bossart pe Gogu Ștefănescu:

– Un prieten și camarad de pușcărie, fost căpitan în armata regală română. Scos din armată și apoi condamnat într-un proces politic, a executat aproape 16 ani de închisoare, iar acum, după eliberare, negăsind de lucru, este vânzător ambulant de bilete de loterie.

Deși impresionată de scurta prezentare pe care i-am făcut-o, de data asta Elly a dat dovadă de o iuțeală de înțelegere aproape românească, declarând că vrea și ea să joace la loterie. Gogu i-a întins șiragurile de bilete, ca să-și aleagă un loz.

– Le vreau pe toate! – a zis ea și, plătindu-i cele câteva zeci de bilete, le-a pus în mijlocul mesei, rugându-ne pe toți să o ajutăm să le deschidă.

La sfârșitul operației, s-a ales cu un număr destul de mare de lozuri câștigătoare. Premiile erau mici, dar, adunate, reprezentau totuși o sumă deloc neglijabilă.

Cu mult tact și poate chiar mai emoționată decât Gogu, Elly l-a convins să accepte fără să protesteze toate lozurile câștigătoare pe care le strânsese în fața ei pe masă.

Tot în legătură cu vizita lui Elly, îmi aduc și acum aminte de neplăcuta senzație pe care o aveam când, împreună cu Dinu Mitache, intram în holul hotelului Athénée Palace, unde o așteptam să coboare din camera ei, pentru a o lua cu noi în oraș. Ne știam supravegheați și urmăriți de ochiul Securității, prin personalul de la recepție, dar și de mereu una sau două persoane, pe care le găseam de fiecare dată așezate în fotoliile din hol, privind împrejur cu o suspect de ostentativă indiferență. Așteptau și ele, pasămite, pe cineva, care nu venea însă niciodată. Din când în când, se mai uitau și la ceas, ceea ce ne făcea să glumim între noi, spunându-ne că erau nerăbdători să le vină echipa de schimb.

În prima zi a sosirii lui Elly la București, am urcat și noi la ea în cameră, unde am mai schimbat câteva cuvinte (bine gândite și cât mai banale!), înainte de a ieși toți trei în oraș. O prevenisem încă, pe drumul de la aeroport, de probabila existență a microfoanelor și, deși nu reușisem să o convingem, ne făcuse concesia să ne promită că se va abține de la comentarii critice.

Deși până și nouă ni s-a părut ridicolă ideea ce ne-a venit, am pus-o totuși în aplicare, făcându-i semn lui Elly să tacă și să nu dea glas întrebării care îi stătea tocmai pe buze, văzându-ne pe amândoi aplecați asupra celor două valize cu care venise de la Zürich. Știind că ne expunem ironiilor ei, i-am satisfăcut totuși curiozitatea, dar abia când am

ajuns în mijlocul Pieței Palatului: pusesem peste fiecare închizătoare a celor două valize câte un fir de păr! Cu toate că eram convinși că o asemenea metodă primitivă nu mai era menționată nici măcar în abecedarul spionului modern, nu rezistasem tentației de a o încerca.

Câteva ore mai târziu, la întoarcere, am condus-o pe Elly până în cameră și, fără să ne facem vreo iluzie, am verificat totuși încuietorile valizelor.

Firele de păr dispăruseră!

Uluiți, ne-am uitat unii la alții: noi, mirați de succesul neașteptat al experienței, dar și mulțumiți că ni se confirmaseră bănuielile, iar Elly cu admirație pentru flerul și istețimea noastră. Cercetând conținutul valizelor avea să constate și ea că i se umblase în lucruri.

Se vede treaba că în țara atotputernicei Securități mijloacele simple mai aveau încă eficacitate, și nu era neapărat nevoie să recurgi la arsenalul lui James Bond.

Într-o zi, din banii pe care îi economisisem din timp în vederea primirii lui Elly, am vrut să-i facem o surpriză. Am invitat-o la un aperitiv în locuința Lilicăi Ciorănescu, a cărei singură cameră pe care o mai ocupa în fosta ei casă, deși servea și de dormitor, și de salon, și de sufragerie, era mai luminoasă și mai primitoare decât camera mea de la parter.

Elly a făcut cu această ocazie cunoștință și cu promiscuitatea în care locuia atât de multă lume în „raiul comunist". Contrastul avea să fie de-a dreptul șocant pentru ea, când avea să vadă pe masă o sticlă de șampanie și o cutie cu icre negre. E drept că șampania nu era franțuzească, iar cutia nu prea mare, dar aveam scuza că ne aflam în România anilor '60 și surpriza ne-a reușit.

Elly, ca mai toți occidentalii, credea că sturionii, producătorii de icre negre, nu se pescuiesc decât în Rusia și în Iran, pe piețele din vestul Europei, fiind cunoscute ca exportatoare de „caviar" numai aceste două țări. Elly ne vorbise de prețul exorbitant al icrelor negre, care chiar și pentru ei erau un lux, pe care nu și-l puteau permite decât la zile festive.

Icrele le procurasem chiar de la Athénée Palace. Mai exact spus, mi le vânduse pe sub mână șeful „ospătarilor"(cum li se spunea chelnerilor sub regimul socialist, care cultiva „neaoșismele"), de la restaurantul hotelului. Nu mai știu cine îmi indicase sursa și mă și recomandase ca persoană de încredere „domnului George".

„Domnul Jorj" (așa i se pronunța numele) rezistase pe poziția de „oberkellner", pe care o avusese și pe vremea „regimului burghez". Chelner de școală veche, stilat, și la vorbă, și la ținută, înalt, chel, cu figură distinsă, „domnul Jorj" devenise o adevărată instituție a speciei, la a cărui pricepere apela și noul regim al proletariatului, ori de câte ori trebuia să organizeze banchete mai simandicoase. Moștenit de nomenclatu-

ra comunistă de la protipendada Bucureștiului de altădată și probabil și de Securitate de la vechea Siguranță, domnul Jorj era nelipsit de la mesele ce se ofereau personalităților sau delegațiilor străine care ne vizitau țara.

Nu pot încheia aici digresiunea prilejuită de cutia de icre negre, pe care, așezându-mă așa cum ne înțelesesem la o masă de la braseria hotelului, domnul Jorj mi-o depusese cu o mână în poală, în timp ce cu cealaltă îmi servea berea, fără să pomenesc și de întâmplarea care mi l-a scos iar în cale pe domnul Jorj.

Trecuseră mai bine de 10 ani de când părăsisem Bucureștiul. Eram la München și mă dusesem la câțiva cunoscuți la deschiderea Târgului internațional la care își expunea și România produsele. La standul românesc, cam sărăcăcios și neatrăgător prezentat, nu se opreau prea mulți vizitatori. Cele câteva angajate, care îmbiau vizitatorii să guste din caș-cavalul, salamul de Sibiu și țuica națională, își făceau treaba cu stângăcie, aruncând împrejur priviri piezișe și stânjenite, iar dacă le mai vorbeai și românește, se speriau de-a binelea, îți răspundeau laconic la întrebări și se îndepărtau cât mai repede.

Aerul condiționat din hala expoziției nu reușea să-ți alunge impresia că respirai iar atmosfera apăsătoare a Bucureștiului anilor '60, dominată de teamă și suspiciune, care plutea în standul românesc și te făcea să-ți mai treacă de dorul țării. Bineînțeles că pe nemți, lipsiți fiind de experiența noastră de viață în lumea comunistă, nu îi încercau aceleași sentimente.

În cadrul expoziției, într-una din săli, fusese amenajat un restaurant în care se serveau mâncăruri și băuturi românești. Întreg personalul, de la bucătar și până la chelneri, fusese adus din țară.

Ne-am așezat și noi la o masă. Era vremea prânzului. Mare nu mi-a fost însă mirarea, văzându-l venind să ne ia comanda tocmai pe domnul Jorj! L-am recunoscut imediat. Era neschimbat. Îmbrăcat în fracul lui impecabil, domnul Jorj era întruchiparea însăși a demnității în exercițiul funcțiunii.

Domnul Jorj nu cunoștea nici indolența, nici slugărnicia și nici obrăznicia „ospătarilor", care făceau rușinea „restaurantelor de stat" din România socialistă. Serviabil, dar nu servil, amabil, fără să fie obsecvios, domnul Jorj impunea respect, respectându-și clientul, de care se apropia cu discreție, fără să-i forțeze intimitatea, cercetându-i gusturile și sfătuindu-l în privința meniului.

Nu mi-am putut da seama dacă și domnul Jorj și-a adus aminte de mine. Deși memoria e una din calitățile principale ale chelnerului bun, tot de meserie țin și jocul privirii și zâmbetul abia schițat, prin care te lasă să înțelegi că te-a recunoscut, chiar dacă habar nu are cine ești. Țin minte că din toată lista de bucate nu m-a tentat să cer decât mămăliguță

cu brânză și smântână, la care domnul Jorj și-a permis să-mi aprecieze alegerea, spunându-mi că și el mi-ar fi recomandat tot mămăliguță sau sărmăluțele în foi de viță, care „sunt și ele foarte bune". Să fi vrut să insinueze că toate celelalte feluri de pe lista de bucate nu erau comestibile? Pe figura lui nu am putut citi răspunsul la întrebare, dar am rămas cu impresia că asta voise să-mi transmită.

Majoritatea nemților de la mesele din jur nu veniseră să încerce nici mâncărurile, nici băuturile românești. Își consumau tot berea lor bavareză.

Între timp, ne-a atras atenția agitația febrilă a chelnerilor, care, sub îndrumările domnului Jorj, alăturaseră vreo patru-cinci mese, grăbindu-se să se așeze pe ele tacâmurile și să tragă scaunele în dreptul lor. Curioși să vedem pentru cine se pregătea o masă atât de lungă cu 10-12 scaune în jur, am mai comandat câte o bere și ne-am prelungit șederea în restaurant. N-am așteptat mult.

Dincolo de ușa încă închisă a restaurantului s-a iscat o larmă de glasuri și râsete, mai întâi confuze și nu prea deslușite, dar devenind treptat tot mai clare, până ce am surprins câteva crâmpeie de vorbă românească. Apoi, când ușa s-a deschis, zgomotul făcut de grupul care a intrat a umplut deodată încăperea, de parcă, brusc, cineva ar fi răsucit la maximum butonul unui aparat de radio pus până atunci în surdină.

Să tulburi liniștea care domnește de obicei în restaurantele din Germania, unde conversațiile se duc în *sotto-voce* și lumea nu duelează cu tacâmurile, ți se pare aproape o blasfemie.

Poate că tocmai această reținere manifestată de-a lungul anului îi face pe nemți să caute o defulare atunci când se dezlănțuie în berăriile de „Oktoberfest", golind „mass"-uri după „mass"-uri, congestionați la față, cântând și răcnind cât îi ține gura.

Surpriza nemților de la mese, la irupția zgomotoasă a noilor veniți, nu avea să se oprească aici. De altfel, nici a noastră, cu toate că în privința manifestărilor temperamentale eram dispuși să fim mai concesivi decât nemții.

Grupul de vreo zece inși gravita în jurul unuia dintre ei, care părea să fie personajul principal, după care toți ceilalți căutau să-și modeleze atitudinea, vorbind, râzând și gesticulând la fel ca el. Cel care le servea de model era șeful delegației comerciale și economice a României la Târgul din München, iar ei, membrii acestei delegații de specialiști din ministerele de resort de la București.

Întâmplător, masa noastră era foarte bine plasată pentru a asista la spectacolul ce ni l-au oferit reprezentanții guvernului de la București. Ocupam fotoliile de orchestră, cu vizibilitate și acustică ideală!

L-am văzut pe domnul Jorj ieșindu-le înainte și indicându-le cu gest de maestru de ceremonii masa ce li se pregătise. Trăgând personal scau-

nul din capul mesei, l-am auzit poftindu-l pe „domnul ministru" să ia loc. (Probabil că apelativul „domn" era o variantă pentru uz extern, în speranța vană de a se ascunde în spatele lui „tovarășul".) „Tovarășul" însă nu putea și nici nu vroia să se ascundă. Nu-l lăsa nici înfățișarea, nici „caracterul". Era mult prea sigur pe el, mult prea convins că nimeni nu-l poate împiedica să se poarte cum îi vine lui bine și mult prea obișnuit să nu se sinchisească de părerea celor din jur, pentru a nu avea vreo reticență.

Tonul venea chiar de la „domnul ministru", care își dădea în petec din toată ființa lui, pornind de la aspectul fizic și îmbrăcăminte, până la felul de a umbla, cum ședea pe scaun, cum mânca, cum vorbea și cum râdea.

Nu discreția mă oprește să-i dau numele, nu i l-am reținut dintr-un defect mintal, care m-a făcut să nu-i pot niciodată deosebi pe unul de altul pe mai marii regimului comunist, deși nu le contest originalitatea numelor. Niciodată nu am știut cum arătau la față și ce funcții ocupau „tovarășii" Cioară, Burtică, Pacoste, Gâdea – sau cum îi mai chema – din cauza vitezei cu care erau „rotați" sau cădeau în dizgrație și a faptului că îi consideram numai ca pe niște piese standard, fără personalitate, ale aceluiași mecanism.

După gabarit și întreaga lui înfățișare, „domnul" ministru întrunea caracteristicile fizice ale nomenclaturistului clasic. Părea scos din galeria monștrilor, cum le spuneam noi, dușmanii înrăiți, celor care, din balconul Kremlinului, priveau defilarea de 7 noiembrie. Geometric, se înscria și el, ca și ei, mai degrabă într-un pătrat, decât într-un dreptunghi. Burta de om îmbuibat, ce i se revărsa peste curea, ceafa lată și fața buhăită îi completau portretul și asemănarea cu tovarășii lui de luptă pentru un trai mai bun al clasei muncitoare.

Dar nu atât prin aspectul lui fizic sau prin îmbrăcăminte avea să devină punctul de atracție al privirilor din sala restaurantului, cât prin atitudinea și manifestările lui în tot timpul mesei. „Domnul" ministru era bine dispus, jovial și degajat. Se simțea la largul lui, demonstrând o totală lipsă de complexe.

Odată tolănit pe scaunul din capul mesei, s-a întors spre domnul Jorj și, pocnind din degete, i-a strigat să se apropie, deși acesta se afla la numai un pas distanță. Tot în auzul întregii săli i-a comandat și mâncarea, și băutura, după care s-a adresat celorlalți delegați, care până atunci stătuseră într-o expectativă respectuoasă. Tonul și stilul conversației care s-a pornit le-a dat „domnul" ministru.

Le vorbea comesenilor cu „tu", „mă" și „bă", dându-le diferite epitete amicale legate de trăsăturile mai accentuate ale figurii fiecăruia. (Mi-aduc aminte că pe unul din ei nu-l scotea din „bă, năsosule!") Le acorda această familiaritate ca pe o favoare, pentru care beneficiarii se

grăbeau să se arate recunoscători, făcând haz de fiecare vorbă de duh pe care o spunea.

Nemții de la mesele vecine nu puteau gusta ca noi întreaga savoare a conversației de la masa delegației românești, scăpându-le sarea și piperul glumelor și suculența expresiilor tot mai slobode din limbajul „domnului" ministru, care nu mai era tributar limbii „vechilor cazanii". Pe măsură ce mâncau și beau, spiritele se încingeau și zaiafetul lua proporții. Mai ales sonore!

O parte din delegați, urmând exemplul șefului, își scoseseră și ei hainele, simțindu-se ca la ei acasă. „Domnul" ministru, răsturnat pe scaunul lui, vorbea și râdea cu gura plină, subliniindu-și spusele cu gesturi largi și fandări spectaculoase cu cuțitul sau cu furculița spre interlocutor.

Am surprins la nemții din restaurant același schimb de priviri jenate, ca la publicul din fața țarcului cu maimuțe din grădina zoologică, când vedea gesturile obscene ale pavianilor.

Dintr-un stupid și prost plasat sentiment național, am încercat să le găsesc o scuză „domnului" ministru și ciracilor lui pentru felul în care își reprezentau țara și pe români în străinătate, căutând o asemănare între chiolhanul de la masa lor și pitorescul atmosferei de la o masă de nuntă cu dar din mahalalele Bucureștiului. Nu am reușit însă să mă consolez cu această explicație, care mi-ar fi menajat mândria valahă. A trebuit să accept rușinea de a fi de un neam cu adunătura de mârlani care venise să-i reprezinte pe români la München.

Amintindu-mi acum de scenele de la masa delegației române, mă cuprinde aceeași indignare ca și atunci.

Pe de altă parte, nu-l pot uita nici pe domnul Jorj, pe care l-am observat tot timpul cât s-a ocupat de serviciul din sala restaurantului. Cel puțin el era de admirat. Atent, prevenind de cele mai multe ori dorințele clienților înainte de a fi exprimate, răspundea cu egală amabilitate la toate chemările, indiferent dacă era solicitat prin semne discrete și rugat civilizat sau strigat mitocănește de tovarășii veniți de la București. Domnul Jorj era prea stilat pentru a face vreo deosebire între clienți. Calm și imperturbabil, îi servea pe toți cu același zâmbet profesional, fără ca privirea neutră, lipsită de orice expresie, să-i reflecte gândurile. I-am surprins privirea de câteva ori; o dată când „domnul" ministru își sorbea zgomotos supa din lingură și altă dată când tocmai își vâra cuțitul până la plăsele în gură; și tot inexpresivă era. Poate totuși puțin prea insistent de inexpresivă!

M-am abătut cam mult de la subiect, dar episodul de la München mi-a rămas înfipt ca un spin în minte. Și acum îi simt uneori înțepătura, trezindu-mă la realitate și ațâțându-mi din nou răzvrătirea ori de câte ori dau semne de oboseală și tind să devin mai bun, mai blând și iertător.

În ceea ce îl privește pe domnul Jorj, cred că Elly Bossart i-a dat cel mai valoros certificat, când într-o zi am luat masa împreună la Athénée Palace și l-a văzut în exercițiul profesiunii:

– Parcă ar fi un majordom elvețian!

Spre norocul regimului, obsedat să prezinte străinilor o falsă „imagine" idilică a României socialiste, Elly nu a avut ocazia să cunoască nici un ministru. M-am străduit să compensez această lacună, și Elly s-a întors în Elveția lămurită asupra deosebirii dintre cele două imagini ale țării: cea autentică și neretușată – și cea trucată, prezentată de propaganda regimului.

Într-o vară mi-am scurtat șederea la mare și, cu banii pe care îi mai aveam, mi-am luat un „bilet-circuit", valabil pe calea ferată și autobuzele RATA, cu care am circulat timp de zece zile prin țară.

Doream demult să-mi revăd niște prieteni răspândiți prin diferite localități.

Primul popas l-am făcut la Moinești, la Gioga Parizianu, care își găsise acolo un loc de muncă la dispensarul local. În așteptarea și speranța că își va putea continua studiile de medicină începute înainte de arestare, ocupase un post de infirmier sau „asistent medical". Spunea despre sine în glumă că era „soră" la spital.

Nu apucasem să-mi anunț vizita. Surpriza și bucuria revederii a fost atât de mare, când, întorcându-se de la slujbă, m-a găsit așteptându-l în casa familiei la care îmi dăduse adresa.

De la stația de autobuz unde coborâsem mersesem pe jos destul de mult, pe o ploaie mărunță și rece, ca de toamnă. Îmi mai amintesc doar de o stradă plină de gropi și bălțoace, care mi s-a părut nesfârșit de lungă și urâtă. Fusese cândva pietruită, dar nu avea nici trotuare, nici rigole de scurgere. Cred că nu avea canalizare. De-a lungul străzii se înșirau, alipite una de alta, case joase și murdare, cu tencuiala căzută și zidurile pătate de noroiul împroșcat de roțile camioanelor în trecere. Ușile și ferestrele aveau toate obloane de lemn pe dinafară, care, odată închise, puteau fi întărite cu câte un drug de fier transversal, prins în lacăte.

Aveam să aflu că strada și casele arătau așa cum fuseseră și înainte de război, când Moineștiul era un târg patriarhal moldovenesc, cu o numeroasă populație de mici negustori evrei. După emigrarea lor în Israel, strada își pierduse caracterul comercial, dar noii locuitori, majoritatea veniți din alte regiuni ale țării, nu-i schimbaseră înfățișarea. Toate casele prezentau la stradă aceleași fațade de prăvălii de târg provincial de altădată, cu uși și ferestre ce puteau fi ferecate și cu urmele încă vizibile pe ziduri ale fostelor firme. Din încăperea de la stradă, destinată înainte vreme mărfurilor și negoțului respectiv, pătrundeai printr-o ușă în locuința propriu-zisă, compusă din câteva camere, sub care, din cauza

terenului în pantă, se mai aflau unele mici încăperi amenajate pentru dependințele gospodăriei. Proprietatea fiecărei case mai cuprindea în continuare o porțiune de teren la fel de îngustă cât locuința și lungă de vreo 10-15 metri, despărțită de vecinul din dreapta și din stânga cu garduri înalte din scânduri. Privită din spate, casa părea să fie cu etaj, accesul din curte la încăperile de locuit de deasupra dependințelor fiind asigurat printr-o scară de lemn destul de abruptă și cu trepte înguste. Dacă aspectul exterior atât al fațadei dinspre stradă, cât și al intrării prin curtea din dos plină de noroi era mai mult decât sordid, interiorul casei contrasta, în schimb, printr-o curățenie exemplară.

Casa în care m-am întâlnit cu Gioga era locuită de o familie de macedoneni, dacă nu mă înșel refugiată din Dobrogea, la cedarea Cadrilaterului.

Din păcate, multe amănunte despre membrii familiei și ziua petrecută în mijlocul lor mi s-au șters din minte. Nu am uitat însă căldura cu care m-au primit și acceptat între ei, tratându-mă ca pe un vechi prieten. Prezentarea și recomandarea lui Gioga au fost garanția care le-a deschis sufletul și le-a dezlegat limba.

Din toată acea familie destul de numeroasă, cu reprezentanți de toate vârstele, personajul central era străbunica. Era foarte bătrână. Nu se mai putea ridica în picioare și nu umbla decât susținută. Mintea îi rămăsese, în schimb, intactă, și ochii vii îi sclipeau de inteligență. Era îmbrăcată în negru, și tot ce purta pe ea era din lână de oaie, împletit și țesut în casă. Așezată în pat, cu spatele drept proptit de o pernă pusă la perete, își plimba ochii de la un vorbitor la altul, urmărind cu interes tot ce se spunea.

Grija, atenția și respectul cu care o înconjura întreaga familie strânsă roată în jurul patului ca la sfat părea o scenă dintr-un ritual străvechi, în care cei prezenți așteptau verdictul celui mai vârstnic și mai cuminte din adunare. Deși bătrâna asculta toate părerile, nu catadicsea să intervină întotdeauna în discuție, dar, de fiecare dată când o făcea, știa să pună punctul pe i și să încheie subiectul cu câte un sfat și o vorbă înțeleaptă, plină de duh, uneori subtilă și cu tâlc, alteori nu lipsită de umor.

Am aflat de la Gioga că în orice împrejurare i se cerea părerea și că nimeni din familie nu întreprindea nimic înainte de a o consulta, după cum nimeni nu îndrăznea să-i iasă din vorbă. Bătrâna se bucura de o autoritate necontestată de cap de familie.

Am întârziat asupra descrierii așezării casei și am insistat asupra personalității acestei femei, pentru că aceste două element fusese hotărâtoare pentru viața unuia din membrii familiei, căutat de Securitate și dispărut fără urmă timp de mulți ani de zile. Regret că nu-i mai țin minte numele și nici anul în care venise Securitatea să-l aresteze. Cred că era între anii 1948 și 1952, în epoca marilor valuri de arestări. Dacă nu mă

înșeală memoria, cel urmărit era avocat.

Soluția salvării lui de la arestare o dăduse bătrâna, hotărând să-l ascundă în propria casă. La îndrumarea ei și profitând de terenul în pantă pe care era construită casa, fusese săpată și amenajată sub dușumele o ascunzătoare, în al cărei spațiu redus nu era loc decât pentru un pat și o măsuță. Înălțimea nu permitea omului să stea în picioare, ci doar așezat sau culcat. Punând dușumelele la loc, accesul în ascunzătoare era perfect camuflat.

Jumătatea din podeaua camerei sub care fusese săpat bârlogul era situată direct pe partea orizontală a solului dinspre stradă, pe când cealaltă jumătate, așezată pe grinzi susținute de stâlpi, se afla în surplombă deasupra terenului care cobora în pantă abruptă spre curtea din spatele casei.

Examinând casa, și pe dinăuntru, și pe dinafară, rămâneai cu impresia că numai încăperea fostei prăvălii de la stradă era construită pe fâșia de teren orizontal și că următoarea cameră se afla în întregime în surplombă deasupra ușii. Era o iluzie optică ce se datora cămărușelor și dependințelor care se vedeau din curte îngrămădite sub partea etajată a casei.

Până și agenții Securității s-au lăsat înșelați de aceste aparențe, cu ocazia descinderilor și percheziților pe care le-au făcut în căutarea dispărutului. În primii ani, au fost mai insistenți, apoi, cu timpul, și-au mai rărit vizitele, pentru ca în cele din urmă să renunțe definitiv să-l mai caute pe fugar acasă.

Cei din casă însă au trăit în toți acești ani într-o stare de alarmă permanentă, așteptându-se în orice moment din zi și din noapte la o nouă percheziție domiciliară. Iar cel ascuns și-a petrecut mai tot timpul, în acei ani, claustrat în bârlogul lui de sub dușumele, în tovărășia cărților pe care i le procura familia. Mi s-a povestit cu lux de amănunte despre problemele pe care le-a ridicat alimentarea lui cu cărți.

De-a lungul anilor se perindaseră prin ascunzătoarea de sub dușumele sute, dacă nu mii de volume, de istorie, literatură, știință, tratate de drept și de tot felul, împrumutate de la prieteni și cunoscuți din alte localități și transportate treptat și în mod discret într-un du-te-vino care nu trebuia să bată la ochi. Atât cantitativ, cât și calitativ, consumul unei asemenea lecturi nu putea fi justificat de nivelul intelectual destul de modest al celorlalți membri ai familiei. Datorită prudenței cu care procedaseră, traficul clandestin de cărți trecuse neobservat.

Omul nostru nu-și părăsea decât rareori ascunzătoarea și atunci doar noaptea și pentru scurtă vreme. Din casă nu ieșea. Se plimba puțin prin cameră, numai pentru a-și dezmorți picioarele și intra iar la loc, sub podele. Așa s-au scurs anii până în 1964 când, o dată cu decretul care eliberase deținuții politici din închisori, a putut și el ieși la suprafață. Și la propriu, și la figurat.

Izbit de lumina zile, a ameţit şi el la fel ca şi noi când am ieşit după ani din semiobscuritatea celulelor şi am văzut pentru prima oară soarele. Şi primii lui paşi au fost tot şovăielnici, ca şi ai noştri, până ce articulaţiile anchilozate de nemişcare şi-au recăpătat elasticitatea. Paloarea puşcăriaşului se aşternuse şi pe faţa lui, deşi nu stătuse cu noi în spatele gratiilor.

Asemănările dintre cel care trăise benevol în claustraţie, în carcera pe care singur şi-o alesese, şi cel care fusese silit să suporte regimul impus deţinuţilor din închisorile comunise, se opreau aici.

Condamnatul voluntar din groapa săpată sub podelele casei se bucurase în toţi anii de recluziune de avantaje neprevăzute de regulamentul din închisori: se hrănise normal, nu fusese insultat sau maltratat, nu-i lipsise contactul cu familia şi avusese posibilitatea să citească şi să se instruiască.

Fusese privat în schimb de căldura şi camaraderia umană din închisori. O lipsă compensată, poate, de satisfacţia de a-şi fi îngrădit, după voia lui, libertatea!

Am rămas două zile în Moineşti, petrecându-mi timpul, fie în mijlocul familiei de macedoneni, fie numai cu Gioga, care se învoise de la serviciu, ca să putem sta mai mult împreună. Amândoi am trecut din nou în revistă vechiul nostru plan de fugă prin Bulgaria. Atât din motive personale, cât şi ale situaţiei generale, am considerat că, deocamdată, nu era momentul oportun să ne asumăm riscurile unei treceri clandestine a frontierei. Ne gândeam ca mai întâi să ne încropim fiecare o situaţie cât de cât stabilă, care să ne asigure un minimum necesar existenţei, urmărind şi punându-ne, totodată, speranţa în desfăşurarea evenimentelor politice, care păreau să prevestească o continuare a destinderii în relaţiile internaţionale şi o îmblânzire a regimului din interior.

Când eram închişi între zidurile închisorii, slabele şanse de supravieţuire ne făceau să preţuim altfel viaţa şi ne îndemnau să înfruntăm orice pericol pentru a ne salva. Acum însă, deşi convinşi de provizoratul libertăţii ce ne fusese acordată de regim, viaţa căpătase o mai mare valoare şi devenisem mai prudenţi, nemaifiind dispuşi să ne-o expunem cu aceeaşi uşurinţă. Oricum, ideea fugii nu am părăsit-o, dar traducerea în fapt am amânat-o *sine die*.

Cele două seri petrecute cu Gioga se prelungeau până târziu în noapte. Ne-am povestit unul altuia impresiile culese în viaţa de toate zilele, de după eliberarea din închisoare. Am vorbit de greutăţile materiale cu care am fost confruntaţi şi ne-am mărturisit fiecare dezamăgirile suferite la reluarea contactului cu lumea de afară şi chiar cu prietenii pe care îi simţeam înstrăinaţi. Ne-am împărtăşit părerile despre situaţia politică, încercând să ne justificăm incurabilul nostru optimism, amăgindu-ne cu argumente care să ne îndreptăţească speranţele într-un viitor aşa

cum ni-l doream. Sfârșeam însă mereu prin a ne reaminti de închisoare și a evoca numele acelor oameni cu care convietuisem în detenție și datorită cărora trăisem momente de satisfacție de neuitat. Amândoi le duceam dorul, după eliberare nici unul din noi negăsind prin lumea de afară decât rareori pe cineva care să le compenseze lipsa.

Târziu, când ne prididea somnul, ne despărțeam făcând câte o glumă amară pe seama unei libertăți, care avea darul să ne trezească dorul de pușcărie. Gioga pleca să doarmă la familia de macedoneni, cedându-mi mie peste noapte camera ce îi fusese repartizată de autoritățile locale. Se afla într-o clădire mizerabilă, cu locuințe pentru salariați. Îmi amintesc doar de un coridor lung și întunecos, cu camere de ambele părți. La capătul lui, un singur WC pentru toți locatarii și o cămăruță cu un duș, care nu funcționa, completau nevoile confortului comun, prevăzute de standardele socialiste.

Camera lui Gioga, sărăcăcioasă ca o chilie, avea drept mobilier numai un pat și un scaun. Pe jos, într-un colț, o valiză ținea loc de dulap. În lipsa lui Gioga, doar cerga macedoneană colorată, care acoperea patul, mai îmblânzea austeritatea încăperii.

Două zile mai târziu, am părăsit Moinești. Gioga m-a condus până la stația autobuzului. De pe scara mașinii, înainte de a mă pierde în valul călătorilor care aglomerau intrarea în autobuz, i-am mai făcut cu mâna un semn de bun rămas.

Nu bănuiam atunci că ne întâlnisem pentru ultima oară.

Următorul popas l-am făcut la Piatra Neamț, la Lie.

Am mai povestit în altă parte cum l-am găsit făcând un pachet cu alimente pentru fratele lui, rămas sub ocupație sovietică, în ținutul Herța. Îmi amintesc și acum scena revederii noastre și mă văd din nou așezat la masă și scriind sub dictarea lui la „Întoarcerea din cruciadă", poezia lui Radu Gyr, pe care mi-o recitase în închisoare. Îmi plăcuse mult, dar nu reușisem să o învăț pe de rost. Știind-o însă depusă la loc sigur în memoria lui Lie, am profitat de ocazie să-i cer să mi-o repete, ca să mi-o notez. Odată așternută pe hârtie, poezia a devenit automat „corp delict", așa încât a continuat de aci înainte să trăiască în clandestinitate. Am ținut-o o vreme ascunsă la mine, în București. Apoi a găzduit-o mama, rămânând la ea și după plecarea mea în străinătate. A ieșit din clandestinitate în 1977, când mi-a adus-o mama la München și a fost publicată. Exemplarul scris de mână la Piatra Neamț, îl păstrez și acum.

M-am bucurat să-l regăsesc pe Lie, așa cum de altfel mă și așteptam: adică neschimbat. Darul de a rămâne mereu același în toate împrejurările îl mai are și azi.

M-am despărțit de el cu regretul de a nu fi putut sta mai mult împreună. Ne-am mai revăzut cu ocazia unor drumuri pe care le-a făcut la

București, când a cunoscut-o și pe gazda mea, Lilica Ciorănescu, cu care a păstrat legătura după plecarea mea din țară. Cu prudența cuvenită, prin corespondența pe care o purtam cu ea, Lilica îmi strecura, din când în când, printre rânduri, câte o veste despre Lie.

De la Piatra Neamț nu m-am mai oprit până la Vatra Dornei, refăcând în sens invers o parte din drumul parcurs cu un deceniu în urmă, când evadasem de la Cavnic.

Am revăzut cu emoție acoperișul de țiglă viu colorată și turla bisericii din Iacobeni. Căutând de la fereastra vagonului să identific din goana trenului locurile pe care le bătusem atunci cu piciorul, mergând de la Vatra Dornei spre Iacobeni. Mi s-a părut că recunosc sau poate numai mi-a plăcut să-mi închipui că păduricea de pe coasta dealului, nu departe de șosea, era fostul lăstăriș în care, împreună cu Titi Coșereanu, uzi până la piele și tremurând, am petrecut o parte din noapte sub o ploaie care nu mai contenea.

Acum, cerul era senin, dealurile însorite, iarba, livezile și pădurile înverzite, iar apa Bistriței, pe lângă care alerga trenul, nu mai era tulbure și învolburată ca atunci.

La zgomotul asurzitor al roților, când trenul s-a angajat pe podul metalic de peste Bistrița, am tresărit și, instinctiv, am început să caut din ochi santinela de pază. Era podul pe lângă care trecusem cu Titi după evadare, în drumul nostru către Iacobeni. Revăzându-l acum, am retrăit pentru o clipă în amintire spaima de atunci, provocată de răcnetul neașteptat al santinelei, care izbucnise în bezna nopții, la numai câțiva pași de noi, somându-ne să stăm.

Am coborât în gară la Vatra Dornei. Eram nerăbdător să-l văd pe dr. Mihai Savu, cu care legasem o strânsă prietenie în spitalul lagărului de la Salcia, unde fusesem pacient. Abia așteptam să-l îmbrățișez și să-i vorbesc despre controlul ce mi-l făcusem la spitalul Filaret, unde dr. Serge Băicoianu constatase că tratamentul pe care mi-l aplicase Savu, la Salcia, fusese salutar.

La emoția revederii noastre avea să participe și Claire, curajoasa lui soție, care, în încercarea de a-și vedea bărbatul, înfruntase paza Securității din Balta Brăilei, venind cu motocicleta până la poarta lagărului.

Am avut multe să ne povestim, fiecare din noi contribuind cu amintirile lui la reconstituirea unor episoade care ne mai erau încă vii în minte.

La un moment dat, Miki Savu a dispărut pentru câteva minute. S-a întors apoi, însoțit de un necunoscut. Surpriza am avut-o când ne-a prezentat. Străinul era tot unul „de-ai noștri", tot un fost deținut! Era Riki Țurcanu!

Ne-am îmbrățișat, de parcă ne-am fi cunoscut de când lumea, deși nu ne văzusem niciodată la față. Ne știam însă din auzite, din informațiile care circulau din gură în gură în lumea închisorilor. Proasta reputație pe care amândoi reușisem să ne-o facem în ochii Securității și administrației pușcăriilor prin care trecusem fiecare era pentru noi cea mai bună recomandare pentru a ne considera camarazi și prieteni, încă înainte de a ne cunoaște.

Ani de zile, Riki Țurcanu figurase pe lista oamenilor cu care aș fi dorit să mă întâlnesc în închisoare, dar întâmplarea făcuse ca în popasurile noastre prin diferite penitenciare să nu nimerim niciodată în aceeași celulă.

Se spunea că atunci când se întâlnesc doi foști camarazi de închisoare o altă persoană nu mai ajunge să plaseze nici un cuvânt. În ziua aceea, la Vatra Dornei, am fost trei! Și ziua ni s-a părut tare scurtă!

Noaptea am dormit în locuința unei mătuși a lui Riki, care lipsea din localitate, iar a doua zi, nevoit să respect durata călătoriei prevăzută în „biletul-circuit" am fost silit să plec mai departe.

Peste câțiva ani, aveam să mă întâlnesc mai des cu Miki Savu și cu Riki Țurcanu, dar nu pe meleagurile Bucovinei, ci în Germania, unde am ajuns, pe rând, toți trei.

Deși pe drumul reîntoarcerii îmi fixasem Lugojul ca ultimă etapă a itinerarului, nu m-a răbdat inima să nu mă opresc între două trenuri și la Timișoara. În cele două-trei ore până la trenul următor, m-am plimbat prin centrul orașului, încercând să redescopăr după ani imaginile surprinse din goana jeepului Securității, care mă transportase la Tribunalul Militar. Nu am mai recunoscut mare lucru. Privelișteа de acum nu mi-a sugerat nici o asemănare cu fragmentele de imagini lipsite de continuitate, pe care le întrezărisem atunci de-a lungul Bulevardului Loga. N-am fost în stare să găsesc nici clădirea policlinicii M.A.I., unde fusesem dus la dentist, și nici măcar fostul sediu al Securității (între timp mutat), unde fusesem anchetat și încarcerat înainte de proces.

Cum nu-mi puteam permite riscul de a cere cuiva vreo lămurire în acest sens, m-am declarat satisfăcut cu plimbarea făcută prin centrul orașului până la sosirea trenului care avea să mă ducă mai departe, la Lugoj.

Nu cunoșteam orașul de pe valea Timișului, dar îmi devenise atât de familiar din descrierile și relatările lui Iosif Ripan, încât nu mi s-a părut deloc străin. În închisoare, Iosif îmi vorbise atât de sugestiv despre viața și mentalitatea lugojenilor și despre unele aspecte specifice ale orașului, încât m-am simțit integrat în atmosfera lui chiar de la primii pași făcuți pe peronul gării. Am ajuns în centrul orașului orientându-mă singur, având chiar, din loc în loc, impresia că mai trecusem și altădată pe acolo.

Mai departe, până la strada pe care locuia Iosif, m-au îndrumat alți trecători.

Am stat la Iosif Ripan două zile. În casă, dar mai ales umblând prin oraș, am vorbit mult despre situația noastră de după ieșirea din închisoare.

„Libertatea" lui Iosif era mult mai îngrădită decât a mea. Într-un oraș mare ca Bucureștiul te puteai ușor cufunda în anonimat, pierzându-te în mulțime, Securitatea nefiind în stare să te țină sub observație continuă. Într-un oraș mic, de provincie însă, cum era Lugojul, cu o Securitate extrem de activă și în care mai toți localnicii se cunoșteau fie personal, fie numai din vedere, te aflai sub o supraveghere permanentă a agenților și „turnătorilor", care știau în orice moment unde te găsești și cu cine te întâlnești. Dacă mai erai și legionar, și fost deținut politic, ca Iosif Ripan, erai cunoscut autorităților ca un cal breaz și nu scăpai nici o clipă din colimatorul Securității.

De altfel, Iosif mă avertizase, din primul moment, că este urmărit cu insistență și că nu ar vrea ca întâlnirea cu el să-mi producă vreo neplăcere. Asigurându-l că înțelesesem să-mi asum acest risc încă dinainte de a fi coborât din tren la Lugoj, nu ne-a mai rămas decât să ne punem de acord asupra unei versiuni comune cu privire la cele discutate, pentru cazul în care vom fi contactați și întrebați de Securitate. Tot ca măsură de prevedere, Iosif a fost de părere să ne afișăm ostentativ prezența în public, plimbându-ne și stând de vorbă mai mult pe stradă, pentru a nu da impresia să ne ferim de ochii lumii, ascunzându-ne în casă pentru a complota împotriva regimului.

Condus de Iosif, am cutreierat orașul în lung și în lat, vizitarea lui constituind, la nevoie, un pretext în plus al întâlnirii noastre.

În peregrinările noastre pe străzile Lugojului, Iosif saluta sau răspundea la salutul trecătorilor pe care îi cunoștea. Ne-am și oprit de mai multe ori pentru a schimba o vorbă cu câțiva dintre ei. În modul cel mai firesc, Iosif mă prezenta ca pe un prieten cu care stătuse în închisoare. Despre doi din cei cu care și-a dat bună ziua mi-a spus că erau colaboratori notorii ai Securității, prevăzând că fiecare se va grăbi să i-o ia celuilalt înainte pentru a fi primul care să informeze Securitatea de întâlnirea lui Ripan cu un necunoscut, străin de oraș.

Viața lui Ripan în Lugoj, după ieșirea din închisoare, nu era ușoară. Îmi spunea că se simțea privit și urmărit pas cu pas, ca o insectă pusă sub lupă. Era motivul pentru care evita întâlnirile, mai ales cu prietenii, pentru a nu-i atrage sub supravegherea organelor de Securitate, și trăia foarte retras. Singurătatea lui era cu atât mai tristă, cu cât, datorită teroarei și presiunilor de tot felul exercitate asupra soției, aceeași Securitate reușise să-i destrame familia. Deși nu-și spunea durerea, i-am simțit sub liniștea și calmul aparent pe care le afișa, suferința și clocotul de revoltă din suflet.

Pe Puiu Cartianu, șeful poliției din stațiune, l-am iubit de la prima vedere. Știa să vorbească cu copiii și ne îndemna la tot felul de năzdrăvănii, spre indignarea mamei și a celorlalți părinți. Ne-a învățat o dată, printre altele, să ne ducem și să mușcăm fiecare dintr-o lămâie în fața chioșcului din parc, unde în fiecare zi cânta orchestra „muzicii militare", asigurându-ne că soldații nu vor mai putea sufla în „alămuri" din cauza salivației. Nu mi-aduc aminte ca experiența să fi reușit, deși ne-am strepezit dinții cu conștiinciozitate, mușcând din lămâile date de Cartianu.

Abia când am mai crescut, am înțeles glumele pe care le făceau „cei mari" pe seama lui Cartianu, găsindu-i locul potrivit printre personajele pieselor lui Caragiale.

Puiu Cartianu și agentul pe care îl avea în subordine constituiau întreaga forță polițienească a Băilor. Postul lui părea o sinecură, pentru că își petrecea mai toată ziua jucând bridge pe terasa cazinoului. Între două partide de bridge, se scula de la masă și făcea câte un tur pe sub colonade, luând o atitudine marțială, plin de importanța funcției de șef al poliției, pe care o deținea. Cu ținuta lui de *dandy*, puțin provincial și desuet, nu reușea să se impună decât personalului de serviciu al restaurantului și cazinoului. Cartianu se voia foarte elegant. Purta întotdeauna un costum de „buret" alb, cămașă albă cu lavalieră neagră și, pe cap, o pălărie „canotier", à la Maurice Chevalier. Din buzunarul de la piept al hainei izbucnea afară, abia stăpânită, o batistă, tot albă, care-și arăta monograma. Un alt element important, care contribuia la eleganța personajului, era bastonul de care nu se despărțea niciodată. Nu se sprijinea deloc în el. Îl purta numai ca să-l învârtească, să-l schimbe dintr-o mână într-alta sau să și-l atârne de braț, mânuindu-l cu o măiestrie care, pe noi, copiii, ne umplea de admirație. Nu mai aveam decât o singură dorință! Să ne plimbăm și noi cu baston. Și, la rugămințile noastre, mai toți părinții au sfârșit prin a ceda. Ni s-au cumpărat bastoane-miniatură, pentru copii, de la magazinul „cu de toate" ale lui Mehmet Begú..., a cărui vitrină cu „suveniruri" dădea chiar pe terasa din fața restaurantului. Mehmet era turc din Ada-Kaleh și își deschidea prăvălia numai în timpul sezonului de vară. De câte ori treceam prin fața ei, mă opream fascinat de șiragurile de mărgele colorate, atârnate în cadrul ușii lăsate deschisă.

Tot din Ada-Kaleh era și Mehmet Kadri. Ținea cafeneau „La Turcu", plină în fiecare după-amiază și în care nu se auzea om cu om din cauza zgomotului făcut de tablagii pasionați, care, la fiecare mișcare, trânteau cu putere pulul pe fundul cutiei.

Renumite în Herculane erau și „prințesele", cu prăjiturile de casă, comurile proaspete și cafelele cu lapte, pe care le serveau în micul lor local, amenajat într-o grotă săpată în stânca muntelui, sub colonadele ce duceau la hotel. Așa li se spunea celor două surori, rusoaice albe, fugite

de la revoluție și pripășite la Herculane. Cât erau de prințese, nu știu, dar, că proveneau din aristocrația țaristă era vizibil din felul în care se purtau și vorbeau. Învățaseră bine românește, dar erau încântate când li se vorbea franțuzește.

Siluetele stranii ale prințeselor se integraseră în peisajul și lumea Băilor Herculane, nimeni nemaimirându-se de cum arătau. Înalte, slabe, blonde și cu fețele supte și palide, îmbrăcate de sus până jos, de la bonetele scrobite de pe cap, halatele închise la gât și până la ciorapii și pantofii din picioare, într-un alb imaculat, păreau două stafii bântuind silențios printre mesele clienților pe care îi serveau. O impresie care ți se întărea dacă te apropiai și le vedeai ochii afundați în orbite, obrajii scobiți și fețele acoperite cu un strat gros de pudră strident de albă, contrastând violent cu rujul aprins de pe buze.

La un bal mascat al vampirilor cred că ar fi făcut senzație bietele prințese!

Nu mai știam ce se alesese de toată această lume a Băilor Herculane, de care îmi aminteam cu atâta drag și nostalgie. Dispăruseră toți – și, fără ei, Herculanele mi s-au părut pustii. Nimic în jurul meu nu mai evoca viața și atmosfera de altădată a stațiunii.

Dezamăgit, am descălecat de pe creanga copacului și am luat-o încet spre stația de autobuz. Nu mai aveam ce căuta în Herculane!

Aproape de ieșirea din Băi, lângă hotelul „Cerna", m-am oprit să-mi astâmpăr setea la o „buvetă"-cofetărie, cu mese în aer liber. Am stat la coada de rigoare, mi-am luat înghețata de la tejghea și m-am așezat la o masă. Plimbându-mi ochii peste lumea care se perinda prin fața ghișeului, privirea mi s-a oprit asupra unui om a cărui înfățișare și îmbrăcăminte mi-au atras atenția și m-au făcut curios. S-a așezat nu departe de masa mea, așa încât l-am putut examina în voie.

Era înalt și, deși în vârstă, se ținea foarte drept. După ținută, aș fi putut jura că fusese ofițer. Până și îmbrăcămintea stranie pe care o purta semăna mai degrabă a uniformă militară, decât a costum civil. Părea să fie dintr-un doc de culoare alb-gri. Haina era croită „pe talie", ca o tunică militară. Avea patru buzunare aplicate, numai faptul că nu se încheia cu nasturi galbeni din metal și nu avea epoleți o deosebea de un veston cazon. Și șapca ce o avea pe cap îți sugera că purtătorul ei avusese de-a face cu armata. Era din același material și de aceeași culoare cu costumul, iar după formă și cozoroc imita întocmai chipiul ofițeresc.

Intrigat de o asemenea apariție în mijlocul unei lumi a cărei îmbrăcăminte nu prezenta decât prea puține variații de croială, material și culoare, nu m-a mai răbdat inima să fac supoziții și am întrebat-o direct pe chelnerița, care tocmai venise să-mi strângă farfuria, cine este omul și dacă e străin.

– Cum, nu știți? E mareșalul sovietic Vorošilov! Vine în fiecare an la noi, la băi!

Probabil că era o nouă festă pe care a vrut să mi-o joace soarta, ca ultima mea amintire de la Herculane să fie legată de numele unui rus, fie el chiar mareșal! M-am apărat însă de această perspectivă și, înainte de a mă urca în autobuz, mi-am mai clătit o dată ochii cu priveliștea munților din jurul Băilor și a apelor verzi ale Cernei, care clocoteau în fundul văii – natura fiind singura care nu mă dezamăgise la Herculane.

Întors la București, aveam să aflu că Rațiu nu mai reușise să țină în viață „colectivul" care producea incluzii de flori în plexiglas, fiind pe cale să-l desființeze.

Mă găseam deci iar în căutare de lucru.

Informându-mă în stânga și-n dreapta, am ajus să-l cunosc mai îndeaproape pe Mircea Gagel, pe care îl știam numai din vedere. Era „băiatul morii", cum i se spunea, familia lui fiind proprietara binecunoscutei mori Gagel, din București, care le fusese confiscată sub regimul comunist. Mircea trăsese și continua să tragă ponoasele de pe urma numelui familiei lui de foști industriași și „exploatatori ai clasei muncitoare". Obligat să-și câștige existența ca muncitor necalificat, intrase și el în circuitul cooperativelor, colacul de salvare al tututor oropsiților și „dușmanilor de clasă". Ajutat de o excepțională abilitate manuală cu care îl înzestrase natura, și-a făcut repede un nume printre cooperatorii de la unitatea de mase plastice unde lucra. Totuși, cu tot talentul lui, nu reușea decât cu greu să o scoată la capăt cu banii pentru existență. I-am fost cu atât mai mult recunoscător că m-a acceptat să lucrez cu el, știindu-mă că sunt un ageamiu care nu puteam compensa lipsa mea de îndemânare și pricepere, decât cu perseverență și muncă susținută.

Combinația noastră s-a dovedit totuși destul de reușită, fiindcă ne completam reciproc lipsurile, câștigând, totodată, fiecare din experiența celuilalt. Am sfârșit chiar prin a forma numai noi amândoi un „colectiv", separat și destul de independent față de cei care lucrau în aceeași clădire dărăpănată, unde se afla atelierul unității noastre de „mase plastice".

Condițiile de lucru erau mizerabile. Iarna înghețai de frig, iar vara transpirai de căldură, ca la baia de aburi. Nici de mirosul toxic de monomer și acetonă nu scăpasem. În schimb, riscul de incendiu era mai mic.

Atelierul se afla pe strada Viorele, pe undeva pe cheiul Dâmboviței, către fostele uzine „Lemaître", dincolo de abator. Avantajul de a fi atât de departe de sediul central al cooperativei compensa toate celelalte neajunsuri. Eram scutiți de vizitele șefilor și, mai ales, de a celui de la serviciul de cadre, care nu se încumeta să străbată atâta drum pentru a ne controla.

Majoritatea comenzilor de lucru le obținea chiar Mircea, datorită relațiilor pe care și le făcuse de-a lungul anilor prin diferite întreprinderi. Am executat astfel cele mai variate comenzi, de la nasturi, diferite modele de mărțișoare concepute de Mircea, firme pentru întreprinderi și ministere, broșe, cercei și mărgele, până la lămpi, cozi de umbrele sau machete pentru expoziții și muzee.

Îmi aduc și acum aminte cum, timp de mai multe zile, iarna, am degerat amândoi în Parcul Carol, devenit sub comuniști Parcul Libertății. Trebuia să facem macheta din plexiglas, la scară redusă, dar foarte exactă, a uneia din primele locomotive care circulase pe căile ferate din România (cred că pe linia București-Giurgiu). Locomotiva, împreună cu un vagon din aceeași epocă, era expusă în aer liber pe una din aleile parcului. Era iarnă grea, ninsese mult și în ultimele zile se lăsase un ger grozav, iar noi trebuia să ne cățărăm pe locomotiva acoperită cu un strat gros de zăpadă înghețată, pentru a-i măsura toate detaliile și a nota cotele pe schița făcută de Mircea la scara cerută.

Stimulați de banii ce ni se promiseseră pentru lucrare, ne-am grăbit să o terminăm, înfruntând rigorile iernii și sacrificându-ne câte o pereche de pantaloni în exercițiile acrobatice făcute cu metrul în mână pe deasupra sau pe dedesubtul locomotivei.

Speranța de a primi repede banii nu s-a împlinit însă. Au trecut multe săptămâni până ce ni s-a plătit lucrarea. Totuși, suma pe care am primit-o atunci cu întârziere avea să joace un rol important într-un moment hotărâtor pentru mine.

Neregularitatea programului de lucru la cooperativă mă determina să duc o viață dezordonată și uneori peste măsură de obositoare, dar îmi dădea, în schimb, iluzia unei oarecari independențe, nesimțindu-mă constrâns să respect un regim de muncă cu orar fix și prezență controlată. Perioadele în care executarea unei comenzi cu termen scurt de predare ne obliga să lucrăm câte o săptămână în șir, rămânând și nopțile în atelier, alternau cu zilele în care, din lipsă de comenzi, nu aveam de lucru și nici măcar nu treceam pe la atelierul din strada Viorele.

Deși scutit de viața de rutină, dusă de majoritatea lumii din jurul meu, nu mi-a rămas în minte nici un eveniment sau episod mai deosebit, care să fi tulburat monotonia traiului cotidian și să fie demn de povestit. Numai câteva amintiri despre momente petrecute în compania unor oameni pe care îi stimam și îi iubeam au fost singurele jaloane care mi-au înseninat zilele în acea vreme.

În afară de întâlnirile cu foștii mei camarazi de închisoare din București, m-am bucurat de vizitele pe care mi le-au făcut Miki Savu, Lie și Nuțu Voiculescu, venind fiecare din colțul lui de provincie, unde îl aruncase soarta după ieșirea din pușcărie. Cum ultimii doi nu aveau nici un punct de sprijin în București, Lilica Ciorănescu, pe care nu degeaba o

numisem „gazdă de hoți", s-a declarat imediat de acord să-i primească în casă. I-am luat la mine în cameră și, astfel, am ajuns din nou să dormim câte doi într-un pat, așa cum ne obișnuisem în închisoare.

Mi-au mai rămas, de asemenea, în minte serile de neuitat, prelungite până târziu în noapte, petrecute în compania Maricicăi Muzicescu.

Așezați în două fotolii adânci, cu o măsuță între noi și cu câte un pahar în față, îi ascultam cu nesaț amintirile pe care și le depăna despre niște oameni care ne fuseseră amândurora dragi. Mă lăsam purtat de Maricica printre acei oameni văzuți de mine numai cu ochii de copil și adolescent, pe care nu apucasem să-i cunosc atât de bine ca ea. O invidiam pentru cei câțiva ani cu care era mai în vârstă ca mine și mă consideram frustrat de faptul că nu-i putusem și eu înțelege, deși îmi petrecusem copilăria în preajma lor. Le simțisem numai afecțiunea pe care mi-o purtau și îi iubisem la rândul meu cu pasiune și din toată inima, cum doar copiii știu să-i iubească pe cei mari.

– Oamenii de care îți vorbesc – îmi spunea Maricica – nu au trecut prin viață, cum trec cei de acum. Ei nu au trăit – îmi spunea ea apăsând pe cuvinte – ei au ars ca niște flăcări! Poate de asta s-au și găsit și au rămas nedespărțiți până la moarte. Și prietenia lor era ieșită din comun. Ei nu erau prieteni: ei aveau cultul prieteniei!

Cei pe care îi evoca Maricica, emoționându-se pe măsură ce vorbea, erau: tatăl ei, Colea Muzicescu, tatăl meu, cei doi frați Goga, Octavian și Eugen, Iancu Peucescu și Păstorel Teodoreanu.

Maricica mi-a completat portretele lor cu trăsături noi și necunoscute mie, istorisindu-mi întâmplări cu amănunte și mai ales gânduri și atitudini pe care le avuseseră în viață și cărora le fusese martoră. Maricica mă știa din copilărie, de pe vremea când familiile noastre erau într-un permanent contact. Apoi, rând pe rând, într-un răstimp de numai trei-patru ani, toți cei pomeniți mai înainte au dispărut. Singur, Păstorel le-a supraviețuit. Aveam pe atunci 14 ani!

Diferența de vârstă dintre Maricica și mine – care pe atunci conta – ne-a ținut pentru un timp la distanță. Când am ajuns la maturitate, deosebirile s-au estompat, dar am intrat în vâltoarea evenimentelor de după război, potrivnice menținerii relațiilor normale între oameni, și nu ne-am mai întâlnit decât sporadic. Apoi am dispărut vreme de 12 ani în închisoare, perioadă în care Maricica a ținut legătura cu mama.

La întoarcerea în București, după eliberarea din Balta Brăilei, am găsit la mama o sticlă de coniac adusă de Maricica pentru mine, când aflase de apariția decretului de grațiere.

De atunci și până la plecarea mea din țară, ne-am văzut de mai multe ori. Îi făceam din când în când o vizită, care de fiecare dată îi stimula noi amintiri despre oamenii pe care îi iubise și admirase în tinerețea ei. Ascultând-o, i-am cunoscut și înțeles mai bine și pe tatăl meu și pe întreg

grupul lui de prieteni. În timp ce povestea, vedeam cu emoție cum pozele tremurate și spălăcite de vreme, ce îmi rămăseseră în minte din copilărie, căpătau treptat culoare, cum se limpezeau imaginile, cum siluetele prindeau contur mai clar și figurile trăsături mai nuanțate, ca sub atingerea unei baghete magice.

Într-una din seri, mi-a vorbit mai mult și în mod special de Păstorel. Nu despre chefliul glumeț, care își făcea veacul prin cârciumi, compunând epigrame, cum era socotit de toată lumea care îl știa, dar nu-l cunoștea. Maricica mi-a vorbit despre Păstorel, boierul moldovean, omul de onoare și de cuvânt, despre omul de cultură, de spirit și de talent, despre omul de suflet și prietenul devotat și generos, care se risipise în viață, bucurându-se de ea, fără să-i ceară nici o favoare.

Nu mă împăcasem încă cu gândul dispariției lui Păstorel, pe care nu-l mai apucasem în viață la ieșirea mea din închisoare. Amintindu-și de ultimele lui zile, Maricicăi i s-au umezit ochii. A tăcut un moment și apoi mi-a spus că, din cele câteva obiecte personale, care rămăseseră de pe urma lui, ținea neapărat să-mi restituie unul care îi fusese dăruit lui Păstorel de tatăl meu.

– Găsesc că e firesc să se întoarcă acum la tine, care ești fiul lui Tilică, de care a fost atât de legat.

Era un țigaret de chihlimbar, pe care îl mai păstrez și acum printre cele câteva relicve din raftul cu amintiri din Țara de altădată.

În vara anului 1968 eram la mare, la „2 Mai". Avea să fie cel mai memorabil și ultimul meu concediu petrecut la Marea Neagră, după eliberarea din închisoare.

Ca în fiecare an, de când eram liber, închiriasem și de astă dată aceeași cameră în casa familiei Iordan. Domnul Iordan, cum îi spuneam, fusese țăran gospodar în sat până la instaurarea dictaturii comuniste. Deposedat de pământ în urma colectivizării, se angajase tractorist la SMT-ul (stațiunea de mașini și tractoare) din comună, devenind, din proprietar, muncitor salariat al statului. Nevastă-sa, madam Aurelia, era casnică, își creștea fata – care învăța croitoria –, se ocupa de gospodărie și de cele trei camere pe care le închiria peste vară vilegiaturiștilor din București.

Plaja de la „2 Mai" o descoperise Giorgi Lahovary, care fiind cu tot grupul nostru de prieteni în concediu la Mangalia (în 1950 sau 1951), plecase să exploreze împrejurimile în căutarea unor locuri mai pustii, mai nefrecventate de lume. Am fost cu toții încântați de descoperirea făcută și ne-am hotărât să ne căutăm, în vara următoare, o gazdă în „2 Mai". De atunci, prietenii mei se întâlniseră vara, an de an, la „2 Mai". Singurul lipsă la apel fusesem eu, fiind, între timp, arestat.

Acum însă, după mai bine de un deceniu, satul își pierduse mult din

farmecul și liniștea patriarhală de odinioară. În lunile de vară, plaja forfotea de lume cât era ziua de lungă, iar seara, la căderea întunericului, luminile din case nu se mai stingeau și nici larma de pe uliți nu înceta, ca înainte de invazia bucureștenilor vilegiaturiști. Peste sat nu se mai așternea liniștea, decât târziu după miezul nopții.

Pe lângă cunoscuții sau mai puțin cunoscuții iubitori de mare din generația mea sau mai în vârstă, întâlneai acum pe plajă și pe ulițele satului o nouă categorie de oameni, care își petreceau concediile la „2 Mai". Erau figuri mai mult sau mai puțin reprezentative din diferite ramuri ale culturii socialiste: scriitori, poeți, pictori, artiști etc. Printre ei erau nume demult consacrate de presa de specialitate și de partid, care mie totuși nu-mi spunea nimic, fiind ferit timp de 12 ani de orice fel de contact cu litera scrisă. Prietenii mei, mai informați decât mine și mai familiarizați cu figurile unor „vedete" ale culturii timpului, mi-i arătau și mie pe cei pe care îi recunoșteau, dându-mi și explicațiile de rigoare despre respectiva persoană.

Unii din ei, avantajați de un simț mai dezvoltat al ridicolului, treceau mai neobservați, purtându-se ca niște oameni obișnuiți. Alții însă voiau să atragă cu orice preț atenția asupra lor și să pară neapărat originali, într-o țară în care orice manifestare de autentică originalitate era prohibită și reprimată ca un delict. Își însușiseră toate tertipurile care, pasămite, ar fi caracteristice breslei scriitorilor și artiștilor. Puteai vedea la ei diferite modele de bărbi și,la unii, chiar plete lungi date pe spate. Asta într-o vreme când portul bărbii și, al părului lung nu erau la modă și te-ar fi făcut suspect în ochii „organelor de stat". Bineînțeles că unora nu le lipsea nici pipa, cu care își completau fotogenic aerul distant, superior, distrat sau gânditor, pe care și-l luau în public.

În încercarea lor de a se arăta originali printr-o comportare ce se voia excentrică și o îmbrăcăminte mai extravagantă, păreau convinși că sunt reprezentanții lumii boeme a artiștilor. Penibilă încercare și jalnic rezultat: o boemă a privilegiaților partidului într-o societate a lipsurilor și privațiunilor! Un fel de surogat socialist de boemă, un „înlocuitor", cum i s-ar spune în limba de lemn!

Cele câteva ridicole exemplare ale acestei „boeme" făceau hazul comentariilor noastre, văzându-le cum evoluează și își joacă rolul pe plajă, pe ulița prăfuită a satului sau seara la mititeii lui Musuret, gratarагiul turc de la cârciuma din răscruce.

Vedeta sezonului, cu cel mai mare succes la publicul din „2 Mai", a fost însă, ca și anul precedent, o poetă. Toți o căutau din ochi când ieșeau în sat sau pe plajă și toți o și vedeau, pentru că persoana nu era sfioasă din fire. Dimpotrivă, îi plăcea să se arate în public fără jenă, fără nici un fel de jenă. După dezinvoltura cu care circula prin sat în costum de baie, era de presupus că nu avea complexe. Și nu vreau să fac aluzie nici la

vârsta, nici la înfățișare, care, oricum, nici una, nici cealaltă nu o avantajau, ci la faptul că nu se lăsa intimidată de privirile șocate ale localnicilor.

Femeia era trecută de 40 de ani. Era slabă, uscățivă și lipsită de grație feminină, iar fața prelungă, cu nasul și bărbia proeminente, îmi amintea de figura vrăjitoarelor din poveștile germane pentru copii. Până aici, nu avea motive să stârnească vâlvă printre localnici și vilegiaturiști. Cel mult compasiune, dacă nu indiferență.

Poeta avea să fie însă într-o zi victima unei puternice emoții estetice, provocată de apariția lui Vania la cârciuma din sat. Vania era un tânăr pescar lipovean, înzestrat de natură cu o constituție atletică și un fizic armonios, care venea duminica la cârciumă să-și astâmpere setea, împreună cu câțiva ortaci de-ai lui din Vama Veche. Nu se deosebea de ei decât prin faptul că bea mai vârtos ca toți și provoca de fiecare dată scandal. Beția lor se termina, de obicei, cu o încăierare, din care Vania ieșea mereu învingător. I se dusese buhul prin satele din jur decât era de bețiv și de bătăuș.

Curând însă, după ce l-a cunoscut poeta noastră, reputația lui, până atunci numai locală, avea să depășească hotarele comunelor din zonă. Numele lui Vania era de acum cunoscut pe tot litoralul, vilegiaturiștii ducându-i chiar faima până la București, unde, la întoarcerea de la mare, își împărtășeau amintirile din concediu, povestindu-și întâmplările mai deosebite.

Ori, unul din cele mai picante episoade de pe plajele Mării Negre fusese, fără îndoială, romanța de dragoste a poetei cu lipoveanul, care în ultimele două-trei veri se desfășurase sub ochii localnicilor și sezoniștilor din „2 Mai", alimentând comentariile, glumele și cancanurile care nu mai conteneau pe seama lor. Subiectul era copios și inepuizabil, fiind tot timpul întreținut de cei doi eroi, care evitau să cadă în păcatul discreției și ofereau cu dărnicie publicului mostre de intimitate uneori chiar erotice.

Gurile rele, care urmăreau consolidarea idilei celor doi, spuneau că poeta îl cucerise pe Vania cu câteva sticle de vodcă. Nevăzând la ce alte farmece ar fi putut recurge, eram înclinat să le dau dreptate. Indiferent însă de tranzacția făcută, când îi vedeai trecând alături pe drumul satului, păreau amândoi mulțumiți. Ea îl măsura din ochi cu admirație, nerezistând tentației de a-i pipăi din când în când bicepșii. El o răsplătea cu o privire deseori împăienjenită de băutură, dar întotdeauna puțin bovină, fiind mai mult preocupat să se mândrească pe ulița satului cu „blugii" și cu „bașcheții" pe care îi primise, decât cu donatoarea lor.

Se vorbea și despre alte manifestări și acte chiar mai intime ale celor doi, petrecute prin dunele sau printre stâncile de pe malul mării, dintre „2 Mai" și Vama Veche, surprinse și povestite de un public-spectator mai

restrâns, dotat cu simțul observației și cu înclinații morbide pentru scene scabroase.

Cum nici nu-i citisem versurile și nici nu știam nimic despre poziția pe care poeta o adoptase față de regim, nu m-am putut alătura părerilor celor care o învinuiau de oportunism și de atitudine conformistă. Trecând cu vederea lipsa de pudoare, comportarea și manifestările ei de la „2 Mai", cărora le fusesem involuntar martor, mi s-au părut mai degrabă acte de curaj. Să îndrăznești să contravii „moralei proletare" ar putea fi privit chiar ca un act de disidență politică!

Înainte de a fi plecat din București spre mare, urmărisem la radio evoluția evenimentelor și încordarea provocată în „lagărul socialist" de noul curs al politicii partidului comunist cehoslovac, care avea să capete numele de „Primăvara de la Praga".

O dată ajuns la „2 Mai", unde nu aveam aparat de radio, nu mai aflasem decât sporadic câte o știre adusă de cei care veniseră după mine la mare. Prin ei am auzit de vizita lui Ceaușescu la Praga și de Tratatul de prietenie pe care îl semnase cu cehii, ceea ce a făcut să ne crească speranțele că și regimul din România va adopta o linie mai moderată.

Au urmat câteva zile, în care, din lipsă de știri noi, ne-a plăcut să credem că ne aflam în preajma unor hotărâri importante, ce vor aplana criza de la Praga și vor determina o evoluție pozitivă în politica țărilor satelite.

Trecuse de jumătatea lunii august, când, într-o zi, cineva plecat după cumpărături la Mangalia, s-a întors cu o veste, care în câteva minute s-a răspândit de la un capăt la celălalt al satului, stârnind o efervescență de nedescris: tancurile rusești au intrat în Cehoslovacia! La invazie participă trupe ale tuturor țărilor din Pactul de la Varșovia, în afară de România!

Eram cu Dinu Mitache și încă 2-3 cunoscuți sub umbrarul de viță din curtea casei în care locuiam. Venisem să ne răcorim înainte de a pleca pe jos la Mangalia, în căutarea vreunui cunoscut, sosit cu știri proaspete de la București.

Ne-a scutit de drum domnul Iordan. Venea din sat, grăbit și îngândurat. S-a așezat pe bancă lângă noi și ne-a spus vestea care stârnise vâlvă. Nici nu a apucat să-și termine bine vorba și l-am și asaltat cu întrebări, cerându-i să ne spună tot ce a aflat. Nu știa însă alte amănunte. Văzându-ne dezamăgirea, ne-a aruncat o privire cu înțeles, s-a sculat de la masă și s-a dus la bucătărie unde trebăluia nevastă-sa. Am auzit un schimb de cuvinte mai aprinse și domnul Iordan a ieșit victorios din bucătărie cu o cheie în mână. Madam Aurelia, în urma lui, încerca să-l rețină, îndemnându-l să fie prudent. Continuându-și discuția și în fața noastră, am aflat care era pricina. Iordan avea un aparat de radio nedeclarat, pe care la instaurarea regimului comunist și la stăruințele nevesti-si îl ascunsese în pod.

Acum, din cauza evenimentelor din Cehoslovacia, voia să-l coboare din pod și să-l pună în funcțiune, pentru a asculta știrile de la Radio Europa Liberă. Madam Aurelia se temea că vor afla vecinii și că se va găsi cineva să-l denunțe. Sfada lor a mai durat o vreme, până ce, numai pe jumătate liniștită, madam Aurelia a acceptat compromisul pe care i l-am propus: să instaleze aparatul la mine în cameră, unde nu putea fi văzut de vreunul din vecinii care se mai abătea din când în când pe la Iordan, pentru vreo nevoie sau pentru a mai sta de vorbă. I-am promis femeii că vom închide ușa și fereastra și vom avea grijă să nu se audă, afară, emisiunea, când vom asculta știrile.

Văzându-se scăpat de cicăleala nevestei, domnul Iordan s-a urcat în pod, după aparat. Sprijinit și de noi, l-a coborât cu grijă pe scara cam șubredă, proptită de perete sub chepengul de acces în pod. Era un aparat vechi, cu lămpi, mare și destul de greu, dar în stare bună. Dacă nu mă înșel, cred că era un Telefunken.

L-am pus imediat în funcțiune: Pe toate posturile și în toate limbile se vorbea de agresiunea sovietică în Cehoslovacia și de tancurile rusești care pătrunseseră în Praga.

În următoarele câteva zile, am uitat și de mare și de plajă. Ne-am petrecut timpul făcând cu rândul, de dimineața și până noaptea târziu, lângă aparatul de radio, sau discutând și comentând știrile recepționate cu cunoscuții pe care îi întâlneam fie pe drumul satului, fie la cârciuma lui Musuret, sau îi vizitam în casele localnicilor unde își închiriaseră camerele. Toți eram îngrijorați de situația explozivă creată de invazia sovietică în Cehoslovacia și de riscurile unei intervenții similare și în România, care se desolidarizase de acțiunea aliaților ei din Pactul de la Varșovia.

Când am mai aflat și de discursul lui Ceaușescu, în care critica și condamna „încălcarea suveranității unei țări socialiste frățești" de către armatele Pactului de la Varșovia, teama că rușii ne vor călca din nou ne-a cuprins pe toți, localnici și vilegiaturiști, deopotrivă.

Frica de ruși ne-a dat tuturor curajul de a vorbi fără a ne mai teme unii de alții. Oameni care nu se cunoșteau se interpelau pe drumul satului, se întrebau și își răspundeau fără nici o reținere, comunicându-și unii altora ultimele vești. Mereu se formau pe ulițe sau pe la porțile caselor, grupuri care comentau, în gura mare, evenimentele. Prudența bolnăvicioasă de până mai ieri dispăruse. Se născuse un fel de simț primitiv de solidaritate în fața pericolului.

Până la urmă însă plecarea precipitată a câtorva bucureșteni a făcut școală, molipsindu-i și pe ceilalți și, în câteva zile, satul s-a golit de vilegiaturiști. Panica de a fi surprinși de invazia rușilor, departe de casă și de familie, și convingerea că în capitală nu vor fi atât de expuși abuzurilor

și nelegiuirilor ca la periferia țării, i-a făcut pe toți să renunțe la concedii, să plece în cea mai mare grabă și să ia cu asalt toate mijloacele de transport spre București: nici un ordin de evacuare nu ar fi operat cu mai mare eficacitate!

Părăsit mai devreme de sezoniști, satul și-a regăsit ca în fiecare toamnă tihna și ritmul domol de viață, pregătindu-se să întâmpine singurătatea și asprimea iernii de pe litoral.

Numai trei străini nu urmaseră exodul spre București și mai rătăceau ziua pe plaja și pe ulițele satului: Dinu Mitache și cu mine, care stăteam în casa domnului Iordan, și Radu Gherghel care locuia în celălalt capăt al satului.

Toți trei socotiserăm că Bucureștiul nu putea fi adăpostul ideal în cazul invaziei sovietice, căreia cu siguranță i se vor adăuga și represaliile securității românești, ce se vor îndrepta cu precădere împotriva „elementelor dușmănoase". Ori, toți trei, fiecare în felul lui, ne încadram în această categorie, îndeplinind astfel condiția cerută pentru a ne afla în obiectivul Securității. Ne gândisem deci că, dacă vom fi surprinși de evenimente la „2 Mai", șansele de a fi scăpat de furia primului moment erau mai mari ca la București. Așadar, ne hotărâsem să ne mai prelungim concediul chiar și în pofida vremii, care începuse să se strice. Cerul se înnourase și dinspre mare sufla un vânt rece și subțire, care abătea zborul pescărușilor cu țipetele lor ascuțite până deasupra satului.

Tase (Dinu Mitache), Ghergheluță sau Piculină, cum i se spunea lui Radu Gherghel, și cu mine, eram singurele rămășițe care mai aminteau de aglomerația de pe litoral, din timpul verii. Numai noi ne mai plimbam acum pe plaja pustie și mai lăsam urme de pași pe nisipul virgin, spălat și netezit peste noapte de apele mării.

Satul părea și el părăsit. Pe ulițe nu se mai vedea decât rareori câte o femeie, trecând drumul la vreo vecină. Bărbații erau mai toți plecați la muncă, fie la „colectivă", fie la diferitele servicii pe care le aveau la întreprinderile de stat din Mangalia sau din Constanța. Numai prin case și prin curțile gospodăriilor mai erau semne de activitate. Femeile făceau rânduială și deretecau prin camerele din care le plecaseră chiriașii din timpul verii. Măturau, spălau geamurile, spoiau cu var nou pereții și atârnau rufe la uscat pe sârmele întinse între pomii din ogradă.

Tase și cu mine ne făcusem obiceiul să dăm zilnic câteva târcoale prin sat. Ne însoțea și Lache, câinele lui Iordan, cu care mă împrietenisem și care nu se mai despărțea de mine.

Rând pe rând, pe măsură ce se termina curățenia, peste gospodării se așternea liniștea. Numai câte un glas de femeie mai tulbura uneori tăcerea, când își chema găinile la grăunțe sau își ocăra copilul.

Plimbările noastre se terminau întotdeauna de-a lungul plajei, unde tot în acele zile am putut observa metoda ingenioasă cu care femeile își

curățau covoarele. Mă refer la acele preșuri țesute din fâșii și deșeuri de pânză de diferite culori, așternute pe jos în toate casele, indiferent dacă pardoseala camerelor era de scândură sau numai de pământ bătătorit.

Acum, plecându-le musafirii, femeile întindeau preșurile la marginea mării, acolo unde în mișcarea lor, de du-te-vino, valurile scăldau nisipul de pe țărm. Marea nefiind agitată, apa, în alternanța domoală a valului, se revărsa pe plajă și apoi se retrăgea, prelingându-se peste preșurile așternute pe nisip. Rămâneau acolo și peste noapte, iar dimineața veneau femeile și le mutau mai departe pe nisipul zvântat unde nu ajungea talazul mării. Până a doua zi, la soarele chiar mai palid al sfârșitului de vară, dar mai ales la vântul care se pornise să sufle în ultima săptămână, preșurile se uscau. Scuturate de nisip, erau din nou curate și cu culorile înviorate.

Multă vreme nu ne răbda inima să hoinărim prin sat și pe malul mării. Mereu ne tot întorceam acasă la domnul Iordan să mai prindem un buletin de știri la radio. Urmăream cu emoție drama care se desfășura pe străzile Pragăi și situația deznădăjduită a cehilor, abandonați, fără nici o remușcare, de toate țările „civilizate și democratice" din Vest.

Pentru statornica ei simpatie și politică filorusă, Cehoslovacia părea să fie o victimă a umorului negru al istoriei, care îi punea sentimentele de prietenie la încercare.

Probabil că dezamăgirea cehilor trebuia să fi fost și mai mare ca a noastră. Deși și ei, și noi ne apreciasem la fel de greșit prietenii, cel puțin ai noștri, pe care ani de zile i-am tot așteptat să vină, s-au mulțumit doar să nu vină, pe când ai lor i-au călcat cu tancurile!

Și culmea ironiei, acum, la „2 Mai", îi așteptam pe ruși! E drept însă că îi așteptam cu alte sentimente, decât cele cu care i-aș fi întâmpinat pe americani.

Invazia din Cehoslovacia revoltase pe toată lumea de pe litoral, localnici și vilegiaturiști, deopotrivă. Până și lipovenii din „2 Mai" îi blestemau în gura mare pe „anticriști".

Neavând ruși la îndemână pentru a-și manifesta sentimentele de care era animată, populația locală s-a mulțumit să-și arate indignarea față de aliații lor. Năpasta a căzut pe două autocare cu turiști bulgari, care vizitau România. Programul excursiei prevedea un popas de o noapte la un hotel din Mangalia.

A doua zi ne-am dus toți trei la Mangalia să vedem la fața locului, dacă zvonul care se răspândise în sat era adevărat. Ne-am lămurit chiar la intrarea în localitate. Cele două autocare, zăceau la marginea trotuarului, cu roțile pe geantă și cu toate geamurile sparte. Se spunea că făptașii nu fuseseră descoperiți. O săptămână mai târziu, când am plecat la București, autocarele erau tot acolo și în aceeași stare.

În seara zilei în care se aflase în sat de intrarea rușilor în Cehoslovacia și lumea înfricoșată se pregătea să-și facă bagajele de plecare, Iordan, Tase și cu mine eram adunați în jurul aparatului de radio. Cu ușa închisă, perdelele trase și cu urechea lipită de aparat, ascultam relatările posturilor străine, care se întreceau să dea amănunte despre situația din Praga. Nu mai avusesem răbdarea să-l așteptăm și pe Radu Gherghel, pe care Iordan acceptase să-l facem părtaș la taina aparatului lui de radio. Când, după o vreme, a bătut la ușă, am redus tonul emisiunii și l-am îndemnat să intre mai repede. A intrat, dar spre consternarea noastră venea însoțit de doi tineri.

Radu s-a grăbit să ne liniștească: „Nu vă speriați! Sunt doi tineri cehi, soț și soție. Știu numai cehește și nu rup decât câteva vorbe pe nemțește și englezește". Apoi ne-a povestit cum îi întâlnise pe drum și cum, mai mult din gesturi și mimică îl făcuseră să înțeleagă că voiau să știe ce se întâmpla la ei în țară. Păreau atât de disperați, de dezorientați și pierduți, încât i s-a făcut milă de ei și i-a adus la noi.

Cu chiu cu vai, am izbutit să înțelegem câte ceva din povestea lor. Erau încă studenți și veniseră să-și petreacă vacanța la mare, în cele mai modeste condiții posibile. Veniseră cu cortul și apelaseră la bunăvoința unui localnic să le îngăduie să și-l pună la el în grădină. Dincolo de gardul grădinii începea plaja, unde autoritățile le interziseseră să și-l instaleze. (De când se lăsa întunericul și până când se lumina de zi, malul mării căpăta regim de zonă de frontieră, păzită și patrulată de grăniceri, care nu mai permiteau accesul pe plajă.)

Omul care îi primise în gazdă cu cortul fusese cel care venise să-i anunțe de intrarea tancurilor rusești în Praga. Mai mult nu înțeleseseră de la el.

Lipsa de amănunte și de certitudine în privința veștii primite, i-a făcut să plece spre Mangalia, în speranța că vor întâlni acolo vreun turist ceh mai bine informat. Pe drum se întâlniseră cu Radu, din spusele căruia reușiseră să deslușească numai câteva cuvinte, între care „radio, radio Londra și B.B.C.", suficiente însă pentru a-i hotărî să-i asculte gestul cu care îi invita să meargă cu el.

Când au intrat în cameră și au văzut aparatul, li s-au luminat ochii. Făcându-le semn să se apropie și îndemnându-i să-și caute singuri o emisiune pe limba lor, n-au mai stat pe gânduri.

Ne-am emoționat și noi, văzându-i cum ascultau cu ochii în lacrimi relatările transmise de la Praga, pe zgomotul de fond al motoarelor și șenilelor de tancuri care le cotropiseră țara. Fata începuse să plângă încet, în timp ce bărbatul o mângâia cu câte o vorbă blândă șoptită la ureche. O scenă în fața căreia necunoașterea limbii cehe nu mai constituia un handicap!

În următoarele 2-3 zile, aveam să ne întâlnim în aceeași formație în

jurul aparatului de radio, pentru a asculta alternativ, când în cehă, când în românește sau franțuzește, ultimele știri.

Tinerii nu mai știau cum să ne mulțumească și să-și manifeste gratitudinea pentru simpatia pe care le-o arătam și căldura cu care îi primeam de fiecare dată, când la ora buletinelor de știri, băteau cu timiditate la ușa casei lui Iordan.

Sfătuindu-i și insistând, așa cum ne-am priceput pentru a ne face înțeleși, am reușit să-i convingem să-și mai amâne întorcerea acasă până ce situația din Cehoslovacia se va mai limpezi. Deși îi simțeam îngrijorați de soarta părinților rămași la Praga, ne-au ascultat și au mai întârziat câteva zile cu noi la „2 Mai". Dându-ne, totodată, seama că erau cu economiile pe sfârșite, i-am oprit de fiecare dată la masă, fiind și în asentimentul gazdelor noastre. „Bieții copii", spunea madam Aurelia, umplându-le farfuriile, „sunt singuri printre străini și departe de casă. Poate că nu mai au bani nici de mâncare!"

Când după știrile de la radio ne-am convins că Vestul era din nou hotărât să evite confruntarea directă cu Uniunea Sovietică, limitându-se „să protesteze energic, să condamne brutalitatea intervenției și să înfiereze actul de agresiune", am înțeles că soarta Cehoslovaciei era pecetluită.

Limba cehă, fiind pentru noi o reală piedică în calea înțelegerii cu cei doi tineri (ca de altfel și româna pentru ei), nu reușise totuși să ne îndepărteze de ei.

În ziua plecării, în drum spre Mangalia, cu cortul și cu rucsacurile în spinare, tinerii s-au mai abătut o dată pe la casa lui Iordan. Ne-au îmbrățișat pe rând pe fiecare și și-au luat rămas bun de la noi în aceeași limbă imposibilă. Erau atât de emoționați, încât pentru o clipă mi s-a părut că știu cehește! Poate că și ei au avut impresia că înțeleg românește, când i-am strâns în brațe și le-am urat noroc și drum bun.

Ne obișnuisem cu ei, și în seara următoare, când învârtind butonul radioului am prins în treacăt un post care transmitea știrile în limba cehă, ne-au lipsit. Cred că dacă nu i-am fi avut lângă noi și nu le-am fi simțit disperarea, când ascultam știrile la radio, nu am fi trăit nici noi cu aceeași intensitate fiecare act al dramei care se desfășurase pe străzile Pragăi.

După plecarea cehilor, și apoi și a lui Radu Gherghel, Tase și cu mine am rămas ultimii doi supraviețuitori din sutele de vilegiaturiști, care suprapopulaseră satul în timpul verii.

Peste alte câteva zile, plecăm și noi la București. Vedeam pentru ultima oară Marea Neagră!

Bucureștiul l-am regăsit încă în fierbere, deși drama Cehoslovaciei era aproape consumată și perspectiva „pacificării" ei, de către trupele Armatei Roșii, devenise deja o certitudine.

O nouă „Pax sovietica" era pe cale să-i fericească acum și pe cehi, la fel ca pe unguri, în 1956. Și tot după același principiu sănătos al menținerii unității ideologice și teritoriale a „blocului socialist". Nu ca „Pax americana", care nu reușea să aplaneze conflictele fără să înjumătățească țările: americanii, cu spiritul lor practic, recurgând apoi la ajutorul punctelor cardinale și la reperul paralelelor și meridianelor pentru simplificarea formulărilor.

De la prietenii cei mai apropiați și până la cunoscuții pe care întâmplător îi întâlneam, toți erau îngrijorați și se așteptau să vină și rândul României să suporte represaliile Moscovei pentru îndrăzneala de a fi făcut opinie separată. Toți gândeam că discursul lui Ceaușescu, care își permisese să ridice glasul împotriva agresiunii sovietice, ca și reacția pur formală a Occidentului, limitată la indignare, proteste și avertismente, nu puteau decât să-i încurajeze pe ruși să procedeze după bunul lor plac, în zona lor de influență.

Am participat la mai multe întâlniri și discuții pe această temă, cu prieteni și foști camarazi de detenție. În cazul unei ofensive sovietice, căreia și regimul comunist de la București lăsase să se înțeleagă că i se va opune, cei mai mulți eram decișI să ne angajăm și noi în luptă.

Unii susțineau că trebuie să ne înrolăm voluntari chiar și în „gărzile" zis „patriotice", create de partidul comunist, din moment ce inamicul era comun. Se spunea că primeau în rândurile lor pe oricine, fără nici o discriminare. Circula zvonul că fuseseră admiși chiar și foști deținuți politici.

Țin minte că am respins din principiu ideea de a-mi pune steaua roșie în frunte și de a lupta, fie chiar și pentru o cauză bună, sub emblema secerei și ciocanului.

Cum nu credeam că trupele colosului sovietic ar fi putut fi oprite de rezistența opusă de armata română, vedeam posibilitatea unei acțiuni eficace numai într-o luptă de guerilă de lungă durată. Îmi imaginam că retrăgându-ne în munți și recuperând armele ce se mai găseau prin ascunzători, vom putea duce o luptă de partizani, hărțuind inamicul cu mai mult succes decât o armată regulată, angajată în luptă deschisă cu forțe mult superioare.

Trebuie să recunosc că ne întreceam în făurirea de planuri cu pretenții strategice și că atmosfera de tensiune, din acele zile, îmi trezise iar entuziasmul și elanul juvenil al iluziilor de altădată. Imaginile din vechiul vis, dinainte de închisoare, se înfiripau din nou. Mă vedeam iar ca și atunci cutreierând pădurile și locurile cunoscute din regiunea Ilovățului și reluând legăturile de atâția ani întrerupte cu oameni de nădejde, pe care știam că se putea conta la nevoie.

Perspectiva ieșirii din apatie și resemnare mi-a alungat din minte toate nemulțumirile și amărăciunile adunate în ultimii ani, în care, nefiind în stare să prețuiesc calitatea libertății ce mi se oferise la ieșirea din

pușcărie, nu-mi găsisem locul printre cei care i se adaptaseră. Poate cultivasem prea mult în închisoare gândul libertății adevărate, ca să mă mai mulțumesc cu viața limitată de stănoagele impuse de sistemul socialist. Optimismul care mă înviorase în acele zile de efervescență a fost însă foc de paie. S-a stins din lipsă de combustibil.

Atmosfera încărcată s-a destins treptat, pe măsură ce corespondenții de la posturile străine de radio nu ne-au mai alimentat cu știrile senzaționale și alarmiste transmise în timpul invaziei. Nu se mai făceau speculații nici cu privire la eventualitatea unei intervenții militare sovietice în România. Pericolul dispăruse, obligându-ne să renunțăm la planurile noastre himerice de acțiune și să ne cufundăm iar în marasmul cotidian, în care ne târam zilele.

Tendința unora de a-l privi pe Ceaușescu cu oarecare simpatie, pentru atitudinea și declarațiile lui față de agresiunea sovietică în Cehoslovacia, a fost și ea de scurtă durată. În timp ce în țară, pe zi ce trecea, aureola „independentului din interiorul lagărului socialist" pălea, în străinătate, în viziunea puterilor occidentale, figura lui Ceaușescu se profila, pe scena politică internațională, ca personalitate-cheie în relațiile Est-Vest. Girul pe care l-a primit ani de zile de aici înainte, tocmai de la cei în care noi încă ne mai puneam speranța, a fost, cred, pentru mine ultima și cea mai mare dezamăgire: părea că Vestul dădea astfel o nouă garanție Răsăritului că nu va tulbura „ordinea socialistă" impusă în țările lagărului comunist, reconfirmând contractul de la sfârșitul războiului, prin care fuseseră cedate zonei de influență sovietică.

Încet, dar sigur, speranța într-o schimbare a regimului sub presiunea externă se spulbera. Lumea începea să se resemneze, punându-și nădejdea numai într-o îmbunătățire a traiului de toate zilele.

Renunțând la speranța care întreținuse viu spiritul de rezistență pasivă de până atunci, lumea își căuta acum refugiul în micile satisfacții îngăduite de acea viață tristă și lipsită de orizont, acceptând-o așa cum era, din moment ce nu mai putea râvni la o alternativă.

Cele mai mici îmbunătățiri aduse traiului de zi cu zi, prin aprovizionarea pieței și magazinelor cu ceva mai multe alimente și obiecte de îmbrăcăminte, apariția unor mărfuri străine, provenind din „țările capitaliste", amăgindu-ți ochii cu etichetele lor colorate și înveselind posomorâtele vitrine ale comerțului de stat, numărul crescând al turiștilor sau oamenilor de afaceri din Vest pe care îi întâlneai pe stradă, acordarea mai multor vize de călătorie în „țările frățești" erau toate considerate „semne de destindere".

Am cunoscut oameni care până mai ieri nu avuseseră decât un singur vis, să vadă Parisul, și care acum erau fericiți că plecau la Sofia, dând dovadă că își adaptaseră visul la realitatea existentă. Intraseră în tiparele prevăzute de regim pentru cetățenii României Socialiste. Treptat, eram

cu toții sortiți să ne acomodăm, chiar dacă deocamdată unii dintre noi ne doream să vedem Sofia, nutrind încă gândul nostalgic de a ajunge de acolo mai departe, în Turcia. Fiind din fire un om vesel, gata oricând să glumesc și să fac chiar haz de necaz, nu lăsam să transpară simțămintele de profundă nemulțumire și dezamăgire care mă apăsau. Mama, înșelată probabil și ea de aceste aparențe, m-a întrebat într-o zi, cu vădită îngrijorare în glas:

– Spune-mi, tu nu te mai gândești să pleci din țară? Ai renunțat cumva la ideea de a încerca să scapi și din închisoarea asta?

Știam cât de mult își dorea să mă vadă la adăpost, în străinătate, temându-se mereu să nu încap din nou pe mâinile Securității. M-am grăbit să o asigur că nu-mi schimbasem intențiile, dar că nu descoperisem încă nici o cale de fugă din țară cu șanse de reușită.

– De ce să-ți riști viața trecând clandestin frontiera când poți să încerci să obții un pașaport legal, cum au făcut alții. Sunt oameni care au cerut pașaport și l-au primit!

– Cum îți închipui că îmi vor elibera un pașaport, când am fost condamnat politic! i-am spus, fiind convins că afirmația mea nu putea fi contrazisă.

Mama mi-a respins totuși argumentul, dovedindu-mi cu două exemple recente că și foștilor deținuți li se eliberează pașapoarte. Auzisem și eu de acele două cazuri care făcuseră vâlvă în București, lumea considerându-le semne evidente ale „destinderii" și ale „umanizării" regimului.

Pentru noi, foștii pușcăriași, nu constituiseră însă nici o surpriză, fiind doar o confirmare a reputației pe care cei doi și-o făcuseră în închisoare.

Personal nu mă întâlnisem cu nici unul din ei în timpul detenției, dar numele „tumătorilor" fiind transmise din gură în gură și difuzate dintr-o pușcărie într-alta ajungeau să fie cunoscute de toți deținuții.

De unul dintre cei doi care primiseră pașapoarte nu îmi mai amintesc. Celălalt însă era Paul Dimitriu, care în primii ani de după război se făcuse remarcat ca unul dintre tinerii de valoare din rândurile Partidului Liberal. Articolele pe care le scria în „Liberalul", sub pseudonimul „Polib", erau apreciate de toată lumea. O dată intrat în pușcărie, trecuse cu arme și bagaje de partea administrației și a ofițerului politic, devenind, în exprimarea eufemistică a limbajului Securității, „deținut de încredere".

Mama, care nu-i cunoștea atitudinea din închisoare, îi păstra o bună amintire de pe vremea când scria la „Liberalul" și îi venea greu să creadă ceea ce se spunea despre el în cercurile foștilor deținuți.

Câteva săptămâni mai târziu, când a auzit că Paul Dimitriu s-a întors din călătoria lui în străinătate, versiunea susținută de foștii deținuți a început să i se pară plauzibilă. I-a retras însă definitiv creditul pe care i-l

mai acordase până atunci când s-a aflat despre cele întâmplate la petrecerea din casa unui membru al nomenclaturii partidului. Nu-mi mai amintesc de numele lui, dar știu că făcea parte din categoria acelor intelectuali oportuniști, provenind din vechea societate, care reușeau să stea o vreme într-un echilibru precar între cele două lumi, întreținând concomitent relații reciproc avantajoase și cu „tovarășii" și cu cei din fosta lor lume, care mai acceptau să-i frecventeze.

În casele lor, spuneam noi, se amestecau apele ca la gurile Dunării, când se vărsau în mare. O combinație din care rezulta apa salmastră: nici dulce, nici sărată! Printre invitații la aceste petreceri erau întotdeauna și câteva persoane pe care le cunoșteam și noi, cei care nu frecventam asemenea cercuri. Erau din soiul acelor nelipsiți mici profitori, care în asemenea ocazii se bucurau de opulența bufetului și de băuturile oferite în casa noului parvenit, de la periferia „înaltei societăți" a partidului.

De la ei s-a aflat cum a decurs petrecerea la care invitatul de onoare și punctul de atracție al serii fusese Paul Dimitriu, proaspătul întors de peste hotare. Reproduc pe scurt ceea ce ne-au povestit cu lux de amănunte.

Lumea făcea cerc în jurul lui Dimitriu, asaltându-l cu întrebări despre călătoria făcută peste ocean și despre impresiile culese din Statele Unite. Omul nu se lăsa rugat. Povestea cu plăcere și cu talent, presărându-și relatarea cu aprecieri critice la adresa lumii capitaliste, subliniindu-i aspectele negative și condamnându-i nedreptățile sociale. Câtă vreme și-a desfășurat criticile în limitele indecenței obișnuite a limbajului și sloganelor folosite de propaganda oficială antiamericană, lumea care îl asculta nu s-a mirat, considerând că povestitorul ținuse seama de calitatea de membru de partid a gazdei și recursese la recuzita „Scânteii" numai din elementară politețe.

Când însă, în peroratia lui despre grozăviile pe care le văzuse la New York, s-a pornit să descrie halul de decadență morală, mizeria și sărăcia în care trăia populația orașului, invitații, stânjeniți de exagerările și minciunile pe care le debita, au început, cu riscul de a-și deconspira gândurile, să schimbe între ei priviri pline de înțeles. Atâta nerușinată reacredință contravenea până și normelor morale ale mediului din casa nomenclaturistului.

Totuși, din prudență, nimeni nu îndrăznea să-l contrazică, orice intervenție în acest sens riscând să fie considerată manifestare de simpatie pentru imperialiștii americani.

Pornit să demonstreze cu orice preț cât de înapoiați erau americanii, Dimitriu le contesta totul, în toate domeniile. Supralicitându-se singur, făcea afirmații din ce în ce mai exagerate și incredibile despre condițiile primitive de viață ale cetățenilor din orașele americane, casele fiind lipsite de confortul elementar al locuințelor moderne. Ajuns la acest punct

al expunerii, povestitorul a exclamat indignat:

– Credeți-mă, nu au nici măcar instalație de apă curentă ca să poți face o baie!

Afirmația a fost picătura care a umplut paharul răbdării cu care amfitrionul ascultase amintirile de călătorie ale fostului deținut politic, care primise pașaport. Desprinzându-se din cercul auditorilor, spre a se alătura unui alt grup de invitați din salon, nu s-a sfiit, înainte de a-i întoarce spatele, să-și spună cu glas tare părerea:

– Mai dă-o dracului, că nu o fi chiar așa!

Din cele ce mi s-au povestit atunci de la acea petrecere, nu mi-am mai amintit decât de episodul pe care l-am relatat mai sus, iar dacă n-am fost în stare să înșir toate inepțiile debitate de invitatul întors din Statele Unite, am reținut și reprodus, în schimb, exact replica pe care i-a dat-o gazda. Replica unui oportunist, rămas încă într-o oarecare măsură tributar unui minimum de decență și bun simț.

Pe vremea aceea pașaportul era o marfă rară și scumpă! Cine nu avea pe nimeni în străinătate sau „rude la Ierusalim", care să-i achite prețul în valută, putea uneori să și-l plătească singur, în natură, ca Dimitriu, cu slugărnicie și cu obrazul.

Venise toamna, cu vremea rea și zile întunecate, cu umezeală și ploi reci. Lucram cu Mircea Gagel, la atelierul cooperativei de mase plastice din strada Viorele. Drumul până acolo, mai întâi cu tramvaiul supraaglomerat și apoi pe jos, pe străzile murdare și triste ale mahalalei din zona abatorului, era deprimant. O lume necăjită, dar înrăită și agresivă, care se înghesuia la suirea și la coborârea din tramvai, sau care alerga să prindă un loc la coadă la „Alimentara" din colțul străzii, completa imaginea matinală dezolantă sub care mi se înfățișa orașul, ce-mi devenea pe zi ce trecea mai nesuferit.

Nici atelierul nu-ți oferea un refugiu. Urâțenia de afară te urmărea și aici. Localul dărăpănat, cu pământ pe jos, frigul, praful și mirosul toxic și înecăcios nu erau făcute să ne stimuleze nici pofta de muncă și nici bună dispoziție.

Când ne opream din lucru să fumăm câte o țigară, Mircea obișnuia să se ducă la „Bufetul de Stat" din colț, unde își îneca urâtul dând pe gât câteva romuri. De multe ori, când întârzia, mă duceam să-l iau. De cum intram pe ușa localului, mă izbea mirosul acru de băutură proastă și duhoarea fumului rece de tutun, care încețoșa încăperea neîncălzită. Pe jos, peste cimentul ud și dârele de noroi lăsate de pașii clienților, era presărat cu prisosință rumeguș de lemn. Calitățile lui absorbante preveneau accidentele, dând tălpilor o mai bună aderență pe solul devenit alunecos, de la umezeala și mâzga adusă pe picioare din băltoacele de pe stradă.

Îl găseam pe Mircea în picioare la tejghea, cu păhărelul în față și cu privirea și gândul aiurea. Nu părea să-i vadă nici pe cei care își goleau în

grabă paharul, perindându-se numai în treacăt pe lângă el la tejghea și nici pe cei 3-4 inși, mereu aceiași, care își făceau veacul la masa din colț, purtând de fiecare dată o nesfârșită discuție cu glas tare, pe cât de susținută, pe atât de incoerentă. Nu-l tulbura nici măcar vehemența retorică a invalidului cu un singur picior, care își însoțea afirmațiile cu puternice și enervante lovituri de cârje în podea.

De cele mai multe ori nu reușeam să mă întorc cu Mircea la atelier, fără să cedez mai întâi insistențelor lui, de a-i ține tovărășie la încă un ultim pahar de rom. Îl beam în silă, fiindcă nu-mi plăcea și, totodată, de sila atmosferei din jur.

Așa începuse și Mircea să bea, tot de scârbă, și sfârșise prin a se obișnui. Și ca el, mulți alții au recurs la același remediu, ce avea să devină o racilă extinsă la scară națională. Nu știu cum de nu m-am lăsat și eu furat de tentația de a-mi găsi o compensație la iluziile spulberate, după transferul meu din închisoare, în libertate.

Într-una din zile, ducându-mă să-l iau de la cârciuma din colțul străzii, Mircea mi-a spus că nu are chef de lucru și că nu se mai întoarce în cursul dimineții la atelier. Mi-a propus să merg cu el în oraș, unde vrea să depună o nouă cerere de pașaport, ultima pe care o înaintase autorităților fiindu-i respinsă.

Știam încă dinainte de a fi fost arestat că Mircea voia să plece în Germania, țara de origine a familiei Gagel. Toate cererile și intervențiile făcute în acest scop i-au fost mereu zădărnicite, așa încât, după mai bine de 15 ani, l-am regăsit în aceeași situație și după eliberarea mea din închisoare.

Nenumăratele refuzuri nu-l descurajaseră, iar acum, după răspunsul negativ primit la ultima lui cerere, se ducea din nou să solicite autorizația de emigrare în Germania.

L-am însoțit și pe drum mi-a explicat că de curând intervenise o modificare a procedeului de până atunci, conform căreia trebuia mai întâi să te lupți să obții formularul-tip de cerere, care, sub diferite pretexte, îți era de cele mai multe ori refuzat. Abia după ce îl primeai (dacă îl primeai!), îl completai, îl depuneai și puteai începe să aștepți răspunsul la cerere.

Acum, spunea Mircea, era mai simplu. Intrai în posesia formularului fără să mai fii șicanat. Mai mult chiar, pentru ochii străinătății, eliberarea pașapoartelor nu mai depindea de M.A.I., ci trecuse în competența unui birou al O.N.T. Carpați. În țară însă, nimeni nu se îndoia că sub noua firmă lucrau, după expresia cu care obișnuia să-i alinte lumea, „tot băieții de la Secu".

Cred că localul în care funcționa noul serviciu de pașapoarte se afla pe B-dul Gh. Dimitrov (s-ar putea să mă înșel în privința adresei, din

cauza schimbărilor intervenite în denumirea străzilor cu care nu am reușit să mă obișnuiesc). Îmi amintesc însă de clădire: o casă veche boierească, fără etaj, cu o marchiză deasupra celor câteva trepte de la intrare, le-am urcat și am pătruns într-un hol mare, cu o masă lungă de brad și două sau trei scaune desperecheate, în mijlocul lui. În peretele din stânga al încăperii era un ghișeu, din spatele căruia un funcționar dădea explicații, pe un ton dezagreabil, unui domn bătrân extrem de politicos.

Informațiile primite de Mircea se confirmau: pe masa din hol era depus un teanc de formulare la dispoziția publicului. Mircea și-a luat unul, dar înainte de a se apuca să-i completeze nenumăratele rubrici, i-a venit ideea să-mi spună:

– De ce nu iei și tu unul? Ce te costă să încerci?

Îi reținexact cuvintele și azi, pentru că ele mi-au dat impulsul să pun mâna pe toc și să scriu. Nu m-am gândit nici o clipă că îmi va fi aprobată cererea de pașaport. Dimpotrivă, eram ferm convins că-mi va fi respinsă.

Am scris-o numai dintr-un spirit de frondă, din bravada gratuită de a provoca un răspuns de la sine înțeles, dintr-un fel de plăcere strengărească de a-i irita pe cei care o vor citi.

La un moment dat, Mircea s-a sculat de la masă pentru a-i cere o lămurire funcționarului de la ghișeu.

Eu nu aveam nevoie de nici o explicație suplimentară și nici de prea mult timp de gândire. Nu trebuia să-mi bat capul ca să înșir ca el, în rubricile respective, toate adresele la care locuisem și toate locurile de muncă prin care colindasem, în decursul anilor. Pentru mine era simplu: biletul de eliberare din închisoare, pe care îl purtam mereu asupra mea în portofel, atesta că timp de 12 ani fusesem găzduit de M.A.I. Scosesem, de altfel, „Biletul" pe masă și răspundeam la întrebările din formular, copiind întocmai datele consemnate în el. Am scris astfel: când am fost arestat, câți ani și pentru ce am fost condamnat și data la care am fost pus în libertate.

Nu m-am poticnit decât la o singură întrebare: pentru ce țară solicitam viza de călătorie? După o scurtă ezitare am scris: Elveția. Mă dusese gândul la familia Bossart, din Zürich, cu care eram într-o corespondență pe care cu siguranță o citea și Securitatea și deci știa că, în naivitatea lor elvețiană, îmi repetau în fiecare scrisoare invitația lor de a veni să-mi petrec vacanța la ei.

Când Mircea s-a întors la masa de scris, eu terminasem deja de completat formularul. Văzând că tocmai mă pregăteam să-l semnez, s-a mirat că îl dădusem așa de repede gata și, ca vechi și înrăit solicitant de pașaport rutinat în domeniu, mi l-a cerut să-l verifice.

De cum și-a aruncat ochii pe el a exclamat:

– Ești complet nebun! Cum îți închipui că o să-ți dea pașaport când vor citi ce ai scris?

– Nu-mi închipui! i-am spus.

Mircea pretindea că nu trebuia să pomenesc de închisoare. Deși i-am explicat că ar fi fost inutil să trec sub tăcere condamnarea și anii de închisoare, fiindcă Securitatea are dosarele tuturor foștilor deținuți politici și oricum nu-mi va da pașaport, Mircea nu m-a înțeles:

– Atunci de ce ai mai făcut cererea?

– Din bătaie de joc!

La logica întrebării lui, absurditatea răspunsului meu l-a lăsat și mai nedumerit.

Era o bătaie de joc pe care am plătit-o! Nu mai știu exact cât a fost taxa pe care am achitat-o, când am depus cererea la ghișeu. Țin însă minte că cei 130 sau 150 de lei pe care i-am dat mi-au dezechilibrat bugetul. M-au mai consolat cuvintele funcționarului de la ghișeu când mi-a dat chitanța. Mi-a spus să o păstrez pentru că, în cazul că mi se va respinge cererea, o parte din taxa percepută îmi va fi restituită, și anume 100 de lei.

Și parcă ar fi ghicit că mă gândeam deja la ziua când voi recupera suta, funcționarul ne-a adus la cunoștință că, în conformitate cu ultimele dispoziții, răspunsul la cerere îl vom primi acasă prin poștă, în termen de maximum 30 de zile.

În primele zile de iarnă, cartierul din jurul atelierului și-a schimbat pentru o scurtă vreme înfățișarea. Zăpada proaspăt căzută i-a nivelat străzile desfundate, ascuzând ochiului, la prima vedere, gropile, băltoacele și gunoaiele, printre care ne strecurasem până atunci pașii pentru a ajunge la atelier.

La coborârea din tramvai nu am mai recunoscut locul! Zăpada acoperise murdăria și noroiul. Sub ninsoare, strada și casele mici ale mahalalei păreau scoase dintr-o ilustrată de Crăciun.

După câțiva pași pe zăpada încă imaculată la acea oră matinală, mi-am dat însă seama cât de înșelătoare putea fi prima impresie. Sub covorul de zăpadă curată, așternută peste noapte, se aflau ascunse aceleași gropi și bălțoace murdare, pe care acum nu le mai vedeai.

De altfel, după câteva zile de moină, zăpada s-a topit și strada a devenit o adevărată cloacă din care nu scăpai neîmproșcat de noroi până la genunchi, oricât te-ai fi ferit.

Apoi, vremea a continuat să-și arate pe rând toate fețele, ninsoarea, gerul și viscolul, alternând cu zilele însorite și mai calde, care topeau gheața și zăpada îngrămădită de-a lungul trotuarelor. Din rigole se revărsau atunci șuvoaie de ape murdare, pe care canalele nu mai pridideau să le dreneze, transformând străzile în mocirle respingătoare de netrecut.

În cartierele mărginașe, nămeții se topeau mai încet. Primăria nu-și trimitea acolo echipele de curățat zăpada, care abia reușeau să deszăpe-

zească centrul și arterele principale ale orașului. Locuitorii din periferie străbăteau străzile și trotuarele troienite de pârtiile bătătorite zilnic de propriii lor pași. Trebuia mai multe zile de soare și temperaturi mai ridicate pentru ca strada Viorele, inundată de apele dezghețului, să devină un afluent al străzii principale de pe cheiul Dâmboviței.

Ajunsesem să preferăm gerul, care ne făcea drumul spre atelier, dacă nu mai plăcut, cel puțin practicabil și relativ uscat și curat.

Către sfârșitul iernii însă, fiind tocmai nevoiți să lucrăm în aer liber, un ultim și neașteptat val de ger, care s-a abătut asupra Bucureștiului, nu ne-a mai avantajat.

Ne-a surprins chiar în zilele în care primisem comanda executării unei machete a locomotivei expuse în Parcul Carol (rebotezat Parcul Libertății), un episod pe care l-am povestit anticipat, atunci când am relatat despre activitatea și diferitele produse ale muncii noastre la cooperativă. Frigul și mizeriile îndurate atunci, ca de altfel întreaga perioadă de timp cât am lucrat la atelierul „din Viorele", au făcut ca iernii aceleia să-i păstrez una din cele mai urâte amintiri, de la ieșirea mea din închisoare.

Nimic din tot ce mă înconjura nu era făcut să-mi schimbe starea de spirit. Nici Crăciunul, care se apropia, nu izbutea să înveselească atmosfera.

Cum să te înseninezi și să te bucuri, când până și Nașterea Domnului ți-era vestită în stilul epocii! Peste tot, pe stradă, în tramvai sau în autobuz îți ieșeau în întâmpinare bande de puradei, zdrențăroși, murdari și mucoși, dar cu ochii în patru privind spre buzunarele oamenilor. Erau colindătorii moderni ai societății socialiste, care, cu vocile lor ascuțite și în același timp cu mâna întinsă la cerșit, reușeau să facă de nerecunoscut vechile colinde, pocind și limba și datina.

Cum să te înseninezi ascultând parodia grotescă a colindului de altădată! Mă obsedează și azi cum începea:

„La un colț de cotitură,
Dă-i Domnu-Doamne,
Mă-ntâlnii c-un îngeraș..."

L-am reprodus corect. Nu l-am corectat!

Trecuseră aproape două luni de când depusesem cererea de pașaport și nu primisem încă nici un răspuns. Faptul nu mă mira. Era de așteptat, îmi ziceam, ca la nerușinarea de a solicita un pașaport, când aveam dosarul pe care-l aveam, autoritățile să nu-și dea nici măcar osteneala să-mi comunice refuzul.

Interesul meu se îndrepta însă către suta de lei, a cărei recuperare mi-ar fi prins tare bine la începutul Noului An, în care intrasem cu buzunarele goale. M-am dus deci la biroul cu pricina unde, un alt

funcționar mi-a spus că răspunsurile la cereri se dau la „Grădina cu cai". Așa i se spunea acelui serviciu de pașapoarte, după numele străzii pe care se afla, nu departe de statuia Kogălniceau de pe Bulevardul (rebotezat) Gh. Gheorghiu-Dej. Am ajuns prea târziu. Se închisese.

A doua zi dimineața, la prima oră, eram la ușă. Îmi trebuia suta!

Eram primul și în acel moment, singurul petiționar care a intrat în birou. Drept în fața mea, pe peretele din fundul camerei, într-un fel de geamlâc cu ochiuri de sticlă, se deschidea ghișeul pentru public.

În spatele funcționarului de serviciu la ghișeu, erau niște rafturi cu sertare.

Ținând în mână prețioasa chitanță de plată, care mă îndreptățea să reintru în posesia sutei mult dorite, m-am apropiat și am văzut că pe fiecare sertar era lipită o etichetă pe care scria numele unei țări.

N-am apucat să-i prezint chitanța, că funcționarul m-a și întrebat:

– Pentru ce țară ați făcut cererea?

– Pentru Elveția!

Întorcându-se, a scos din raft sertarul respectiv și, în timp ce-l așeza pe pervazul ghișeului, fără să privească la chitanța pe care i-o întindeam, m-a întrebat din nou, laconic și profesional:

– Numele?

– Ioanid, i-am răspuns, la fel de scurt.

Între timp remarcasem că în sertarul lung și îngust pus pe pervaz stăteau așezate la rând, în picioare și deschise la prima pagină, o serie de pașapoarte și de buletine de identitate. Am dedus că primele așteptau să fie ridicate de cei cărora li se aprobase călătoria în străinătate, iar buletinele erau ale celor plecați, care urmau să le recupereze la întoarcere în schimbul predării pașaportului.

Răsfirând pe rând cu degetul buletinele și pașapoartele din sertar, pentru a putea citi numele posesorului, l-am văzut cum la un moment dat s-a oprit din căutat, s-a uitat mai atent la unul din documente și mi s-a adresat pe un ton interogativ:

– Ioanid Ion?

Îmi cerea astfel să-i confirm exactitatea numelui și prenumelui pe care îl citise într-un pașaport extras din cutia sertarului. Mie mi s-au tăiat picioarele! Îmi pierise și glasul. O clipă mai târziu, am reușit totuși să pronunț cu jumătate de gură un „da!", pe care cred că nici nu l-a auzit. Mi-a dat însă răgazul să-mi revin din uluială când mi s-a adresat din nou, după ce cu un gest sec a împins la loc pașaportul în sertar:

– Da. V-a ieșit pașaportul, dar nu vi-l putem elibera, fiindcă nu avem să vă dăm valută. Nu am primit încă cota pentru trimestrul în curs!

Stăpânindu-mi gândurile intrate în derută de surpriză, am încercat să-i explic că nu am nevoie de valută, că voi avea casa și masa asigurate la prietenii care mă invitaseră.

– Nu avem voie să vă dăm pașaportul fără să vă dăm și valută! și funcționarul a ținut chiar să-mi explice de ce: Nu vrem să-și închipuie străinii că cetățenii noștri sunt lipsiți de mijloace și vin la ei să fie întreținuți de milă.

Eram uimit de atâta grijă, mai ales că auzisem de cazul unor oameni de știință invitați la congrese în străinătate, cărora nu li se dăduseră nici măcar bani de țigări, deși se duceau să reprezinte Țara! Încă nu aflasem că în ultima vreme regimul se arăta tot mai preocupat de „imaginea României peste hotare", o obsesie care mai dăinuie și azi.

– Când ne vine valuta, ne aduceți o adeverință de la secția financiară și una de la serviciu, că nu aveți nici o datorie, și primiți pașaportul.

– Și când credeți că vă vine valuta?

– Mai treci și dumneata pe aici peste 2-3 săptămâni. Cred că până atunci o primim.

Am plecat acasă frământat de cele mai contradictorii gânduri.

Nu puteam crede că mi se aprobase cererea. Mi se părea de neconceput ca Securitatea să-și fi dat avizul favorabil ca să plec din țară.

Și totuși, văzusem cu ochii mei pașaportul!

În mintea mea începea, încet-încet, să-și facă loc suspiciunea care, la rândul ei, dădea naștere la alte întrebări, cărora nu le puteam găsi răspuns: Nu cumva mi se întindea o cursă? Dar cum și în ce fel voiau să mă prindă în defect? Ce voiau să-mi însceneze?

Am ajuns acasă și mai tulburat decât plecasem de la „Grădina cu cai". Am urcat direct sus, la etaj, unde locuia Lilica Ciorănescu, prietena și confidenta mea, singura persoană căreia îi spusesem că făcusem cerere de pașaport. Am găsit-o singură și i-am povestit tot ce mi se întâmplase. Nu mi-a împărtășit temerile.

– Veți primi pașaportul și veți pleca! Sunt sigură că cineva mai puternic decât Securitatea a hotărât să vă ajute!

M-a impresionat siguranța cu care mi-a vorbit, deși nu a reușit să mă convingă.

Am discutat apoi toate aspectele noii situații în care mă găseam și împreună, dar mai ales datorită sugestiilor ei, am stabilit primele măsuri de precauție pe care trebuia să le iau. Mai întâi, în afara câtorva prieteni de încredere, să nu mai spun nimănui că mi se aprobase pașaportul.

De asemenea, pentru orice eventualitate, trebuie să fac să dispară din camera mea orice obiect, carte sau scrisoare compromițătoare, să frecventez cât mai puțină lume, iar cu prietenii din închisoare să mă întâlnesc cât mai discret.

A venit apoi vorba despre invitația (lettre d'hébergement) în baza căreia urma să primesc viza de la Ambasada Elveției. Cerând-o de la familia Bossart, trebuie să țin cont de surprizele la care mă puteam aștepta din partea poștei, când era vorba de corespondența cu persoane din

străinătate care, fie că nu primeau deloc scrisoarea, fie, în cel mai bun caz, le parvenea cu mare întârziere.

– Dați-le telefon! – mi-a spus Lilica.

Nu mă dusese mintea la o asemenea soluție. Pe vremea aceea, să vorbesc la telefon cu Zürich-ul mi se părea un lucru prohibit, o infracțiune asemănătoare tentativei de trecere clandestină a frontierei.

Judecata mea, deformată de toate interdicțiile sub care trăisem atâția ani, n-a rezistat argumentelor logice ale Lilicăi. Am pus deci mâna pe telefon și prin centrală am cerut numărul familiei Bossart. Mi-a răspuns Elly. Victor nu era acasă. Îmi pregătisem dinainte ce să-i spun și mai ales cum să-i spun să înțeleagă numai ea că îmi trebuie cât mai repede invitația, fără ca urechea curioasă a Securității, care cu siguranță recepționa și ea convorbirea, să sesizeze nota de urgență a mesajului. Am început, așadar, prin a-i spune că, în sfârșit, voi fi în măsură să răspund invitației pe care mi-au făcut-o de atâtea ori să le fac o vizită la Zürich. I-am explicat apoi că foarte curând îmi voi putea lua un concediu de la serviciu, dar numai pe scurta perioadă a unui gol de lucru între două comenzi.

Încercam astfel să-i spun pe ocolite ceea ce într-o formulare clară și concisă însemna: Trimite-mi, te rog, repede invitația!

Din cauza recepției proaste nu reușeam, nici Elly, nici eu, să ne auzim prea bine. Având mereu impresia că Elly nu-mi înțelegea exact mesajul, mă vedeam deseori nevoit să-mi repet spusele.

M-am liniștit când, în cele din urmă, m-a asigurat că m-a auzit și că: „Victor se va ocupa chiar azi de scrisoarea de invitație..."

M-am grăbit însă să mă bucur și să răsuflu ușurat, pentru ca, în clipa următoare, aveam să cred că toată osteneala pe care mi-o dădusem fusese zadarnică. Continuându-și fraza, Elly adăugase:

– ... și ți-o voi trimite imediat la Moscova!

Nu puteam să-mi închipui că cineva întreg la minte putea face o asemenea afirmație. Nu puteam presupune decât că Elly înnebunise sau că băuse prea mult whisky și divaga.

Lipsit de nădejde am mai făcut totuși o timidă încercare să lămuresc lucrurile:

– Unde ai spus că mi-o trimiți?

Pusesem deja întrebarea când deodată mi-a intrat în funcție mintea românului de pe urmă și am priceput!

Încerc să-mi pun lipsa de perspicacitate pe seama emoțiilor zilei, pentru a nu părea chiar așa de ridicol.

Să mă explic: cum conversația mea cu Elly fusese purtată pe franțuzește, îi reproduc întocmai ultimele ei cuvinte: „... et je te l'enverrai immédiatement à Moscou!..."

Ori, biata Elly, vrând să precizeze că îmi va trimite invitația pe adresa mea, nu rostise decât ultima parte a numelui străzii Maria Hagi

Moscu, pe care locuiam, pronunțând și accentuând cuvântul „Moscu" la fel cum se pronunță în limba franceză „Moscova"!

Cât privește teama mea că Elly nu-mi înțelesese graba de a primi invitația, aveam să aflu mai târziu că fusese nejustificată. Chiar în după-amiaza zilei în care vorbisem cu ea la telefon, deși era o sâmbătă, și în Elveția toate serviciile și instituțiile publice erau închise, Victor Bossart s-a dus acasă la șeful poliției din cartier și l-a convins să facă o excepție: să meargă totuși cu el la biroul din sediul poliției și să-i legalizeze scrisoarea de invitație făcută pe numele meu.

Mă hotărâsem să nu-i spun mamei nimic despre întreaga poveste a pașaportului.

Voiam să o scutesc de toate emoțiile legate de plecarea mea și, mai ales, de șocul pe care l-ar suferi dacă în ultimul moment mi s-ar retrage pașaportul și visul ei de a mă vedea plecat din țară s-ar nărui.

Cu tot optimismul Lilicăi, în privința plecării mele, eu continuam să nu exclud din calculele pe care mi le făceam, ipoteza unei ultime intervenții a Securității pentru a-mi ridica, în cel mai bun caz, numai pașaportul.

Zarurile fiind însă aruncate, nu-mi mai rămânea acum decât să merg înainte pe drumul pe care apucasem, fără să mai șovăi la fiecare gând care mă ispitea.

Așadar, cu toată suspiciunea și neîncrederea mea funciară în bunele intenții ale autorităților, am pornit la treabă. Chiar de-a doua zi mi-am obținut cele două adeverințe, de la secția financiară și de la serviciu, atestând că nu aveam nici o datorie. Cea de la cooperativă mi-a obținut-o Mircea Gagel, prin relațiile lui, evitând să le spună la ce îmi folosește.

Mircea mi-a propus apoi să „bem" evenimentul, fiind convins că totul se va termina cu bine și bucurându-se de parcă i s-ar fi aprobat lui pașaportul.

Cum din ziua aceea pentru mine începuse o perioadă de așteptare de durată nedeterminată, trebuia să-mi omor într-un fel timpul, așa că i-am urmat sugestia și am intrat cu el la cârciuma din colțul străzii Viorele. În atmosfera rece, îmbâcsită de fum de tutun și de mirosul de câine plouat al hainelor aburind de umezeală ale consumatorilor, i-am ținut aproape zilnic tovărășie lui Mircea, până către sfârșitul săptămânii.

Într-una din acele dimineți, ne-am dus împreună la casieria cooperativei să ne ridicăm banii care, în fine, ni se aprobaseră pentru executarea machetei locomotivei din Parcul Carol. Din câte mi-aduc aminte, am încasat atunci vreo trei mii și ceva de lei. M-am trezit astfel bogat, cum nu mai fusesem niciodată de când ieșisem din închisoare. Și, cum se mai întâmplă uneori ca și o surpriză plăcută să nu vină singură, când am ajuns cu banii acasă, Lilica Ciorănescu mă aștepta în capul scării cu

plicul de la Victor Bossart, în mână.

Trecuseră numai 6 zile de când vorbisem cu Elly, la telefon! Un record poștal pentru vremea aceea!

M-am decis să-mi încerc chiar a doua zi norocul la „Grădina cu cai". Poate că le sosise cota trimestrială de valută.

În dimineața de 29 ianuarie m-am prezentat deci din nou în fața ghișeului. Era un alt funcționar, care, după ce mi-a pus aceeași întrebare ca și primul: „Pentru ce țară?", a scos și el pe masă sertarul cu eticheta „Elveția", i-a cercetat conținutul și mi-a găsit pașaportul. Ținându-l într-o mână, a întins-o pe cealaltă spre mine, cerându-mi laconic: „Buletinul și Livretul militar!"

Aveam la mine numai buletinul.

Noul funcționar, repetând și el gestul făcut câteva zile mai înainte de colegul lui, a împins la loc pașaportul în sertar: – „Aduceți și Livretul!" Cuvinte pe care le-am auzit din mers, pentru că porniseм deja spre ieșire, sperând că-l pot aduce înainte de închiderea biroului. Mi-am permis chiar luxul unui taxi care m-a dus până în strada Hagi Moscu, m-a așteptat în fața casei și m-a dus iar înapoi la „Grădina cu cai", înainte de ora 12.

Nu-i dădusem timp funcționarului să-mi uite nici figura, nici numele. De cum intrasem pe ușă, scosese sertarul „Elveția" pe masă, extrăgând din el pașaportul înainte de a fi apucat să-i înmânez buletinul și livretul. Le-a verificat pe amândouă și, apoi, întinzându-mi pașaportul mi-a arătat spre un alt ghișeu spunându-mi să mă grăbesc să-mi iau valuta, fiindcă se făcuse ora de închidere.

Într-adevăr, funcționara din spatele ferestruicii unde-și avea biroul, își strângea lucrurile și se pregătea de plecare. Cam nemulțumită de apariția mea, a catadicsit totuși să mai zăbovească.

Mi-a cerut pașaportul și consultându-l a început să completeze tot felul de rubrici dintr-un borderou desfășurat în fața ei pe birou. La ultima rubrică a rămas cu tocul ridicat deasupra ei și m-a întrebat:

– 18 dolari e bine?

Luat prin surprindere, am răspuns aprobativ.

Abia în clipa următoare mi-a trecut prin minte că nu aveam habar de cursul dolarului și nici de ceea ce se poate face cu 18 dolari, în buzunar, în străinătate.

Singurele mele informații despre cursul valutar datau din închisoare, unde avusesem ocazia să aflu că valoarea dolarului era cotată în ani de condamnare pentru cel care îl deținea.

Nu mai țin minte câți lei am dat pe cei 18 dolari. Știu doar că am primit o chitanță și că am semnat, la rândul meu, de primire.

Și mai știu că am ieșit în stradă cu sentimentul straniu de a fi primit dreptul să port asupra mea un lucru prohibit, ceea ce îmi stârnea și o oarecare îngrijorare.

Chitanța ce mi se dăduse, mi se părea, de fapt, un fel de „permis de

port-devize", la fel de greu de obținut ca și un „permis de port-armă".

Pe de o parte, începuseră din nou să mă bântuie gândurile sumbre că în jurul meu se țesea o conspirație, iar pe de altă parte, mi se întărea hotărârea de a o înfrunta, luându-mi însă toate măsurile posibile de prudență.

Pe drum, m-am surprins de mai multe ori întorcând capul și privind în urmă, deși pierdusem în ultima vreme acest obicei, nemaiavând senzația că sunt supravegheat. Acum însă, fără să pot spune de ce, mă simțeam iar în primejdie și mi se trezeau vechile reflexe.

Am făcut chiar un ocol prin Cișmigiu, dar n-am observat nici un individ suspect care să se țină după mine. Am profitat să mă așez pe o bancă și să-mi examinez mai de aproape pașaportul, de care, de față cu funcționarul de la „Grădina cu cai", din nu știu ce teamă stupidă, nici nu îndrăznisem să-l răsfoiesc, pentru a nu-mi arăta nerăbdarea și interesul pe care mi-l suscita. L-am deschis și mi-amintesc că pe una din pagini era scrisă data la care fusese întocmit: 6 ianuarie 1969!

L-am băgat apoi în buzunarul de la piept împreună cu dolarii și am pornit spre casă. Trecuse de ora prânzului. Eram pe bulevard, prin dreptul fostului garaj „Ciclop", când m-a ajuns din urmă și m-a prins de braț Giorgi Lahovary. Mă strigase de mai multe ori pe nume, dar îngândurat cum eram nu-l auzisem. S-a și mirat de neatenția mea și m-a întrebat dacă am pățit vreun necaz.

Călcându-mi propriul consemn, m-am decis să-i divulg secretul, nu numai fiindcă era un prieten de încredere, dar și fiindcă îl știam mai informat decât mine în privința călătoriilor în străinătate, deși experiența lui se mărginea la „țările frățești", singurele pentru care primise viza.

L-am pus deci în temă, având grijă să-i opresc la timp elanul manifestărilor exuberante de entuziasm, pentru a nu atrage atenția trecătorilor. M-a înțeles și mi-a promis discreție absolută.

Când i-am spus că am și primit invitația de la Elly și Victor Bossart, pe care îi cunoscuse și el, și că urmează să cer viza elvețiană, m-a întrerupt:

– Știi cine e funcționarul român care lucrează la ambasada Elveției?

Nu știam.

– Cine?, am întrebat.

– Bichi (Bișu) Catargi, pe care îl cunoști! Nu știu însă dacă știi că e un personaj controversat. Se spune că ar fi informatorul Securității.

Bichi împărtășea astfel soarta celor care lucrau în cadrul legațiilor și ambasadelor străine din București, pe care lumea îi socotea, din principiu, „turnători". Și nu fără temei, deoarece nimeni nu putea fi angajat într-un astfel de serviciu, fără avizul favorabil din partea Securității. Ba mai mult chiar: luase ființă un birou special, care, la cererea reprezentanțelor străine, le repartiza funcționarii de care aveau nevoie.

Nu era greu de ghicit cine stătea în spatele acestui birou special!

De altfel, metoda la care recurgea pentru a recruta și selecționa personalul destinat ambasadelor fusese dată în vileag de mai mulți din cei

aleși și repartizați în posturi. Absolut toți semnau un angajament, prin care se obligau să colaboreze cu „organele de stat". Unii semnau de bunăvoie, alții siliți prin amenințări și șantaj.

Dacă își „onorau" obligațiile asumate sau dacă își „călcau" angajamentele luate, nu o știau decât ei, așa încât, din prudență, pentru orice eventualitate, lumea îi evita.

Iar dacă omul mai avea și o meteahnă care îl făcea șantajabil (cum era cazul lui Bichi) era un motiv în plus să fie considerat capabil și de alte slăbiciuni.

Îl cunoșteam destul de bine pe Bichi, fiindcă ne fusese mulți ani vecin de apartament în blocul Malaxa, unde locuia împreună cu mamă-sa, la etajul 7, pe același palier cu noi.

Despre mama lui, Mihaela Catargi, o femeie inteligentă și cultivată, se spunea că făcuse o viață întreagă tot felul de mici compromisuri pentru a se putea menține, într-o existență destul de precară, în atmosfera boemă în care se complăcea să trăiască.

Fiind o femeie interesantă, originală și o povestitoare plăcută, mama îi trecea cu vederea lipsa de caracter și o primea cu toată simpatia de fiecare dată când suna la ușa noastră.

Ne vizita destul de des, fie pentru a sta numai de vorbă sau a face un schimb de cărți, fie pentru a juca câteva partide de „pinacle" care, nesolicitând o atenție deosebită, nu împiedica continuarea conversației.

Știind-o strâmtorată, mama o reținea întotdeauna la masă și de câte ori o simțea la ananghie îi dădea câte o mână de ajutor.

Bichi, care își adora mama, îi purta și mamei mele un deosebit respect și afecțiune, cuprinzând-o probabil și pe ea în complexul de care suferea.

Când, în oportunismul ei, Mihaela a devenit membră a organizației „femeilor antifasciste" și, la o întrunire, care s-a ținut în apartamentul ei, a participat chiar Ana Pauker, mama a considerat că de aci înainte nu mai putea fi binevenită la noi în casă. Contactele s-au răcit și s-au rărit, reducându-se la relațiile civilizate impuse de vecinătate.

Cu toate astea, Bichi nu a încetat să ne viziteze și să se arate la fel de atent cu mama. Apoi, în toți anii cât am fost închis, când prietenii din jurul ei se răriseră, Bichi trecea totuși periodic să o vadă, neuitând să o felicite de sărbători și aducându-i, de fiecare dată, fie o floare, fie o cutie de nescafé.

La ieșirea mea din închisoare, mama îmi povestise cât de impresionată fusese de atenția și delicatețea pe care i le arătase în lipsa mea.

Eu nu-l întâlnisem încă după eliberare. Știam despre el ceea ce îmi povestise mama, iar acum aflasem, de la Giorgi, unde lucra și de ce reputație se bucura. Nu știam cum să-l judec: după care din cele două versiuni? În care din ele îl puteam descoperi pe adevăratul Bichi? Înclinam să cred că în amândouă!

Pentru mine însă, nu avea nici o importanță, pentru că oricum tre-

buia să dau ochii cu el a doua zi, când urma să-mi iau viza elvețiană. Și, într-adevăr, când în dimineața următoare am împins ușa de intrare de la Ambasada Elveției, de pe strada Pitar Moș, Bichi Catargi m-a primit cu o exclamație de bucurie. Mi s-a părut sincer emoționat de revedere. Era neschimbat, la fel de vesel ca înainte, cu același aer puțin snob și afectat, făcând abuz de franțuzisme și graseind. Când m-a văzut scoțând pașaportul din buzunar s-a luminat și mai tare la față:

– Să nu-mi spui că ai venit pentru viză?!... și fără să-mi dea timpul să-i răspund a continuat: Nici nu știi ce bine îmi pare pentru tine, dar și mai mult mă bucur pentru coana Lenuța, care cred că e fericită că i s-a împlinit dorința!

– Și eu sunt tare bucuros. Cu toată cheltuiala drumului m-am hotărât totuși să profit de invitația unor prieteni din Zürich. Din păcate, nu voi putea sta mai mult de 3-4 săptămâni. Nu pot lipsi mai mult de la serviciu.

Mi-a fost rușine de o minciună atât de proastă, dar în clipa aceea nu mi-a trecut prin minte altă formulă și nici nu-mi închipui că aș fi putut găsi una cât de cât verosimilă.

I-am apreciat delicatețea lui Bichi, care, ca și când n-ar fi înregistrat penibila și inutila mea explicație, mi-a luat din mână pașaportul și invitația, spunându-mi că nu va trebui să mai vin și a doua zi, așa cum era obiceiul, pentru că îmi va obține viza pe loc. Cinci minute mai târziu, ieșea din biroul consulului, cu viza pusă. I-am mulțumit și am dat să-mi iau rămas bun, dar Bichi a insistat să mă conducă până la ieșire. M-a însoțit până pe trepte afară, a închis ușa în urmă și, în timp ce ne strângeam mâinile, la câțiva pași de milițianul de la poartă, a adăugat:

– Voiam să-ți mai spun ceva: Dacă ai de gând să mergi și la München, unde sunt foarte mulți refugiați români, te sfătuiesc să ceri de aici, din București, viza germană, pentru că în Elveția nu o poți obține!

Și apoi, de parcă ar fi vrut să mă împiedice să mai spun vreo minciună gratuită, s-a grăbit să-mi ureze drum bun și „nu uita să transmiți din partea mea sărutări de mâini coanei Lenuța!" A mai ridicat o dată mâna în chip de salut și a dispărut în clădire. De atunci, nu l-am mai întâlnit.

Iar eu m-am îndreptat automat spre bulevard în drum spre casă, mai suferind ca niciodată de boala suspiciunii, care îmi submina seninătatea și buna dispoziție de când primisem pașaportul. Ultimele cuvinte ale lui Bichi mă obsedau. Neîncrederea mă îndemna să văd în ele o nouă capcană și deci să nu-i ascult sfatul.

Ajunsesem aproape de Piața Romană când a sfârșit prin a învinge încrederea. O încredere, ce e drept, destul de șubredă, dar susținută de intenția de a mai lăsa lucrurile și pe seama hazardului, spunându-mi din nou, așa cum îmi spusesem de atâtea ori în anii teroarei comuniste:ce-o fi, o fi!

Și am făcut stânga-împrejur spre Consulatul german! Am ajuns la timp și am obținut viza de tranzit fără nici o dificultate.

De la Consulatul german am făcut cale întoarsă spre centru. Lângă Universitate, în spatele statuii lui Mihai Viteazul, se aflau birourile Agenției „Tarom". Am împins ușa și m-am adresat funcționarei de la primul ghișeu, cerându-i informații în privința zborurilor pe ruta București-Zürich.

Cred că era într-o marți, iar primul avion zbura peste trei zile. N-am mai pregetat. I-am prezentat pașaportul și i-am cerut un bilet pentru cursa respectivă.

– Simplu sau dus-întors?

– Dus și întors, bineînțeles! i-am răspuns, privind-o uimit de asemenea întrebare. Efortul de a mă face crezut nu mi-a fost însă răsplătit: când mi-a spus prețul biletului mi-am dat seama că nu-mi ajungeau banii ca să-l plătesc! Străduindu-mă să mă arăt sincer dezolat că din grabă nu luasem destui bani la mine, m-am resemnat să cumpăr chiar și un bilet simplu. Nu mai țin minte cât costa biletul. Știu însă că am cheltuit aproape toți banii luați pe macheta locomotivei din Parcul Carol.

De la «Tarom», în drum spre casă, m-am abătut pe la mama, să o previn că spre sfârșitul săptămânii s-ar putea să lipsesc câteva zile din București.

Povestea o ticluisem pe drum: trebuia să plec în provincie, delegat de cooperativă, în interes de serviciu. Nu mă gândisem în prealabil să pomenesc și numele localității unde urma să mă duc, dar, luat prin surprindere de întrebarea mamei, răspunsesem spontan: „la Brăila".

Trecuseră mai bine de patru ani, de când, la eliberarea din închisoare, debarcasem la Brăila și gândul mă mai ducea încă deseori la orașul în care făcusem primii pași fără lanțuri la picioare sau cătușe la mâini!

Mai aveam două zile până la data fatidică a plecării pe care nu reușeam încă să o cred posibilă. Numai Lilica Ciorănescu era convinsă că augurii sunt de partea mea și încerca să-mi insufle și mie aceeași certitudine.

Deși îndoiala mea persista, am început să mă ocup de cele necesare drumului. Lilica mi-a dat o valiză veche de carton, care, deși de dimensiuni mici, era mult prea încăpătoare pentru modesta garderobă pe care reușisem să mi-o încropesc. Și totuși, făcutul bagajului avea să fie o îndelenlnire anevoioasă și de lungă durată. De fiecare dată, după ce umpleam valiza, o goleam din nou, pentru a-i schimba conținutul. Cum nu reușeam să exclud ipoteza unei înscenări puse la cale de Securitate, eram mereu în dilemă, neputându-mă hotărî ce să iau cu mine și ce să las. Nu-mi dădea mâna nici să renunț la puținele lucruri de îmbrăcăminte necesare pe care le aveam și nu voiam nici să-mi deconspir intenția de a rămâne în străinătate, luându-mi toată zestrea vestimentară și lăsând în urmă dovada unui dulap gol. Eram înclinat să cred că la vamă mi se va controla în mod special bagajul și vedeam posibilă chiar și o percheziție la domiciliu. O supoziție care m-a determinat să încep prin a-mi face eu însumi o percheziție pentru a nu lăsa la vedere nimic compromițător. Am adunat și

împachetat cele câteva cărți, reviste străine și scrisori care, căzând în mâna Securității, ar fi putut trezi suspiciuni și da naștere la întrebări incomode.

Către seară i-am făcut o ultimă vizită Maricicăi Muzicescu. I-am arătat pașaportul și biletul de avion și i-am vorbit de temerile mele, rugând-o să-i stea alături mamei, dacă mi se va întâmpla ceva. Am stat mult de vorbă și s-au golit multe pahare în seara aceea. Se făcuse târziu, când am plecat acasă. Pe Maricica nu aveam să o mai văd niciodată.

În dimineața următoare am trecut pentru ultima oară pe la atelierul din strada Viorele. Voiam să-mi iau rămas bun de la Mircea Gagel, dar nu a fost chip să-l conving să nu vină a doua zi la aeroport.

– Cum să nu vin? E o plecare la care am contribuit și eu și vreau să te văd suindu-te în avion!

Avea dreptate! Numai la îndemnul și insistența lui completasem formularul de cerere de pașaport! Ne-am dat deci întâlnire la Băneasa!

Nu-mi mai aduc exact aminte cu cine m-am mai întâlnit în ziua aceea. Simțeam nevoia să mă văd și să vorbesc cu cât mai multă lume. Împins de această dorință am pornit într-un tumeu de vizite pe la prieteni și cunoscuți. Voiam astfel, într-un fel, să mă despart de ei fără să-mi iau rămas bun. Aveau să-și dea seama mai târziu, când vor afla ceea ce nu le-am spus, că venisem, de fapt, să le strâng mâna înainte de plecare. Celor mai apropiați le-am spus adevărul și i-am îmbrățișat.

M-am întâlnit apoi cu Sandra Lahovary, pentru a-i da o dublură a cheii de la ușa camerei mele, stabilind cu ea următoarea înțelegere: să vină și ea a doua zi la Băneasa și fără să mă bage în seamă să se așeze la o masă de la cofetăria din holul aeroportului. De acolo, în timp ce își va bea cafeaua, să mă urmărească cu privirea până ce mă voi sui în avion și să nu părăsească aeroportul decât după decolarea lui.

În cazul în care nu mă va vedea printre pasagerii ce se vor urca în avion sau dacă voi fi dat jos din avion înainte de decolarea lui, să se ducă imediat cu mașina la mine acasă și să o anunțe pe Lilica Ciorănescu. Va găsi la ea un pachet și un plic cu diferite hârtii pe care să le ia și să le pună bine la ea acasă.

Dacă se va dovedi că prin reținerea mea la aeroport, Securitatea nu urmărise decât să-mi ridice pașaportul, lăsându-mă apoi liber, îi voi da imediat de veste. Dacă dimpotrivă, dispariția mea se va prelungi mai mult de o săptămână, va urma să se consulte cu Lilica în privința felului în care să o anunțe pe mama despre cele întâmplate.

Considerând că prin asta îmi luasem toate măsurile de prevedere care îmi stăteau la îndemână, m-am despărțit de Sandra și am pornit-o spre locuința mamei, care, ca de obicei, la ora prânzului, mă aștepta la masă.

I-am spus că data plecării mele în delegație la Brăila fusese fixată pentru a doua zi. Plecam cu un tren de dimineață, așa că nu voi mai veni la masă. Voi lipsi numai câteva zile și dacă îmi va fi posibil o voi chema la telefon, pentru a-i anunța data întoarcerii.

Mi-am dat apoi osteneala să mă port ca de fiecare dată când luam masa la ea, comentând, în timp ce mâncam, ultimele știri pe care mama le asculta, cu sfințenie, în fiecare seară la radio. După masă, venind momentul să-mi iau rămas bun, poate că am fost chiar mai reținut ca de obicei, de teamă să nu-mi simtă emoția.

Coborâsem deja treptele până la etajul inferior, când, auzindu-mă strigat, m-am oprit și am ridicat capul. În capul scării, aplecată peste balustradă, mama a ținut să-mi mai ureze o dată drum bun, adăugând câteva cuvinte însoțite de o privire plină de subînțeles: „... și vezi ce faci pe acolo... poate se ivește vreo ocazie... !"

Am rămas pentru o clipă interzis, deși eram sigur că nu mă trădasem nici prin atitudine și nici cu vorba.

Ani de zile mai târziu, când ne-am revăzut, mi-a spus doar atât: „Am avut o intuiție că se va petrece ceva!"

În seara aceea, acasă, mi-am mai pritocit de câteva ori lucrurile din valiză. Apoi, la chemarea Lilicăi, am urcat la ea, la etaj.

– M-am gândit că nu v-ar strica o gustare și un păhărel de țuică «de la producător», ca să mai scurtați din așteptare!

Ghicise că-mi stătea înainte o noapte lungă și îmi simțise neastâmpărul.

Am stat o mulțime de vorbă și mi-a prins bine. Am ascultat-o depănându-și amintirile din copilărie și tinerețe, povestindu-mi despre „Jurj" (cum îi spunea fratelui ei preferat din străinătate), înduioșându-se la gândul că-l voi cunoaște și-l voi îmbrățișa din partea ei.

Când m-a ajuns, nu atât osteneala alergăturilor din timpul zilei, cât oboseala tensiunii nervoase pe care o trăisem de când primisem pașaportul, m-am dus să mă culc.

Am dormit neîntors până dimineața. M-am trezit odihnit, dar stăpânit de aceeași neliniște din ajun. Nu-mi găseam locul și nu eram în stare să-mi adun gândurile.

Avionul zbura abia după-amiază și timpul trecea greu. Mă învârteam prin cameră ca un leu în cușcă, căutând să-mi stăpânesc nervozitatea. Mă simțeam la fel de neliniștit și de îngrijorat ca diminețile în celulă la Securitate, când mă frământam, neștiind când și dacă voi fi sau nu chemat la anchetă în cursul zilei. Ajungeam atunci să-mi doresc întâlnirea cu anchetatorul numai pentru a pune odată capăt așteptării chinuitoare. Și, într-adevăr, când gardianul trăgea zăvorul de la ușa celulei și-mi punea ochelarii negri la ochi, mă simțeam brusc ușurat și îmi recăpătam calmul și luciditatea. De data asta destinderea nervoasă avea să se producă abia peste câteva ore, când am ieșit din casă.

– Doamne ajută! am auzit-o pe Lilica spunându-mi din pragul ușii, după care am coborât în stradă și m-am îndreptat spre stația de autobuz. Cred că nici cei mai buni prieteni nu m-ar fi recunoscut după mers, atât

de calm și fără grabă am pășit în holul aeroportului de la Băneasa. Noroc că nu avea cine să-mi ia pulsul în acel moment.

Deși mai erau aproape două ore până la plecarea avionului, Mircea Gagel, în picioare lângă barul bufetului din aeroport, era deja la al doilea pahar de rom. Nu era singur. Venise cu Rusalim Buta, un fost coleg de lucru de la cooperativă, pe care îl cunoscusem și eu. Venea deseori să ne viziteze la atelierul din strada Viorele.

M-am alăturat și eu lor la bar și în timp ce-mi beam cafeaua comandată și îmi fuman țigara, îmi plimbam privirea peste lumea din sală. O căutam din ochi pe Sandra, care nu venise încă, și examinam, totodată, figurile oamenilor care populau sala, încercând să descopăr printre ele pe cele care ar fi putut fi ale agenților de serviciu în incinta aeroportului.

Ideea că eram urmărit și observat nu mă părăsea, deși nu vedeam nimic suspect în jurul meu, care să-mi justifice obsesia. De altfel, nu era decât puțină lume. În afară de câteva perechi venite să bea o cafea la aeroport, într-o ambianță mai deosebită și în orice caz mai civilizată și mai plăcută decât la o cafenea din oraș, nu mai era decât un grup de oameni la fel de puțin numeros, care aștepta plecarea unui avion de cursă internă. Când prin megafon li s-a anunțat, acestora din urmă, îmbarcarea, sala a rămas aproape goală.

În fine, a apărut și Sandra, împreună cu o prietenă. A trecut peste noi o privire indiferentă și, așa cum ne înțelesesem, s-a așezat cu prietena ei la o masă, fără să ne mai bage în seamă. Din locul de lângă bar, unde mă aflam cu Mircea și cu Buta, vedeam prin geamlâcul halei pista de beton a aeroportului. Am putut astfel observa manevrele aparatului B.A.C. (primul de acest tip achiziționat, de România, din Anglia), care rula spre capătul dinspre aeroport al pistei de decolare. Era avionul care zbura pe ruta București-Zürich. În acel moment a răsunat la megafon vocea crainicului, anunțându-i pe pasagerii pentru Zürich să se prezinte la ghișeul din sala de așteptare, pentru declararea banilor și obiectelor de valoare ce le aveau asupra lor. Abia l-am înțeles din cauza bruiajului provocat de un grup de 4 sau 5 italieni care, gesticulând, vorbind și râzând tare, intraseră tocmai atunci în aeroport.

La ghișeul la care fuseserăm poftiți nu ne-am prezentat decât vreo șapte sau opt persoane. Majoritatea avea figuri care nu inspirau încredere; o impresie, confirmată nu numai de înfățișarea lor, ci și de felul de a se purta și de a vorbi. Se vedea de la o poștă că erau din lumea oamenilor de partid. M-am așezat și eu la rând, în urma lor. Eram penultimul. Ultimul care s-a alăturat șirului, ce se formase în fața ghișeului, era de data asta, spre deosebire de „tovarășii" dinaintea mea, un „domn" în jur de 50 și ceva de ani. Se deosebea de primii poate nu atât prin vârstă, cât printr-o anumită discreție și lipsă de ostentație în atitudine. Rând pe rând „tovarășii" au îndeplinit formalitățile cerute, unul din ei nepierzând ocazia să-i spună funcționarei de la ghișeu câteva glume cu un haz cel

puțin dubios, dacă nu direct grobian. Venindu-mi rândul, i-am arătat funcționarei chitanța pentru cei 18 dolari primiți la «Grădina cu cai» și am semnat o declarație prin care mă obligam să prezint la întoarcere singurul obiect de valoare cu care plecam: inelul cu capul lui Hermes, amintire de la tata, pe care îl purtam la mână.

Funcționara mi-a mai pus în vedere că nu am voie să scot din țară bani românești. Cum mai aveam asupra mea vreo 300 de lei, mi-a venit ideea să mai joc o dată rolul călătorului prevăzător, care se gândește și la momentul întoarcerii. Am întrebat-o, în consecință, simulând o indignare justificată:

– Cum adică? La revenirea în țară va trebui să merg pe jos de la aeroport până acasă? Nu am voie să am asupra mea nici măcar bani pentru taxi?

– Ați înțeles greșit, mi s-a replicat, puteți pleca cu o sumă mică, dar trebuie să o declarați și să o prezentați la întoarcere. Spuneți-mi câți lei vreți să luați?

M-am scuzat pentru neînțelegere și, satisfăcut de răspunsul primit, am rugat-o să treacă în declarație suma de 100 de lei. În încheiere, cu o amabilitate care mie îmi alimenta suspiciunea că nu eram decât un pion în jocul perfid al Securității, care îmi întindea o cursă, funcționara a adăugat:

– Vă rog acum să luați loc în sală și să aveți răbdare până ce pasagerii pentru Zürich vor fi anunțați să se prezinte la controlul vamal.

Politețea, în mâna Securității, devenea armă. Știam din experiența anchetelor și a închisorii că după vorba bună și omenoasă, menită să te destindă și să-ți câștige încrederea, urmau înjurătura și pumnul, care trebuia să te surprindă nepregătit să primești lovitura. Cum să cred că bunăvoința și blândețea cu care mi se vorbise la ghișeu puteau reprezenta altceva decât prima parte a terapiei de șoc, care urma să-mi fie aplicată?

M-am întors să-mi continui așteptarea la bar, lângă Mircea și Buta. Mi-am pus bine în portofel suta de lei cu care eram autorizat să plec, iar banii care prisoseau i-am dat lui Mircea.

– Îți promit că nu plecăm de aici până nu-i termin!... și a mai comandat două romuri, reproșându-mi lipsa de solidaritate la băutură: eu comandasem o cafea, pe care n-am mai apucat să o beau. Duceam tocmai ceașca la gură, când în sală a răsunat megafonul, invitând călătorii pentru Zürich la controlul vamal.

Evitând efuziunile, ne-am ascuns discret emoția într-o banală strângere de mâini, împărtășindu-ne doar din priviri vorbele oprite pe buze. Numai Mircea a rupt tăcerea. A mai ridicat o dată paharul la gură și mi-a șoptit „noroc!".

Mi-am luat valiza și m-am îndreptat spre ușa la care privisem cu atâta jind de fiecare dată când venisem cu Dinu Mitache să bem o cafea la aeroport. O ușă care ne era interzisă și care, în imginația noastră, se deschidea spre o altă lume. O lume în care, glumeam noi: nu era durere

și nici întristare!

Pentru mine reprezenta ultima ușă de celulă care împiedica ieșirea în libertate.

Acum pentru prima oară, mă angajam pe panta lină a rampei care cobora spre ea. Întâmplarea a făcut să mă găsesc din nou în compania celor de la coada precedentă: înaintea mea erau „tovarășii" de care am mai vorbit, iar după mine era domnul care venise, în urma mea, la ghișeul unde declarasem banii.

Încăperea de dincolo de ușă avea, mai degrabă, aspectul de coridor. Era lungă și destul de îngustă. Îi mai răpea din lățime tejgheaua care o mărginea pe partea dreaptă, ca și spațiul dintre aceasta din urmă și perete, rezervat funcționarilor vamali.

„Tovarășii", purtători numai de serviete sau de câte o geantă, trecuseră deja de control și fuseseră îndrumați spre încăperea următoare. Văzusem cum procedaseră ei și am făcut și eu la fel, depunându-mi bagajul pe tejghea. În dreptul meu, de cealaltă parte a ei, doi funcționari stăteau de vorbă. Văzându-mă și-au întrerupt discuția și, fără grabă, s-au apropiat de valiză. Am întors-o cu deschizătorile spre ei, pregătindu-mă să-i ridic capacul pentru a le prezenta conținutul la control. N-am apucat să o fac! Unul din cei doi, întinzându-și brațul și-a aplicat palma pe capac și l-a apăsat la loc. M-am uitat la el nedumerit. Fără să-și ia mâna de pe valiză, m-a întrebat pe un ton neutru, profesional:

– Aveți obiecte nepermise pe care nu le-ați declarat?

– Nu, i-am răspuns și am vrut din nou să deschid valiza ca să-i verifice conținutul. Prevenindu-mi gestul, omul și-a apăsat mai tare și cu ostentație palma pe capacul valizei, împiedicându-mă să-l deschid, spunându-mi cu o nuanță de reproș în glas:

– Se poate, tovarășe?! Doar mergem pe încredere!

Am fost atât de uluit la auzul acestei afirmații, încât am rămas fără replică și nu e de mirare că nu i-am uitat nici până azi cuvintele. Cum nu i-am uitat nici zâmbetul și nici lumina jucăușă din ochii cu care mă privea, când, față de tăcerea și lipsa oricărei reacții din partea mea, mi-a arătat cu mâna pe unde să o iau zicându-mi:

– Sunteți în regulă! Cu noi ați terminat! Vă dorim o călătorie plăcută!

Mie mi s-a părut că nici măcar nu-și dăduse osteneala să-și ascundă ironia din voce, când mi-a urat drum bun, de parcă ar fi vrut să-mi spună în derâdere: călătorie sprâncenată!

Am plecat spre ușa pe care mi-o indicase, gândind că farsa care mi se juca se apropia de sfârșit. Înainte de a trece în camera vecină, am mai întors o dată capul și l-am văzut cum, de data asta, omul meu scotocea fără menajamente în valiza „domnului" care fusese la rând în urma mea. Cum să-mi explic această deosebire de tratament?

Și totuși, cu toate nedumeririle (pe care le mai am și azi), trebuie să recunosc că nici un fapt petrecut ulterior nu mi-a adus dovada că Securi-

tatea se jucase cu mine ca pisica cu șoarecele și că „vameșul" de la aeroport își bătuse joc de mine, așa cum îmi închipuiam eu în acel moment. Și azi îmi vine greu să cred că omul își permisese să glumească cu mine din inițiativă personală.

În încăperea în care intrasem am dat iar peste nelipsitul grup de „tovarăși".

Prin fereastră, la vreo 150 de metri se vedea avionul nostru. După câteva minute de așteptare, ni s-a deschis ușa și doi inși din personalul aeroportului ne-au condus până la avion.

Deși soarele se apropia de scăpătat, afară era tot cald. Și asfaltul mai rămăsese încins, din timpul zilei.

Din micul nostru grup de pasageri, care se îndrepta spre avion, am fost singurul care, pe la jumătatea drumului, am întors capul și am ridicat brațul într-un ultim semn de salut adresat celor care mă urmăreau cu privirea de la ferestrele aeroportului. Eu nu-i mai puteam vedea. Geamlâcul din spatele căruia știam că se uită la mine strălucea sub lumina aurie a ultimelor raze de soare și mă orbea.

Tot uitându-mă înapoi, rămăsesem ultimul. Mă depășise și „domnul" de la ghișeu, cu toate că observasem că prefera să lase o distanță între el și „tovarășii" care se pricepeau să fie mereu primii. O calitate pe care și-au arătat-o și la urcarea în avion și la ocuparea locurilor. Aici s-au lovit însă de o concurență neloaială. Cele mai bune locuri din față erau deja ocupate de cei câțiva italieni pe care îi văzusem în aeroport și care, bucurându-se probabil de regimul preferențial acordat cetățenilor străini, trecuseră mai repede prin vamă și fuseseră mai devreme îmbarcați.

Datorită numărului redus de călători, majoritatea locurilor au rămas neocupate, așa că fiecare s-a așezat unde a vrut.

Mi-am ales imediat un loc lângă fereastră pe partea cu vederea spre aeroport. De aici puteam observa toate mișcările personalului de la sol, care se agita în jurul avionului. Se încheiase tocmai operația de alimentare cu combustibil și camionul-cisternă se pregătea să plece, iar câțiva muncitori zăboveau încă lângă scara mobilă de lângă ușa avionului. Îi așteptau pe ultimii membri ai echipajului și personalului de bord pentru a o îndepărta.

Eu însă, de îndată ce m-am așezat, mi-am ațintit privirea asupra clădirii aeroportului și, mai ales, nu mi-am mai luat ochii de la ușa de ieșire spre pistă. Continuam să cred că pe acolo putea să-mi vină, chiar și în ultimul moment, înștiințarea că mi se anulase pașaportul. Mai auzisem de cazurile unor persoane care fuseseră coborâte din avion numai cu câteva minute înainte de decolare.

Atenția îmi era atât de concentrată asupra celor care mai intrau sau ieșeau pe ușa cu pricina, încât nici nu remarcasem că, între timp, cineva se așezase pe locul de lângă mine. Abia când l-am auzit tușind, am tresărit și am întors capul: era „domnul" din urma mea de la ghișeu care, văzându-mi surprinderea, s-a simțit obligat să se scuze:

– Mă iertați, dar n-am vrut să vă deranjez. Am văzut să sunt locuri libere și am plecat de la locul meu din față unde era prea mare zgomot.

Nu mi-am dat seama dacă se refera la zgomotul motoarelor sau la cei câțiva italieni care erau atât de veseli și de gălăgioși, încât păreau a fi cu mult mai mulți decât erau în realitate. L-am asigurat că nu mă deranjează cu nimic și m-am întors iar spre fereastră pentru a-mi continua supravegherea.

Cu fiecare minut care trecea, tensiunea nervoasă creștea, dar o dată cu ea se înfiripa și-mi creștea și speranța în suflet.

S-o fi mirat bietul om de lângă mine atunci când, la auzul zgomotului asurzitor al motoarelor ambalate și la primele trepidații ale avionului ce se punea în mișcare, o fi văzut cum brusc m-am destins, m-am întors de la geam, m-am lăsat până în fund pe speteaza scaunului și, închizând ochii, am tras o dată adânc aer în piept. Și-o fi zis poate că mi-e frică în avion. De unde să știe el că mie îmi era frică de sol!

Starea de încordare prelungită sub care trăisem în ultimele zile, dar mai cu seamă în ultimele ore pe aeroportul de la Băneasa, mă istovise și fizic, nu numai nervos. Abia acum, în timp ce avionul rula cu viteză crescândă pe pista de decolare, aveam pentru prima oară răgazul să-mi simt oboseala.

O senzație totuși plăcută de sfârșeală îmi golise mintea, alungându-mi toate gândurile rele și grijile pe care mi le făcusem până atunci. Pluteam într-un fel de stare de beatitudine prostească din care m-am dezmeticit numai când avionul, desprinzându-se de la sol, a luat brusc înălțime.

Intrând iar în contact cu lumea înconjurătoare, l-am văzut pe vecinul meu privindu-mă cu atenție.

– Nu suportați avionul? s-a interesat el, grijuliu. Vă întreb pentru că sunt medic și, dacă vă simțiți rău, v-aș recomanda să vă rezemați de speteaza scaunului, să vă uitați în sus și să repirați adânc de câteva ori. Vă veți simți imediat mai bine!

Ce era să fac?! I-am mulțumit și i-am urmat sfatul, confirmându-i apoi că își făcuse efectul.

După ce ne-am prezentat (și tare rău îmi pare că i-am uitat numele), am continuat să stăm de vorbă. Mi-a spus că mergea în delegație de serviciu, mai întâi în Elveția și apoi, dacă îmi aduc bine aminte, în Belgia, pentru achiziționarea de materiale și aparatură medicală pentru spitale.

Mi-am dat seama că prima mea impresie fusese justă. Nu mă înșelasem. După cum se purta și felul de a vorbi, vecinul meu se dovedea a fi un „domn" și nu un „tovarăș".

Conversația noastră nu ieșea însă din tiparele banale, obișnuite, respectate de tot cetățeanul „conștient" și deci prudent, atunci când se angaja în vorbă cu un necunoscut.

Exclamațiilor de încântare pe care ni le stârnea de fiecare dată priveliștea ce se desfășura sub noi atunci când ne atrăgeam unul altuia

atenția asupra câmpurilor sau pâlcurilor de pădure scăldate în lumina apusului de soare, doctorul le adăuga totdeauna câte o apreciere demnă de sloganele de preamărire a agriculturii socialiste.

Spre rușinea mea, nu mă încumetam să-l contrazic când îmi vorbea de stadiul avansat al câmpurilor arate sau însămânțate, chiar dacă în acel moment survolam suprafețe întregi de pârloage și miriști din anul trecut rămase neîntoarse. E drept că omul nici nu insista să-mi obțină asentimentul. O făcea, de altfel, fără convingere. Părea mai degrabă să recite o lecție învățată pe dinafară!

Cum direcția noastră de zbor era aceeași cu mersul soarelui spre asfințit, am avut parte de lumina unui amurg prelungit, până la destinație.

Uneori, conversația ne era întreruptă de vocea pilotului, care ne comunica prin microfon unele date meteorologice, despre temperatură și situația atmosferică sau despre apele, munții și orașele pe care le survolam.

Așa ne-a anunțat de pildă, la un moment dat, că orașul pe care îl vedeam sub noi, redus la dimensiuni de machetă, era Budapesta.

Am încercat, un timp, să urmărim cu ochii panglica argintie a cursului Dunării. Apoi ne-am luat iar cu vorba. Nu a mai trecut însă multă vreme și vocea de la microfon ne-a anunțat că jos, în stânga noastră, se vedeau luminile Vienei. Țin minte și acum reacția mea spontană și necontrolată la auzul numelui orașului. Cred că în clipa aceea mi-a luat Dumnezeu mințile. Uitând că atâta vreme cât mă găseam în avion, mă aflam încă pe teritoriu românesc, m-am întors brusc spre vecinul meu și am exclamat:

– În fine, trecurăm și cortina de fier!

Stupoarea pe care i-am citit-o doctorului pe față și în privirea pe care mi-a aruncat-o nu a durat decât o clipă. Teama a fost mai puternică și și-a impus amprenta pe trăsături și în expresia ochilor. Prima lui mișcare a fost să privească îngrijorat împrejur și apoi să deschidă ziarul pe care îl avea pe genunchi. Oricum, din acel moment nu a mai scos nici o vorbă. Și nici eu! Se lăsase între noi o tăcere penibilă și cred că la fel de jenantă pentru amândoi. Pentru el, fiindcă, din lașitate, preferase să se refugieze în tăcere; pentru mine fiindcă îl pusesem în situația de a alege această cale. În societatea „socialistă" ajunsese un fel de regulă de comportare să nu-ți înjosești și să nu-ți rușinezi interlocutorul, obligându-l să se desolidarizeze ostentativ de vorbele tale, chiar și atunci când îți împărtășea părerile. Se cădea să-i menajezi frica și nu să-l provoci să și-o dea în vileag, pentru că nu era „fair". Era o chestiune de politețe elementară!

Vocea pilotului ne-a cerut să ne punem centurile de siguranță. Avionul începuse să piardă simțitor din înălțime și din viteză. Cobora spre pista de aterizare de la Kloten, aeroportul Zürichului.

Prima imagine care m-a izbit, survolându-l la mică altitudine, a fost cea a mulțimii de mașini muticolore, aliniate în imensul parcaj al aeroportului. Mi-a trecut prin minte să-i spun doctorului că niciodată guver-

nul comunist de la noi nu ar fi tolerat o asemenea risipă de teren neproductiv. L-ar fi redat imediat agriculturii! Am păstrat însă reflecția pentru mine, nevrând să mai răsucesc fierul în rană.

Am aterizat. Un autobuz ne-a dus de la avion până la intrarea afectată „sosirilor", unde am avut primul contact cu amabilitatea funcționarului și polițistului elvețian de la controlul pașapoartelor și al bagajelor.

Între timp, „tovarășii" noștri își făcuseră din nou loc în frunte, înghesuindu-se în dezordine și tulburând cu vorba lor tare și râsul grosolan liniștea din jur. Așa se face că am rămas la urmă și m-am găsit iar lângă vecinul meu, doctorul. Zâmbetul timid pe care mi l-a adresat l-am interpretat drept invitație la reluarea relațiilor. Am intrat, așadar, împreună în sala aeroportului și am pornit amândoi în căutarea unui birou de schimb valutar.

La prima vedere, interiorul clădirii mi s-a părut un hău, un labirint în care ne vom rătăci. Eram zăpăcit de iluminație, de reclamele colorate, de săgețile și indicatoarele de tot felul, care te îndrumau spre diferitele birouri și servicii ale aeroportului. Mă străduiam să nu arăt cât eram de uluit și să nu dau impresia de a fi un proaspăt descins din copac, venit din jungla africană. Era o precauție inutilă, fiindcă nimeni din toată lumea care trecea pe lângă noi nu ne băga în seamă.

Era primul contact pe care îl luam, nu numai cu indiferența omului din Europa Centrală și, mai ales, de Nord, pe care nu-l atrage nici spectacolul străzii și nu se uită nici peste gard la vecin, dar și cu discreția atât de prețuită de elvețieni. O discreție cu care nu eram obișnuit și pe care am întâlnit-o și admirat-o la tot pasul în zilele următoare. Nu mă gândeam atunci că nu avea să treacă anul și aveam să încep să-i duc dorul indiscreției noastre românești ale cărei neajunsuri eram tentat să le minimalizez și chiar să le uit.

În sfârșit, tot urmărind drumul indicat de săgeți, am dat de ghișeul de schimb. După ce și-a schimbat dolarii în franci, doctorul a rămas în continuare lângă mine, așteptându-mă să-mi schimb și eu banii.

În timp ce, la rândul meu, îmi ridicam de la ghișeu francii corespunzători celor 18 dolari primiți la București, mi-au căzut ochii pe suta de lei pe care o mai aveam în portofel. Mi-a venit atunci ideea să-l întreb pe funcționarul de la agenție dacă schimbă și bani românești. Mi-a spus că da. I-am întins atunci suta de lei. După ce a consultat mai întâi niște tabele de pe biroul lui, a luat bancnota de pe tăblia ghișeului și mi-a pus în loc câteva monezi metalice. Nu mai știu ce valoare reprezentau, dar am surprins pentru o clipă, în ochii funcționarului, o privire compătimitoare, abia perceptibilă, care spunea însă tot. Îmi adunam tocmai mărunțișul, când doctorul care asistase la scenă nu și-a mai putut stăpâni nedumerirea:

– Ce ați făcut?! Văd că ați schimbat și suta de lei pentru care la Băneasa ați insistat atâta să vă fie lăsată pentru taxi!?

– Domnule doctor, mie nu-mi mai trebuie leii pentru taxi! Eu nu mă mai întorc acasă!

În primul moment, doctorul s-a uitat la mine la fel ca în avion, când i-am pomenit de cortina de fier. Apoi, deodată, s-a schimbat la față, ochii i s-au umezit, mi-a apucat mâna cu amândouă mâinile lui, mi-a strâns-o cu efuziune și cu glasul gâtuit de emoție a bâiguit:

– Îmi pare bine... nu știți cât mă bucur pentru dumneavoastră... vă doresc mult, mult noroc!

Și, cred că, speriat de ceea ce făcuse, mi-a întors brusc spatele și a plecat spre ieșire. De data asta am rămas eu să-l petrec emoționat cu privirea pe „domnul" doctor!

Nu l-am uitat nici azi și i-am fost recunoscător pentru vorbele pe care mi le-a spus atunci.

Datorită lui, la părăsirea Țării, ultima impresie despre români nu mi-au lăsat-o „tovarășii" cu care călătorisem, ci doctorul. Fusese ultimul român de care mă despărțisem și care avea să-mi amintească mereu de toți oamenii cumsecade din Țară, care, ca și el, trăiau cu teama în suflet.

Și poate că și din cauza lui nu i-am putut uita nici pe „tovarășii" din avion și nici pe „tovarăși", în general!

Aș putea spune că abia în aeroportul de la Zürich am trecut cu adevărat frontiera. Aici a fost hotarul dintre viața mea de până atunci din România și cea pe care aveam să o trăiesc în străinătate.

Dacă în prima parte a vieții soarta mi-o hotărâseră alții, împotriva voinței mele, acum, începând de la Zürich, inițiativa îmi aparținea. În aventura exilului m-am avântat singur, din proprie voință, fără teama zilei de mâine, dar și fără să-mi fac iluzii.

Cum însă de aici înainte povestea vieții mele devine prea personală și iese din contextul și tema acestor memorii, mă opresc aici.

Voi mai aminti doar, că în seara sosirii mele la Zürich, din casa familiei Bossart, o sunam pe mama la telefon.

S-a bucurat să-mi audă vocea și m-a întrebat cum am călătorit.

– Am călătorit bine, dar în loc să nimeresc Brăila, am ajuns la Elly și la Victor.

Am simțit-o ezitând.

– Mai spune o dată, că nu te-am înțeles!

– Ba m-ai înțeles foarte bine: sunt la Elly și la Victor!

A urmat o pauză mai lungă, înainte de a vorbi iar:

– O mai mare bucurie nu puteai să-mi faci! Acum sunt mulțumită! Te sărut și-ți doresc mult noroc! Să-mi dai vești despre tine, de câte ori poți!

Se arăta veselă, dar glasul tulburat de emoție mi-a sunat străin.

Postfață

În încheiere voi mai înșira, pe măsură ce îmi vin în minte, deci fără a ține seama de o ordine anume, câteva însemnări și gânduri răzlețe. Poate că vor ajuta la o mai bună înțelegere și lămurire a celor scrise până aici.

Închisoarea noastră cea de toate zilele nu a avut pretenția să fie operă literară. Cu atât mai mult, critica favorabilă, cu care a fost primită, m-a surprins și, recunosc, mi-a făcut plăcere.

Închisoarea noastră... nu a avut nici pretenția să fie lucrare documentară. Deși tot ce am relatat este purul adevăr lipsit de orice exagerare, rămâne doar o carte de amintiri, cu multe lacune și cu unele incertitudini și confuzii inerente, datorate operei necruțătoare a timpului asupra memoriei.

Am căutat, pe cât mi-a fost posibil, să păstrez o distanță și o minimă obiectivitate față de oameni și evenimente, chiar și atunci când mi-a venit greu să o fac. Nu am reușit întotdeauna. Răscolind trecutul, amintirile au prins din nou viață, reanimând sentimentele și patimile pe care mi le stârniseră la vremea lor și determinându-mă să dau, uneori, o notă mai subiectivă episodului respectiv, cu aprecieri și păreri lipsite de sobrietatea pe care mi-o propusesem inițial.

Am înșirat nume, fapte și atitudini, fără să ocolesc adevărul. Nu m-am ferit să spun lucrurilor pe nume. Uneori, când nu m-a mai răbdat inima să tac, mi-am exprimat și părerea, manifestându-mi fie disprețul, fie indignarea, fie admirația și respectul. Alteori, i-am lăsat pe cititori să tragă concluzia și să-și formeze singuri opinia despre cele relatate.

Recunosc că nici înainte de arestare și cu atât mai mult după experiența vieții petrecute în închisoare, nu m-au impresionat și nu am fost în stare să acord respectul cuvenit, din principiu, gradelor, titlurilor, sau membrilor ierarhiei vreunei organizații, fie ea politică, militară, ori bisericească, decât în măsura în care oamenii care le reprezentau erau,

într-adevăr, respectabili. Nici uniformele, nici numele sonore, nici originea socială, nici chiar vârsta părului cărunt, nu m-au împiedicat să-i apreciez după alte criterii, decât ale onestității și caracterului integru. Nu am căzut victimă nici unei demagogii de clasă.

Am respectat și admirat numai noblețea de caracter. Nu cred că te înnobilează nici sângele, nici gradul de cultură, nici munca!

Am avut ocazia să întâlnesc, în închisoare, la fel de mulți oameni de caracter și printre purtătorii de pantofi și printre purtătorii de opinci. Ei au fost adevărații boieri din închisoare. Din păcate, și lichelele erau la fel încălțate!

Am vorbit atât de multe despre atitudinea oamenilor cu care am convietuit în anii de detenție, împărțindu-i în oameni de caracter și lichele, nu pentru a mă erija în moralist, ci pentru că în acele condiții am înțeles și am învățat să prețuiesc valoarea exactă a celor două noțiuni, care au ajuns să mă obsedeze. Împrejurările ne obligau să căutăm în jurul nostru oameni de încredere pe care să ne bizuim la nevoie și, totodată, să descoperim și lichelele, care ne puteau pune viața în primejdie.

Traiul comun în promiscuitate și spațiul restrâns al celulei, de-a lungul monotoniei zilelor ce se scurgeau, ne-au dat prilejul să ne cunoaștem între noi mai bine decât îi cunoscusem chiar și pe cei mai apropiați prieteni din copilărie.

Sunt unele cuvinte, despre care pot spune exact în ce împrejurări le-am auzit pentru prima oară, atunci când sensul lor îmi era încă străin. Nu aveam decât câțiva ani, când urechile mele au recepționat cele două expresii: a fi om de caracter și a fi lichea. Eram încă mult prea mic pentru a înțelege tot ce vorbeau oamenii mari, dar eram atras de conversațiile lor și mă fascina sonoritatea anumitor cuvinte pe care le pronunțau. Le ascultam cu încântare chiar dacă nu le pricepeam semnificația. Deși afon și lipsit de ureche și de aptitudini pentru muzică, cum avea să se dovedească mai târziu, atunci asistam la discuțiile celor mari ca la un concert. Eram receptiv la tonul și modulația sunetelor și mă minunam de cât de complicate erau unele cuvinte, pe care, cu toate străduaniile mele, îmi era cu neputință să le repet. Ciuleam urechea mai cu seamă când mă izbea sonoritatea deosebită a unui cuvânt sau atunci când era de mai multe ori repetat în cursul conversației și îmi atrăgea atenția. Îmi aduc și acum aminte, cum, într-o zi de vară, în timp ce mă jucam într-un colț al terasei de la Ilovăț, auzeam, prin ușa lăsată deschisă, conversația celor mai mari din salon. Frecvența cu care reveneau mereu cuvintele „caracter" și „lichea" mi-a stârnit interesul și, ca de obicei, am alergat la mama, care citea, așezată strategic în celălalt colț al terasei, de unde putea totodată, să-mi și supravegheze discret joaca. La întrebarea pe care i-am pus-o, mi-a dat un răspuns potrivit vârstei. M-am întors la joaca mea, lămurit. Aflasem că a avea caracter este un lucru bun și că a fi lichea este ceva

foarte urât! O explicație simplă, care m-a satisfăcut o vreme. Mai târziu, tatăl meu avea să insiste asupra explicației, făcându-mă, totodată, să înțeleg că, în viață, toleranța față de slăbiciunile oamenilor are o limită. Nu trebuie acordată lichelei! Fără să aibă o legătură cu cele două expresii de care am vorbit mai sus, mi-a rămas totuși asociat de ele în amintire și faptul că în aceeași zi și cu ocazia aceleiași conversații din salon, la care participa tatăl meu, am mai avut și revelația unui alt cuvânt, pe care mama nu a reușit atunci să mi-l tălmăcească pe înțelesul meu. Aveam să-i descopăr singur sensul, peste câțiva ani. Cel care îl pronunțase de câteva ori în timpul discuției era un prieten de-al tatălui meu. Avea o voce puternică și vorbea cu înflăcărare, pronunțând apăsat, cu un accent și o intonație cu care nu eram obișnuit, o mulțime de cuvinte nemaiauzite până atunci la alții. Nu mai știu cum îl chema. Țin minte doar că era basarabean și că mi s-a părut foarte înalt. Iar cuvântul care îmi sunase așa straniu în urechi fusese: „strașnic!". Îl rostea cu atâta patimă, încât părea că-l scrâșnește printre dinți!

Spuneam mai înainte că am întâlnit în închisoare oameni din toate categoriile sociale și de diferite credințe religioase sau convingeri politice. Unii dintre ei, datorită ținutei lor morale, tăriei de caracter și comportării lor față de organele represive ale M.A.I.-ului, m-au făcut să mă simt mai mărunt și mai netrebnic. Le-am rămas recunoscător că mi-au servit de model și mi-au dat tăria să-mi înfrâng orgoliul și să mă străduiesc să-i imit. În toate categoriile pe care le-am pomenit mai sus, am găsit astfel de oameni admirabili, în preajma cărora zidurile și gratiile nu păreau să-ți mai îngrădească mișcările și nici să-ți înăbușe speranța. Alături de ei, nu mai simțeai nici frigul, nici foamea, nici răceala lanțului pe fluierul piciorului. De câte ori i-am evocat pe acești oameni în amintirile mele, nu am ținut seamă, nici de obișnuitele tabu-uri ale vremii, nici de acele prejudecăți care, de dragul generalizării, nedreptățesc individul sau chiar grupuri întregi de oameni. (Dacă la o nedreptate de moment răspund cu indignare, nedreptatea prelungită în timp prin prejudecată mă revoltă!)

Nefiind tributar intoleranțelor de nici un fel, nefiind înregimentat în nici un partid și nici orbit de vreun fanatism politic sau religios, mi-am luat libertatea de a-mi descrie camarazii de detenție așa cum i-am văzut, fără să-mi însușesc punctele altora de vedere, dacă acestea nu corespundeau propriilor mele observații.

Nu m-am putut împăca cu tendința unora (încurajată de multe ori chiar de administrația închisorii) de a trage o concluzie generală, pornind de la cazuri singulare de comportare negativă și de a emite sentințe de condamnare împotriva tuturor celor de aceeași credință, profesiune sau origine cu cei vinovați.

De-a lungul anilor de închisoare am avut ocazia să aud astfel de

afirmații pripite (dacă nu chiar de rea-credință), dar în orice caz fără temei, care aruncau un oprobriu nemeritat asupra unor categorii sau grupuri de persoane, numai pentru că printre ele se remarcaseră, uneori, câțiva oameni lipsiți de caracter sau de demnitate. În mare măsură aceste vorbe aruncate erau întreținute și deseori chiar lansate de ofițerul politic al închisorii, pentru a semăna ura, neîncrederea și discordia între deținuți și a discredita anumite funcții, titluri, grade și instituții ale „fostului regim burghez". Așa, de exemplu, s-a încercat denigrarea fostei armate regale române, speculând cazul unei „brigăzi" de foști ofițeri de la Canal, în majoritate colonei și generali, deci oameni foarte în vârstă, dintre care o parte s-au prăbușit sub bestialitatea regimului la care fuseseră supuși. Bătuți, umiliți, siliți să muncească peste puteri și înfometați, bătrâni fiind și în pragul senilității, își pierduseră simțul demnității oferind spectacolul jalnic al deținutului slugarnic, cerșind mila și bunăvoința gardianului pentru a obține o lingură de mâncare în plus. Administrația lagărului, singura vinovată de a-i fi adus în acel hal de degradare, era încântată să „dovedească" cu ei, ce fel de oameni fuseseră coloneii armatei române de altădată.

Tot la fel, după diabolicul experiment al „reeducării" s-a încercat acreditarea ideei că noțiunea de „student" e sinonimă cu „turnător". În același spirit s-a procedat și cu preoții, cu legionarii, cu „istoricii", cu intelectualii și cu cei de diferite naționalități, cu intenția de a sădi ura și dihonia, de a ne asmuți pe unii împotriva altora și de a crea mediul prielnic recrutării de delatori.

Toate aceste operații, defășurate cu perseverență și migală, cu o uriașă cheltuială de energie și risipă de cadre „calificate" M.A.I., nu au dat însă rezultate pe măsura investițiilor făcute. Procentul de trădători și turnători, ieșit la iveală din rândurile noastre, nu cred că a depășit cota de lichele pe care le oferă orice societate omenească cu gradul de educație și civilizație al societății românești. Mă refer la nivelul de cultură și civilizație al societății dinainte de ocupația comunistă. Toți vechii pușcăriași, indiferent de mediul sau stratul social din care proveneam, eram produsul mentalității epocii în care crescusem și ne dezvoltasem. În închisoare, ne-am străduit, fiecare după puterile lui, să ne conducem după aceleași norme și principii morale în respectul cărora fuseserăm educați.

S-ar putea spune că privită din acest punct de vedere, închisoarea a fost un fel de muzeu în care s-a păstrat o parte din mentalitatea societății românești, cu calitățile și defectele ei, așa cum s-a închegat în perioada dintre cele două războaie. Pusă la adăpost după gratii și între zidurile „muzeului", n-a suferit aceleași deteriorări ca partea rămasă expusă intemperiilor de afară.

Statuia omului de caracter, pe care o admiraserăm afară, a rămas

intactă și în închisoarea-muzeu, unde nouă, deținuților, ne-a servit în continuare drept model.

Cei de afară, în lupta lor pentru supraviețuire, păreau să fi optat pentru un alt model, mai puțin rigid, mai suplu, al omului care știe să se „orienteze", care se descurcă, încurcându-se și rătăcindu-se, totodată, pe drumul plin de meandre pe care și l-a ales.

Primul contact cu noua mentalitate de afară l-am avut prin „frontieriștii" proaspăt arestați, pe care i-am întâlnit în închisoarea din Timișoara. Mi-au făcut atunci impresia unui corp străin în mijlocul nostru. Doi ani mai târziu, când am ieșit din închisoare, aveam să realizez că printre oamenii „liberi" eram, la rândul meu, un corp străin.

Poate că alegerea căii de salvare, prin adaptare și concesii de către cei rămași afară, se datora în mare măsură și resemnării în fața unei situații care li se părea ireversibilă. Afară, speranța într-o schimbare se spulberase. În închisoare, nu murise! Nu mai era așa de înaripată ca în primii ani de detenție, când așteptam de la o zi la alta descătușarea din lanțuri și prăbușirea zidurilor temniței, dar continuam să credem cu îndârjire că tot ne vom bucura, într-o zi, de libertate.

Speranța noastră se maturizase, nu se mai lupta ca la început cu nerăbdarea. Renunțase să-și mai fixeze termene, care nu aduceau decât dezamăgire și sfârșise prin a se pregăti de cursă lungă, măsurându-și de aci înainte puterile cu timpul fără să mai încerce să-i prevadă limita. Cred, de altfel, că aceasta era singura cale de salvare pe care am fi putut merge, alternativa fiind disperarea. Majoritatea camarazilor noștri, care nu au avut tăria să se mențină pe drumul salvator și s-au lăsat să cadă pradă disperării, fie nu au mai ieșit teferi din închisoare, fie nu au mai apucat deloc să se vadă liberi. Nu pot să nu-mi amintesc în acest context, de acei oameni cărora mulți din cei care am parcurs drumul cel bun până la capăt, le datorăm în mare măsură reușita. Și nu numai fiindcă prin atitudinea lor exemplară, simpla lor prezență în mijlocul nostru ne-a fost stimulent. Unii din ei au făcut, de-a lungul anilor de detenție, o adevărată operă de misionari, pe lângă cei ce dădeau semne de oboseală și, nemaiputând ține pasul, rămâneau în urmă pe drumul care, uneori, li se părea că nu mai duce nicăieri. Și cui nu i s-a întâmplat în toți acei nesfârșiți ani să nu treacă prin momente de îndoială, să șovăie pe drum, să încetinească pasul și să-l bată chiar gândul să abadoneze cursa. Meritul oamenilor care săreau atunci să-și ajute semenul, ca și valoarea sprijinului pe care i-l acordau, nu-și poate găsi echivalentul în condițiile de viață normală. Aș îndrăzni să spun că le depășesc și pe ale duhovnicului și pe ale psihiatrului din libertate.

Modelul de ținută morală pe care îl reprezentau printre deținuți, încrederea pe care ne-o insuflau și efectul tonic ce-l exercitau asupra celor din jur, întreținând speranța și redresând moralul și credința celor

încercați de deznădejde nu scăpau ochiului vigilent al ofițerilor politici din închisori, care își vedeau astfel contracarată însăși misiunea cu care erau însărcinați. Acești oameni reușeau să le zădărnicească întreaga lor osteneală și munca perseverentă, care urmărea tocmai contrariul: demoralizarea și prăbușirea noastră în disperare. Nu era deci de mirare că asupra lor s-au dezlănțuit, cu precădere, persecuțiile și represaliile cele mai dure.

În toate închisorile prin care am trecut mi-am putut da seama că acești oameni care se dedicau ajutorării camarazilor de detenție, îngrijindu-i pe cei bolnavi, susținându-i și încurajându-i pe cei șovăielnici, erau, în mod special, urmăriți de ofițerul politic. Pentru cele mai mici presupuse abateri (în majoritatea cazurile simple pretexte),pedeapsa era excesivă și mereu mai mare decât cea aplicată altora pentru aceeași vină. Ei erau întotdeauna găsiți țapi ispășitori, capii oricărui protest, chiar dacă nu participaseră la el, și acuzați de a fi instigatorii și autorii morali, atunci când deținuții, înfometați cereau o îmbunătățire a regimului alimentar sau cereau căldură în celulă, în timpul iernii. Tratamentul ce li se aplica depășea, prin nedreptatea lui strigătoare la cer, până și regimul abuzului și neomeniei legiferate sub care trăiam cu toții. Cu toate astea, în toate închisorile prin care s-au perindat, acești oameni și-au purtat mai departe crucea cu aceeași discreție și demnitate, dedicându-se în continuare cu aceeași abnegație ajutorării semenilor lor și întreținerii spiritului de camaraderie și solidaritate umană. Printre categoriile de deținuți cu care am conviețuit în diferitele închisori, cei mai înzestrați cu harul de a se dărui ajutorării aproapelui i-am întâlnit în rândurile preoților grecocatolici și legionarilor. Și totuși, chiar beneficiind de sprijinul lor, s-au găsit unii care să nu-i aprecieze după atitudine și faptă, neputându-se dezbăra de prejudecăți și patimi de ordin religios sau politic. În general, nu cred însă că această atitudine se datora unei convingeri profunde. De multe ori, pilda unei vieți exemplare, trăite în mijlocul unor oameni obișnuiți, dar orgolioși și lipsiți de onestitate, este privită de aceștia ca o provocare insuportabilă.

Regimul comunist, în campania lui de distrugere și exterminare a tot ceea ce îi stătea în cale, și-a luat în considerare dușmanii după criteriul clasei sociale, Bisericii sau partidului politic din care făceau parte și, în virtutea „principiului vinovăției colective și ereditare", i-au arestat și întemnițat în masă, umplând țara de închisori și lagăre de muncă forțată. Cum nici o astfel de grupare constituită în libertate nu s-a dovedit perfect omogenă în condițiile de detenție, nu am ținut niciodată seama de aceste criterii și nu mi-am judecat niciodată camarazii de închisoare în funcție de categoria socială, de credința lor religioasă sau politică. Solidaritatea nu s-a creat în jurul uneia din aceste categorii, chiar dacă componența unora s-a arătat mai unitară decât a altora. Adevărata solidaritate în

închisoare au realizat-o numai oamenii de caracter, căutându-se individual unul câte unul, găsindu-se și stându-și alături, indiferent de originea sau apartenența lor la vreo categorie.

În virtutea aceleiași solidarități, care mă leagă și azi de vechii mei camarazi de detenție, dedic această carte de amintiri celor care au trecut prin închisorile comuniste și numai sunt acum printre noi, ca să știe, acolo în lumea în care se află, că nu i-am uitat. De aseamenea, și celor care au supraviețuit închisorilor și își trăiesc ultimii ani într-o „Libertate" suspectă, care pregetă să le facă dreptate.

Dar am mai scris aceste amintiri și pentru ceilalți, pentru acei neoameni, care și-au legat semenii în lanțuri, i-au lovit și schingiuit, i-au înfometat și i-au ucis fără milă, ca să știe și ei că nu i-am uitat și că numele și faptele lor vor fi consemnate în paginile de rușine ale istoriei noastre.

Închei aici *Închisoarea noastră cea de toate zilele*, prin care v-am călăuzit de-a lungul acestor pagini, lăsându-vă să ieșiți din ea direct în libertate.

Eu mă simt încă la jumătatea drumului.

SFÂRȘIT

ERATĂ LA VOL. IV

Pagina	Rândul	Greșit	Corect
18	19 de jos	30 10 cm	30/10 cm
18	5 de jos	mirească	mireasă
20	23 de sus	murdadă	murdară
21	12 de jos	gardienii	gardieni
21	14-15 de jos	anchetatosului	anchetatorului
21	15 de jos	țigăgri	țigări
23	22-23 de sus	personagiul	personajul
33	15 de sus	convirg	conving
46	11 de sus	dorit.	dorit,
68	23 de sus	2-300 de metri	200-300 de metri
70	1 de jos	lgnă	lângă
85	20 de jos	lor	loc
104	18 de sus	vis-a-vis	vis-à-vis
110	1 de sus	umplundu-ne	umplându-ne
118	19-20 de sus	Boldeanu	Boldureanu
129	10 de sus	le-a	i-o
140	15 de sus	onestitate	onestitatea
145	4 de jos	constrast	contrast
150	Lipsește numărul paginii		
156	5 de sus	încreminise	încremenise
156	11 de sus	Fane.	Fane
161	8 de jos	numite	anumite
169	15 de sus	chentă	chintă
171	1 de jos	lon	lor
174	2 de sus	necunoscut	cunoscut
178	8 de jos	a-m	a-mi

179	1 de sus	întâmplă	întâmpla
179	3 de sus	amaiză	amiază
179	3 de sus	însă	însăși

179 Lipsește numărul paginii

Paginile 180 și 181 cu titlul „Cititorilor mei" vor fi introduse între paginile 172 și 173.

181 Lipsește nùmărul paginii

182 Lipsește numărul paginii

183 Lipsește numărul paginii

184 Lipsește numărul paginii

184 A se adăuga, ca explicație a ilustrației: „Lagărul de la Cavnic"

189 Lipsește numărul paginii

193 Lipsește numărul paginii

205 Lipsește numărul paginii

Pe ultima pagină intitulată „ERATA la vol. III" se vor efectua următoarele corecturi:

pagina	rândul	greșit	Se va corecta	corect
36	18 de jos	„primindu-mă"	„pornindu-mă"	„oprindu-mă"
56	26 de jos	„glasul"	rândul 25 de jos	„gestul"

Redactor: OLGA-SILVIA TURBATU

Tehnoredactor: ELENA RĂDUȚĂ

Culegere și tehnoredactare computerizată:
ELCO ROMMAR SRL
Tel./Fax.: 619 12 39

Bun de tipar: 12.XI.1996. Apărut 1996.
Comanda nr. 3306. Coli de tipar 17.